

DOM IN SVET

VSEBINA

Jož. Plot: Ljudje 273. — Joža Lovrenčič: Correspondence Internationale 285. — Narte Velikonja: Pismo 286. — Težke pesmi 297. — France Bevk: Črtice 299. — Jože Plot: Sestri 305. Pesem 305. — Dante Alighieri - Dr. J. Debevec: La Divina Commedia 306. — Ivan Cankar: Najhujše 310. — Joža Lovrenčič: Materi in bratu 312. — Dr. Ivan Pregelj: Tlačani 313. — Dr. Ivan Knific: V ruskem Turkestanu 321. — Stanko Majcen: Občinstvo 327. — Dr. Jos. Lovrenčič: Trnjeve vrste 329. — Jože Plot: Ogledalo 330. — Dr. A. Breznik: Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev Pravopis 331. — Jož. Plot: Vernih duš dan 344. — Joža Lovrenčič: Tristia 344. Moje življenje 345. — Viktor Steska: Imenoslovne črtice 346. — Silvín Sardenko: Solza miru 348. — Dr. J. Debevec: Kaj v tem času čitamo? 352. — Viktor Steska: Franc Anton pl. Steinberg 355. — Par pripomb h kazalu Dom in Sveta za leto 1915. — Dr. Avgust Žigon: Študija 358. — Književnost: Gruden, dr. Josip: Zgodovina slovenskega naroda (Fr. Komatar) 361. Dr. Karol Capuder: Zgodovina c. in kr. pešpolka št. 17 (Dr. Jos. Mal) 363. Dr. Fr. Detela: Trojka (F. S. F.) 363. Slovenske večernice za pouk in kratek čas (Dr. Jos. Lovrenčič) 363. Ivan Vrhovnik: Dva novomašna govora pred sto leti (D.) 364. Jakob Dimnik: Letno poročilo I. mestne 6 razr. d. lj. šole v Ljubljani (D.) 364. — Glasba: Dva dobrodelna koncerta »Glasb. Mat.« (Kimovec) 365. Dr. Josip Mantuani: Hrvatska crkvena pjesmarica iz god. 1635. (Kimovec) 365. — To in ono: Imenovanje (Dr. D.) 365. † Štefan Kühar (Iv. Grafenauer) 365. — Naše slike: Aleksandrov sarkofag iz Sidona. Starokrščanski sarkofag iz Pretekstatovega cemeterija. Starokrščanski sarkofag z drevesnimi arkadami. Starokrščanski sarkofag s stebri. Starokrščanski sarkofag za dve trupli.

Sarkofag Junija Bassa. Grobnica Teodorika Velikega Bernini:

XXVIII.

Grobni spomenik papeža Urbana VIII. Canova: Grobni spomenik nadvojv. Marije Kristine. Grobnica na Monte Cassino.

ŠT. 9-12

JOŽ. PLOT: LJUDJE.

Dramatična slika v štirih dejanjih.

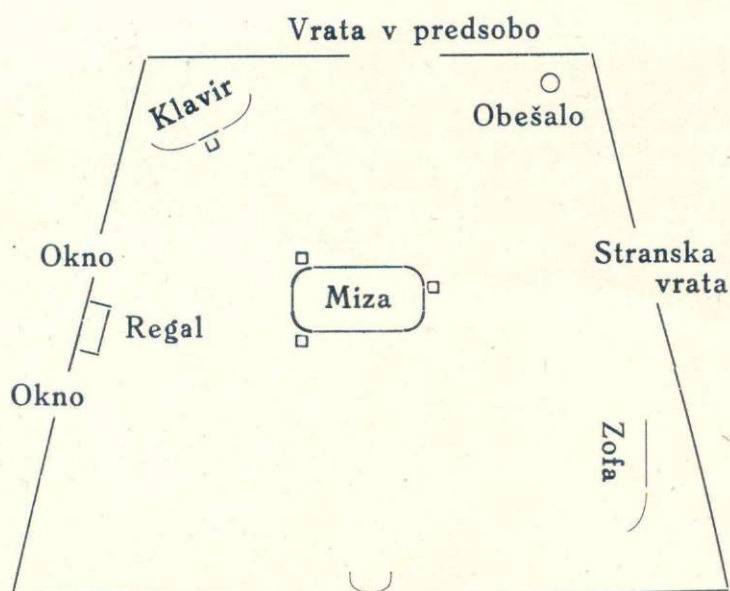
OSEBE:

Fanič, vdovec, uradnik.
 Slavko, praporščak v rez., sin.
 Lina, učiteljica, hči.

Gospa Remščakova, soseda.
 Mici, služkinja pri Faničevih.

Prvo dejanje.

Faničevo stanovanje, v vseh dejanjih brez izpremembe.

Čedno, precej skromno opravljena soba, zadaj vhod v predsobo, na levo druga vrata, ki vodijo v ostalo stanovanje. Sredi sobe miza, na njej razmetani akti, beležne knjige. Na enem koncu Linini zvezki, steklenici črnila in rdečila. V ozadju desno klavir, v levem kotu stojalo za obleko. Med oknom regala, knjige, papirji. Levo, v obližju mize zofa. Po stenah vise med drugim razne diplome.

Polmrak. Fanič hodi po sobi, se vselej skrbno ogne stolov ob mizi in se zdajpazdaj ustavi pred Lino, stoječo pri oknu.

Fanič. Če obvelja —, kaj praviš, Lina?

Lina (hladno, skoro mehanično). Potem te srčno zahvalim za ves tvoj trud.

Fanič. Tako, dà, res. (Nežno.) Kajne, Lina, vidiš, da ti hočem dobro? Če Bog da, zdaj prideš

slednjič do prave službe. Zdaj boš delala za svoj kruh in bo služba vsaj imena vredna. Služba mora dajati kruh. In kaj je slajšega, kakor delati za svoj kruh? Vsi tako delajo, čeprav tega pravzaprav nihče noče priznati.

Lina. Misliš? Seveda, mnogo je takih.

Fanič. Izkušen mož je tvoj oče in je videl in ve marsikaj, česar drugi ne spoznajo.

Lina. Dà, očetje morajo biti izkušeni; vse drugo jim manj pristuje ko izkušnost. Sicer pa se čisto dobro zavedam, da sem lačna. Lačna, ne vem, česa, morda kruha, morda življenja. Pravijo tudi, da je kruh življenje. Morda me žeja po samostojnosti.

Fanič. Večinoma je vir takih bolezni hlepenje po praznih besedah. Pustiva to, otrok moj!

Lina. Skratka, zares ne vem, kje je moje resnično pomanjkanje. A praznoto čutim in za vse, s čimer bi si potolažila to lakoto, bi bila hvalježna. Dvaindvajset let sem vedno pri tebi.

Fanič. Menda me ne misliš žaliti? Naj čakam na vračilo? Boj se tujih ljudi!

Lina (hladno). Saj te imam rada.

Fanič. Tako je prav. (Ganjen.) Oče, dà, oče, to je tako sveto ime, da ga otrok nikdar dovolj spoštljivo ne izgovori. Kolikor je bilo mogoče, sem se trudil; vse zate, otrok moj!

Lina. Vse si storil, vem. Hvala ti.

Fanič. In, dekle, ne smeš pozabiti, da sem vse napore in težave žrtvoval samo dobremu imenu

svoje družine. — Pri nadzorniku je za potrebo dovolj priporočeno. Zdaj bi trebalo še samo kega močnega, kratkega sunka, da bi oči šolskih inštantc vsaj za hip pogledale preko glav drugih prosivcev in se zagledale z občudovanjem vate. Seveda, pri taki množini se je težko preriti do prave, merodajne osebe in si zasigurati uspeh. Najtežje je pač prikriti pred javnimi očmi vsako željo, ker sebičneži se najraje pohujšajo na nedolžnih. — Gladko torej ravno ne pojde. A zdaj pustiva to! Pripravi luč, Lina!

Lina. Ostanesh v tej sobi?

Fanič. Ne, pojdem raje k pisalni mizi.

Lina (v predsobo). Prinesi luč, Mici!

Mici (od zunaj). Takoj. Gospodovo ali Vašo?

Lina. Lahko tudi mojo, najprej seveda ono. (Očetu.) Naj pomagam znositi na pisalno mizo? (Pokaže na akte.)

Fanič. No, prav! (Oba uravnavata medtem papirje in neseta med naslednjim v sobo na levo. Ostanajo le Linini zvezki, pa steklenici s črnilom in rdečilom.) Pridnemu človeku se dela nikoli ne zmanjka. Ni ravno sile, a jaz se vedno zavedam, da veliko delo obstoji iz samih malenkosti; in prav takega dela je Bog vesel.

Lina. Dà, prijetno je, vesten biti v malenkostih; tudi je koristno, da pri tem človek misli na velikost dotičnih stvaric.

Fanič (nekoliko začuden). Čudno govoriš danes, otrok moj.

Lina. Oče!

Fanič (vznemirjen). No, kaj hočeš?

Lina. Kaj hočem? (Molči.) Nič, preljubi.

Mici (nese svetilko v drugo sobo. Čez kratek čas se vrne in prinese tudi Linino, da jo postavi na mizo. Tiho.). Hvaljen Jezus!

Fanič (glasno). Amen, na veke! Tako je prav; svoje prepričanje je treba na zunaj pokazati. Lepo navado vsak pošten človek spoštuje.

Lina (molči, kakor osramočena).

Mici (v zadregi). Nisem mislila nič hudega. (Odhaja.) Oprostite!

Fanič. Lina, zakaj se tako vedeš? Človek se napram bližnjiku ne sme kazati slabega.

Lina (proseče). Oče, ne bodi brezobziren, vsaj vpričo tujih ljudi ne!

Fanič (vzkipi). Jaz brezobziren! Tako govorijo moja hči, če jo dobri oče opomni velike dolžnosti! Dobro, zdaj vem, razumem: to je hvala! Kakor Slavko...

Lina. Odpusti, oče! Veš, tolikrat se mi zdi, da je tako hudo pri nas. Samo ne jezi se, jaz se te tako bojim, če si jezen. Pa te ne maram žaliti. Pozabiva vse, očka! (Ga izkuša objeti.) Odpusti,

ah, nikar ne zameri! Saj te imam rada, takole, saj veš.

Fanič. Tako, dà, vem. (V mehki čuvstvenosti.) Staram se.

Lina. Ravno zato te ljubim; zato se bojim, ti reči hudo besedo, ker vidim v tebi moža, ki nosi svoja leta.

Fanič. Torej, Lina, kaj je z nekrologom? Si že napisala?

Lina. Še ne. Kar nič mi ne gre od rok.

Fanič. In vendar, mislim, bi se morala zavedati, da delaš dobro delo, morda najboljšo in najplemenitejšo v svojem življenju. Zadnji spomin na dobrega brata. Seveda je težko pisati o rajnikih in najtežje o tako dragem, ljubljenem človeku, kakor je bil naš Slavko. Ne moreš se spoprijazniti, kajne, z grenko mislijo, ne moreš se vživeti v kruto resnico? Ni tako, Lina? Srce je polno čuvstev, ki pa nočejo na dan. Da, človek še takrat ni gospodar nad svojim srcem, kadar ga kliče bratovska dolžnost.

Lina. Hm, torej poizkusim in se potrudim, da dokončam. Ni mi toliko na tem, da bi se prepričala, kaj je moja dolžnost; da bi vsaj vedela, kdaj nimam dolžnosti molčati. Čuvstva tako često vidijo, česar ni. Ti dvomi, ta strašna negotovost, ko človek ne vé, komu dela krivico, in samo čuti, da ni veselja v njem, ti grozni trenutki, ko ni zmožen poštenega dela, ker ni tiste trdne vere v pošteno stvar! Meni se zdi, da je vse brezdelje in delomrznost na svetu porojeno iz dvomov.

Fanič. Za Boga vendar, Lina!

Lina (je šla medtem k regalu, odkoder prinese polo nekoliko popisane papirja). Toliko sem napisala. Verjameš, da sem se s temi vrsticami mučila nad dve uri?

Fanič. Prav! Mrtvemu bratu pišeš v spomin. (Čita.) No, uvod čisto dober, samo nekoliko suhoparno. Lina, saj razumeš, kaj hočem. Saj bi sam prijel za pero. Ko človek pride v leta, dvakrat bolj občuti bridkost ko vi, mladi, pove pa svojo bol desetkrat bolj okorno in suho in ljudje mislijo, da je to hladnost. Zato sem tebe prosil, da napišeš. (Gre v svojo sobo, medpotoma naročuje.) Torej razumeš? Potrudi se, da nocoj dovršiš, jutri zjutraj mora biti že v tiskarni. Z urednikom sem govoril; kliše za sliko je tudi že v redu.

(Vrata v drugo sobo ostanejo samo priprta.)

(Lina sede za mizo, spravi v red zvezke in odrine vso korekturo na drug konec mize. Pripravi se, da nadaljuje rokopis. Iz nemirnih njenih gest je videti, da ji gre delo težko izpod rok. Zapiše par vrstic, potem še enkrat vse prečita, pa poloti se je nemir in nevoljno odloži peresnik. Glavo naslonjeno na obe roki, premišljuje.)

F a n i č (vstopi spet pri vratih stranske sobe, Lina prime vnovič za pero). Premišljuješ? Nočem te motiti; samo še nekaj malega. Ko prideš do pravega mesta, da boš gotovo dovolj razločno poudarila domovinsko ljubezen. To se seveda samo po sebi razume.

L i n a. Kaj se samo po sebi razume?

F a n i č. Da je bil Slavko patrijot, navdušen, zvest patrijot, sicer se ne bi bil prostovoljno vpisal v vojake. Da je v tem vzvišenem čuvstvovanju, ali recimo, v tej mogočni zavesti navdušene ljubezni častno padel za domovino. Pa kaj ti bom narekoval, saj ti sama bolje razumeš.

L i n a (ki je bila medtem odložila pero in stopila izza mize, z nemirnoresnim, a odločnim pogledom). Dovôli, oče, da izpregovorim enkrat odkrito besedo.

F a n i č. Odkrito besedo? Zakaj to praviš zdaj? Mar doslej nisi bila odkritosrčna?

L i n a. Ne.

F a n i č. Kaj me žališ in vznemirjaš? Govôri, Lina!

L i n a. Veruješ v svoje besede?

F a n i č. Zakaj to čudno vprašanje? Kdo to vprašuje? Menda je vendar najmanj, da človek vsaj sam veruje v svoje besede, če že drugi nočejo.

L i n a. Kako si mogel kaj takega reči o Slavku? Jaz vem in tudi ti veš, kaj ga je gnalo od doma.

F a n i č. Če ni, kar sem rekel, potem najbrž ne vem.

L i n a. In se ne domisliš, kaj je povedala gospa Remščak, da šepečejo sosedje? Človek navadno ne vidi, dokler ne sliši. In gospa Remščak je dobra, odkritosrčna duša, to je že večkrat pokazala.

F a n i č. — da je navadna klepetulja, ki se briga, za kar se ji ni treba. Tisto o žalostnih rodbinskih razmerah, o očetovi brezobzirnosti — pomisli, o očetovi! — kakor si me že tudi ti danes počastila, in druge obrekovalne surovosti — skratka, ni lepo, da pred svojim očetom ponavljaš take stvari, ki imajo očitni namen, da samo žalijo. In kdo da šepeče?

L i n a. Smetново gospo je slišala in Radičevi so tudi govorili, sploh ti-le naši sosedje.

F a n i č. Ta grozna predrznost in nesramnost! Sodnijskim potom bi jih lahko poučili, kaj je dovoljeno, kaj je pravica. Odtod torej ta rezerviranost in ta nezaupnost napram mojemu dobremu imenu! To človeka boli! Lina, tudi tvoja služba bo trpela posledice hudobnih jezikov. — In vendar, kaj je rekel Slavko, ko se je poslavljajal od nas? Se spominjaš, Lina? Ali ni rekel: »Oče, svojo kri najbolj ljubim?«

L i n a. Ah, da! Tako je rekel in še zdaj se mi zdi, da je s tem, ko je tako čudnoslovesno govoril, nekaj drugega povedal, kakor pa smo mi slišali.

F a n i č. Nadalje je rekel: Grehov se je najbolje obtožiti pred svojim očetom.

L i n a. Dà, grehe in bolezni svoje krvi, je rekel, je najbolje priznati pred očetom, ki je rodil to kri. Ne vem, kaj je mislil, samo žalostna sem vselej, kadar se spomnim na te besede. A da je v tistih trenutkih nekaj povedati hotel, o tem sem prepričana, ker tisto slovo ni bilo táko, da bi se bil potapljal v čuvstva; sama grenkost resnice je bila v njem in jaz sem začutila neodoljivo potrebo samotnih misli. Takrat se mi je zazdelo, da na svetu mnogokrat zato živimo, da bi pozabili, zakaj živimo.

F a n i č. Nisi razumela? In veš, kaj je bilo?

L i n a. Takó bridko se je zjokal, da ni prišlo solze, ne ene same solze v moje oči.

F a n i č. Dà, dober fant je bil. Izprevidel je, da mu je oče hotel dobro, in revež se je tako zgledno skesal. Nikdar ne bom pozabil tistih trenutkov, ko je ves skrušen prosil odpuščanja. Vse sem mu rad odpustil, oče svojemu sinu. V solzah sva se poljubila, tudi jaz sem jokal in me ni sram. Takrat naj bi videli ljudje, ko sem blagoslovil sina na zadnjo pot! O Lina!

L i n a. In mnogo drugega je govoril, ko te je prosil: »Zato odpusti!« Bolan je bil ubožec.

F a n i č. Vendar je šel, ko ga je klicala domovinska dolžnost. To napiši v njegov spomin, bratu sestra.

L i n a. Kadar se ga spomnim, ga vidim kot obupanca, ki je šel, da najde rešitev, kjer ni upa rešitve.

F a n i č. In kadar se ga jaz spomnim, ga vidim, kakó bi bil lahko še živ.

L i n a. Ah, veš, kaj je rekel gospej Remščakovi, ko se je poslovil od nje? Rekel je: »Umrli bi rad, ker ne maram, da ne bi živel.« Gospa Remščakova je rekla, da imajo te besede velik pomen. Zadnjič se ji je sanjalo o Slavku in ji je spet govoril iste besede. Seveda je to lahko smešno, a v naših časih, ko lene misli verujejo samo to, kar jim drugi prežvekujejo, bi se morali skoro bolj čuditi tistemu, ki pravi, da je to smešno. Gospa Remščak pravi, da jo je to potrdilo v njenem mnenju. Jaz sem že preje čutila in slutila, da bi bil Slavko rad še dolgo živel.

F a n i č (se s slovesno gesto skloni do Line, napol šepetaje). A ker ni poslušal svojega očeta — dà, deklè moje. Komu sem hotel dobro, sebi ali njemu?

Lina. Ti veš, da je bil bolan, hudo bolan. Meni je tudi to povedal, da mu je naročil zdravnik, naj ne misli na dom, češ, da bo to jako koristno za njegove živce, za njegovo življenje...

Fanič. Žalibog, velikokrat je bil tudi lahko-miseln.

Lina (začudeno). Oče, zakaj se igraš z besedami, katerih vendar ne moreš izreči, ne da bi imele svoj pomen? Da je bila to lahko-miselnost? Ta vedni strah in skrb, ko je moral s silo pozabiti tisto, k čemur ga je sililo srce! Zakaj misliti na svojo boleost, je nekak naravni nagon človeške bolezni. In kadar je volja močna, ne smemo govoriti o lahko-miselnosti. Morda bi bilo bolje, to močno zmagó majhnega upa bodočnosti nad veliko trpkostjo sedanjosti imenovati plemenito lahko-miselnost. A nikakor to ni slabost.

Fanič. O tem se ne prerekajva. Sicer je pa to tudi postranskega pomena. Vsekako pa to preziranje resničnega stanja ali recimo po tvojem: ta plemenitost — ni obrodila sadu. Kdo je tega kriv, je spet novo vprašanje.

Lina. Dà, kadar človek odgovarja velikemu vprašanju, preko katerega ne more iti nemoten naprej, takrat se mu šele spočne množica zamujenih vprašanj, ki imajo za nujno posledico tisti težki odgovor. A zdaj ni časa, da bi to razmotrivala. Vidiš, in zdaj pride tisto, o čemer sem najbolj želela, reči odkrito besedo. Če veš, oziroma slutiš, kaj ga je gnalo od doma — kako moreš videti v njem tisto, česar najbrž ni bilo v njem, česar ni mogel, česar ni hotel imeti? Kako moreš povelicevati lepo frazo, katere praznoto je sovražil? Krivično, grdo in težko bi bilo tako delo in mi sami bi najbolj čutili breme lažnivosti.

Fanič. Lina, otrok si. Kako moreš ljubiti brata, ki ga vidiš, če ne ljubiš v njem tudi tistega, česar ne vidiš? Misliš, da more človek žrtvovati življenje za dobroto, katere ne ljubi?

Lina. Dà, v resnici takih ljudi ni na svetu. A človeške oči vidijo velikokrat resnico v tem, kar je laž, in laž v tem, kar je resnica. Občudujemo mučence v ljubezni, v katere varljivi zunanosti so oni čutili svojo krivdo, a ne vidimo tega, kar so oni ljubili in kar jim je dajalo čudovito moč, žrtvovati zunanost.

Fanič. Se ne zavedaš, da ima veliko moralno napako tisti, ki dvomi o poštenosti bližnjikovi? Z mirnim srcem, s popolnoma hladno zavestjo dolžnosti in poštenosti je težko dvomiti in v zločinstvu bi umiralo človeštvo, da ni v njem te vélike vere.

Lina. Ah, dà! Oče, in kaj naj mislim o bratu, o svojem bratu?

Fanič. Moj Bog! Lina, kaj mi trgaš iz srca? Ali hočeš ugrabiti očetu vero v lastnega otroka?

Lina. Kolikokrat je ta vera blodna in zmotna!

Fanič. In če ti jaz zapovem, da je to družinska dolžnost, jaz, tvoj oče? Lina!

Lina (s skrušenim glasom). Vem, da sem tvoja hči.

Fanič. Dà, otrok moj, stôri!

Drugo dejanje.

(Isto prizorišče. Zgodnje popoldne. Na mizi leži še nekaj krožnikov od kosila, Mici ravno pospravlja. Iz predsobe pride Lina, v plašču in pokrivalu, v roki drži še zvezke, katere odloži potem na mizo.)

Mici (za hip prenehavši s svojim delom). Gospodična, zmerom ste tako pridni. Šele zdaj iz šole?

Lina (odlagajoč mantiljo in klobuk). Človek mora v nečem imeti svoje veselje.

Mici. Želite, da prinesem takoj?

Lina. Lahko počakam, se ne mudi. Bom raje pozneje. — Je oče doma?

Mici. Ne, rekli so, da gredo v tiskarno. Vsak čas morajo priti.

Lina. Hm, saj res. Novega ni nič?

Mici. Ja, da ne pozabim. Gospa Remščak je priletela k nam in je vprašala, če je kdo doma. Ni dolgo, kar je bila tu; rekla je, naj Vam takoj povem, ko pridete. Mudilo se ji je in se je nekam smehljala, a meni ni hotela povedati. Saj veste, gospa Remščak je odkritosrčna ženska, pa je rekla, da se ne more odreči veselju, da Vam ne bi osebno izporočila svoje novice.

Lina. Mora biti nekaj posebnega. Takoj grem k njej. (Čuje se hišni zvonec.)

Mici. Zvoní. (Posluša.) Menda še tja ne bo treba hoditi. Gospa je jako nepočakljiva. (Gre v predsobo odpirat. Čez nekoliko časa vstopi v sobo Fanič, ilustriran časopis v roki.)

Lina (nekoliko nevoljna). Si ti, papa?

Fanič (odloži obleko, časopis dene na mizo). Tako torej. Zdaj je tiskano. Poglej, Lina! Prvi izvod iz tiskarne.

Lina (hitro razprostre list na mizo, gleda in prelistuje; ko pride do pravega mesta, molče motri dalj časa sliko). Je to moj brat?

Fanič (ki se je vstopil za Lino, s pogledom na sliko, očividno zadovoljen). No, Lina?

Lina. Premišlujem, kaj bi rekel Slavko, ko bi bil zdajle tukaj na mojem mestu. Kaj bi rekel, ko bi bil še živ in bi mogel videti, kaj je napisala smrt o njegovem življenju.

F a n i č. Hvaležen bi bil svoji sestri, ki ga je s táko ljubeznijo presodila.

L i n a. Presodila? Ravno tega si nisem sve-sta. Mi ubogi ljudje premišljujemo in preso-jamo vedno šele takrat, kadar nas izvršeno dejanje sili k temu.

F a n i č. Lina, kaj vzbujaš take čudne pomi-sleke? Ne vznemirjaj se po nepotrebnem!

L i n a. Ah, dà, ko bi mogel človek z besedo zabrisati težko misel! A nemirni duh šele takrat prav zakrvavi v bolečinah, kadar utrujeno telo hoče počitka. Prav te dni sem začutila to veliko nasprotje in zaslutila v tem vzvišenost človekovo; pa žalostna sem, ker ne vem, kam pelje to na-sprotje...

F a n i č. Ne govôri vendar stvari, ki ne vem, kaj hočeš ž njimi!

L i n a. Dà, ko bi jih mogel človek jasno pre-gledati! In vendar jih čutim, dobro čutim njih gren-kost.

F a n i č. Lina, skoro se mi zdi, da imaš v sebi kal Slavkove bolezni.

L i n a (z vzdihom). Oče!

F a n i č. Za Boga, bodi vendar mirna! To so izrodki bolezni — križ čez nje!

L i n a. Vidiš, v tem te občudujem, kako ti lahko z odločno, hladnokrvno gesto zavrneš težko misel.

F a n i č. Kdor si je svest pravega namena, je hladnokrvnost njegova dolžnost in je edino prav, da je odločen.

L i n a. Vprašanje je, kdo res vidi vsaj svoj pravi namen.

F a n i č. O tem si menda kljub svojim neraz-umljivim dvomom prepričana, da je bila njegova smrt lepa, recimo vzgledna?

L i n a. Meni se dozdeva, da ni bolj straho-vitih bitij na svetu, kakor so ljudje. Kjer ugledajo bilko verjetnosti, planejo po njej in se je oprimejo, pa mislijo, da drže v roki mogočno, trdno vejo. Jaz ne vem, kaj sploh razumejo pod besedo gotovost. Mislim, da nihče ni upravičen soditi svojega bližnjika: ta je dober, ta je slab. Dejanja so izve-čine bolj ali manj slučajna, in soditi po dejanjih, samo po dejanjih, je greh, ker s tem človeka po-nižujemo. Dejanje je samó motna ilustracija člo-vekove duše, iz slik in ilustracij slučajnosti se pa ne dá prepoznati resnica; zakaj svet je že toliko nezaupljiv, da pod krinko raznih figur skriva svoje misli.

F a n i č. Toda, preljubi moj otrok, kaj se naj nanaša od tega na tvojega brata?

L i n a. Pustiva zdaj brata in vse sorodstvo, prezriva tista imena, ki tvorijo takó težke pred-

sodke prostemu, resnico iščočemu mišljenju. Člo-vek se tako rad zabarikadira za kopico imen in fraz, samo da ne vidi, kaj se godi onstran njega. Če torej bližnjika ne smemo slepo soditi po de-janjih, koliko manj smo v to upravičeni takrat, kadar čutimo in skoro vemo, da je dotičnik name-noma storil neko dejanje samo zató, da bi prikrilo misel, katere ni maral ali ni mogel razložiti drugim. Največkrat človek sam ne more presoditi svojega duševnega stanja; zato poizkuša dobiti v različnih dejanjih moči za boleost svoje notranje nejasnosti in zmešnjave. Ah, čutim se krivo pred Slavkom...

F a n i č. Kaj je torej finale teh čudovitih me-ditacij?

L i n a. Treba bi bilo molčati.

F a n i č. Molčati!

L i n a. Najmanj to... Rekel si, da je s po-polnoma hladno zavestjo dolžnosti in poštenosti težko dvomiti; jaz danes vem, da je še težje vero-vati, in zdi se mi, da je ravnotako zločinstvo, če je v človeku ta »velika vera«.

F a n i č. Molčati, ko kliče najsvetejša dolžnost!

M i c i (pri napol odprtih vratih iz predsobe). Gospa je vprašala —

L i n a. Saj res. Naj le pride takoj!

F a n i č. Kdo je zunaj, kdo vprašuje?

M i c i. Gospa Remščak je spet prišla in želi govoriti z Vami.

F a n i č (nevoljno mrmrajoč). Kadar je je naj-manj treba! Lina, umakni zvezke z mize! (Lina jih nese k regalu. Mici je spet zaprla vrata, zunaj se čujejo koraki. Fanič premeri sobo gorindoli, Lina stoji še pri regalu. Oba molčita, dokler ne potrka precej krepko na vrata.)

F a n i č. Le noter! (Oba stopita proti mizi, gospa Remščakova vstopi, razkrita, v skromni go-spodinjski obleki.)

G o s p a R e m š č a k o v a. Oprostite, če motim...

F a n i č (s prijaznim glasom). A tako, ste Vi, gospa?

G o s p a R e m š č a k o v a (naglo). Dà. Sem prišla...

F a n i č. Želite? (Preden je gospa odgovo-rila, ji pokaže list z nekrologom). Ah, pogledjte ga, gospa, naš Slavko, naš ljubljeneec!

G o s p a R e m š č a k o v a (pogleda nekoliko od strani). Tako? Prosim. Oh, kakor živ! In ko bi še vedeli...

F a n i č. Kajne, gospa, v teh potezah se čita vsa njegova plemenitost? S tem viteškim na-smehljajem krog usten.

L i n a. Dà, papa, v tem trpkem izrazu nje-govih lic je načrtanega precej njegovega življenja.

Gospa Remščakova. Gospodična, zelo ljubite svojega brata. Pa ste tudi vredni —

Fanič. Brata-junaka. Ponosen sem na sina, ki je častno padel za domovino. O, da še živi! Verjemite, gospa, srce se mi trga, kadar mislim nanj...

Lina (ponudi stol). Sedite, gospa, če Vam drago.

Fanič. Ah, saj res! Oprostite, gospa! Sedite, prosim.

Gospa Remščakova. Je vseeno, hvala!

Fanič. Prosim, prosim.

Gospa Remščakova (sede, potem tudi Fanič; Lina stoji ob strani za mizo). Dà, tako blag, dober sinko. In vendar —

Fanič. — ga moramo že objokovati. To je gorje, ki kljuje rane očetovskemu srcu. Vendar ga rad in s ponosom žrtvujem domovini, ker me tolaži zavest, da je našel tako častno smrt. Lina mu je postavila majhen spomenik, ki naj priča svetu o veliki izgubi moje družine.

Lina. Žalibog, nisem razumela svoje naloge. (Tiho.) Ta vedno hujši razdor med dejanjem in prepričanjem!

Gospa Remščakova. Prepričana sem, da je gospodična napisala nekrolog, kakor ga more le sestra svojemu ljubljenu bratu. Z veseljem ga bom čitala in se zraven z žalostjo spominjala vseh preteklih bridkosti, ki morda zdaj, hvala Bogu! niso več potrebne. Da Vam razodenem...

Mici (se spet pokaže pri vratih, v roki pošto). Pošta! Za gospoda. (To izroči Faniču, potem spet odide.)

Fanič (ki se je medtem spet dvignil s sedeža). Dovolite, gospa. Samo kratek hip. (Čita.) Od informacijskega urada. (Se ozre k gospê.) Od tam nam je prišlo pred dnevi žalostno izporočilo. (Spet čita, naenkrat strmeč obstane.) Slavko!

Lina. Kaj je, papa?

Fanič (vidno zelo vznemirjen, z nekoliko tresočim se glasom). Pomislite, Slavko živi!

Lina. Bog! Sveti Bog!

Gospa Remščakova (vstane). Torej sem jaz prepozna.

Lina (nemirna). Beri, beri, papa!

Fanič. Naše gorje se je dopolnilo. (Bere:) »Radi neljube pomote, ki se je dogodila v našem uradu glede Vašega sina, g. praporščaka, Vam tem potem sporočamo, da je bila dotična vest napačna in da se zdravi, kakor se je zdaj dognalo, Vaš sin, že dalj časa ranjen, v neki ogrski bolnišnici.« — Hvala Bogu! Na svetu se pripeti časih tudi veselo iznenadenje.

Gospa Remščakova. In jaz nosim krivdo, da Vam nisem okrajšala Vaše bridkosti.

Hotela sem Vam prva razkriti odrešilno novico — pa sem bila prepozna.

Fanič. Pomislite vendar! Kaj ste Vi že prej vedeli?

Gospa Remščakova. Dà. A važna novica vzame človeku besedo. Ravno danes sem izvedela pri svoji sorodnici, da leži njen svak v isti bolnišnici kakor praporščak Fanič.

Lina. In smo čakali, kakor da bi se bali novice.

Fanič (slovesno ganjen, še vedno nekoliko v zadregi). Zato je zdaj tem večje naše veselje. Samo da je še živ! Rana bo časten zaklad naše družine.

Lina. In mi smo ti pisali nekrologe! (Vzklikne.) Te še vidim, Slavko? (Glas ji izzveni v žalost.) In kaj bo, ko se vidimo?

Gospa Remščakova. Verjamem, gospodična, hudo Vam bo, ko boste gledali ranjenega, morda pohabljenega. Ni veselja, kateremu ne bi bila primešana kapljica žalosti.

Lina. Dà, revež bo tudi ranjen. A to ni največje hudo.

Gospa Remščakova. Kajne, vse se bo pozabilo ob pogledu iz obličja v obličje, ko bo ljubeče oko sestrino uprto v trpeče oko bratovo.

Lina. Mislite?

Gospa Remščakova. To čutite v srcu gotovo tudi Vi, gospodična. In oče vaju bo na tihem blagoslavljal.

Fanič. Jaz vedno blagoslavljam svoje otroke. Gospa, verjemite mi, meni je družina vse.

Gospa Remščakova. Tako je prav in Bog vam bo vsem skupaj plačal po vaši dobri volji. A zdaj je moja dolžnost, da pustim, naj se porazgovorijo srca z veselim iznenadenjem. (Odide.)

Fanič (jo spremi do vrat). Hvala lepa, gospa, za Vaš trud. (Potem se vrne k mizi in sede poleg Line, ki mirno sedi, glavo obrnjeno proti oknu, resnega, zamišljenega lica.) Meni se zdi, da je človeku tudi takrat težko, kadar ga ostavlja žalost, kateri se je že nekako privadilo njegovo srce, čeprav je žalost, ki stopi na njeno mesto, manjša ko prva.

Lina. Zakaj se je privadilo srce?

Fanič. Ker jo je dolgo nosilo.

Lina. Dolgo? Tudi mogoče. (Se ozre vanj.) In veš, kdaj se srce česa najpreje privadi?

Fanič (istotako s pogledom vanjo). Ne vem.

Lina. Tudi zdaj veruješ v svoje besede?

Fanič (razžaljeno, vstran). Kako vendar vprašuješ!

Lina. Mislila sem... (Molči.) In kakšna žalost je prišla na njeno mesto?

F a n i č. Ali ne bo morda Slavko zdaj še večji revež, kakor če bi bil mrtev?

L i n a. In prej si rekel, da te je novica razveselila.

F a n i č. Seveda, rane, dobljene v boju za domovino, so časten zaklad cele družine. A pomisli, če je pohabljen...; za nas je to vseeno hudo, zelo, zelo hudo, hudo.

L i n a. Za nas?

F a n i č. Za vse skupaj, mislim, bo bridek udarec.

L i n a. Dà, toliko hudega je na svetu.

F a n i č. Lina, kadar je človek v velikem pričakovanju, bodisi v strahu ali v upanju, se tako rad porazgovori.

L i n a. Oče, jaz bi te pa prosila, ne govoriva zdaj mnogo; meni se tako malo ljubi govoriti. Mi ljudje tako radi govorimo in samo govorimo, ko vendar vemo, da so besede prazne in puhle. Posebno ob takih trenutkih.

F a n i č. Prav praviš, otrok moj. A potrebno je, da govoriva o važnih stvareh.

L i n a. Ako ne bi bila potrebnost radi svoje nepotrebnosti tudi ena izmed tistih praznih, puhlih besed.

F a n i č (kakor da je preslišal, a vendar nekoliko užaljeno). Vidiš, zdaj treba poskrbeti, da se vsa ta stvar v časopisih popravi.

L i n a. Hm, spet časopisi.

(Nekdo krepko potrka na vrata; takoj zatem vstopi gospa Remščakova, kakor prej; v roki veselo molí vojnopoštno dopisnico. Fanič in Lina sta medtem vstala izza mize.)

G o s p a R e m š č a k o v a. Spet sem tukaj. Glejte, to sem dobila tačas, ko me ni bilo doma. Slavko piše. Prosim!

L i n a. Slavko?

F a n i č (ji vzame dopisnico iz rok in bere). In kaj piše?

L i n a. Cel mesec se ni oglasil.

F a n i č. Lina, Slavko pride domov! Piše, da je bil ranjen v bok, zdaj se mu je obrnilo na boljše in v kratkem ga pošljejo na dom.

G o s p a R e m š č a k o v a. Vam bo pisal daljše pismo. Revež je bil dozda zelo bolan. In Vas, gospodična, tudi posebe pozdravlja. Rešeni ste strahu. Čestitam, gospod!

F a n i č (uslužljivo, mehko). Srečnega se čutim.

L i n a (kakor sama zase). Torej se res vidimo. In kaj bo, ko se vidimo? — Slutnja teži mojo dušo, nerazrešena kot uganka, težka kakor moreče breme...

Tretje dejanje.

(Pozorišče kot prej. Slavko leži pol naslonjen na zofi, glavo podprto na blazino. Lina, ukvarjajoč se z ročnim delom, sedi na prednjem koncu mize, stol obrnjen proti zofi. Na mizi šivanje, pletivo itd.)

L i n a (se ozre od svojega dela). Tako tih si zmirom. Se slabše počutiš, kar si doma?

S l a v k o. Lina!

L i n a. Glej, kar nič ne govoriš in vendar veš, da te ljubim.

S l a v k o. Tako nedolžno, odkrito govoriš. Pa se bojim, da boš še ti žalostna, ako bi ti jaz pravil, kaj imam na srcu. Lina, res čutiš z mano?

L i n a. To ni prav, da tako vprašuješ. Veš, da te ljubim.

S l a v k o (se lahko nasmehne). V tretje te ne bom vprašal. Kadar je nam ljudem hudo pri srcu, govorimo kakor v svetem pismu. — Zdaj sem se spomnil, kako sva včasih prebirala sveto pismo.

L i n a. Res, lepo je bilo. Kadar ni bilo doma nikogar drugega, sva pozaprla okna —

S l a v k o. Zakaj sva to storila?

L i n a. Zakaj? Mislim, da ni bilo krivde v naju. Bala sva se za talizman samotnih misli. Sedla sva v najbolj skrit kot in sva brala. Kar si ti bral, sem tudi jaz.

S l a v k o. Potem sva se pogovarjala, še veš, včasih čisto do mraka... Tako lepo se nama je zdelo, če sva bila sama.

L i n a. Dokler nisva začula resnih, strogih očetovih korakov...

S l a v k o. Takrat sva vselej skočila nazaj k šolskim knjigam.

L i n a. In sva ogledovala črke, kakor bi se učila brati, in sva pisala kakor pri lepopisju.

S l a v k o. Oče je bil tako strog z nama. Še veš, kako je bil hud, ko naju je našel, da sva sedela na zofi brez šolske knjige v roki?

L i n a. Dà, dva gospoda sta bila prišla ž njim na obisk; midva jih pa nisva slišala, ker sva sanjala v pogovoru...

S l a v k o. Seveda, to je bilo glavno. In ker sva to čudoma opazila, se je stisnilo v mladi duši, potisnjeni v dolgočasno vsakdanjost, iz katere sta hrepeneli ven, samo ven.

L i n a. Potlej je rekla mama, naj očeta odpuščanja prosiva. Šla sva lepo drug za drugim, nepopoljšljiva grešnika. Jaz sem šla naprej in sem prva prosila. Dobro še pomnim. »Papa, odpusti — sem rekla — da sva sedela na zofi.« Sama ne vem, zakaj sem se zraven nasmehnila.

Slavko. In nisi dobila odveze. Jaz sem pretiho govoril. Potlej sva bila oba tepena in sva imela post.

Lina. Drugi dan sem se po par brezuspešnih poizkusih jaz dovolj resno držala in ti si dovolj glasno govoril.

Slavko. Papa nama je naredil dolgo pridigo, potem naju je slovesno poljubil.

Lina. Tako dolge brke je imel takrat; pomnim še, kako me je zaščemelo po licu...

Slavko. Pri večerji smo imeli spet dolgo, dolgo pridigo. Papa je bil hud, ker je mama molčala. Zato je potlej mama ponovila vsebino vsakega njegovega stavka.

Lina. Dà, in v podkrepljenje je prikimala vsaki njegovi važni besedi. Par dni zatem smo se drug drugega bali... (Odloži ročno delo.) Mračni se že. Slavko, naj prižgem luč?

Slavko. Pusti še, v mraku se lepše počiva.

Lina. Si truden? Verjemi, tudi od žalosti si truden.

Slavko. Vendar je resnica, da je žalost jako potrebna za premišljevanje.

Lina. Ali pa, veš kaj? Hočeš, da zaigram na klavir?

Slavko. Da bova še bolj žalostna?

Lina. Ta žalost te bo pokrepčala. (Vstane in gre h klavirju. Zaigra lahno, mehko melodijo in jo spremlja s tihim, melanholičnim glasom.)

Mati je žalostna nocoj.

»Poslušaj me, sinko moj!

Ko te bo smrt objemala,

kaj boš mislil, sinko moj?»

»Puško bom stiskal v trudno pest,

mislim bom, mati, na tvojo povest:

težko je najti miren kot,

kjer človek presodi življenja pot...

(Melodija se porazgubi v kratko pavzo. Potem vstane Lina in gre s počasnim korakom proti zofi. Slavko se je popravil v svoji pozi, tako da sedi zdaj le s komolcem desne roke oprt na blazino. Lina sede poleg njega in ga nalahno prime za roko.)

Lina (sočutno). Ali ne bi bilo bolje, da si prijatelja breme, ki je za enega morda pretežko, razdelita med seboj?

Slavko. Lina, zdaj te pa moram vendar v tretje vprašati: ali se zavedaš, da me ljubiš?

Lina (žalostno). Resnično ne veruješ, da še dozdej nisem mogla zaslutiti, kako trpiš na tihem, v svoji duši?

Slavko (počasi, s pogledom nanjo). In vendar si pisala moj nekrolog.

Lina (ki je medtem izpustila njegovo roko). Dà.

Slavko. Si čutila notranjo potrebo, da mi ga napišeš?

Lina. Jaz nisem zapazila nobene potrebe. Oče je rekel, da je to sestrsko dolžnost —

Slavko. — da mora biti to tvoja notranja potreba. Torej se je spet apeliralo na ljubezen, ki je sevé prav lepo in vplivno čuvstvo za sugestijo... Ljubezen naj bi izpremenila svet v nebesa, a ljudje ga v imenu ljubezni tlačijo v pekel! In ti nisi imela nobenih pomislekov? Morda se ti je zdelo, da pišeš nekakšno občeznano novico, ki jo ljudje že vnaprej vedo in se ob njej naslanjajo, ki pa jih ne vznemirja in ne ovira na izhojeni poti poštenja.

Lina. Ah, Slavko! Želela sem, da bi bil ti poleg mene in bi ti jaz narekovala besede, ki bi jih tvoja volja napisala, in zraven sem trepetala ob tej misli.

Slavko. Zame verjetno... In si se naslajala ob tem, kar si pisala, pod blagoslovom očetovim seveda. (Bolestno.) Dà, morda nisi slutila bremena laži na sebi, kakor čutim jaz zdaj njegovo pezo... Gotovo se je govorilo tudi o moralni dolžnosti, o kateri svet sofistov tako rad govori, ker tihotapec se rad senči pod prijetno senco mogočnih zaščitnikov. In ti si verjela besedam.

Lina. Dà. Gorje! Zdaj spoznam svojo krivdo.

Slavko. In vendar si me ljubila.

Lina. Kakor otrok...

Slavko. Ne razmišljajva o tem! Morda to tudi ni zate najvažnejše. Pa veš, Lina, čemu so služile te laži?

Lina. Ko bi si bila v svesti zlega namena...

Slavko. Mislim namreč, če pogledaš v najbolj skrite globine svojih želja...

(Lina molči, pavza.)

Slavko. Si že dobila službo?

Lina. Čemu to zdaj vprašuješ?

Slavko. Važna vprašanja ostajajo brez vidnih odgovorov. V zadnjem času sta se z očetom potežovala za službo?

(Spet kratka pavza.)

Slavko. Dekle, in me resnično ljubiš?

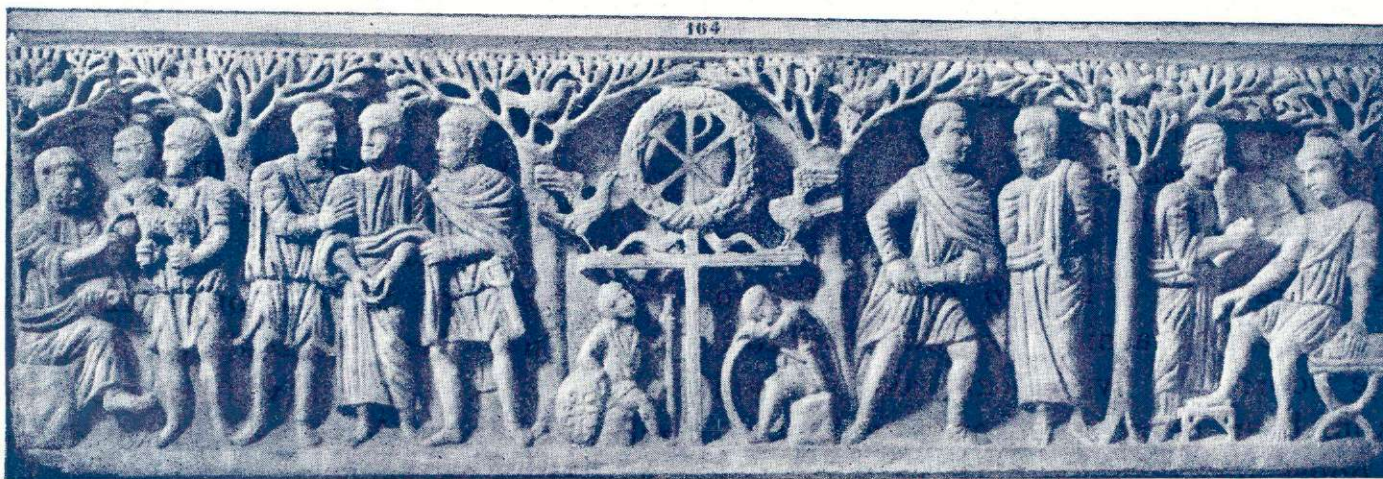
Lina (se mu vrže okoli vratu). Slavko, o Slavko! Čutim moč... (Naenkrat prestrašena razklene roki. Skoro obupno.) Gorje, zdaj razumem... (Se vzravna.) A lahko prisežem, da nisem mislila na to...

Slavko (z odkritim, dolgim pogledom). Torej nisi... Potem te blagoslavljam.

(Zasliši se zvonjenje, kmalu nato koraki v predsobi.)

*Starokrščanski sarkofag iz Pretekstatovega cemeterija.
Rim. Lateranski muzej.
Trgatev in kipi Dobrega pastirja.*

*Starokrščanski sarkofag z drevesnimi arkadami.
Rim. Lateranski muzej.*

Kajn in Abel darujeta, sv. Petra ujamejo, zmagoslavni križ (simbolična slika Gospodovega vstajenja), mučeništvo sv. Pavla, Job.

L i n a. Zdaj prihaja. Temno je. Prinesem raje svetilko. (Odide. Pri vratih se srečata z očetom. Lina se hitro umakne, komaj vidno pozdravi, oba gresta molče mimo, kakor tujca. Fanič nevoljno, trdo zapre vrata, stopi, ne da bi se ozrl na Slavka, proti oknu počasi, roke prekrižane, potem se vrne k vratom in odloži obleko.)

F a n i č (še odlagaje pri obešalu, pikro). Sta premišljala z jeziki?

(Stopi proti oknu spet kakor prej, kjer obstane, napol obrnjen proti občinstvu. Ne da bi se ozrl, z razžaljenim, ogorčenim glasom.)

Moj sin mi narekuje, kaj nisem prav storil!

S l a v k o (mirno). Oče, si prepričan, da ni bilo zraven sence nepoštenja?

F a n i č (kakor zgoraj). Zato, ker sem delal za svojo družino. Bog!

(Pri zadnjih besedah je vstopila spet Lina, našgano svetilko v roki. Luč postavi na mizo, kjer ogne svoje ročno delo na manjši del prostora. Potem gre proti prednjemu oknu, kjer ni Faniča, in si daje od časa do časa opravila pri zastorih. Gleda v temo skozi okno, približno v taki pozi kakor oče. Medtem po kratki pavzi.)

S l a v k o. Brez vsakega namena, brez skrite misli?

F a n i č. Brez vsake sebičnosti. (Ganjen.) Samó da bi drugim dobro storil.

S l a v k o. Oče, kaj je sebičnost?

F a n i č. Nepoštenost. In jaz sovražim nepoštenost.

S l a v k o. Takó opredeljujemo povprečno poštenje in povprečno modrost. A če natančneje pogledamo tudi tisto, česar navadno ne gledamo, ker smo izgubili zavest dolžnosti, da bi gledali, dasi je najpotrebnejše in najtežje... Poštenje je predvsem osebna zadeva. Ljudje so jo pa razkričali v svet za javni blagor, za podlago medsebojnega življenja. Seveda vsak se boji, da ga ogoľjufa njegov častivredni bližnjik, ker vidi, kako grozno je razdejanje nepoštenosti v njegovem lastnem srcu. Obesili so besedo poštenja na zastavo in hodijo za njo v procesijah po blatu. Tako mehko, prijetno in hladno je v tem blatu, da si kratkovidneži domišljajo, da jim je Bog sam poplačal njihov veliki trud. In resnično, mnogo so se trudili! Zagrmeli so v trobento laži, ki jim je zapela sladko besedo: poštenje! in pod to mogočno parolo se čutijo varne. V resnici pa je vse to poštenje le končna posledica osebnega nepoštenja. Jaz namreč mislim, da si je tukaj treba zavezati oči za vse drugo, za vse ljudi, za vse svoje zunanje življenje in si pogledati v srce... A zdi se mi, da je človekovo srce postalo labirint z vse mogočimi poti,

ki imajo samo izhod in je ni poti navznoter. Ključke do teh labirintov so izgubili, večina jih je potaknila na pozabljena mesta, da ni treba razmišljati, kaj je skrito v tistih čudovitih globinah... Sodi odkritosrčno: res misliš, da so dotični namenili bili dobri, brez krivde?

F a n i č (gre od okna). Poslušaj, sin! (Sede k mizi na stol, kjer je preje sedela Lina. Levico položeno na mizo, desnico na prsih, gleda preko luči v temo. V precej strastnem tonu:) Poslušaj očeta, ki je osivel v delu in skrbah. Jaz sem star. Za koga delam? Zase? Mene čaka grob... (Ganjen.) Je to sebičnost, če sem delal za svojo hčer, za bližnjika? In vem, kaj mi vrača... Kljub temu sem rad delal, ker me je vodila ljubezen do otrok.

S l a v k o. Samo ljubezen?

F a n i č. Dà.

S l a v k o. Oče! (Kratka pavza.) Vsaka želja in vsako dejanje, ki brezobzirno teži za svojo slastjo, je sebičnost. In ti moraš vendar vedeti, kaj si hotel...

F a n i č. Moj namen je bil lep.

S l a v k o. Predvsem moraš uvideti, da nimam namena te žaliti. Niti izdaleka ne. Želim le, da priznaš. Hočem, da prepoznaš resnico, ki je prepotrebna za naše življenje. To odkritje je v srečo cele družine, v moj in vaš blagor. Zdaj naj torej povem jaz... Ugled, čast rodbine je bil tvoj najskrivnejši in najsebičnejši namen. In ta težnja je bila krivična.

F a n i č (osupnjen). Torej ni dovoljeno delati za ugled svoje družine!

S l a v k o. Dà, za pošteno ime. A tukaj je bila umazanost, kupčija.

L i n a (ki se je med govorom večkrat obrnila, kakor bi hotela poseči vmes, a je vselej vztrepotala pred neizrečeno besedo, se končno odloči.) Podla kupčija, kjer se je prodajalo življenje bratovo za sestrino službo!

S l a v k o. Dà, ta slavospev o junaški smrti bratovi. Ha, junaštvo, porojeno iz obupa! Sicer pa, saj diči srebrna svetinja moje prsi...

F a n i č. Nezaslišano!

S l a v k o. To si moral vedeti, ker sem ti bil pisal pismo takoj po odhodu v vojake.

L i n a. Tako?!

F a n i č. Grozno! Grozno!

S l a v k o. Razumem, da se čudiš, ker se vsi ljudje čudijo ob takih prilikah in ne brez vzroka. Naravni pogled je preveč dolgoviden, zato so si nabavili očali proti tej vrojeni bolezni in si jih veselo pritrdili pred svojimi naravnimi, premalo kratkovidnimi očmi. Skozi te naočnike se jako prijetno gleda, ker se dobi steklo tudi v različnih

barvah, kakor komu prija. Vsem zelo škoduje solnčna luč, zato ljubijo predvsem motne, temne barve. Seveda v prvih časih so vsi jako nestrpni in nezadovoljni ter preizkusijo obilico barv in stêkel za primerno poslabšanje svoje dalekovidnosti. Ko pa pridejo do dovolj kratkovidnih naočnikov in do prave barve, triumfirajo v glasni sodbi po svetu, da si more človek, ki ljubi resnico in umetnost in se hoče tudi potruditi zanje, pridobiti zelo izvrsten in zdravju zelo koristen pogled: ker človek se mora priboriti do popolne natančnosti, a od rojstva nam dane oči letajo po vesoljnem svetu in nočejo videti tako nujnih malenkosti... Mnogi potem v svoji dobrohotnosti pišejo silno učene in sladke recepte za take prepotrebne naočnike, svojih seveda navadno nihče ne posoja. Zakaj očali se ne posojajo in utegnilo bi se potem tudi kaj žalega zgoditi... Če jih pa kdo komu posodi, se zgodi včasih, da dotični, ki so mu bile posojene, drugače vidi. In to je jako sitno ter nerodno, celo nevarno... Skoro vsak nosi naočnike toliko časa na nosu, da jim zgñije podlaga; zakaj to je čisto naravna posledica, da se rja in gniloba slabe robe zajé tudi v človeško meso... Takrat padejo naočniki izpred vlažnih oči, ki vse prestrašene rdé in buljijo v žgočo svetlobo. To je najbrž najhujše. Nekateri ne nosijo potem več naočnikov, drugi se pa privadijo tudi tem usodnim slučajem, kakor se imenujejo, in si kupijo ob vsakokratni nezgodi umetne nosove. Zgodi se pa tudi, da kak neveren Tomaž ali celo očiten grešnik s silo vzame ob ugodni priložnosti te čudovite očali od oči. Tisto je tudi neskončno hudo... Ljudje občnega blagra in javnega poštenja se ob takih tolovajskih napadih zgražajo nad tatovi in roparji. Često se zgodi ob takih prilikah, da tudi njim v njihovi sveti jezi odpadejo gnili nosovi...

F a n i č. Ne razumem, kaj torej pravzaprav hočeš...

S l a v k o. Upravičeno lahko veruješ, da razumeš in moreš razumeti. Povedal sem to povest, ki bi jo marsikateri rad poslušal kot lepo, prijetno pravljico iz devete dežele, kjer se ljudje tako prostodušno zabavajo in skrbe za udobno prebavo, preden miroljubno zadremljejo v pravično spanje; a žalibog je vseskozi zelo žalostna in resnična. Povedal sem ti jo, da se ne boš tudi ti čudil, kakor se čudijo ljudje, ki se pred njihovimi očmi odpró pobeljeni grobovi, odkrije gnusoba laži in razdejanja, a je v teh svetih trenutkih njih edini namen ogorčenost... Ali to je v poveličanje naše volje, da spoznamo in se nehamo čuditi.

F a n i č. Še vedno ne razumem...

S l a v k o (tiho, resno). Oče, potem ne maraš...

F a n i č (nekoliko zadirčno, s komaj prikrito jezo). Kaj hočeš?

S l a v k o (glasno, s pogledom nanj). Otresti se laži!

L i n a. In jaz ne maram daru, ki je bil kupljen z bratovo krvjo!

F a n i č. Nečuveno!

L i n a. Ker drugače bi umrla sramu in krivde...

S l a v k o. In jaz si ne bi upal pogledati v obraz ne resnično poštenemu, ne krivičnemu človeku, ker bi me vsak lahko zavrnil s kruto, a pravično sodbo. Potlej sem uničen starec, ker bi se mi ne godilo drugače kot delavcu, ki so mu bili odsekali obe roki in je z zdravimi nogami moral zaničevan hoditi po bogatem polju...

F a n i č. Fej! In ti si upaš govoriti o nesebičnosti? Sama nadutost...

S l a v k o. Oče, resne besede prosim!

F a n i č (pikro). Ko ne bi vedel, da ne moreš govoriti resno...

S l a v k o. Oče, kam uhajaš? Prosim, jaz mislim jako resno. Toda to zdaj pomisli: kdor nima veselja do življenja, nima pravice do njega. Ali od Boga je bila dana človeku ta pravica kot dolžnost... In kako čem živeti, če pritiska laž kot kamen na prsi, na ramena?... Kako čem uživati, če je kruh grenak od laži? — Ni bilo nespametno, naslajati se ob taki časti? Krivična, grda in podla je bila tista težnja...

F a n i č (vstane). In podel sebičnež je bil tisti, ki se je žrtvoval neumornemu delu! Ha, to mi vrača moja družina!

S l a v k o. Ne zameri! Spomnil sem se tistega velikega nevernika, ki se je naučil cele folijante lepih, močnih besed, da bi se zavaroval pred strahovi vernikov. Opolnoči —

F a n i č. Ne muči me s svojimi neumnostmi!

S l a v k o. Poslušaj, ni bajka... Šel je opolnoči čez pokopališče in ob odprtem grobu, ko ni bilo ljudi poleg, se je ustrašil, če je res nevernik. — Si že slišal to povest? In takih nevernikov je obilo na svetu...

F a n i č. Fej, fej!

S l a v k o. Nad kom se zgražáš?

F a n i č. Dovolj neumnosti! Kakor bedak...

S l a v k o. Samo to še poslušaj! Oče, prosim te. Tak nevernik...

F a n i č (razsrjen). Dovolj! Proč s takim sinonim! Fej te bodi!

S l a v k o (navidez mirno, a še bolj resno). Tudi ti si tak nevernik! (S povzdignjenim glasom.) In če ne maraš resnice, si jako podel nevernik!

F a n i č (izbruhne, udari ob mizo). In ta pošteni nevernik te proklinja! —

Lina. Bog!

Slavko. Oče, ne kolni v teh velikih trenutkih!

Fanič (vzdigne roki). Sin, v teh velikih trenutkih te oče proklinja! Proklet!

(Plane proti vratom. Lina hoče za njim, Slavko ji dá znamenje z roko.)

Slavko. Pusti, Lina! Lažje bom nosil prokletstvo ko laž nad svojim življenjem!

Četrto dejanje.

(Isto prizorišče. Pozno v noč. Luč na mizi gori z motnim sijem, včasih vztrepeče s trudnim plamenom, kakor bi hotela ugasniti. Slavko leži na zofi, roki pod glavo na blazini, zroč mirno, skoro nepremično proti mračnemu stropu. Lina sloni zadaj za mizo, glavo položeno na iztegnjeno roko, tako da se ji lasje mize dotikajo. Na desnici svetilka. Ko se zastor dvigne, podpre tudi Lina v zmučenem sunku z desnico glavo, zroč preko zofe. Kratka pavza.)

Lina (z vzdihom). Grozna je današnja noč.

Slavko. Te je strah, Lina? (Tiho, monoton.)

Lina. Ne vem, česa se bojim, ali tega, kar se je zgodilo, ali se strašim slutnje pred bodočnostjo.

Slavko. Slutnje, kaj so slutnje?

Lina. Poznam večče, ki nam zakrivajo solnce.

Slavko. Odkod so te večče, Lina?

Lina. Gorje jih je spočelo in naša nemirna misel jih doji s svojo krvjo.

Slavko. In zakaj nam zakrivajo solnce?

Lina (tiho). Bog ve... Morda leži v nas krivda, morda nismo vredni te svetlobe; ali pa poživljajo v nas vero, ker smo nedolžni. A vendar solnca ne vidimo.

Slavko. In vendar ga ne vidimo... (Vzne-mirjeno.) Česa te je strah, Lina?

Lina (plaho). Vsega, vsega...

Slavko. In koga še posebe? (Se poskuša vzpeti.) Lina, veš, kaj se je zgodilo v tej hiši? (Omahne.) Govôri, pred kom se bojiš?

Lina. Miren bodi! Morda pred vsakim...

Slavko. Te je strah... In veš, zakaj? Ker je bil sin proklet od očeta...! (Zakrili z rokami, ki omahnejo na prsi.) Proklet!

Lina (vstane, stopi k zofi in se nagne do Slavka). Tiho! Ko mine ta strašna noč...

Slavko. ...bom videl, da sem človek z ubitim življenjem. Dolgočasje, ki je odveč na svetu... (Sede.) Lina, veš, kaj je tisti, nad komer leži prokletstvo?

Lina (sede na levo poleg njega, desnico položi na njegove rame; mehko, proseče). Ne razmišljaj o tem!

Slavko (z bridkim usmevom). Ampak o lepših stvareh? Dà, tako živijo ljudje, ki imajo neskončno majhno srce. Kaplja veselja zadostuje, da zavriska srce v praznični omotici... A če pade kaplja v morje, neskončno majhna kaplja v veliko, grenko morje? Potem se zbere krog te kaplje še večja grenkost... In nad mano bi visela sodba, težka odgovornost...

Lina. Ne misli na to zdaj, vsaj zdaj ne. Ves bolan si še, siromak.

Slavko. Bolan... Kdo to misli ob tej uri? Ves raztrgan je ležal berač na samotnem, kamnitem potu pod grmom, ko je udarila nevihta. A revež je vseeno bežal čez odprto polje skozi dež in vihar...

Lina. Ker je bil raztrgan.

Slavko. Dà, in truden in se je bal žalostne, uboge smrti... Zdaj je najhujši boj. — Lina, ti veš, da sem hotel odvaliti breme s svojih prsi, ker je pod njimi sililo življenje na dan.

Lina. Breme pa je padlo v blato, ki je oškropilo to mlado življenje...

Slavko. Kdo je kriv, da je padlo v blato?

Lina. Morda si na nepravem mestu odložil breme...

Slavko. Dà, to me mori. Ali je povsod umazanost, ali je le slučajno padla moja peza v blato? Pa to je težko, jako težko razložiti, ker na površju so povsod pajčolani... Meni se le zdi, da sem s preveč veselo zaupljivostjo vrgel kamen raz sebe, sicer bi me ne bilo doseglo blato.

Lina. Razumem. To je tisto veliko vprašanje: ali smo ljudje vredni resnice, odkritosrčnega življenja.

Slavko. Grozno bi bilo, ako ga ne bi bili. In kdaj smo vredni tega velikega razsvetljenja? Zakaj tudi takrat nihče ne odgrne svoje krinke?

Lina. Kakor bi se bali preporoda... (Pavza.)

Slavko. Lina, ta strašna ironija! Hotel sem prostosti, ker je bilo v meni življenje. Hotel sem dela, ker je bilo v meni veselje do dela. Luč je bila prižgana nad svetom, ki je bil zastrt s črno kopreno, da ni mogel videti njenih žarkov. Zdaj se je odgrnilo blato in pljuča so hlastnila po vzduhu. A vzduh je mrzel in grenak... Človek v svojem velikem upu išče luči, ki je ni, in je ne najde; kliče vero in vera mu ne odgovarja... Kliče svoje srce, a srce, svoje srce je nemo. O!

Lina. Takrat neha biti prostost lepa in postaja grozna...

Slavko (obupano). Lina, ali veš, kaj je tisti, ki leži nad njim prokletstvo! Zdaj čutim, kako pada strup kače, ki se je vsesala v moje prsi, kaplja za kapljo na moje srce. Kličem vero in vera

ne odgovarja ... Če pa izginja iz duše vera, ki jo je dvignila k cilju in ga ž njim zvezala, takrat se nekaj strašnega zgodi v njej. Dušo vleče njena lastna teža v globočino, in kar sreča na tem svojem žalostnem potu, se oprime z nemirno bolestjo, zdaj spet z nekim veseljem, podobnim smehu blaznega. Lina, ali veš, kaj je tisti, ki leži nad njim prokletstvo?

Lina. O ljudje! ljudje! ... Hotel si prostosti in si izgubil življenjsko silo ... (Nagne glavo na njegovo ramo, skoro ihtoč.) Bog! (Spet kratka pavza.)

Slavko. Zdaj lahko v svoji gorjuposti premišljujemo, kaj je veselje in kaj dá človeku prostost ...

Lina. Ko srce izkrvavi ta grenki pelin ...

Slavko. Ko izkrvavi ...

Lina. Potem boš začutil novo veselje, porojeno iz bolečine. In to življenje je močno.

Slavko. Ko izkrvavi, dà ...

Lina. Brat moj!

Slavko (tiho). In če ni več krvi? (Trdo.) Potem je — mrtvo ... (Pavza.)

Rekel je moder človek, da to, kar ljudje imenujejo srečo, je samo testo, iz katerega jo volja izobliči. Človek naj ne poskuša priti v nebesa, ampak naj gleda, da pridejo nebesa v njegovo dušo ... Postavil sem nebo v svoje srce. Zdaj te vprašam, Lina: Kdo ima pravico nad življenjem svojega bližnjika?

Lina (ki je spet izpremenila svojo pozo v prejšnjo). Noben človek.

Slavko (vzburjeno). In vendar sem proklet! (Zakrili z rokami, ki mu skrušene udarijo na prsi.) O, proklet od očeta!

Lina (se mu je ovila krog vratu). Slavko! ... Tvojim razritim živcem škodujejo prečute noči. Ves bolan si, in te grozne ure!

Slavko (glavo do kolen). Proklet! ... (Mučra pavza.) — Naj umira boljša plat v človeku, naj umre? Dušo žeja — in je ni hrane, da bi ji dal. Naj ubijem svojo dušo, da ne bo čutila lačne bolečine? (Spet presledek. Se krčevito nekoliko vzpne z glavo.) Ne!

Lina (desnico na njegovi rami). Ko bi dobil miru ...

Slavko (s čudnim, skoro plašnim glasom). Kaj je mir? Kje ga najdeš na svetu? ... Pravijo, da šele v grobu ... (S prodirajočim, dolgim pogledom.) Ali res, Lina?

Lina. Tedaj bi bilo gorje na svetu. Tako pravijo tisti, ki ne vedo, kaj je strah in nemir ...

Slavko (počasi, kakor v sanjah). Kdaj ga najdeš potemtakem? ... Po besedi? Naj beseda

ukazuje valovom — — — In vendar! (Sede, naslonjen v desnico.) Lina, kje je oče?

Lina (v pričakovanju). Mislim, da še zmerom zraven v sobi. Naj pokličem?

Slavko. Morda spi; potem ne kliči. Ni krutejšega, ko človeku jemati mir ...

Lina. Ob takem času ljudje ne morejo spati.

Slavko. Pravijo tudi, da pravični sladko počiva.

Lina (vstane). Luč dogoreva, prinesla bom svečo. (Gre proti stranskim vratom, jih počasi odpre in ravnotako lahno pripre. Slavko se vtoliko vzravna, da doseže s pogledom luč na mizi. Motni, pojemajoči plamen še parkrat svetlo zažari po mračni sobi. Ko vstopita onadva, svetilka ugasne. Fanič v spalnem površniku, Lina za njim s svečo. Pri vratih še tiho zaprosi:)

Lina. Oče!

(Fanič se umakne proti predsobnim vratom, kjer obstane, glavo pokonci, roke navzkriž, s pogledom proti mizi, kjer Lina nažiga svečo. V naslednjem pride mimo oken v ospredje, v isti pozi. Lina stoji pri mizi.)

Fanič. Sin, ki ne spoštuje svojega očeta, je proklet.

Slavko (monotono, kakor brezčutno). Ker ne spoštuje svojega očeta ...

Fanič. Nad njim se bo dopolnilo gorje, kakor je obljubljeno in zapisano takim otrokom.

Slavko (zamolklo, počasi ponavlja). Gorje, kakor je obljubljeno in zapisano takim otrokom.

Fanič (razprostire roki in stopi proti zofi; ganjen). Slavko, nisem spal, ampak sem jokal celo noč, ko sem mislil nate.

Slavko. Jaz nisem jokal.

Fanič. Ali čutiš, kakšno rano si vsekal v očetovo srce?

Slavko (molči, potem obupno). Oče, vrni mi ... (Skrči pesti.) Proklet sem!

Fanič. Poslušaj me, Slavko ...

Slavko (skuša vstati). Oče, reši me prokletstva! ... (Se zgrudi na kolena.)

Lina (ki je ves čas vznemirjena prisostvovala sceni s povešenimi očmi, prihiti zraven in ljubeče podpre brata; s šepetajočim glasom). Težko je nositi ... ah, ti moj ...! (Z njeno pomočjo Slavko spet sede, naslanjajoč se na njeno roko.)

Fanič. Čuj me, jaz ti odpuščam, če ...

Slavko (dvigne roki, s slabotnim glasom). Oče, reši! Vrni ... (Omahne onesveščen na zofo. Lina ga drži za roki, glava ji pade na njegove prsi. Fanič se skloni nad njegovo glavo.)

Fanič (mehko). Sin!

Lina (s skrušenim, razdvojenim glasom). Zdaj se rešujejo vprašanja... Gorje!

Fanič (s trepetajočim glasom). Saj ti je odpuščeno, moj sin...

(Lina se sunkoma dvigne in se z nemimi, velikimi očmi zazre v Slavkovo lice. Krikne, udari roke v obraz in se zgrudi na mrtve prsi.)

Lina. Gorje!... Bog! — (Trdo.) Zdaj je mrtev... (Pavza.)

Fanič (seže z drhtečo roko po sveči). Mrtev... (Svečo v levici nad Slavkovo glavo, dela z desnico znamenje svetega križa nad njim.) Slavko, počivaj v miru... blagoslovljen od očeta...

Lina (se spet dvigne, tiho, očitajoče). Oče, čemu to... Kaj pomeni ta sveča?

Fanič (nežno). Tiho, moje dete!... Ne vprašuj zdaj... Blagoslovljen, moj sin! Blagoslovljen...

Lina (temno zroč v bratovo lice). Zdaj je mrtev...

Fanič (poklekne k zofi in poljubi mrtva usta; šepetaje). Blagoslovljen... (in prekrižava) blagoslovljen... Saj ti je bilo odpuščeno, moj sin...

Lina (zamolklo). Kakor je obljubljeno in zapisano...

CORRESPONDENCE INTERNATIONALE

VIA HELVETIA.

V. (Pismo.)

Sporočam Ti, doma smo zdravi vsi,
samo Tvoj brat
odpotoval je v večnost...
Ali bodi potolažen:
njemu je dobro — — —

Radovedni smo, kako se ti godi
in kaj je z mojimi sinovi štirimi?

Pozdrav!

VI. (Odgovor.)

Čakal sem in čakal pisma,
da razveseli me sladko.
In prišlo je kratko, kratko.

Ni ga pisal oče,
ni mi sestra ga pisala,
roka je sorodna ga poslala.

O, bolest molči
in če spregovori,
je beseda kratka, kratka!

*

Prva vrsta — radost v srce,
druga, tretja — »O Marija!«
in solze v oči — — —

Dobro se mi je godilo,
a po tretji vrsti več veselja ni.

Na vprašanje zadnje Vam odgovor piše
kri.

Joža Lovrenčič.

NARTE VELIKONJA: PISMO.

(Dalje in konec.)

III.

ipnik je bil v sobi sam; popravljaj je zlomljeno nogo starikavi klopi. Čez noč se je zelo postaral; videlo se mu je, da ga nekaj grize.

»Tu ni nobenega razgleda. Moj Bog, kdo bi si bil mislil!« je dejal, pogledal skozi zamreženo okno in videl ženo, ki je nabirala drva v drvarnici.

Še popoldne so bili znosili vso opravo v pri-
tličje. »Najbolje, če se takoj izvrši,« je rekla gospa. In izvršili so. Oskrbnikova je s težavo pridrževala solze, ko je snemala s stene podobe. S čudovito ljubeznijo je obrisala vsak okvir, s pobožnimi vzdihji je polagala slike v jerbas: sveto Barbaro, pomočnico v zadnji uri, svetega Antona, zaščitnika družine in hiše, sveto Družino na steklu, ki jo je bil prinesel še njen stric z božje poti. »In tako hitro!« je tarnala sama pri sebi.

»Zastran drv bo boljše, mati; nositi ti ne bo potreba tako visoko!« je dejal Urban, ko je vstopila z naročajem polen.

Žena je vrgla polena v kot in ga molče pogledala. Njen pogled ga je čudno zmedel. Popravil se je na stolu in iskal nekaj v škatli na tleh.

Nastal je molk. Po preteku par hipov je žena dejala:

»Glej, v kotu teče po zidu. Kaj bi rekel, kaj bo rekel Janez, ko izve... Jaz bom že prestala, a ti, ti...«

»Če sem do sedaj prestal marsikaj, bom še vnaprej; mislim, da ne bo treba dolgo.«

Hotel je reči, da bo kmalu Janez namesto njega. Samo ta vojska, vojska... In v njunih mislih je bil zmerom Janez. Kod hodi, kaj dela, koliko trpi Janez...

Janezu pa se je bilo res posrečilo, da je obrnil pozornost nase. Deset mož se je utrgalo preko pobočja za njim; on se je vedno umikal in pazil na gospoda, ki se je urno plazil skozi grmovje. »Ujeli ga bodo!« je skoraj zavpil in strašna razburjenost se ga je polotila; zakaj ob pobočju se je bližal drugi oddelek strugi, po kateri je bežal stotnik. »Zdaj ali nikoli!« Razdalja je bila velika, Janez je videl tri črne pike, ki so švigale skozi grmovje. »Če pridejo na rob, ga zapazijo.« Na majhni jasi so obstali. Janez je potisnil nove patrone v puško in izprožil. Videl je, da so tiste tri pike spet izginile v grmovje. Janez jih je pozorno iskal; za nekaj minut je čisto pozabil na patruljo, ki je lezla preko hriba. Majhna

pika v strugi se je bila izgubila; stotnik je bil že zavil okoli hribčka. »Ušel bo!« si je dejal Janez; čudno veselje ga je prešinilo, da je vnovič dejal: »Ušel bo!« Nepremično je zrl, kdaj se morda pokaže na robu ali kje na kakšni jasi patrulja iz grmičevja. Kmalu se je razgrnilo grmovje daleč na robu; Janeza se je polastilo neizmerno razburjenje. »Ostati morajo, sicer zavijejo v dolino,« si je mislil. Ko se je dvignil, se je spet naglo vrgel na kolena in se splazil po grmovju navkreber: »Sveta Marija...«

Dobrih sto korakov od njega je ležalo pri-
huljenih deset mož...

O tem mati in oče nista mislila: predstavljala sta si ga vse drugače. Oče je razločno videl, kako nese ranjenega gospoda iz bojnega meteža, mati ga je videla ležečega z zavezanim čelom v beli postelji. »Prav gotovo bo ranjen,« si je rekla in molila zanj. »Skoro vsak je, in Janez je zelo drzen.«

Urbanu pa ni dalo miru. V levi nogi ga je trgalo, pogovarjati se ni vedel kaj, ves žalosten se je bal, da bo žena zapazila njegovo potrto.

»Že dva dni se pripravljam, da bi napisal, pa še danes ni končano,« je slednjič dejal in začel brskati po miznici; našel je stari koncept, a novega ni bilo nikjer. »Ali veš ti zanj?« se je obrnil k ženi.

»Kaj bi rad?«

»Tisto pismo, da bi šlo že jutri naprej.«

»Jaz ne vem, kje je; najbrž je ostalo zgoraj,« je odvrnila. »Gori bo, če ga nisi spravil ti?«

»Jaz ne. Pa pojdem pogledat.«

Noga ga je bolela, ko jo je vlekel po stopnicah. Premetal je nekaj stare šare v kotu, a pisma ni bilo nikjer. Iskal je, mrmral sam pri sebi, a zaman. »Dobro, da imam še staro doli,« se je potolažil in oprijemaje se lezel po stopnicah nizdol. V prvem nadstropju je naletel na Martina.

»Ravno prav, mi ne bo treba doli!« je zavalil po ustih. »Gospa bi Vas radi videli!«

Peljal ga je v sobo, kjer je sedela gospa na zofi in ravno nekaj naročala stari vratarici s tolmačenjem hišne. Oskrbniku se je zdelo, da ima starka solze v očeh, in ustne je držala stisnjene, kakor bi jok zadrževala.

»Meni je zelo težko, da Vas ne razumem, gospod Lipnik! Recite mu to!« je naročila tolmaču. Lipnik je kimal v znamenje, da je tudi njemu težko. »Zelo, zelo tudi meni,« je potrdil.

»Kaj pravi?« se je obrnila v Martinov napihnen obraz.

»Da tudi njemu!«

»No, sami uvidite — in Vaša služba je radi tega zelo težka, kajne? Rada bi Vam jo olajšala. In dva človeka mesto enega — to ne gre; pomislite, zdaj moram imeti povsod tolmača. Saj sami uvidite.«

Martin je prevajal. Lipnik je samo kimal, da uvideva, in zrl gospe v mrzloplepi obraz; zapazil je čisto majhno bradavico na njenem desnem licu. »Bog ve, kaj hoče?« se je vprašal. »Govori, kakor bi nekaj kupovala. Kam to meri?« Pika-bradavica na licu se mu je zdela usodepolno znamenje, ki pomenja neko tiho zaroto, in te misli se ni mogel otresti.

»In Vi dobro poznate okolico?«

»Poznam, gospa!« — je prikimal.

»Da, pozna!« je prikimal tudi Martin.

»Kako je to mučno, da se ne razumeva,« se je spet jezil Urban sam pri sebi. »Rekel je, kakor bi zalajal.«

»Čisto prav,« je dejala. »In posestvo tudi? Seveda, saj ste oskrbnik.«

»In sem mislila,« je hitela v nerazumljivem jeziku, »da bi bilo tako dobro: poznate kraj, poti in vse sosede — pa kônj ste vajeni?«

»Sem!« je prikimal na Martinovo vprašanje. Martin je bil čudovit človek; pregibal se je v bokih in se pri vsaki besedi priklonil. Urbana se je pred njim polasčal neprijeten občutek. Zdelo se mu je, da sta se ta dva zarotila proti njemu.

»Da, je!«

»Vidim, da tudi šepate; ali ste si nogo pokvarili v službi?«

»Ne!« je dejal in si mislil: »Pravzaprav, dà, zakaj reševal sem gospoda.« Nadaljeval je: »V vojski.«

»Tako, v vojski?« se je začudila gospa. Lipnik je kimal. »Pa Vas kaj boli?«

»Dà, hoditi mi ni mogoče dolgo; peš se hitro utrudim.«

»In oskrbnik mora mnogo hoditi, kajne? Re-vež; gotovo ste zvečer trudni?«

»Večkrat sem.«

»Pravi, da večkrat!« se je zazibal Martin.

»Kajne?« je živahno pritrdila gospa. »Zato sem sklenila nekaj izpremeniti: nekaj v zadevi oskrbništva. Oskrbništvo bo prevzel ta gospod,« in pokazala je na Martina. »Meni to bolj prija, ker zna jezike in tolmača ni treba. Vi pa boste imeli isto plačo in boste za kočijaža. Kônj ste vajeni in peš Vam ne bo treba nikamor. Saj ste razumeli? Od jutri dalje. Prve dni boste Martinu pomagali, da uredita.«

Martin je tolmačil:

»In tako premeniti, za oskrbnika jaz.« Lipnik je poslušal, kakor bi ga bila strela zadela. Povrh tega se je pa novi oskrbnik zagovoril in rekel: »Konjska hlapic.«

»Kako, konjski hlapec?« je preplašeno zrl Lipnik gospe v obraz.

»Ne — dà, pravite tudi: kočija, kočija, dà!«

»Kočijaž?« je vprašal.

»Dà, glejte, ker ne znam. Akurat: kočijaž! Kočijaž, dà!« — je ponovil in se klanjal.

»S čim sem se zameril?« se je vprašal Urban sam pri sebi. »S čim, da tako ravna z menoj?«

»Veste to je tako: če razumem,« je nadaljevala gospa, »če razumem, se bolj zanesem, sicer pa vem, da se tudi na Vas lahko, gospod Lipnik.«

In Martin je zelo nerodno prevel.

»Kaj?« se je zgrozil Lipnik. Ta opomba o zaupanju ga je zelo zbodla. »Torej ne zaupa —« mu je prišlo skozi možgane. »Že dopoldne sem videl. O, zdaj vem, zdaj razumem! In prej je bilo v mojih rokah vse, posestvo in grad.«

Hudo mu je bilo, tako hudo, da bi udaril z roko po mizi; pred očmi se mu je delala megla.

»In glavno je pač to, da je eden, ki me razume,« je pripovedovala gospa. »Pri takem posestvu in — ali ne, gospod Lipnik? — Tudi vratarica bo nova, ki bo umela kaj jezikov; stara naj pomaga Vam. Vi boste imeli vso živino, ker razumete, ali ne, gospod Lipnik?«

V Urbanu je kipelo in vrelo, da bi kričal. In misel, da mu ne zaupa, da ga sumniči, prav malo sumniči, in to je še slabše — in to samo raditega, ker je ne ume. »In vratarica bo pomagala!« Starec se je čutil strašno ponižanega in prav posebno ga je potrla ona beseda: »Konjska hlapic.«

Molče je čakal, da gospa konča.

»Gospa vpraša, če ste razumeli?« je dejal novi oskrbnik. Čutilo se je, da se zaveda svoje oblasti v polni meri.

»In ta napihnenec da bo oskrbnik!« je udarilo Lipniku skozi možgane, ko je prikimal, da je razumel. Hotel je oditi, a gospa ga je ustavila in dejala:

»Jutri bo treba na postajo; gospod je ranjen in pride domov.«

Lipnik se je začudil in razveselil. Kakor bi sredi temnooblačnega neba zasijal moder košček sinjine, se mu je zasvetilo v mislih:

»Gospod ne bo dopustil tega, ne bo, o, in Janez pride ž njim, Janez. Gotovo ga je sin rešil.«

»Pojdem ponj,« je dejal in vprašal, če še kaj drugega naroči. Oskrbnik Martin je že vnaprej odkimal in Lipnika odslovil. Ta je odšel. Zdelo se je, da se je postaral za dvajset let. Neizrazen ob-

čutek uničenja in zaničevanja mu je objel srce. Ko je zavil okoli vogla na dvorišče, se je naslonil na ograjo in čutil, da ga nekaj neznosno peče in grize v srcu. V oči in grlo so ga zapekle solze. Obslonel je tako par hipov nepremično, nato je sklenil roke in vzdihnil:

»Moj Bog, hlapci smo, hlapci.«

V ušesu mu je zvenelo kot odmev: »Konjska hlapic«. »Saj smo samo hlapci,« si je dejal. »In če gospod ukaže, h'apec, pokoren in tiho! Pes, o, pes zacvili; ti, hlapec, tiho!«

Kmalu nato je pomislil:

Gospod pride in bo vse uredil. Pozna ga. Ko je bil še majhen, mu je rezal piščalke, in iz tolmana ga je bil enkrat izvlekel! to je gospod, ki vse razume. Saj gospa niti kriva ni, ženska pač ne ve vsega in gradu ni nikdar imela.«

»Hej, mati,« je dejal, ko je vstopil s trdnim sklepom, da nič ne pove o novem oskrbniku. »Jutri bo itak vse dobro! Čemu bi jo danes žalostil? — Slišiš, mati: Janez pride.«

Žena se je stresla in skoraj omahnila.

»Kaj praviš?«

»No, gospod pride, in če gospod, samo po sebi umevno, da tudi Janez, to je jasno.«

»Kdaj? — Nocoj?«

»Ne, mati, jutri, jutri: sam pojdem ponja.«

Za hip je onemela; njeno oko se je ozrlo po kuhinji, na tla in skozi okno do drvarnice.

»In kaj bo rekel, ko nas najde v tem kotu?«

»Kaj! Ali ni zate boljše, mati: drva imaš blizu, vrt imaš blizu in meni ni treba po stopnicah. Ali ne?«

»In tvoja noga, tvoj protin, tvoja rana in pa ta vlažnost, Urban! Kaj bo s tvojo nogo?«

»Kurili bomo, pa se segreje; vlažno je radi tega, ker ni zakurjeno; drv imamo dovolj, zakaj ne bi kurili? Vidiš, mati, in gospa je mlada, rabi razgleda; čemu bi nama bil, kaj?« je govoril in nič se mu ni poznalo, da je v njegovem srcu bridka žalost; kdor ni vedel, da jo hoče ravno z besedičenjem udušiti, bi bil smatral starca za zgovornega šaljivca.

»Bog ve, kako je ranjen? Če ga tako daleč puste, gotovo ni nevarno,« je menila žena.

»Seveda, seveda! — Ajs!« je stokal, ko je sezuval čevelj z leve noge. »Zdaj se bom vozil,« mu je prišlo na misel. »Konjska hlapic.«

»In pismo si šel iskat, pa je bilo tu,« je dejala z nasmehom. »Moraš pisati, da nas hitro obiščejo, dokler bo Janez doma; bo kaj povedal. — Kdo bi bil mislil, da se bo vse tako izteklo? In dokler bo gospod tu, ostane tudi Janez, ali ne?«

»Seveda ostane.«

»Pa bi torej pisal, da se Janez vrne z gospodom. Nà!« prinesla mu je črnilo, pero in očala, obrisala mizo in privila svetilko. »Zdaj lahko pišeš, dokler ne bo večerje. Kako bi bila skoraj pozabila!«

Lipnik je vzel papir in začel brati; prišel je do besede »oskrbnštvo«. Zapeklo ga je; občutek strašnega ponižanja, ki je ždel v srcu, mu je gnal v obraz kri sramu. Nobena beseda in nobena črka nista imeli prave vsebine niti oblike. Odložil je papir in porinil od sebe črnilo. »Ali bi ne bilo boljše, da piše jutri Janez sam? Mene skele pri luči oči. Naj piše jutri sam!«

IV.

Zjutraj je Lipnik ogledoval kočijo že ob devetih. Stopil je v hlev, kjer je stal na eno oko slepi konj Miško; dve močni kobili sta drobili v jasliah oves, iz kota se je oziralo dvoje živih, poskočnih žrebet.

»Lumpa!« jima je dejal ter ju potrepljal po vratu. »Lumpa, ali bi rada ušla? Vidva bi rada ušla. Kam? Mh, past se. Bravo, gospodiča, o, se poznamo predobro; pšenico bi šla rada tlačiti. Kaj? O, se poznamo!«

Gladil ju je po vratu in hrbtu; žrebeti sta veselo in razposajeno rezgetali. Starcu se je obraz razlezel v smehljaj.

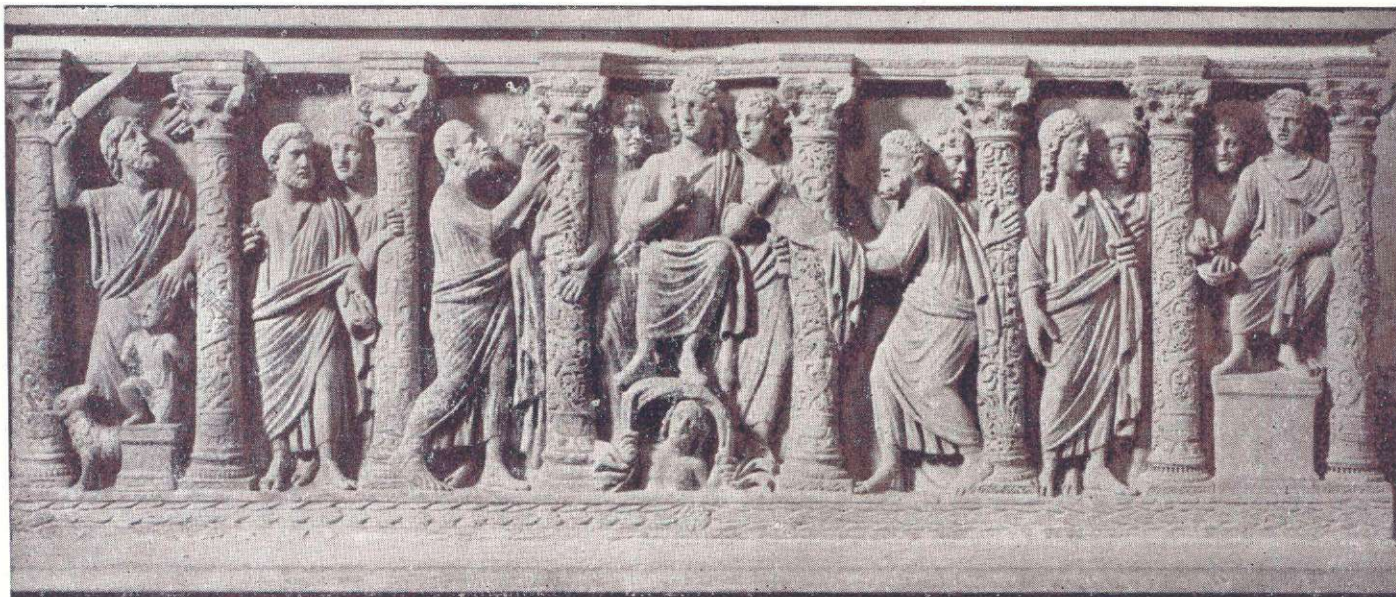
»No, Miško, ali pojdeš ti? Menda ne veš, po gospoda greva. To ni daleč. Ali bi šla, Iskra? Je že res, da bi šla. In žrebiček, ta lump, kam pa ž njim? Vidiš, na cesti je lepo, a sitno je, če je žrebiček, ki je še premlad. Ti ostaneš. Pera pojde.« Kobila v kotu je dvignila glavo in pristigla z ušesi. Njeno močno kopito je bilo ob pod. »Le glej, najbolje je, če greš ti. Ti si že nekoliko večji,« se je obrnil do žrebeta, »ti si sicer večji, a neumen si še zmerom. Priden boš in nagajal ne boš, drugače boš kar doma počakal. In Iskra bi tudi rada šla? Tebi pa pripeljem fanta — Janez ti pripelje Rjavčka. Samo, da se s Pero zanj ne skregata, Rjavček je vojak in bo gledal na levo in desno.«

Starec se je zadovoljno smehljaj in mešal oves. Pogladi je Miška, Iskro in Pero, popravil grive, žrebeti potrepljal po vratu in menil nato s trpkim izrazom na licu:

»Zdaj bomo večkrat, pravzaprav zmerom skupaj.« In po premolku: »Voziti se bo treba, ker me v nogi trga...«

Tisto dopoldne ni nikjer našel miru; parkrat se je napravil po stopnicah, a se takoj vrnil: »Vidiš, pa pozabiš; zdaj stanuješ drugje. Star si, in zato pozabiš. Se že privadiš.«

Nato je šel v novo stanovanje in srečal ženo, ki je šla po vodo.

Starokrščanski sarkofag s stebri. (Začetek 4. stoletja.)

Rim. Lateranski muzej.

Darovanje Izakovo, sv. Petra ujamejo, Kristus v slavi med apostoli (maiestas Domini), spodaj personifikacija neba (Coelus), Kristus pred Pilatom, Pilat si umiva roke.

Starokrščanski sarkofag za dve trupli. (Začetek 4. stoletja.)

Rim. Lateranski muzej.

V sredi: Imago clipeata (školjkasti ščit z dvojnim portretom).

Zgoraj: Obujenje Lazarjevo, napoved zatajenja, sprejetje postave, darovanje Izakovo, Pilat.

Spodaj: Voda iz skale, Daniel, bravec, ozdravljenje slepca, Kristus blagoslavlja kruhe in ribe (čudež nasičenja).

»Tudi za vodo je boljše, kajne, mati? Zdaj zajameš poldruho vedro; tu je poldruho vedro, vsaj petnajst litrov? — Prej si komaj z enim majhnim prisopla po stopnicah. In pa tako daleč! Zdaj je vse na pragu. Vse, še hlev je bliže. Pri konjih sem bil, vsak žrebiček je že vreden šeststo kron; zdaj v tej draginji, o več, več To bo Janez gledal. Zakaj ni nič pisal?»

In čudno, kljub temu da je bil tako zgovoren, skoraj vesel, ga je vedno nekaj težilo. Kakor svinec mu je ležalo na dnu srca in čim bolj se je izkušal otresti, tem bolj je rastlo v njem, tem bolj vrtalo. »Kaj si bo mislil, kaj bo rekel Janez, ko jih tako najde? Da sem se kaj zameril, da sem kaj naredil napak. In kaj si bo mislil?« Kar naenkrat mu je vstala ta misel živo pred očmi: hotel bo k materi, hotel se bo preobleči, pa bo skočil po stopnicah, par skokov, in v sobi, kjer je bil rojen, bo vse prazno. Kaj poreče?»

»Gospod bo že uredil, da bo prav; gospod pač razume in bo vse predrugačil,« se je tolažil starec in stopil k oknu. »Od tu se pa res nikamor ne vidi.« Spomnil se je včerajšnjega čolna na jezeru in nevede se vprašal: »Ali je tudi danes tam?« Sam ni vedel, kdaj je prestopil prag, kdaj je obšel poslopje, korakal mimo plotu malih smrečic in se ustavil pod visokim mecesnom.

Jezero je bilo mirno, modrozeleno, valovi so rahlo pljuskali ob kameniti breg, v vodi so se blesteli oblaki in modro-modro nebo. Čolna ob skali ni bilo. V prvem hipu se niti spomnil ni, kaj išče, potem se je nasmehnil: »Kako bi ostal čez noč!«

Jezero se je smehljalo kot poredna deklica, v smrekah je šumelo. Na drugi strani gozdiča ob cesti je vpila kopica otrok, ki so igrali vojsko. »Ti moraš ležati, ker si ustreljen!« je vpil deček v dragonski čeladi nad drugim, ki je imel moder predpasnik. »Jaz sem ranjen samo v nogo in lahko grem!« »Ne, to ni nič, jaz ne igram več; zakaj ti si ubit. Vidiš, zakaj pa začneš?« »Pa naj bom, a potem me zagrebite, zakaj me pa pustite, da ležim?« »O, kako si neumen, zdaj streljajo nate s topovi, pa bi te pokopali. O, ti si res!« —

Starec je stopil par korakov naprej; takrat je bitka prenehala, vsa truma se je vrgla v divji beg, najbolj pa še ranjenci in padli:

»Oskrbnik, oskrbnik Urban!«

Moža je zbadlo, kakor bi ga bil kdo sunil z iglo v srce, v grlu ga je stisnilo.

»Beže!« si je dejal, pogledal na uro in na dvorišču poklical polneumnega in polgluhega hlapca Tomaža, ki je spravljal za hlevom slamo. Prepeljala sta koleselj, zmetala blazine na sedeže in nato je Tomaž vprašal:

»Ka - katerega napre - prežem?«

»Pêro!« je odgovoril. »Kar Pêro naprezi.«

»Ka - kaj?«

»Pêro!« mu je zavpil v uho.

»Mh,« je dejal in odkreval v hlev, a se na polpoti okrenil in vprašal:

»Ali tu - di žre - bi - bička?«

Lipnik je prikimal, Tomaž se je zarežal v znamenje, da je razumel, in je napregal.

Žrebe je veselo in razposajeno hrzalo in se vzpenjalo na zadnje noge. Tomaž se je jezil, ga privezal h kobili in mu nazadnje rekel, da je neumno.

Lipnik je odšel po svojo novo suknjo in praznični klobuk. Žena mu je stisnila majhen zavojček.

»Saj veš, da na pot ne vzamem nič, in pa tako blizu je.«

»Boš dal Janezu!«

»Kakor da bi bil lačen! No, pa vzamem, ker ni zame,« je odvrnil.

»Pa bi napisal zdaj par vrstic, da bi prišli pogledat,« je dejala. »Kar malo, dve besedi. In na postaji kar oddaš.«

»Saj vidiš, da ni časa. Še robec mi daj. In pa srajca mi ne stoji. O ti moj Bog, ti presneti žrebiček! Ali me ni umazal? Ti nagačivec, glej no: čisto srajco mi je ostrkal. Daj, Marija, svežo srajco! Pa praviš, da bi pisal. Saj ni časa, zakaj kobila je že naprežena. In Janez tudi ne bo samo en dan doma. Kaj se ti tako mudi? Par dni bomo sami, da si kaj povemo; čisto gotovo bo imel mnogo povedati in meni se kar sanja, da bo medalja, kar nekaj slutim. In če izvedo Bonik in Sečar in Prsnik, so že nocoj tu; kam bi ž njimi prvi večer? Ti res nič ne pomisliš. Samo prišli naj bi, da bi se ga nagledali, ti bi ga samo hvalila in hvalila. Bomo že pisali; drevi, če ni drugače,« je govoril in preoblačil srajco, sukal se pred majhnim zrcalom ter se nato pogledal še v šipi, zakaj veliko zrcalo je še stalo v kotu med sv. Antonom in sv. Barbaro.

»Pa obesi podobe med tem, da ne bo vse na kupu,« je še opomnil, ko je šel skozi vrata. »In tu treba malo peska!« je pokazal majhno mlako na vegastih in razdrsanih cementnih tleh v kuhinji. Zdaj mislim, da je vse v redu. Popoldne bo pa dež, ker je kamenje mokro.« Da ga trga v nogi in da je to njegov barometer, ni povedal.

»Potem pa vzemi plašč.«

»Saj res, kočijaž pa brez plašča!« se je posmejal. In poiskal je še plašč. »Slednjič imam vse. S Pêro pojdem; gospod bo vesel žrebička.«

Odšel je. Zakrival je sicer, da z levo nogo podrsava, pa se je vendarle poznalo. Na voglu pa mu je prijavkal nasproti hlapec Tomaž.

»Pê - Père...« je ves prestrašen in v zadregi buljil v Urbana.

»Kaj je?«

»Pê - Père!« — je znova zmajal z glavo in mahal, kakor bi odganjal muhe.

»N - ne pu - sti,« je slednjič zastrmel v Urbana. »In nàk!« je zamahnil z roko.

Urban ni mogel v prvem hipu priti k zavesti, kaj vse to pomeni. »Kdo? Kaj?« je ves osupel vprašal ter podvojil korak. Tomaž se je trudil, da bi razložil, lovil besede, nekaj mrmral, a ni vedel drugega kakor dve besedi: »In nàk.«

Lipniku se je zjasnilo, ko je ovil proti šupi. Strašno je zagorelo v njem, s težkim korakom — ni ga bolela ne noga, ni se oziral na lužo — je stopil proti vozu. Tam je stal novi oskrbnik in odpenjal kobilu. »Zakaj ne vprašaš, katerega naprežeš, ti hlapic?« je vpil nad Tomažem. »In z žrebetom po cesti, in kako prideš na to neumnost, che ideal!« je poudaril v izobraženem tonu.

Tomaž je prestrašen iskal z očmi zavetja pri Lipniku in jecljal: »Gos - pod!« Pokazal je na Lipnika in trudoma slovkal: »Že po - vedal, da! — Že prej, no!«

»Kobilu sem ukazal napreči jaz!« je odločno dejal Urban in s silnim sovraštvom pogledal Martina.

»A tako?« se je smehljaje opravičeval Martin. »Nà, in pripelji konja!« je ukazal Tomažu in mu vrgel brzdo kobile. »Sem dejal, da bi s kobilama šli po deteljo; naj se žrebeti malo naskakata, dà, naskakata, in po cesti je ž njima sitnost, sem dejal. Sem mislil, da je sam. — No, stopi vendar, da ne zamudi!« je zavpil na Tomaža. Besede je izgovarjal brez vsakega reda v čudni mešanici, dejal: »Žrebi, kobil, detel in naskok.«

Lipnik se je tresel jeze in stal ves bled in prepaden razburjenja. S težavo se je vzdržal, da ni izdril biča in udaril neznosnega človeka po tistem zvito se smehljajočem obrazu.

»Nisem vedel« — je počasi in mirno dejal. »Nisem vedel, da boste kobilu rabili.«

»No, to nič ne de, nič ne de,« se je smehljaj napihnen obraz in požiral besede. »Naj pa napreže še enkrat, zakaj pa je hlapic?«

»Konjska hlapic,« si je mislil Lipnik, ki ga je beseda pogrela do kosti.

»In naj napreže še enkrat. Mudi se Vam tudi ne. Imate še mnogo, mnogo časa,« je dejal in potegnul uro iz žepa. »Še najmanj pol ure. Plašč imate; kako pa je s streho? Ali je streha dobra? Pa še blazina bi dobro služila. Seveda, še eno! Tam je v veži. Kaj je niste vzeli. Gospod je ranjen v nogo in potem je treba blazine. Sem mislil, da

ste jo videli... No, pa pojdi, Tomaž, po njo! Dajte, zapnite pa Vi še tisto!« je dejal Lipniku.

Tomaž je prinesel blazino, Lipnik je sédel na koleselj, mrk in molčeč, samo mišice na obrazu so mu drgetale. Ko je pognal, ni pozdravil.

Cesta je držala skozi smrečevje. Vrhovi so šumeli in se majali. Skozi vejevje se je lovila solnčna svetloba od debela do debela, tupatam se je zablestela zelena jasa, porasla z visoko travo; visoki parobki so sedeli v njej kakor trudni pastirji.

Lipnik je začel govoriti sam seboj; gnev, srd, nejasno, nekam veselo pričakovanje, tesna slutnja, nestrpnost in čuden občutek ponižanja, vse mu je plalo skozi srce, mu razbijalo sence, ga grizlo in vznemirjalo. Da se je otresel, je moral govoriti, govoriti, naj bo karkoli in komurkoli.

»Vidiš, Miško, zdaj je naju, starca, zadela ta velika čast, da greva po gospoda, naju, Miško. Oba sva že godna za pokoj, oba sva stara in prijatelja. O, Miško, midva bova še večja prijatelja. Zakaj bi ne bila? In drživa se kakor gospoda! — Ej, počakaj, ali ni nič vode v jezeru?« je odgovoril na žalostni: »Piv, piv!« — ki se je oglasil iz gozda.

»Piv, piv!« je pivka tožila v hribu.

»No, ali ne slišiš senice: 'Pit, pit'? Torej pit pojdi, ti, žeja žejasta, pivka pivkasta, k vodi pojdi in ne vpij z griča! — Le vozi, Miško, — vidiš, to je čast, da greva midva in gospodu bova rekla, da je to velika čast!«

In Miško je gotovo ta zamotani govor razumel, zakaj drobil je in krevsal, da je pesek škropil na vse strani.

Zapeljala sta med njive.

»Tri — skriili — skriiliii!«

»Pa poišči!« je dejal Lipnik in iskal škrjanca v zraku. »Pa poišči!« Tisti dan bi se pogovarjal z vsako stvarco, ki jo je Bog ustvaril. S psom, ki je lajal na cesti, z žabami v luži, s konjem Miškom; kravi, ki se je dvignila ob plotu in ga zrla z neumnostvedavimi očmi, je dejal: »Sram te bodi, radovednica, ki prodajaš zijala!« Pri srcu mu je bilo čudno težko, a pozabil je na trganje v nogi, na žalitev oskrbnika Martina in prišel na Janeza in gospoda. In konj je klecal po beli cesti umerjeno, a zdelo se je, da se mu nekaj mudi. Pot je hitro minila; preden se je Urban dobro zavedel, je zavil skozi trg proti kolodvoru.

Debeli mesar pri cerkvi je prišel na vrata in vpil:

»Gospod oskrbnik, po vola pridem!«

»Pa pridite!« mu je odgovoril starec in lice mu je pokrila temna senca.

»Gospod oskrbnik,« je vpil za njim štacunar. »Ali naložite nazaj grede tisti cukar, ki je ostal?

In železje je tudi že dolgo tu. No, da, v koleselj ni mogoče dejati?»

»Ne, ni mogoče; po gospoda grem!« je odvrnil in želel, da bi naglo izginil skozi trg.

Pijanec se je opotekal po sredi ceste ter topopijano buljil vanj, ne da bi se umaknil.

»Pojdi spoti!« je zavpil Urban nad njim.

»Hudič, počasi vozi, da ne povoziš otrók, hé, otrók!« je dvignil roko pijanec. Toda ko je spoznal Lipnika, se je boječe umaknil v kraj, nerodno snel blatni klobuk in mrmral: »Nikar naj ne zamerijo, gospod oskrbnik, pijan sem, in pijanec je — nič, ne, nisem pijan, a ne vidim prav, se mi blešči v solncu,« se je opravičeval. »Mlatit pridem, kajne, gospod oskrbnik? Kdaj boste mlatili?«

»Vprašat pridi!«

»Pa pridem,« je zamahnil za njim in se gugal ob jarku. Nato se je udaril po čelu in se jezil sam nad seboj:

»Strela, kako si ti, dragi fant, neumen; malo, malo je manjkalo, pa bi se bil zameril, o!«

Urban ni dolgo čakal na kolodvoru. Kmalu je prišel vlak, napeto in nestrpno je pričakoval, kje se prikaže gospod. »In z gospodom bo Janez!« si je dejal. Slednjič je zagledal častnika, ki se je opiral na slugo in palico. »To je on, a Janeza ni zraven,« mu je šinilo na misel. Hitel je naproti. Gospodu se je obraz zjasnil, prijazno, v nekakšni zadregi je ponudil Urbanu roko. Tuj, neznan sluga je šel ob njem. Lipniku je brzelo oko od potnika do potnika, od okna do okna, Janeza nikjer, Janeza nikjer. Raztreseno je odgovarjal na različna gospodova vprašanja in se trudil, da bi vse razumel, da bi potlačil čudni, nejasni strah, ki se ga je polasčal, da bi zatrl v srcu bolečino, ki je hotela na dan. Janeza nikjer. »Kako se plašim, kakor kakšna ženska in si delam nepotrebne skrbi,« si je govoril. Za hip mu je odleglo, ko si je dejal: »Moj Bog, konja pelje, gotovo ga pelje on, ker ga je Rjavček vaje, pa sem tako ves trepetlikasto preplašen in voham nesrečo, kjer je ni. To je od trudnosti in revmatizma!«

Lipnik je pognal. Ko so se peljali že med njivami, se je gospod domislil:

»Pa kar sami ste prišli. To je res lepo od Vas, res zelo lepo!« je menil.

»Dà, sam sem prišel!« je odvrnil starec in zamahnil z bičem po konju.

»Kdo bi si bil mislil,« je povzel gospod, »da se bom kdaj tod ranjen vozil. In ali veste, to se ne peljem kar tako. Ali Vam je že znano, da bom odlikovan?« je vprašal v čudni zadregi, kakor bi lovil besede in iskal izraza. »In še nekaj: za Janeza bodo dali zaslužni križec!«

Tistikrat je novi kočijaž skoraj omahnil s kozla. »Kako, gospod grof! — Ali — ali je res?« Stari vojak se je ves tresel razburjenja in neizrečene sreče. Solze so mu stopile v oči. »Ali je res, gospod? In zakaj, gospod, zakaj?« je naglo hitel. »In križec? Obraz mu je žarel veselja.

»Mene je rešil, sovražnikovo baterijo sva pa midva uničila. Ali Vam ni nič znano, še nič znano o Janezu?«

»Ne, že dobra dva tedna ni nič pisal.«

»Tako?« je povlekel grof. »Tako? Seveda, pošta gre počasi, počasi, gospod oskrbnik, dà, pošta gre počasi...«

Tega mož niti slišal ni. Po ušesih mu je brnelo: »Zaslužni križec, zaslužni križec! — Saj sem slutil, o ti moj Bog, ali nisem dejal? In ne medalje — križec, križec, ti, sveti Bog, Janez, Janez!« si je dejal. »In zakaj ga še ni z gospodom?«

Potem sta molčala. Urban se ni upal sam vprašati. »Možje si povemo sami, kar treba!« si je dejal. Gospod je bil čudno zamišljen, kakor bi zbiral misli, iskal pravih besed, bil je čudno molčeč in si prekladal nogo, ki ga je bolela.

Na dvorišču ju je sprejela gospa. Vsa solzna in ginjena, Urbanu niti odzdravila ni. S soprogom sta se objela, poljubila, nato so mu pomagali po stopnicah. Starec je ostal sam na dvorišču; zapeljal je voz pod lopo in izročil Tomažu konja. In potem je hitel, kar so ga nesle njegove stare noge — v levi je čutil veliko utrujenost — hitel je čez dvorišče k ženi. Ni še dobro odprl vrat, ko je že vpil:

»Ali nisem dejal, mati? Ali nisem dejal? In to je tvoj in moj sin!«

Žena se je skoraj prestrašila hrupnega prihoda. »Kaj praviš? Ali je Janez prišel?«

»To sem ravno hotel povedati!«

»Kje pa je?« je nestrpno vpraševala.

»No, potrpi. Ali ne veš, kaj je z njim? Nič ne veš? Janez je odlikovan!« ji je zavpil v uho.

»Vidiš ga, razsajaš, kakor bi bil fant!«

»O, saj sem! Kar poglej! — Eden — dva, eden — dva!« Korakal je po kuhinji, dasi mu je leva povzročala bolečine. »Jaz sem star vojak, žena! Eden — dva! — In kaj misliš, kaj je prejel? Kdaj ste pa ženske kaj vedele? Pohvalo? — Ne! — Medaljo? — Tudi ne! — In kaj ostane? — Zaslužni križec, mati!«

Ženica je z začudenjem gledala vanj. Pozabila je vprašati, pozabila je vse.

»Pa ti povem: to je izjema! Navadni vojaki ne dobe kar tako. To je izjema in to ravno je tista pika »Zaslužni križec«. In še nekaj: gospoda je rešil, kanone rešil; ali si kdaj kaj takega mislila? To je najin dečko. Škoda, škoda, da ga še ni!«

Zdaj je šele prišla mati k besedi. »Zakaj ga pa še ni? Večerja bo mrzla in potem bo vse zanič!« je pokazala na mizo.

»Morava počakati! Mogoče ga še nocoj ne bo; jaz pravim, da pelje gospodovega konja, da pelje Rjavčka! — Glej jo, mater, kar v paradi si, kar v paradi! In novo krilo? — Pravim, da moramo počakati; s konji je križ. V osebnih vlakih se ne vozijo. Kdaj so se vozili v osebnih vlakih? — »Kako si danes opravljena! Ná, da ne boš rekla, da te nimam nič več rad!« — In stari Urban je v fantovskem veselju poljubil, ves v zadregi in neroden, svojo staro ženo.

V.

Tisti hip je nekaj potrkalo na vrata. Žena si je vsa rdeča in v zadregi zakrila obraz s predpasnikom in rekla očitaje:

»Kakšen si, Urban! — Kaj je danes zlezlo vate, oče?« Glas se ji je tresel čudnega ginjenja in neizmerne ponosa. Urban pa se je vzravnal, dasiravno sam nekoliko v zadregi, ter zavpil:

»Noter!«

Zdelo se je, da poveljuje celemu polku.

Vstopila je drobna nova hišna in rekla:

»Gospod kličejo!«

Na vsako nadaljno vprašanje se je smejala in govorčila nerazumljive besede, majala z glavo, kazala s prsti in z obrazom, da ne razume.

Urban se je slednjič vstopil prednjo, in ko je še parkrat zaporedoma ponovila: »Gospod kličejo,« je prikimal: »Recite, da pridem. Ali ste razumela? Pridem!«

»Priden!« je zahihitala. In ko sta si še enkrat prikimala in ko je prikimala še žena, je deklica odšla. Strašno čudno se ji je zdelo. Za njo se je odpravil tudi Urban. Po poti si je mislil sledeče: »Zdaj vem, da sta se gospod in gospa pogovorila, in gospod je bil nevoljen,« si je dejal. »In zakaj bi ne bil? Vse je obrnila na glavo. Zdaj bo spet po starem. Kaj zato, če ne razumem gospe; oskrbnik mora razumeti ljudi, najprej ljudi, z gospo se že pomeniva. Kar čez noč nov gospodar, nov oskrbnik, nova vratarica — gotovo je gospod uvidel, da ne gre. — In žena, prav je, da nisem še povedal.«

S takimi mislimi je šel po stopnicah: »Zdaj se odpre vsa pravica in vse bo spet po starem,« si je dejal, ko je potrkal na vrata. »In po Janezu vprašam...«

Gospod je sedel v naslonjaču, ves zavrt v šagreno odejo. Zraven je sedela gospa in mešala kavo. Urban je pozdravil, gospod mu je dal roko in ga povabil, naj prisede h kavi. »Tako se lepo

pričenja vse,« si je mislil Urban. »Kako se lepo začenja vse.«

»No, Urban, kako je z nogo?« je vprašal gospod. »Slišal sem, da Vas trga. Zelo mi je žal, ko slišim, da Vam dela neprilike, zelo. Vašo pomoč pri oskrbništvu bomo težko pogrešali. Škoda, da ste zamenili!«

»Dà, dà, gospod grof,« se je odkašljajal starec. »Dà, veste,« je pojecljal. »Gospe grofice ne razumem in potem...« Iskal je besed, da bi razložil, a gospod ga je prekinil.

»Vem, to vem; gospa mi je že povedala, da Vam je bilo nerodno, a težko bomo pogrešali Vašo pomoč. Vseeno boste morali Martinu kaj pomagati. In noga, seveda noga Vam načaja; dajte se torej voziti. Saj Vam ni treba delati, nič delati, pri konjih bo že vse opravil hlapec. Če bi se kam peljali, nas popeljete, mi je že gospa povedala...« je dejal gospod.

Gospa mu je bila razložila sledeče: Da stanujejo zdaj v pritličju, ker Urbana boli noga, a soba ima tudi lep razgled. In zanj pa je boljše, če je v pritličju. In potem: ne razume ga, tudi nerodno je, če se mora pogovarjati preko tolmača, tudi ji ni prijetno, če ji vedno šepa in drsi po sobi, »sicer pa je sam zadovoljen...«

»In njegov sin mi je rešil življenje!«

»Potemtakem bi mu morala biti še bolj podložna,« je menila gospa, »vedno in vsak hip hvaležna. Če bi malo strožje nastopila, bi že s pogledom očital nehvaležnost. In to bi bilo še hujše.« Pa je menila, da tako ne prideta mnogo skupaj, in ko bosta prišla, mu bo pokazala, kako ga ceni, »dà, kako ga cenim. Ali ne?«

»Toda zdaj je v resnici samo kočijaž.«

»Saj je zadovoljen; manj dela ima, pustila sem mu isto plačo. Sam je tožil, da ga boli noga. Sploh mu je vse olajšano; vozi se lahko, kakor mu drago. In tega mu sploh ne smeva pokazati, da je bil odpuščen. Če pa pošlješ Martina in daš Lipniku oskrbništvu, sem jaz osmešena; niti ukazovati bi mu ne mogla. Zmerom bo mislil, da ga ne morem. Glavno je, da ima manj dela, in to mu je pogodi, vsaj rekel ni nič.«

»Kako si to slabo naredila!«

»Če ga ne razumem...«

In raditega je vsa stvar ostala pri starem. Zakaj »zelo neumno je, dà, celo nerodno, izpremeniti takoj čez noč nove razmere v stare,« dasi se lahko stare razmere v nove.

»Zaradi enega oskrbnika bi se skregala...« je očitaje rekla gospa možu in mu ovila ranjeno nogo. »In čudni ljudje ste bili; najlepšo sobo, z najlepšim razgledom, daste služinčadi...«

»To je naredil oče v zahvalo. Ti si pa res napravila slabo: takoj vse drugače, vse drugače. Popraviti morava.«

»Za zdaj še ne; bova že. In spodaj tudi ni tako nerodno: prebeliti damo. Saj jim je vseeno, in krivica se mu tudi ni zgodila. Zanj je pritličje boljše, komaj drsa z nogo po stopnicah...«

Tako je ostalo vse v novem redu. Gospod je nato poklical Urbana, ker mu je imel povedati »važno reč«, —

»Kakor rečeno,« je nadaljeval gospod. »Če se kam popeljemo! Zdaj še nekaj drugega.« —

Gospod je umolknil in si obrisal čelo.

Urban je bil ob gospodovem zaključku ves zlezel vase, ustnice in roke so mu trepetale. »Torej nič!« In tako je pričakoval, da se stvar zaobrne; zdaj je videl, da se je vse potopilo. »Torej nič, nič. In v pritličju ostanem in konjski hlapec.« Živo mu je stal pred očmi napihnjeni obraz in tista težka beseda mu je grizla dušo. V srcu ga je peklo, peklo, kakor bi se bilo usedlo žareče železo.

»Za Janeza bo prišel zaslužni križec,« je spet povzel gospod in zrl v staro, obledelo obličje Urbanovo. Ob teh besedah je v njegovih očeh zagorel živ blesk. »Kakšen dober fant je bil pri meni Vaš sin,« spet mu ni šla beseda. »Zmerom je bil ob meni,« je zaključil po kratkem in mučnem premoru.

Urbanu je šlo vse prepočasi. Hotel je v hipu izvedeti, kaj, kje, kako, hotel je z ustnic razbrati čisto druge besede, vse druge, ki mu vsaj malo posvetijo v težke dni. »Kje je?« se je vpraševal, parkrat se premaknil na stolu in nestrpno, nestrpno pričakoval.

»Kje je?« Skoraj ustrašil se je svojih besed. Zdelo se mu je, da je zavpil, s tako nestrpnostjo je vprašal; v resnici je skoraj nerazumljivo za-grgral.

»Ostal je; veste, moj dragi Urban, Janez je bil nevarno ranjen...«

»In, gospod, kje je, kje je?« je ponovil Urban; zdelo se mu je, da mu ta grozna nejasnost razbije čelo. »Kje je zdaj, gospod? In ranjen? Kje?«

»Rešil je mene, da sem lahko naznanil, kje stoji baterija — priborila sva prehod čez reko...« je narahlo pripovedoval grof. »In svojo hrabrost... Potolažite se gospod, potolažite se, moj dragi Urban!«

Urban se je ves tresel neznosne muke, ki mu je krčila srce. Kakor blisk mu je švignilo skozi možgane, ustnice so se mu krčevito stisnile, hotelo ga je zadušiti. Na solnčni poljani je videl svež grob in bel križ na njem in na križu priprost

napis: Janez Lipnik. — V hipu se mu je zdelo, da se vsa soba pomika nekam v nedoločeno smer, nato so šla okoli samo okna, potem je plaval sam. »Kaj ne,« je stisnil s strašno bolečino, ki ga je tiščala v grlo. »Kaj ne, gospod grof?« Prijel je s tresočo roko za namizni prt in ga stisnil v pesti, poteze na obrazu so pričale o neizmernem boju in trpljenju: »...Kaj ne, Janez je mrtev, o, Janez je mrtev!«

Starec je nepremično zrl gospodu v obraz. Ustnice je imel stisnjene, lice napeto pozorno, zdelo se je, da so se oči vsesale na ustnice. In pričakoval je strašne besede, ki bo vse uničila, vse zamorila...

Gospod je nemo prikimal.

»O, ti moj usmiljeni Bog!« je zahropelo v starcu. Za hip ni vedel sam zase; čudno je zmajal z glavo, čuden sunek je preletel njegove ude, obraz se mu je skoraj smehljal:

»Sem vedel!« je naposled pridušeno dahnil. »Janez, Janez, o!«

In kakor bi se bilo čudo zgodilo: samo par hipov je trajal grozni trenutek, nato se je starec vzravnaval, zatrl pekočo bridkost in vstal: »Hvala lepa, gospod. Povejte, kako je padel? Kje je pokopan!« Samo malo, malo so mu ustnice drgetale in glas se mu je tresel.

Gospod ga je prijel za roko in dejal:

»Sedite, če morete poslušati, sedite, moj dragi Urban.«

Starec je sedel; na licu mu je ležal mir, samo desnica, ki je ležala na mizi, je komaj vidno trepetala. Izza oknic je sijal na njegovo staro čelo droben žarek.

Gospod je pripovedoval podrobno in nadaljeval:

»... In ko sem zbežal po strugi, me je zadela krogla v nogo. Zavlekel sem se k prvemu telefonu in uravnal baterijo. Zagrmelo je, zagrmelo v drugič, in telefon je poročal: »Prehod!« In kmalu je šla kolona k napadu. Po preteku par ur me vpraša general po zdravju in mi častita, kmalu nato so prinesli Janeza. Hropel je, z zadnjim bleskom v očeh je dahnil: »Ali ste rešeni?« — »Sem!« — »In baterijo smo razbili?« — »Smo.« — »Gospod, pozdravite doma!«

Grofu so se orosile oči, starec je sedel nemo, nepremakljivo in zdelo se je, da hoče vsako besedo ujeti že s pogledom.

»Prijel sem ga za roko. »Kje si ranjen?« Pokazal je prsi. Nato mu je roka omahnila, pogladil sem ga po čelu, nekaj je mrmral. Pritisnil sem uho k ustnicam, a bilo je nerazumljivo. Meni se zdi, da je molil. — Ali Vam je slabo?« je sočutno

vprašal, ko je videl, da Urbanu vedno bolj in bolj blede obraz. Okoli usten mu je igral grozen usmev, ki je pričal, da je boleost že tako neizmerna, da mu bo razbila srce in sencà.

»Ne!« je dahnil. »Gospod, hvala lepa za Vašo dobroto ob smrti Janezovi!« je mirno in počasi dejal, mirno in počasi, kakor bi govoril iz groba. »Hvala lepa!« In starec se je v tistem hipu sklonil na gospodovo desnico, ki je ležala na mizi. Po licu so se mu udrle solze. Gospod je čutil, kako drgetajo ustne na njegovi roki. Izkušal jo je odtegniti, a Urban jo je tiščal in vroče poljubljal. »Hvala, gospod! Naj jo poljubim, gospod, kakor bi sina Janeza, kakor bi sina Janeza!...«

In jecjal je napol umljive besede, ves je trepetal neizmerne muke, ki mu je stiskala srce.

V par hipih je bil zopet miren. Obrisal si je solze, na njegovem bledem, prepadlem obrazu je počivala grenka bridkost, smrten mir. Pograbil je klobuk in odšel s še bolj mirnim, možatim korakom skozi sobo, mirno, nemo in počasi, kakor bi prihajal iz groba...

Na dvorišču je vpil nad Tomažem oskrbnik Martin. »Išči ga, poišči ga, klada zaspana!«

»Je pri gospo—podu!« je dejal Tomaž. »Saj je pri gospod—du!«

»Iskal sem Vas,« je dejal Martin prišlemu Lipniku. »Žrebetu je nekaj. Stopite v hlev in pogledjte!«

Urban je prikimal in šel, za njim je krevsal Tomaž. »Kje ste bili?« je vprašal Lipnik.

»Po de—deteljo!« je odvrnil hlapec in z neumnim pogledom zijal v starca. »Naj—brž ga bo n—napenjal!«

Pêrin žrebiček je ležal na tleh ter bolno pogledal s svojimi velikimi očmi Urbana. Starec ga je odvezal, žrebe je s trudom vstalo. »Tako no, vstani, žrebiček! Še zmerom si neumen. Zakaj žreš deteljo, ki napihne? Pa reci, da nisi neumen! O, in kako!« Peljal ga je na dvorišče. V hlevu je pozorno hrzala kobila in strigla z ušesi. »Vidiš, žrebiček; zdaj pa v tek — vodi ga, Tomaž! — in kimljevega olja dobiš. Hej,« je zaklical dekli, »prinesite kimljevega olja! In naglo!«

Po dobri pol uri so žrebe zopet prignali. Pêra je dvignila glavo in zarežgetala. »Vidiš,« je dejal Lipnik, »vidiš, kmalu bi bila ob žrebička!« Kobila je nestrpno bila s kopiti, še Miško se je ozrl iz kota. »Kako razumejo živali! Kako zvesto razumejo! Vidiš, moja Iskra, vidita, Miško in Pêra,« sklonil se je med Iskro in Pêro, pritisnil zvesti konjski glavi na prsi in jima polpridušeno zašepetal v ušesi: »Janeza ne bo več! O, Janez je padel, o!«

In kobili sta mirno držali glavo starcu na prsih in oči so se jima mokro svetile. Miško je napenjal svoje slepo oko, da bi videl, kaj se godi.

»Ti večni Bog!« je vzkliknil, se naslonil v jasli in tiščal obraz v dlani. »O, moj večni Bog!« Pêra mu je dihala v lice, starcu so se usule po obrazu solze. Med glasnim ihtenjem je bilo slišati hrzanje konj.

Zaslišal je stopinje, obrisal si je oči, pogledal po konjih, ki so tako prijateljsko gledali vanj, da mu je postalo toplo pri srcu. Neupognjeno in trdo je šel čez dvorišče, potihem odprl vrata, počasi in rahlo, kakor bi stopal v svetišče.

Žena je pihala ogenj, z ognjišča se je kadilo. Urban si je pomel oči in dejal:

»No, mati, saj si, kakor bi sedela v gorečem grmu.«

In s prisrčno nežnostjo je položil roko na njeno ramo, kakor bi jo hotel varovati in braniti.

Na mizi je ležalo pismo.

»Treba bo vseeno pisati,« je dejal po premolku, v tesni zadregi in grozi, ki mu je polnila srce. Z usmiljenja polnim pogledom je zrl na svojo majhno in drobno ženo, ki je netila ogenj. Tiha, grizoča bol mu je sedela v prsih in ga žgala, da je burno dihal, da mu je trepetala roka na njeni rami; ustnice so mu drhte, da se je bal, da ne vzklikne, da ne zakriči. »Vseeno bom moral pisati. Janez ne pride, da bi pisal, moram sam...«

In usedel se je, ženi se ni upal pogledati v obraz, zakaj bal se je, da se izda, bal se je, da mu pogleda v dušo. »Dà, ona bi pogledala v dušo.«

In ko je iskal stol, je stopil vnovič tik nje in jo pobožal po roki in se ozrl v stran, ko mu je pogledala v oči. Žena je molčala, slutila je nekaj, slutila nekaj težkega.

Urban pa je pisal:

»Moji prijatelji predragi! Namenil sem se Vam pisati par vrstic in preden Vam nadalje pišem, Vas prav srčno pozdravljam, jaz in žena. Znano Vam je, da...« in pisal je, da se je priselila nova gospodinja, pisal, da je — »seveda iz začetka je tako povsod« — da je malo nerodno. »Zdaj se nahajam v pritličju.« A ni pozabil omeniti, da »radi noge, ki...« In tudi je zdaj nov oskrbnik. Njemu bo zvišana plača in samo pri konjih bo: »Telesni kočijaž gospodov« — je pristavil in pogledal na ženo.

Njen pogled ga je vsega zmešal. Vstal je, stopil parkrat po sobi in se ustavil pred njo:

»Veš, Marija, to ti moram povedati. Od včeraj nimam več oskrbnštva; mnogo dela je, mnogo skrbi in noža, včasih noža — zato sva se zmenila z gospo. Pa sva dejala, naj bo Martin oskrbnik,

tisti — »mehur« je hotel reči. »Tisti z rdečim, debelim obrazom. Jaz imam samo konje, malo truda je, vozil se bom in pa gospodu bom telesni kočijaž, vidiš, to samo za gospoda — razumeš!«

Žena je strmela vanj, kakor ne bi občutila, ne razumela in ne slišala nič. Samo narahlo je rekla: »Zdelo se mi je, da je nekaj.«

Urbanu so segle te besede v srce. V zadregi, v strašnem trpljenju in muki, ki jo je občutil ob topli vdanosti in ljubezni svoje žene, vsled njenih vdanih besed, ki niso še vsebovale trpkogrozne nesreče, v mučnem iskanju pravih izrazov, da bi ji razkril resnico, kaj se godi ž njim, kaj mu je, da bi ji izpovedal neznosno bol, ki mu je krčila lice in srce, je zopet sedel k mizi.

Prešel je na Janeza. Grizel si je ustne, bledel, roke in mišice v obrazu so podrhtavale, preko prsi mu je legal žareč obroč, a njegove kretnje so bile mirne, v oči ni bilo solz.

»... In znano Vam je, da je moj Janez šel v vojsko...« Dalje ni mogel, pomočil je parkrat zaporedoma pero, ozrl se zopet v ženo in zapazil, da ji visi ogrtača poševno. Popravil jo ji je kakor otroku in jo prijel za roko. »Veš, mati,« je dejal s čudno-čudovito nežnostjo, »pravzaprav je boljše, da, zelo boljše, da nisem več oskrbnik. Kaj misliš: z gospo se ne razumem, tolmača je treba in zato sva tako dejala, da ne boš mislila... In pri konjih je tudi lepo. Žrebička smo ozdravili, in z Miškom se res razumemo, sploh — še Pêra in Iskra razumeta...«

Žena ni rekla besede, samo pogledala ga je, pogledala, kakor bi hotela vse izvedeti, kakor bi hotela zaupati veliko skrivnost. In Urban ni mogel prenesti njenega vprašujočega, zvestega pogleda, tudi mu je prekipevajoča bridkost odlegla za hip; vzela je zopet pero in pisala:

»V veliko tolažbo mi je, da je bil Janez odlikovan; zaslužni križec...« In ni pozabil pristaviti, da je to, »kakor Vam je znano,« redka izjema za navadnega vojaka, »da, redka izjema.«

»... In zdaj moram z žalostnim in do smrti potrjim srcem napisati...« Ozrl se je, ali morda žena čita. Neizrazna bolečina mu je šinila skozi srce, da bi ječal. Žena pa je sedela tiho pri ognjišču in zamišljeno zrla v ogenj. Tudi sama se je izkušala delati, kakor da veruje moževim opravičbam in razlogom. Poznala ga je predobro. V dno duše so jo bolele njegove nežnosti, ker je vedela, da ji hoče s tem razodeti, nehote povedati, da trpi. Poznala ga je, da ni pritožbe čez njegove ustnice, a trpela je ž njim, ko ga je videla tako zamišljenega, ubogelega in brez pomoči. Brala mu je na obrazu, v vsaki besedi, v vsaki kretnji, kako

je ves ponižan in uničen, kako ga mora boleti izprememba: V pritličju, brez razgleda, mokra kuhinja in po vrhu vsega: vzeli so mu oskrbnništvo, poslali ga v hlev, ker drugje ga ne razumejo. In kako rada bi mu pomagala, kako rada bi mu povedala, da ga razume, da čuti ž njim, da trpi ž njim. Zdaj se ji je zjasnilo, zakaj je prej Martin vpil na deklo radi njenih kokoši na dvorišču. Njej si še ni upal reči. »Hvala Bogu, da je ravno zdaj Janez odlikovan, drugače bi Urban zbolel!« je mislila. Že včeraj, ko ji je omenil poldruge vedro, mu je hotela reči, naj opusti opombe, ki ji parajo srce. »Sedemkrat bi rajša šla po eno vedro, samo da bi bilo vse po starem,« a tako, tako ji sega v dušo vsaka njegova beseda, jo boli vsak njegov prisiljenoveseli pogled.

Mož je zopet prenehal s pisanjem, tesnoba, muka in bolečina je bila prevelika, moral je govoriti, moral se je slišati, kajti zdelo se mu je, da se nagiba strop, da se mu nekaj trga v duši:

»... In zdaj bi bilo še prestat, Marija, dokler je gospod. Ž njim se razumeva, a potem se ne bi umeli in sčasoma nam bi še morda sploh prepovedala govoriti, česar bi ne umela. In to bi bilo hudo in bridko,« je dejal. — »Kaj misliš, mati, tako zamišljena?« je pristavil. — »Moj Bog!« je vzdihnil, »kako naj ji odkrijem, kako naj ji povem, da ne umre!«

In gorko usmiljenje mu je tiščalo solze v grlo in zapiralo glas.

Takrat je žena vstala, stopila k njemu in ga pobožala po licu, po laseh in roki in mu dejala rahlo, kakor bi tešila drobnega dečka, kakor bi bila mlada deklica neporočena.

»Ti, molči o tem; jaz vem vse! Molči, ubogi moj mož!«

»Kaj veš?« Starec je osupnil, se stresel, kakor bi ga bila prešinila iskra in se zgrozil: »Kaj misliš, kaj misliš, žena?«

»Ne taji, trpiva rajši oba, nosiva rajši oba. Oba veva... — In zakaj bi se mučil, zakaj bi se mučil, zakaj bi se trpinčil, ko vem vseeno, da ti je hudo, da te boli. In glej,« ga je božala, »in glej, trideset let sva živela in trpela skupaj, pa bi še zdaj ne...«

»Kako upaš kaj takega,« se je za prvi hip branil starec ves ginjen. Beseda se mu je tresla. Prijel jo je za velo, raskavo roko in jecljal: »O, ti si, ti si... ti vidiš v človeka, žena! In trpiva oba, moliva oba, nosiva oba, žena, oba...« Stisnil ji je roko, povlekel jo rahlo za seboj, objel jo, kakor bi bila mlada deklica, pritisnil jo v strašni bolečini, ki je divjala v njem, k sebi in dejal: »Žena!... Boječe in preplašeno ji je zrl v lju-

beznipolne oči, njeno vdano lice in njen mirni obraz. »Žena,« je ponovil. »Janeza, Janeza... žena, sama bova; Janez je padel, se ne vrne več...«

Z grozo v očeh je strmel v njen prepadli obraz; žena se je krčevito stresla in obstala nema z nepopisnim izrazom okoli usten. Mož je pozorno in brez najmanjšega diha zrl v njene oči. Par hipov je to trajalo, nato mu je zdrknila na prsi — kar se je zgodilo potem, ni bil ne krik, ne jok, bila je zadušena boleost, ki je hotela vpiti, kričati, nekaj raztrgati, pa je vse ostalo v grlu, v srcu, v prsih, ker je bilo prestrašno, da bi moglo na dan, ker je vsebovalo toliko gorja, groze, bridkosti in bolečine, da je zamrlo, se zadušilo, preden je prišlo čez ustnice. Čez majhen hip so se ji ustnice blaženo nasmehnile, tako mladostno blaženo, da se je Urbanu napravila za hip omotica.

»In pisma ne bo mogel pisati...« je dahnila in omahnila nazaj. Mož se je zavedel in planil pokoncu. Nji so pa odpovedale noge in roke. Zlezla mu je pred noge, dvignil jo je ves blede in prepaden, položil jo na posteljo, močil ji senci, klical jo po imenu, poslušal srce; vse mirno, vse blaženo, tako sveto mirno, sveto blaženo... Smehljaj, poln sreče je ležal na njenem obrazu, tako neizrečeno mladosten je bil njen obraz, kakor na dan poroke: bel, nekoliko izmučen, a mladostno navdahnjen, kakor na dan Janezovega rojstva.

Starec je obsedel topo in nemo, sam osamljen na stolu pri njenem vzglavju, sam osamljen na širnem božjem svetu. Vse mu je bilo nerazumljivo, daljno, kakor grozen sen, kakor prestano trpljenje, kakor pripovedovana groza. Sedel je ob njej, strmel v njen obraz in se ni mogel domisliti, kaj vse to pomeni, si ni mogel razložiti, kaj se je zgodilo.

Njen mladostni obraz se je smehljaj kakor na

dan Janezovega rojstva: Dobro se je Urban spominjal, kako ga je takrat utrujena, a srečna pogledala, poklicala ga rahlo k sebi, odgrnila dete ob sebi in dejala: »Urban, to je tvoje in moje!« In zdaj je bil na njenih ustnah isti izraz, isti smehljaj, ista sreča — — — — —

Čez dolgo uro je šel h konjem. Zdelo se je, kakor da prihaja s pokopališča. Rahlo je zaprl vrata za seboj: »Spi,« si je dejal. »Le naj spi; trudna je. Moj Bog,« si je rekel, »ali res spi?« Pokukal je nazaj v sobo, rahlo poklical, pozorno položil prst na usta in poslušal. Nato se mu je zopet nekam mudilo, hitel je naglo h konjem. Žrebček je veselo skakal v kotu, Urban ga je pogladil po čelu in dejal: »Ti si bil bolan! —«

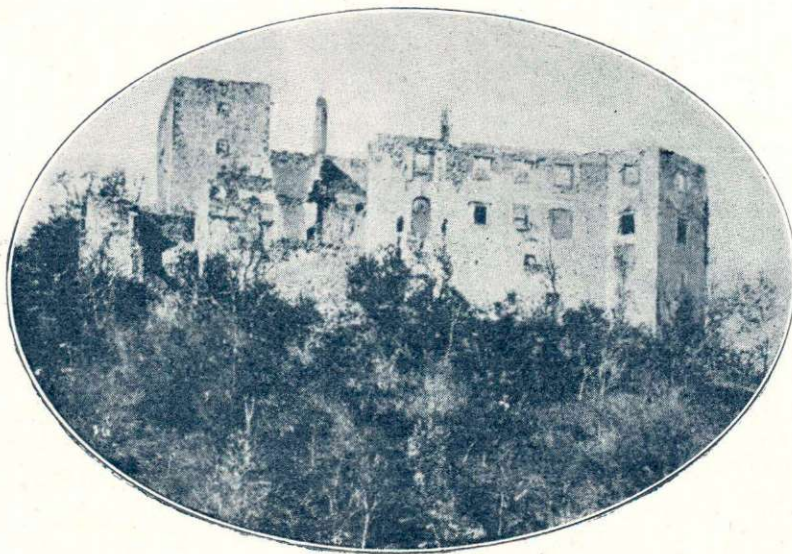
Potem je sedel na stol v kotu in se čudno zamislil. Videlo se je, da bi nekaj rad razumel, da bi se nečesa rad domislil. »Kam sem dejal?« Vsaj zdelo se mu je, da je nekaj nekam skril, da zaman išče, da se zaman trudi. »In ti, Pera?« je dvignil glavo, »in ti, Pera, bova šla po gospoda?« Ob teh besedah je obstal, zmajal z glavo: »Da, da, in gospa ne razume, o, gospa ne razume...«

Zdelo se je, da nekaj posluša, da nekoga pričakuje, nato se je stresel, vzpel pokoncu, opotekel se in zahropel:

»Vse je mrtvo!«

Konji so prestrašeno strigli z ušesi in sočutno gledali vanj. On pa je stopil k Mišku, ga prijel za grivo in mu zašepetal: »Vse je mrtvo! Ali razumeš?« Miško ga je zvesto pogledal z zdravim očesom. Urban je sedel v jasli med Pêro in Miškom. »Zdaj bom pri vas; sam sem, če me nihče ne razume, me vsaj vi, božje živalce, zlati prijatelji moji...«

In Urban je ponavljal te besede in vpraševal: »Zlati prijatelji moji, ali razumete?« ...

Razvalina Gallenberg
pri Zagorju ob Savi.

TEŽKE PESMI.

I.

(V album prihodnosti.)

Iz zemlje se je izkopálo gorjé
in rastlo, rastlo z okrvavljenimi rokámi,
v njih je imelo tisočkrat tisoč src in solzé
in trdo je zavladalo nad nami.

In vlada.

Tisočkrat tisoč src mora še umreti,
tisočkrat tisoč spominov v zemlji izgoreti
in ji dati moč — —
Z očmi prihodnjega veka
vidim in slišim človeka:
Gorje, ki pošastno iz zemlje se je izvilo,
prisiljeno se je vanjo vrnilo —
daleč, daleč je ognjeni dan in ž njim krvava noč!

II.

Naša zemlja nima za nas prostora
in naš brat
zvíja se kakor gad in síče
v besedi in v misli na nas, svoje nezadovoljne hudiče,
in v tuji zemlji mora človek iskati prostora.

Na vrbo bi obesil harfo, če bi jo imel,
ne jaz, veter bi pel:

Od kraja svetá do konca svetá
gre moja pot,
nikjer nisem videl brata takó brez srcá,
kakor ko vejem skozi vaš rod.

Hirate,
umirate —
dobre za vas so barake.
Božji križ,
kakor da ni na Kranjskem hiš,
ki so gostoljubno vzprejele Poljake! . . .

Nikjer nisem videl brata tako hinavskega,
kakor ko vejem skozi vaš rod,
in od kraja svetá do konca svetá
gre moja pot . . .

Jaz jočem in z menoj bedni tisoči,
hrepeneči po obljubljeni deželi ob Soči.

III.

Iz davnih dni je v naše dni prišlo:
— Ino ako le na zefti frezhata moshá
v tih dneh
ipogledata le ino sahvalita Bogá
da lta oftala shiva na grobéh . . .

Iz naših dni naj v vaše dni zveni:
— In če ne bo vam boljše kakor nam,
ki smo, odkupljeni s krvjo,
zapisali vam dedščino bogato —
v roké lopato
in v grob do nas, da povemó vam nekaj na uho . . .

In na cestah se bodo srečale žene
v teh dneh:
ostale smo samé, samé,
todà pod srci našimi nas čaka smeh! — —

IV.

Tirtejeve pesmi pojó hieroglifne kače
v svet,
oglasí moja pesem se drugače
in poj še v čase poznih let!

Priprl sem oči in gledam: iz daljine
vidim pluti čez Karpate
duše, moči in hrepenenja bogate —
v smrti gredó žive do domovine.

Prisluhnil sem in slišim njih pesem: Edina
Ti si nam mati,
veselje bi biló se tebi žrtvovati,
o domovina! — — —

Tirtejeve pesmi pojó hieroglifne kače
te dni;
v mojih vrstah so začrtani sledovi
težkih, težkih trenotij.

FRANCE BEVK: ČRTICE.

V STAREM PARKU.

Sredi malega mesta pod južnim solncem, je stal starodaven park, z visokimi drevesi, krivih, temnih debel, obzidan z visokim zidom, vlažnim, temnim, porastlim z mahom in s praprotjo. Parku niso kratile divje prostosti vrtnarjeve škarje, grablje in lopata. In ravno to je dajalo tej, mej zidovi zaprti okolici, tisto posebnost, ki je privezala ljudi nase s tako silo, da so cele dolge solnčne popoldneve preždeli v skrivnostni senci, kot bi bili to kratki trenutki. — Drevje najrazličnejših vrst je rastlo ali z vrhovi skupaj, ali v bežni bojazni drug od drugega, malo in veliko, vse križem, pripuščeno prirodi sami. Steze speljane brez načrta, klop, kjer nisi mislil nanjo, trata skrita med grmovjem... V okrogli, zatemneli kotanji so plavale ribe med visoko pramenasto travo in kamenjem, favn sredi kotanje je bil ves pokrit z neko zelenkasto snovjo. Na gredicah so se cvetice drenjale v tesnem boju z zelenim plevelom. Sredi parka pa je stal v krogu nekaterih zelo visokih dreves, na nekoliko vzvišenem prostoru kamenit paviljon, podprt z osmerico jonskih stebrov.

V vsem tem neredu je bil čudovit red in lepota. In ko sem stopil skozi vežo velikega, v renesanskem slogu sezidanega poslopja, se mi je vselej zdelo, da sem stopil v nov svet, ki ga ne urejuje roka sedanjega človeka, kjer si komaj kak ptič upa zapeti, kjer se komaj sapica igra, kamor ne seže krik z ulic ne solnce dneva... Tu se niso igrali otroci s pestunjami, ne prepirali penzionisti.

Komaj deset ljudi nas je prihajalo sem, skoraj vsak dan in če katerega ni bilo, smo gledali začudeno na tisto stezo in klop. Vsakdo izmed nas je imel namreč izbrano svojo stezo in svojo klop. In nikdar nismo stopali na lastnino drugega, ne sedali v njegov dom. Če je prišel tujec, smo ga gledali molče in začudeno: odkod ta? Vsak nepoklicanec se je hitro oddaljil iz naše okolice, kot bi ga bilo strah tihote mraka in ljudi. Delali nismo ničesar, le redko je kdo bral. Samo hodili smo tja in sem po steptanem pesku, eni naglo, nekoliko nervozno, drugi počasi in mislili ter živeli neko mistično življenje... Jaz, par sivolasih gospodov, nekaj stark, gospodičen... Tu tam smo sedeli in zrlili na košate veje in visoke vrhove dreves... ali na tla... prenikali ustnice. Kot bi se v tem svetu zaklenil človek sam vase in začel tek novih misli...

Govorili nismo med seboj drugače nego s pogledi, kot bi se bali besed v tej tihoti. — Čez dolgo me je pričela zanimati samo starka, katere steza se je držala moje. Imela je razgled preko paviljona na vhod v vrt. Prihajala je vsak dan ob določeni uri, s prekrižanima, velima rokama, kot bi molila, hodila po stezi z lahkimi koraki v mehkih čevljih ali sedela na klopi, a gledala je neprestano na vhod, kot bi od tam pričakovala koga vse dni, a ne pride, kljub temu, da starki trepetajo vela ustna in lica in ji beli lasje izpadajo na ramo. Pogostokrat je vstala nenadoma s klopi, dasi sključena, se je zravnila v svoji zelo čudni, sicer lepi staromodni obleki in gledala kot s polmrtvim pogledom na vhod. Zatrepetale so ji obrvi... Nič!... Tupatam se je ustavila na stezi in sklonjena zrla v tla.

Dvakrat sem se hotel približati starki, pa se mi je ustavil korak na potemnelem, vlažnem pesku, prerastlem s travo.

Nekoč se je starka zopet ustavila in gledala v tla. Sklonila se je naenkrat in iskala nekaj po pesku, celo z velimi prsti je pobrskala. Lasje so ji padli izpod čudnega pokrivala skoraj na ramo. Približal sem se tiho po pesku in se ustavil tik nje.

»Kaj iščete? Ali naj pomagam?«

Dvignila se je naglo, zaobrnila glavo in me pogledala s pol začudenim, pol izprašujočim pogledom, kot človek, ki se prebudi iz sanj: imela je sive oči.

»Nič.«

In napravila je kretnjo, kot bi bila nevoljna, da motim. »Nič!« Oddaljila se je kot zasačena pri čem prepovedanem, kot bi jo bilo sram.

Tudi jaz sem v zadregi ostal na mestu. Najraje bi bil v svoji še bolj razdraženi radovednosti stopil za njo, pa sem se vrnil na svojo klop. Del sem komolca na kolena in glavo v dlani in mislil... Bilo mi je nazadnje žal, da sem jo motil v njeni samoti, da sem hotel prvi kršiti red v našem kraljestvu. Morda je čudovita starka v staromodni obleki užaljena nad tem — in se ne vrne več...

Naenkrat je zaškrtal pesek pred menoj. V hipu sem dvignil glavo: bila je starka. Začuden sem razširil oči, ko sem jo videl pred seboj kot skezanega otroka, s tistim pogledom, ki ga ne pozabim nikoli.

»Gospod!...«

»Že dobro... Oprostite, da sem...«

»Gospod, res sem iskala nekaj...«

Pogledal sem v njen obraz, pripravljen na vse, nekoliko plah...

»Ali ste hudi name?«

»Ne! Nikakor ne! Nasprotno, jaz sem Vas neprijetno motil... Sedite!«

Sedla je... V njenih očeh sem videl, da mi ima nekaj povedati, ali sem samo verjel svoji želji. Ko pa sva sedla drug poleg drugega, ona vedno obrnjena z obrazom proti vhodu, sva molčala, kot da iščeva vsebine in začetka svojega pogovora in se bojiva banalne besede.

»Lep kraj je tu. Park pozabe...«

Starka me je pogledala globoko v obraz.

»Motite se, gospod. Park življenja je to. Vse se obnovi v njem... vse... vse... Slišim poltiho govorico iz moje mladosti, vidim stvari, ki jih zdaj več ni... Vse, česar tam zunaj ne občutim več, občutim tu, česar tam zunaj ne vidim, vidim tu, četudi samo za trenutek...«

Odločno so zveneale te besede. Težke bele koralde so ji zaropotale med prsti, da se jih je skoraj prestrašila. Potem je pripovedovala dalje.

»Ta park je popolnoma tak, kot je bil pred petdesetimi leti. Le bolj mladosten je bil takrat, se mi zdi. Samo postaral se je malo in to je še lepše, ko ves ostali svet misli, da se je pomladil. Da, nekatera drevesa so razpadla, a zrastle so nova na njih mesto. Ko pridem sem in me zaprejo ta debela od vnanjega sveta, se mi zdi, da živim tisto dobo daleč nazaj, da slišim zvoke od tedaj, šum tedanje noše, mislim, da so iste stare hiše tam zunaj teh zidov in tedanje življenje na ulicah... Zato nosim tudi staromodno obleko, da se vživim popolnoma. Vse lepše je bilo tedaj, moj dečko. Zdaj je vse skrito... Takrat je bil razbojnik res razbojnik in se ni sramoval svojega imena in kdor je bil plemenit, je bil tudi v resnici plemenit... Ljubezen je bila v resnici ljubezen in njen pomen se ni zlorabil... Saj dovolite... tam v pesku sem nekaj iskala in zato Vam povem. Poznala sem še tako ljubezen.

Tam ona hiša ob vhodu je bila last kneginje... — Zdaj so tam notri pisarne. — Jaz sem bila v njeni službi dolgo vrsto let, da sem se v tem postarala.

Bila je lepa, visoka gospa, z belim, čisto belim obrazom in temnimi lasmi. Nosila je svilene obleke: te so se tako lepo podale njenemu telesu. Brez cvetic ni bila. Še ko njenega moža ni bilo več, je nosila temnordečo cvetko. Kadar je govorila, je govorila počasi in njene sinje oči so mirno počivale na človeku. Nikdar se ni razjezila. Stregli smo ji kot otroku. Cela hiša je bila po njeni volji urejena,

Aj, kakšna je bila njena spalnica, postelja z baldahinom in nad posteljo zlat angelček s puščicami — kakšna dragocenost! Samo jaz sem smela tja notri. Oni dan sem šla, da vidim to sobo: miza stoji na tistem mestu, preobložena s papirji. Vprašala sem... saj se skoraj ne spominjam, kaj sem vprašala... Spodili so me s smehom. Kolikokrat je blaga lepa gospa tam jokala, da so bile mokre svilene zavese.

Knez je bil močan človek, ostrega in prodirajočega pogleda. Redko je bil doma, a tedaj smo se ga bali radi stroge zunanjosti, dasi smo bili drugače v besedi in srcu prepričani, da je dober mož in smo ga radi imeli. Kneginja ga je pa silno ljubila. Opazila sem, kako je bila nekoliko plaha pred njim, mala, trepetajoča, kot mi služabniki, toda radi tega ga je morda še bolj ljubila. Cele popoldneve ga je čakala pred oknom in vezla njegovo ime v prt... Kadar je prišel, kako je vzplamenela! Spominjam se, ko je odšel po daljšem opravku v tuje kraje in se ni vrnil...

Kako ga je ona čakala! Vsakega diha, lista, pozdrava od njega. Vse to je moglo le redko prihajati. Ona je mislila samo nanj, čakala samo nanj. Odpovedala je vse obiske in veselice. V ta park je hodila z menoj, sedela, sprehajala se, kot da jo mori zlá slutnja in gledala neprestano na vhod. Jaz sem bila sprva vedno par korakov od nje. Hodila sem nazadnje z njo, kot bi bila istega rodu, sedela na klopi in govorila. Zaupala mi je ljubezen in trpljenje popolnoma in v samotni svoje bolesi se je ponižala, da mi je bila prijateljica. Meni je to zdaj tembolj padlo na srce... Pričela sem se tudi jaz bati za gospoda. Spočetka morda površno, samo iz sočutja, hvaležnosti, da mi izkazuje kneginja tako milost. Toda pozneje sem se bala zanj popolnoma resnično, vsaka moja misel je bila nanj, da, celo rada sem ga imela, srce mi je trepetalo za njegovo usodo, gledala sem proti vhodu... Gospé tega nisem omenila, da z njo vred trpim... Pozneje sva govorili malo, le spogledali sva se včasih in vzdihnili.

Nekoč se je gospé odlučil z zlate zapestnice biser in padel v pesek. Iskali sva ga in ga nisva mogli najti. In ne vem, kaj, da je kneginja rekla: »Kadar ga dobiva, se vrne knez'. Spogledali sva se za trenutek, kot bi si ne verjeli. Vendar sva od tedaj iskali biser z vsem hrepenenjem in bolestjo, ne radi bisera samega... in se ozirali na vhod. Do večera in drugi dan, tretji dan... Prebrskali sva vse, preobrnili, pregledali vsak pesek, enkrat, dvakrat... Kneginja je klečala na kolenih in njene bele roke so bile črne, razrezane od peska. In vendar je naslednji dan zopet pokleknila na

stezo... Nastopni zopet... Otročja se mi je zdela, celo smejati se sem jo videla tistikrat...

Ko sva nekega dne klečali v pesku, so zalajali psi, sel je prinesel novico...

Ko se je prebudila iz nezavesti in prebolela prvi udarec, je spoznala in občutila vso praznoto še vse huje... Zahotela je upanja tembolj... Šli sva v park in ko sva bili v senci teh dreves, je dejala:

„Saj ga še vedno čakam...“

In zopet sva gledali na vhod in iskali v pesku.

Spočetka sem se bala, da je kneginja zblaznela, toda, ko sva se vrnili v palačo, se je na stopnicah razjokala.

Od tedaj sva bili vsak dan v parku. Palača ji je bila pekel, tam jo je vsak predmet spominjal, da ga ni več. Tu je pozabila vse in živela življenje upanja. Park se ni spremenil.

„Ko najdeva biser, bo prišel.“

Tu je bil njen svet, za drugega ni marala, drugega ni poznala. Tu so splahnela njena lica in ledja, nagubala se koža, zasivel prvi las. Mislila sem, da bo ljubezen ugasnila... Ni! Oči so ji žarele kot prvi dan in srce kot srce mladenke. Jaz sem se starala z njo... Kolikokrat se je ovila njena koščena roka krog mojega vratu: „O, ko bi mogla razodeti!“

Vedeli sva vsak po svoje, toda nisem mogla več tako čuvstvovati, kot enkrat, ko sem skoraj sama ljubila kneza, trepetala zanj... Moje srce se je staralo. Iz navade sem iskala s kneginjo biser, iz navade zrla na vhod... O jaz sem dobro vedela, da ga ne bo, ker nisem rabila utehe in pozabljenja.

Slednjič je kneginja nenadoma umrla. Ko sva se nekega dne vrnili iz parka, je oblekla svetlo obleko iz mladosti: „V tej obleki sem bila najbolj njegova.“ Potem ni rekla ničesar več in je umrla.

Tu so razprodali vse, jaz pa sem šla k svoji sestri. Tam nisem mogla biti... Svet je troobrazen, moj dečko, zato sem se vrnila semkaj. In zdaj se mi zdi, da se zopet sprehajam s kneginjo po tem parku, šepečem z njo besede, gledam na vhod... Morda, da sem se vrnila iz navade, ko ne morem drugače živeti, kot da gledam na vhod in iščem biser, saj v srcu ne verujem na vse to.

Toda, moj dečko, jaz sem se vrnila radi lepote... Tam zunaj je postalo vse grše. Tu se to ne čuti. Tu je lepota ljubezni kneginje, njenega pričakovanja, lepota stotisočerih pogledov na vhod in iskanja bisera. Lepota ne izgine. Ko sem iskala trenutek preje sama biser, sem bila za hip prepričana, da pride, če ga najdem. Ko gledam proti vhodu, me objame prijetno čustvo: „Če se

zdaj prikaže?“ Tedaj bi zavrisnila. Kolikokrat se zjočem, ko pridem domov... Radi lepote igram vlogo kneginje, taka je bila njena ljubezen, moj dečko; dasi mi je srce za vse otopelo, to ljubezen in z njo ta park še ljubim...

Zlagala sem se bila, da ne iščem ničesar, iskala sem biser... Zdaj sem povedala.«

Molčal sem.

Njene oči so se uprle na vhod v park in zrle, zrle, kot da stoji ta trenutek tam knez. Potem je vstala, priklonila se molče in odšla počasi, počasi... Z gubami njene staromodne obleke se je stresla. Nato je izginila za ovinkom v senci dreves... Zdelo se mi je, kot da ne pride več nazaj.

»KAKO JE BILO?«

»Kako je bilo?«

»Saj res, kako je bilo?«

Vsi so gledali v me kot v nekaj čudežnega, ki vse ve, ki je doživel bogvekaj, ki nosi vse v svojem srcu in svoji glavi tisoče in tisoče stvari, katere čakajo, da jih razodenem. Jaz pa nisem vedel v resnici ničesar, prav ničesar, prvič, ker sem ves tisti čas živel v omotici, drugič, ker sem imel eno samo željo, priti nazaj in pozabiti, kar je ogabnega. Zdelo se mi je, da sem neskončno srečen, ko vidim svoje drage obraze, za las izpremenjene sicer, a vendar... Najraje bi bil samo molčal, gledal in se neprestano smehljal, neprestano smehljal...

»Kako je bilo vendar?«

»Kako naj je bilo? Jaz ne vem, kaj hočete? Jedel in spal sem vsak dan, včasih tudi nisem jedel in spal vsak dan... Včasih na dežju, na solncu... no, kaj hočete?«

»Nič drugega?«

Tako so me gledali že samo pri teh besedah in zdelo se mi je, da so celo zadovoljni z odgovorom, dasi so pač morali vedeti, da sem človek, ki jem in spim...

»No, in nadalje?«

»Kaj nadalje? Česa hočete?«

»Ali... ali... no, če je zelo pokalo, če...?«

»Da, pokalo je, bobnelo... Če natančno pomislim, je zelo pokalo. In kaj hočete s tem? Tu ne poka. Ali niste zadovoljni?... Skoraj bi dejal, da mi še danes šumi v glavi. Toda, kaj s tem? Povejte, kdo je ta čas doma umrl?...«

»No, kaj še?...«

Neznosni so mi bili ti pogledi, vsi vperti vame, izprašujoči, željni in žejni, da sem bil med njimi kot jagnje med zvermi, jaz, ki sem imel eno samo željo, nagledati se njih milih obrazov.

»Kaj mi hočete? Povejte, kaj mi hočete?«

»Ali si katerega umoril? . . .«

Vsi so zazijali v me ob tem vprašanju, jaz pa sem se jim čudil . . . Saj nisem mogel odgovoriti na to. Prvič, ker bi bilo grozno odgovoriti, drugič, ker nisem vedel . . . Kaj ve človek, ko ni časa niti za trenutek, da bi si ogledal svoje delo, premislil, presodil . . . Oh! . . .

»Kaj jaz vem! Saj ne vem! Vi mi ne verjamete. Vem na primer, da mi je prišel nasproti lep fant z bajonetom . . . Bele oči je imel, tako jih je razprl, grozno razširjena usta . . . potem sem ga sunil, da mu je bajonet omahnil v stran . . .«

Umolknil sem. Nihče ni sopel in zdelo se mi je, da imajo vsi bele oči in grozno razširjena usta . . .

»No, in . . .?«

»In? Kaj je? No, in — nič! Kaj hočete?«

Gledali so z nekim strahom name in bil sem žalosten njih pogledov.

Ko me je peljal stric v hlev, da mi pokaže živino, me je ustavil v najtemnejšem kotu in uprl v me bele oči ter me zaupno in pritajeno vprašal: »Torej, kako potem? Meni lahko poveš . . .«

Ko sem stopil skozi vežo, mi je mati pomignila v kuhinjo in pred ognjiščem so se živo zadirale njene rdeče obrobljene oči v me in celo tresla se je: »Povej mi! Saj ne bom nič hudega mislila o tebi! . . .«

V izbi me je pocuknil za obleko brat: »Saj ne bom nikomur povedal! . . .«

Bal sem se zdaj teh mojih ljudi, za mizo, ko so me vsi skupaj molče gledali, in kadar me je srečal vsak posamezni s tajnim vprašanjem na očeh in na jeziku . . .

Ljudje moji, jaz ne vem ničesar, v resnici ničesar in vam ne morem povedati, ker nisem videl, nisem, ali pa sem s silo pozabil . . . In če bi vedel kaj, če bi se spominjal, bi vam, ljudje moji, povedal nedolžno laž, resnice pa vam ne bi povedal, ljudje moji, resnice ne, ker vas ljubim . . .

OTROK.

Naenkrat se je dvignila moja žena in šla v sosednjo sobo, na vratih se je ozrla z nasmehom na zdravem obrazu in mi je dejala:

»Nekaj zate . . .«

Kaj neki? — sem pomislil. Tudi drugi so me pogledali s pogledom, polnim nasmeha in skoraj namežiknili so mi, nestrpno so pričakovali, da se zopet prikaže moja žena. Kaj so mi neki pripravili? Ali mi je žena kaj lepega spletla? So mi kupili novo obleko? Ta se mi je ta čas, ko sem nosil

uniformo, čisto pokvarila. Morda so mi kupili škatlo cigar, tistih, ki jih tako rad kadim in ki sem jih ves čas tako pogrešal. Najraje bi imel cigare . . .

Tedaj pa so se že odprla vrata in na pragu je stala moja žena z otrokom v naročju, rdečim in zdravim, ki je imel kodraste črne lase in gledal preplašeno, kot bi se bil v tem trenutku zbudil. Postavila ga je na tla.

»Tam je ata. Teci k atu!

Otrok pa ni tekel, samo gledal je debelo, preplašeno in se je še prestopil za korak nazaj. Tudi jaz nisem rekel: »Teci sem, sinek, da te denem na kolena,« ampak sem ga gledal začudeno: Odkod pa ta?

Vsi ostali pa so gledali napeto naju oba in niso črhnili, nasmeh pa jim ni izginil z obraza.

Bilo mi je v resnici čudno. Čakal sem najmanj cigar, pa mi prinese tega otroka, ki ga nisem še nikdar videl, in mu pravi: Teci k atu!

»Kaj se bosta samo gledala? Videk, teci k atu!«

»Kaj si prinesla to! . . .«

»Moj Bog, ali ni tvoj?« je dejala žena skoraj obupno.

»A!« sem zamahnil z roko.

Vsem so se naenkrat zresnili obrazi in kot so me zrli prej s smehom, so zdaj strmeli v me z začudenjem.

To je moj otrok? Kdaj se je rodil? Da, spominjam se, da so mi pisali takoj po odhodu. Tudi ime se strinja. Ampak moja skrb je spremljala slednjega otroka od prvega dne. Streigel sem ženi. Ponoči sem prižgal luč in ji dal otroka v naročje. Vse sem delil z njo po možnosti, in ko se je začel otrok pestovati, je sedel, sem dejal: hvala Bogu! in se veselil. Ko je dobil prvi zob, napravil prvi korak, spregovoril prvo besedo, zopet dogodek za moje srce, za celo družino sploh in za otroka posebej. Ko sem odšel, sem vedno mislil v odsotnosti: Kje je neki zdaj Pavelček, kaj dela Ivanček, se je kaj zredil Tonček? Ko sem se vračal, sem si jih predstavljal in zdaj so tu, zredili so se, Ivančku so hlače prekratke . . . Ampak za Vidka ni bilo prostora v mojih mislih. Kakšen Videk? — vprašam vas. Kdaj se je rodil, dobil prvi zob, napravil prvi korak, spregovoril prvo besedo? . . . Tu mi postavijo zrelega fantka pred oči in: Teci k atu!

Tudi Videk . . . Vedno so mu govorili: atek, atek, atek! Bogve, kako si je ustvaril atka v duhu. Pa mu pokažejo tujega moža, ki ga ni videl žive dni, poraslega, napol sivega, z ostrimi zarezi na licu in mu rečejo: Teci k atu!

»Pojva k atul!« je dejala moja žena in prijela otroka za roko, ta pa se je branil, oprijel se je z levico njenega krila in se hotel zaviti vanj.

»Ne, ne ne!« je jokala. »Ne, ne, ne!«

Vsi pa so hiteli k njemu, upirali vanj oči, delali lep, sladek obraz, mu obljubljali, hoteli ga pregovoriti, prepričati . . .

»Videk! . . . Kaj jočeš? Pojdi k atku! . . . Tam je atek! Atek je lep! Lep! Nekaj ti je prinesel, vidiš, teci k njemu . . . Ti bom še jaz dal krajcar . . . Saj je tvoj ata . . . No, no, . . . Teci, teci! . . . Videk! Slišiš!«

Videk pa je tulil v krilo in ni hotel ničesar videti, ne slišati, jaz pa sem sedel mirno in bilo mi je mučno.

»Nesite ga stran! No, nesite ga!«

»Se bo že privadil,« je rekel nekdo in me pogledal pol očitaje.

Žena je imela solze v očeh, vzela je dragoceni dar, ki ga mi je pripravila, v naročje, in ves ponos in samozavest, ki ji je preje sijala z obraza, je izginila, ko mi je dejala užaljena:

»Ti, kaj pa misliš! . . .«

»Nič, nič, nič! Nesi!«

Vsi smo potem molčali . . . Kaj smo mislili ta trenutek?

»POZOR NA PSE!«

Blizu vzglavja je sedel gospod Černak in se naslanjal s komolcem na rob postelje, poleg njega, na strani pri nogah, pa je potrpežljivo čakal njegov pisar, ki je zapisal vsako besedo na njegov migljaj in ki je imel za vsak dvom ponižno vprašanje. Najnemirnejši in najnestrpnejši pa je bil bolnik, katerega suhe roke so nervozno gladile po odeji, petnajstletni obraz se je mračil v čudne gube . . . »Kaj hoče ta človek pri vzglavju tu? In tisti tam s papirji, ki se je tako razpoložil? Sicer še nobene 'sester' ni v sobi. Samega so me pustili . . . Kaj mi hočejo? Samo ta človek pri vzglavju, ki me ne prestando gleda sladko v obraz in se mi še sladkeje smehlja. Še ni umaknil pogleda ali rekel besede, razen pozdrava. Kaj mi hoče? Pogledam v strop in ne bo me več gledal . . . Še! Po kaj so prišli? Ali ne mislijo morda . . .?«

»Ali Vas zelo boli noga?«

»Ne, noga ne, a na vratu mi je huje . . .«

»Torej na vratu so Vas bili psi huje razmesarili?«

»Ne vem. Ali boli me huje. Celi se bolj počasi.«

»No, vseeno upam, da boste lahko kmalu preménili svoje stanovanje.«

Petnajstletni obraz je pobledel, dasi je bilo že na itak bledem licu težko zaznamovati ta prirastek. Gospod Černak se je prestrašil, zato je planil naglo k drugemu vprašanju, ki je imelo biti začetek njegovega razgovora — vse prejšnje je bilo sicer metodično, a mimoidočega značaja.

»Vi ste bili tedaj pogostoma v oni vili?«

Deček ga je pogledal z dolgim pogledom in prvi hip niti ni odgovoril. »Ne. V vili nisem bil nikdar. Na dvorišču, na stopnicah sem bil enkrat . . . takrat . . .«

»Ali misliva oba isto vilo? Opišite mi jo!«

»No, jaz mislim vilo ob Dolgi cesti, tisto veliko, rjavo pobarvano, ki jo ima tisti bogati Lah. Krog in krog je ograjena z lepo železno ograjo s pozlačenimi konicami. Dve lepi verandi ima vila. Spodaj se sprehaja pav . . .«

»Pav?« Napravil je kretnjo proti pisarju, ki je zapisal. »Ali ste videli še kaj zanimivega pri oni vili?«

»Zanimivega?« Deček se je pri tem nasmehnil s komaj vidnim smehom. »Vi hočete reči, kaj je mene posebej zanimalo, tako da bi pozelel . . . Vsak dan sem videl na spodnji verandi v visokem pritličju postarno gospo in mladega gospoda, ki sta pilo pivo in jedla kruh z maslom. Ali sem jima zavidal? Ne! Tudi pozelel nisem tega, dasi sem se vedno ozrl tja gori, in če sem postal pri ograji, sta tudi onadva pogledala doli . . .«

»Zakaj ste postajali pri ograji?« Pisar je pisal.

»Zakaj? Zakaj ne bi smel pogledati na vrt? Notri je bil pav, trije psi, tablica . . .«

»Tablica?«

»Ali se ne spominjate, če ste bili tam? Ravno pri vhodu na dvorišče na notranji strani je stala železna, celo nekoliko okrašena tablica z obeljenim delom in lepim črnim napisom: Pozor na pse!«

»Ta tablica je Vas zanimala?« Gospod Černak se je smehljaj, da se mu je treslo telo in obraz, držal se je za brado in gledal dečku naravnost v oči. »Koliko pa je ta tablica vredna? A? Vi ste tedaj šli, da si ogledate tisto tablico tam s tistim lepim črnim napisom, kajne, in potem so Vas zgrabili tisti trije črni psi, kajne . . . in so Vas . . .?«

Deček je zardel in skoraj je sklenil, da ne bo več skrival nevolje proti gospodu ob zgglavju, ki se mu zdaj ni zdel več sladak, ampak se je vsa tista sladkost spremenila v nekaj drugega, bolj zoprnega.

»Ne smejajte se!« je bil deček skoraj hud. »Mene je tablica zanimala. In če postavite tja na okno tablico z napisom: Ne skočiti doli! — me bo tudi ta tablica zanimala, a ne garantiram Vam, da ravno radi tega ne skočim doli . . .«

Deček je pogledal pod strop, gospod ob vzglavju pa se je prenehal smejati in se za hip zamislil.

»Povejte tedaj brez vprašanj, zakaj in kako se je vse tisto zgodilo. Opozarjam Vas, da govorite čisto resnico, to Vam bi pozneje . . .«

Deček je nekoliko pomislil in potem pričel z navadnim, popolnoma umirjenim glasom:

»Radi tiste tablice se je bilo tistikrat vse zgodilo, radi napisa, prepovedi pravzaprav, ki me je šele potem posebno mikala. Ko sem bil majhen, mi je oče prepovedal, da ne smem ponj v gostilno, šel sem, šel na svojo roko. Pozneje mi je ponujal piti: nisem pil. Naš sosed je imel psa, z imenom »Car«. Bil je hud in vedno priklenjen. 'Nihče se mu ne sme približati,' se je bahal mož. Jaz sem se odločil. Bližal sem se mu, sprva počasi, a oči kolikor mogoče neprestano vprte vanj. Vsi so trepetali zame, nihče pa si ni upal črhniti besedice. Tudi meni je bilo za hip čudno pri srcu, celo noge so mi odpovedale. Ko sem se mu približal za bližino, da bi me lahko dosegel, sem stopil s krepkimi in odločnimi koraki do njega, oči so se mi pri tem razširile do bolečine . . . »Car« je zarenčal in napravil kretnjo, kot da se ob tako veliki predrznosti ne ve odločiti, bil je za hip iznenaden . . . Položil sem mu, zdaj že bolj pogumen, roko na glavo, »Car« se je obrnil proč od mene in se vlegel v stran ter me zrl z nevoljnim pogledom . . . Zijali so, a sosed mi je dal goldinar. — Ko mi je umrla mati, sem slišal, da je rekel nekdo: Nič ne bo iz njega! Brž drugi dan sem vstopil pri ključavničarju. — Ali je kaj, česar ne bi bilo mogoče izvršiti?«

Gospod Černak je zganel z rameni, nato spregovoril: »Eno vprašanje: Ali znate dobro brati?«

»Celo polico knjig imam. Še več bi jih bilo, da mi jih niso pokradli.«

»Povejte dalje!«

»Ni več daleč do konca. Povedal Vam sem že, da me je tista tablica na dvorišču tik ob vratih omenjene vile posebej zanimala. Kolikokrat sem šel mimo po Dolgi cesti, pa je nisem zagledal. Ko pa sem jo zapazil, nisem mogel več od nje. Premeril sem nje velikost, črke, barvo, obliko. Šel sem in se zopet vrnil. Premislil sem pomen besed, ki se mi je zdel posebno neumen.

Na dvorišču je stal pes, saj poznate tiste pse, doge jim pravijo menda in z Angleškega so, zelo dragi. Drugi pes je stal sredi stopnjic in tretji pred vrati, vodečimi na stekleno verando. Vsi so imeli nekaj čuječega na svoji postavi, nič groznega sicer, vendar se mi je zdelo, da so pripravljeni raztrgati vse, kar pride čez prag.

Dolgo sem jih gledal, zdaj pse, zdaj tablico z napisom. Pes na dvorišču me je pogledal nekoliko, je povetil svoj dolgi beli gobec in me zrl.

Stvar mi ni dala miru in bil sem kot užaljen nad tistim napisom. Karkoli naj sem delal, kamorkoli šel, me je misel tirala na Dolgo cesto. Ko sem zopet imel opravka na oni strani, sem se razveselil in sklenil, da moram nekaj storiti.

Bilo je vse kot prej. Na spodnji verandi sta mladi gospod in stara gospa jedla kruh z maslom in pila pivo ter se obrnjena drug proti drugemu pogovarjala. Tu in tam sta pogledala na cesto, na prah, na vpitje, ropotanje težkih voz, na prašne ljudi, hiteče bogve kam.

»Pozor na pse!«

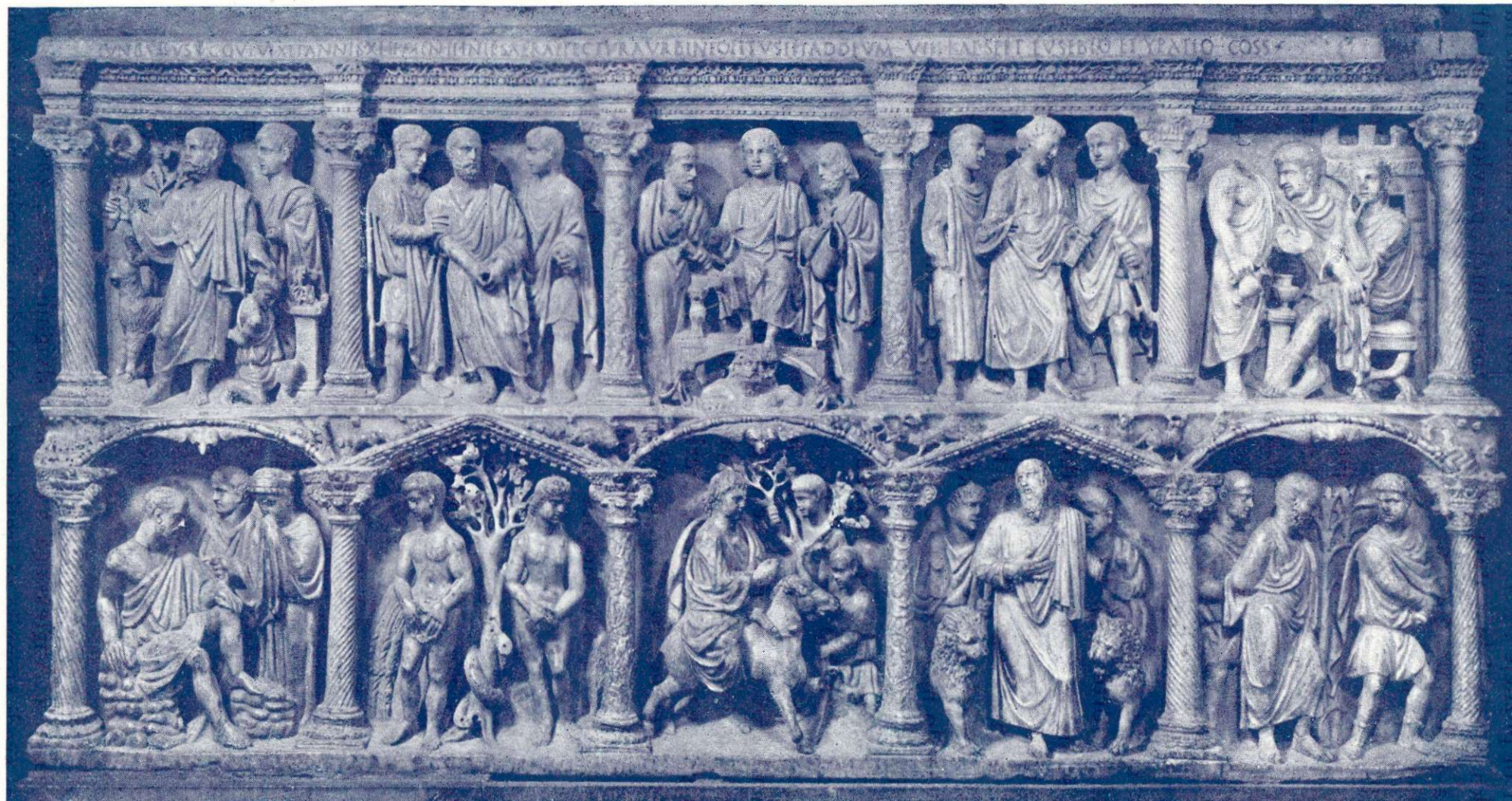
Kaj so ti ljudje tam gori? Ali niso dobri? — To imajo morda kar tako zastran lepšega, sem mislil, namreč železno ograjo, pse, tablico z napisom, pa sami ne vedo, da so dobri ljudje. Da, če bi hudobneži napravili pse, hude in močne, da bi nihče ne mogel do njih. A kako, ko bi si napravil psa jaz sam in ga vodil s tablico z napisom: »Pozor pred psom!« — Ali ni to nazadnje toliko: »Pozor pred lastnikom psa!«?

Gospa na verandi me je zapazila in pogledala name, opozorila mladega gospoda, ki se je tudi ozrl. Pogledi so se srečali. Gospod in gospa sta se dvignila in na gospodovi kretnji in na obrazu je bilo nekaj boječega. Tudi jaz sem se ustrašil. Šel sem ob vrtu, kot da ne mislim na nič in se potem vrnil nazaj.

Kaj, da se ne odprejo ona lepa železna vrata in druga še lepša na verandi, če se ne zasadijo zobje v meso? Kot bolezen me je popadlo. Ključbovalna strast mi je zopet šinila skozi žile. Ko bi tiste tablice ne bilo! Tako pa je bilo sklenjeno. Samo notri grem, sem mislil, voščim jim, karkoli in nato nazaj mimo psov nedotaknjen. Čudili se bodo. Jaz bom vesel . . . Pogledal sem kvišku. Nihče izmed obeh ni gledal doli, gospa je ravno pila, gospod pa je nekaj pripovedoval.

Že sem del roko na kljuko, ko me je spreletelo, da se mi je pomračilo čelo, dasi sem se smejal pri sebi. Bilo je nekaj istega, kot takrat pri »Caru«, moči so mi skoraj odpovedale. Pogledal sem še enkrat na verando in pritisnil kljuko.

Nalahno so se odprla vrata, nalahno sem vstopil in jih samo priprl za seboj. Vsi trije psi so dvignili glave, zastrmeli v me z očmi in obstali, očitno preplašeni in začudeni, da me vidijo naenkrat pred seboj. Nekoliko so se mi zašibile noge, zakaj neprijetno je, vedeti, da se lahko vsak trenutek zgodi karkoli . . . Psov nisem izpustil iz oči. Postal sem samo za trenutek za vrati, kot bi se ne

*Sarkofag konzula Junija Bassa († 359).
Rim. Kripta pri Sv. Petru (Vatikan).*

Zgoraj: Izakovo darovanje, Pavla ujamejo, Kristus v slavi (maiestas) ozir. izročitev postave (Dominus legem dat), Kristus pred Pilatom, umivanje rok.
Spodaj: Job, Adam in Eva, Kristusov slovesni vhod v Jeruzalem, Daniel, mučeništvo Pavlovo.

možel odločiti, in potem sem stopil dalje. Pod nogami je zaškrtal pesek. Napol so odprli gobce, napeli ušesa, a niso zarenčali, ne se zganili. Bil sem že mimo prvega, mimo drugega sem komaj stopil po stopnjicah . . . kar . . . Gospa na verandi me je bila najbrž zapazila, ustrašila se moje zunanjosti, in kdo ne ve, če ni v smrtni bojazni zaklicala: Regina! Najbrž ime za psico. Tistikrat so, kot bi jih kdo zdramil iz omame, planili po meni, da sem v hipu udaril s telesom na bele stopnjice; enega izmed psov sem zgrabil in ga davil . . .

Več ne vem. To je vse, natančno tako, več ne izveste iz mene. Samo zaradi tistega napisa . . .

Umolknil je. Tudi gospod Černak je molčal, kot bi preudarjal skozi polzaprte veke oces.

»Hm! Ampak nekaj bi bili Vi vendar le napravili, če bi bili prišli srečno na verando . . .«

»Morda bi bil voščil ali samo rekel: Dober dan! — in šel. Bog ve! Ne vem, kaj bi napravil. Saj to ni bilo glavno. Samo da bi kljub tablici prišel mimo psov . . .«

Gospod pri vzglavju se je zopet smejal. »Kdo Vam bo to verjel? Skozi smrtno nevarnost radi enega voščila, pozdrava ali celo radi nič . . . A? Ali se ne zdi to Vam samemu smešno?«

Mladi obraz se je zopet spremenil za trenutek, a je molčal. Gospod Černak pa je vzel iz žepa nekaj trdega, zavitega v papir. Ko je odvil, je pomolil bolniku kos železa navadne oblike.

»Ali poznate to?«

Deček je za hip pomislil. »Poznam.«

»Od kje?«

»To železo sem imel tisti dan pri sebi. Gospodarju naj se vrne!«

»Gospodar, kaj gospodar; to rabimo sedaj mi! V kakšen namen ste rabili to, oziroma ste hoteli rabiti?«

Troje oči se je uprlo drugo v drugo.

»To je posebne vrste zapah za v Kozanovo skladišče. Tisti dan sem nesel pomerit, če je prav. Še malo prekratek je bil . . .«

Deček je gledal jasno, Černak je gledal skozi polodprte oči in tehtal železo na roki.

»Toda, to je tudi za drugo stvar vporabno. Ne oporekam, tudi za Kozanovo skladišče. Toda s tem koncem bi se dalo vlomiti, tale konec pa je zelo ostro prišpičen . . .«

Deček se je deloma branil pred vsemi dvomi in besedami, ki so padale počasi, dokazujoče nanj, deloma pa je molčal. Zatrdil je parkrat, da je povedal čisto resnico. Ta človek pa je hotel nekaj drugega od njega. Bal se ga je, jokal bi pred njim . . .

Slednjič sta se dvignila.

»Vidimo se še . . .«

»Prosim, povejte, kaj boste z mano? . . .«

»Stanovanje Vam izmenjamo. Če bomo verjeli Vam, pridete gotovo v norišnico, sicer dobite kaj primernejšega . . . Sicer ste še mladi . . .«

Ko je prišel zdravnik, ga je vprašal:

»Ali pridem res v ječo?«

»Kdo je rekel?«

Deček se je prestrašil in umolknil.

Sestro Evgenijo je vprašal in ji razložil: »Tako in tako je . . . ali v ječo, ali v norišnico?«

»Kamorkoli, ko je že po krivici. Ali v ječo, ali v norišnico. Nekam mislijo, da morajo. Ti si posebej, vidiš, in tretjega ni . . .«

Da, tretjega ni, moj dečko!

SESTRI.

Včasih sva rože sejala,
včasih sva premišljevala,
kakšno cvetje vzbrsti.

Danes so rože priklile
— Tebi na grob jih sadim . . .
Danes je žalost na svetu
— naj se še jaz solzim!

PESEM.

Na oknu živ nagelj prešerno cvete,
za oknom srce od žalosti mre.
Utrgal sem rožo, na prsi jo del
in cvet se ko trudna je misel ospel. —

Jože Plot.

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

Prevel in razložil J. D.

(Dalje.)

DRUGI DEL: VICE.

IX. spev.

Lucija nese spečega Danteja pred vrata (pravih) vice. — Vstop v vice.

Ko se je nad Florenco delala jutranja zarja in je visoko na nebu bledele ozvezdje mrzlega škorpiona (krona in diadem Zarje!), sta bili v vicah minili že dve uri noči in je tekla že tretja (torej bližala se je deveta ura zvečer); tedaj je Dante utrujen tam na cvetni loki (prim. VII. in VIII. spev), v dolcu vladarjev, zaspal. Proti jutru, ko je duh, spočit od krepilnega spanja, najbolj dostopen čudovitim prikaznim in snom, je imel prečudne sanje, katere pripoveduje v vv. 19—33. Ko se je zbudil, je začudeno gledal (kakor nekdanj deček Ahil, katerega je bila mati spečega zgrabila, bežala ž njim h kralju Skirov in ga ondi, še vedno spečega, zapustila in se vrnila domov). Vv. 34—42. — Vergilij mu vse pojasni: »Za rana, ko si trdno spal, je priplula Lucija in te odnesla sèm, pred vrata vice. Jaz sem se vzpel za njo. Preden je odplavala v višavo, mi je še pokazala vhod v vice, ki ga tam-le vidiva.« V. 43—63. — Po teh besedah naenkrat nastane v duši Dantejevi vesel preobrat; oba korakata proti vratom. Vv. 64—69. — Na tem mestu pesnik z eno tercino (70—72) opozori na važnost bogoslovne snovi, ki jo bo odslej vpletal v svojo vzvišeno pesem; in res, takoj v naslednjih vrsticah 73 nsl. razlaga najvažnejši pouk krščanskega življenja — o zakramentu sv. pokore. Pred vrati namreč vidita tri stolbe ali stopnice različne barve (prva, bela in čista ko marmor — izpraševanje vesti; druga, iz temnega, razpokanega kamena — kes; tretja, kot porfir rdeča — trden sklep, storjen iz žive vere in vroče ljubezni do Boga). Na pragu — iz demanta — sedi angel — vratar s svetlim mečem. (Angel-vratar je spovednik, demant — nerazrušljiva oblast sv. Cerkve, da odvezuje od grehov.) Po kratkem razgovoru jima veli, naj se približata (vv. 73—105). Dante pade predenj na kolena in se skesano trka na prsi. Angel mu z mečem začrta s e d e m P (Peccata = poglavitni grehi) v čelo, katere mu bodo angeli v naslednjih sedmih krogih izbrisovali, v vsakem krogu enega. (Brazgotine, ki jih je meč naredil na čelu Dantejevem, pomenijo zle posledice sedmih poglavitnih grehov: četudi se nam v zakramentu sv. pokore grehi odpusté, ostane vendar v duši še hudo nagnenje in dolg, ki ga mora grešnik Bogu poravnati s pokoro in dobrimi deli na tem, če ne, pa na onem svetu v vicah. Pepelu slično oblačilo angelovo oznanjuje pokoro ali, po drugih: to oblačilo — terra et cinis — spominja, da je tudi spovednik slab človek, prah in pepel). — Slednjič jima s srebrnim in zlatim ključem odpre težka vrata. Vv. 118 do 132. (Zlati ključ pomeni od Boga prejeta oblast, ker samó Bog more greh odpustiti in samó On more dati človeku oblast, da jih odpušča v Njegovem imenu pri zakramentu sv. pokore. Srebrni ključ pa pomeni bogoslovno izobrazbo spovednikovo, poznanje božjega in cerkvenega zakonika, pomeni spovednikovo previdnost in modrost, njegovo poznavanje človeškega srca. Srebrni ključ zahteva dolgo in marljivo pripravo, terja vedo in izkušenost od spovednika, ako

noče biti vzrok večnega pogubljenja vernikov. »Ker ta je, ki vozlov nered razčredi«, t. j. končno odloči pamet in izkušnost spovednika-sodnika, ali je spokornik vreden odveze ali ne. (Biskup Fr. Uccellini, s. v. svojega prevoda.) — Tečaji gromko zaškripljejo (vv. 133—138). Prvo, kar začuje pesnik pri vstopu, je skrivnostno, neznano odkod prihajajoče petje himne Te Deum laudamus (vv. 139—145).

Lucija nese spečega Danteja pred vrata vice — to je kratka vsebina tega speva; važen, odločilen je ta spev za Komedijo: da človek pride k očiščenju in odpuščenju grehov, mora dobiti pomoč od Lucije, t. j. dejanske milosti božje, ki človeka razsvetli (lux, Lucia!) in ga ne h kesanju; ta milost je popolnoma nezaslužena (Danteja spečega nese L.), pozneje pa seveda mora človek sodelovati z njo.

Belila že na vzhodu znad balkona,
iztrgavši se ljubčku iz objema,
priležnica se starca je Titona;

- 4 zvezdè so bile kras ji diadema,
žareče v liku stúdene živali,
ki z repom rani; s stópnjama že dvema
- 7 se Noč bilà do tja, kjer smo kramljali,
je vzpela; in črno bi perut nje rama
povésila že vtretje bila kmali:
- 10 ko jaz sem, breme še noseč Adama,
se zleknil v travo — zmagalo me spanje! —
kjer oni so trije sedeli z nama...
- 13 Bilò je v čas, ko žalno ščebetanje
obuja lastavici ura rana,
(grenak spomin mordà bolí nekdanje);
- 16 ko duša v snu, manj v misli zamotana,
telesa zapustivši v njem okove,
s proroškim skoro duhom je navdana:
- 19 takrat se zdelo mi, da orel plove
pod nebom zlatopér, razpet v peruti,
vsak hip, da dolí se spusté, gotove.
- 22 In tam da sem, mi sèn je hitel snuti,
kjer zadnjikrat so zrlí Ganimeda,
v Olimp ugrabljenega na kreljuti.
- 25 In mislil sem: Mordà to kraj obeda
je zanj, kjer grabi, skube vsled privaje,
drugam pa grabit, skubst mordà ne seda.
- 28 Ko malo krožil je oprezovaje,
je treščil póme dolí — strašna strela —
in v krog ognjeni nésel me nebá je.
- 31 Tam — zdelo se mi — sva obá gorela
in žarkost sanjana je tàk palila,
da spanja vez sè silo mi je zmlela.

- 34 Ni bolj pretreslo malega Ahila,
ko — vzbudiv se iz snà — je gledal, kje je,
(ko mati ga je spečega pustila,
- 37 otevíši ga iz Hironove reje
v naročju h kralju Skirov, da ga skrije,
odkoder ga je Uliks odvel pozneje.)
- 40 kot mene je, ko zbežal sèn z očí je;
obraz moj njemu sličil je splašèni,
ki mrzel pot ga vsled strahú oblije.
- 43 Stal on, mojà radost, je sam ob mènì,
in solnce bilo za možà visoko
in k morju moj pogled je zrl vzbujèni.
- 46 »Ne boj se!« mahne moj Gospod mi z rôko,
»proč skrb! To srčne kraj je veselice;
ne têsno, srce bodi ti širòko!
- 49 Naposled, glej! priromal si pred vice;
glej kamen-pas kroĝ njih; v razpoki,
ki vidiš jo, pa vhoda so stopnice.
- 52 Ob zóru, dneva novega proroki,
ko ti — in duh tvoj v tebi — spal si spanje
pretrdno, zdolaj, tam na cvetni loki,
- 55 Gospá stopila hipoma na plan je:
»Lucija sem; tegà, ki spi, bom vzela
s seboj, da mu olajšam potovanje.«
- 58 Pustivši v družbi dobrih duš Sordella
je šla s teboj; in ko se je daniło,
sva sèm — spred ona, jaz njej vsled — dospela.
- 61 Tu sèm te déla je; okó nje milo
tam vhod mi pokazalo je odprti.
Pak vse je: ona, sèn tvoj, odprnilo ...«
- 64 Kot preleví dvomljivec se potrti
v radóst iz straha s hitrim preobratom,
ko zrè v obraz resnici, prej zastrti,
- 67 tàk jaz sem se spremenil z enim kratom;
in to srčnóst mojò videč, pred mano
je šel vodník moj prot visokim vratom. —
- 70 Visoko vidiš, bravec, izpeljano
to pesem; naj se čudno ti ne vidi,
če slej dobóš še bolj jo umetováno. —
- 73 Ko blizu bila skalnati sva hridi,
zapazim, da, kar prej se zdelo raza,
(kot raze pač nahajajo se v zidi),
- 76 so vrata bila; v svrho k njim dolaza
pa tri stopnice spred različne boje,
vrh njih vratar molčečega obraza.
- 79 Spoznal sem, bolj očí uprši svoje,
v njem angela: na zgornji je stopnici
sedeč, žareč slepil poglede moje.
- 82 In meč je držal gol v svoji desnici,
ki mêtal v me je táko moč odsvita,
da uprl zaman sem večkrat vanj zenici.
- 85 »Povejta, potnika, kaj tu želita?«
je jel, »kje tisti je, ki vaju prati?
Ne rôdi vama škode pot — pazíta!«
- 88 »Rajánka, ki pozna ta svet gorati,«
dé mojster, »nama rekla je, naj bolj bi
se vzpela sèm, češ: tam sta koj pred vrati!«ⁱ
- 91 »Njen blagoslov naj z vama gre!« — k tej molb
vratar prijazni ni vabila žalil:
»Približajta se torej naši stolbi!«
- 94 Na prvo stopnjo stopiva: kristalil
se marmor bel je tu, tàk gladko brušen,
da ves se v njem obraz je moj zrcalil.
- 97 Iz rude raskave, ožgane rušen
je drugi stolb, čer črno-žalujoča,
počez-podolž razpokan in razkrušen.
- 100 A tretja, zgóraj položena ploča
porfirja, zdi se, bil je živi plamen,
rdeč ko kri, iz žile brizgajoča.
- 103 In angel je čez roba svetli pramen
naslonil svojih nog obá podplata,
za sedež praĝ, na vid ko demant-kamen.
- 106 Šla noĝa mi je radostno-krilata
čez stolbe z mojstrom, govorečim z mano:
»Ponižno prôsi, naj odprè ti vrata!«
- 109 Pal pred prikazen sem z nebá poslano
na tla: »Smiluj se, dver odprì te hiše!«
In trkal sem na prsi se skesano.
- 112 Na čelo sedem P mi brž zapiše
s koníco meča, češ: »Glej, da po vrsti
teh znakov vsak tam notri se ti zbriše!«
- 115 Pepelu sličen ali zemlje prsti
gledé na barvo bil njegov ornat je;
dva ključa držal angel je med prsti.
- 118 Ključ eden bil srebrn, a drugi zlat je;
in najprej beli, koj nató rumeni
zapah odprl — v veselje moje — vrat je.
- 121 »Le eden ključev teh se ne okreni
v ključavnici ter službo odpovedi,
pa vhod se ne odprè,« dejal je meni.
- 124 »Pač drag je zlati; podkovan pa v vedi
ključar naj je, da drugi mu otvori;
ker ta je, ki vozlov nered razčredi.
- 127 Dal Peter jih in djal mi: »Rajši stôri
z odpiranjem preveč nego premalo,
samó če ljud poklekne ti v pokori.« —
- 130 In vratnic svetih dvoje se je vdalo
mu pod pestjo. »Vstopíta,« dé, »v spoznaji:
vun mora, kdor nazaj zrè radoznalo.«
- 133 In zaškripali so tedaj tečaji,
ko svetih vrat obá je krenil plata,
brnéča u kovinastem sijaji.
- 136 Tarpejska niso tàk škripala vrata,
ko dobri varh Metel jim bil odvzet je,
da prazna stala so potem brez zlata.
- 139 Sprejelo me je zvokov presenetje:
T e D e u m mi namreč uhó zasliši,
zdaj godbe glas, zdaj zopet sladko petje.

142 Dobil sem dojem, kot če v božji hiši
med silnim poje orgelj se bučanjem:
zdaj godbo bolj, zdaj spet, če ta je tiši,

145 besede bolj umêmo med igranjem.

V. 1 nsl. »Belila že na vzhodu znad balkona...« Stari Grki so pripovedovali o boginji Eos (Zori) bajko, da je dala svojemu ljubljencu Titonu, umrljivemu človeku, na izbero, naj si želi, kar hoče, ker mu bo vse izpolnila; mladenič si je želel dolgo, dolgo življenje; in res je živel dolgo in se silno — postaral, ker je bil pozabil prositi tudi za večno mladost (zato: *starec* Titon). — Vzhod se primerja krasni palači z balkonom. — V. 12 »kjer oni so trije...« to so bili: Sordello, Nino in Currado (prim. sp. VIII). — V. 13 nsl. *Bilo je v čas...* V izvorniku se ti verzi glase silno melanholično. Grška bajka je pripovedovala, da so bogovi spremenili Prokno, soprogo Terejevo, ker je umorila svojega sinčka Itija, v lastavico. Prim. Ovid. Metam. VI. 423 nasl. — V. 23. *Ganimeda...* Prelepega kraljeviča Ganimeda (iz rodu trojanskih kraljev) si je Zevs izbral za svojega točaja in ga v podobi orla ugrabil sè zemlje v nebó k sebi. — V. 34 nsl. Tetida, mati Ahilova, se je bala, da bo sina vleklo z drugimi junaki vred v trojansko vojno; zato ga je vzela iz rok kentavra Hirona in ga izročila na otoku Skiru kralju, kjer je rasel med njegovimi hčerkami, nepoznan; tam ga je našel zviti Odisej, ko je po Greciji nabiral junakov za vojno. — V. 88 *Rajanka*, t. j. nebeščanka. — V. 136 »*Tarpejska niso tak škripala vrata...*« Tarpejska pečina v Rimu, na griču Kapitoliju; pod njo je bila državna blagajnica, katero je Cezar, odstranivši varuha jej L. Cecilija Metela, ki se je upiral, oplenil in z denarjem plačal svojo vojsko.

»Tunc rupes Tarpeia sonat, magnoque reclusas
testatur stridore fores; tunc conditus imo
eruitur templo, multis intactus ab annis,
Romani census populi...« (Lucan. Phars. III 154 nsl.)

X. spev.

Prvi (najnižji) izmed sedmih krogov
vic: kazni za greh napuha. — V marmornatem tlaku: vzglediponiznosti.

Plazeč se po ozki soteski prideta naša popotnika do roba zeló široke, čisto ravne ceste, ki se vije okrog vse gore (vv. 1—27). Vsa je potlakana z belim marmorjem, v katerem Dante takoj zapazi vklesane prekrasne slike. Prva, katero vidi, predstavlja Marijo, v trenutku, ko odgovarja angelovemu pozdravljanju s ponižnim: »Glej, dekla sem Gospodova.« (Vv. 28—45.) Radoveden gre dalje na desno stran, kjer občuduje drugo vklesbo: ponižnega Davida, plešočega pred skrinjo zaveze, pri tem bogoslužnem činu od njegove žene Mihole zasramovanega (vv. 46—69). Še malo dalje na desno opazuje tretji vzgled ponižnosti, v tlak vklesan: rimski cesar Trajan, na konju, sredi svojih vitezov, na vojsko namenjen, posluša prošnjo jokajoče vdove (vv. 70—93). Vzhičen občuduje pesnik vsevišnjega Mojstra teh vklesb (v. 94—96). Kar mu spremljevalec zašepeta, naj se ozre na levo, odkoder prihaja počasnih korakov truma spokornikov. Svojim očém ne more verjeti, ko vidi prvo muko. [Ob tej priliki se obrne do čitatelja, naj se nikar ne dá, ko bo slišal o težkih mukah v vicah, oplašiti, da ne bi — zvest svojemu prvotnemu sklepu — čital in poslušal vso pesem do konca. Vv. 106—111.] Dante najprej ne verjame, da bi tisto, kar prihaja, bili ljudje

(duše); ko pa mu Vergil velí, naj natančneje pogleda, spozna pod težkimi skalami, ki jih nosijo na ramah, sključene, skvečene (kakor kariatide pri velikih stavbah) — napuhnjence, ki so v življenju oholo glavo pokonci nosili. Premagan od silne nevolje naredi ostro pridigo ošabnežem tega sveta, veleč jim, naj pomislijo, da je človek na svetu kakor črv ali ličinka, iz katere bo ob smrti izlezel metulj — duša, da poleti pred sodbo božjo (vv. 112—139).

Ko sem prestopil prag, so spet se dveri —
(ki redkokdaj duš zla jih slà razmaje,
ker laž nam kot resnico licemeri)

4 — sem čul — zaprle za menoj škripaje;
ker kje dobil bi izgovor po zaslugi,
če bi grešil, nazaj se oziraje?

7 In šla sva kvišku v ozki, skalni strugi,
ki zdaj se sèm, zdaj zopet tja je vila,
kot val beži in bliža se v vijugi.

10 »Tu bova nekaj spretnosti rabila,«
je jel vodnik, »da vselej k tisti strani
se stisneva, ki bo se odmeknila.«

13 In s tem bili koraki zadržani
so toliko, da zadnjega pol loka
je lune k postlji prej zašlo postlani,

16 preden bilà za nama je razpoka;
a ko prišla na prosto sva iz kota
do gôre prvič pasanega boka,

19 sva — truden jaz, oba v skrbéh, da zmota
je najin pot — stopila na planôto,
samotno bolj ko so puščavska pota.

22 Od roba, ki meji v zrakú praznôto,
do drugega, kjer stena je visoka,
treh moških bi teles doseglo vsôto.

25 Dokoder segla mojega je oka
perut — na desno, levo stran — enaka,
enako bila cesta je široka.

28 Ni déla noga nanjo še koraka,
že videl sem: krog gore izpeljana
brez strmca tla iz trdega so tlaka,

31 in z belim marmorjem vsa tlakovana,
in s krasom vklesb, da umetnost Polikleta,
dà, še prirode — v nič bilà bi djana.

34 Nadangel, ki oznanil je, da leta
in leta zaželjeni mir napoči,
ki spet odprè nebesa nam ukleta,

37 resnici tak podoben bil živoči,
tak mil obraz mu dala je klesava,
da ni bil sličen sliki nemo zroči,

40 no vsak prisegel bi, da s klicem: *Zdrava!*
pozdravlja spred klečečo vratarico
Ljubezni, ktere dom nebés višava.

43 In vtisnjeno sem bral ji govorico:
»Glej, dekla sem Gospodova!« tak živo,
kot v voska vtisne slika se mehčico,

- 46 »Še drugo« — mojster blagi dé — »glej zrivo!«
Ob tisti strani stal sem mu, kjer bije
u prsih nam ljudem srcá kladivo.
- 49 Res krenil sem okó: onkraj Marije
uzrl sem — v tisto smer nadaljevano,
kjer mirno moje stal vodník potí je —
- 52 spet drugo zgodbo v kamen-tlak vklesano;
korak naprej sem stopil pred Vergíla,
da bliže bila slika bi pred mano.
- 55 Vklesana tam so v marmor kóla bila
in vóla dva, služeča skrinji sveti,
ki službo je nezvancev zavrnila.
- 58 Spred ljud je šel: vrst sedem pevskih šteti
sem mogel; vid mi, sluh pa sta trdila —
vid: »Vidim, dà...«, sluh: »Ne, neslišim peti.«
- 61 In vzpričo spet oblakov tam kadila
vpodobljenih se ujemala mi nista
okó in nos: »Da!« »Ne!« sta govorila.
- 64 Pred skrinjo ples p o n i ž n e g a psalmista:
visóko pas in nògo napol golo;
bilà mu v čast-nečast je kretnja ista.
- 67 Vpodobljeno sem videl i Miholo:
sloneča na palače stebrovnjaku
je mrzko zrla doli in oholo.
- 70 Odločil sem se k daljnemu koraku,
da tretjo bi odbližu videl sliko,
bliščečo kraj Mihole v belem tlaku.
- 73 Cesarjev rimskih tam sem videl diko,
čigar bilà povod krepost je znana
Gregoriju za zmažo mu veliko.
- 76 Cesarja v mislih s tem imam Trajana;
ob uzdi mu je stala udovíca,
vsa reva žalostna, vsa zaplakána;
- 79 krog njega gosta vitezov konjica;
nad njimi zibljejo se orli zlati,
kot ziblje se pod nebom lahka ptica;
- 82 sred njih kot čul bi ubóžico jokati:
»Poslušaj, cesar: sina so mi ubili!
Maščuj ga! Žalostna te prosi mati.«
- 85 In spet kot čul odvět njegov bi mili:
»Potrpi, da se vrnem!« — In spet žena,
kakor da žalost k naglici jo sili:
- 88 »— in če se ne?« »—ti pravda bo storjena!
Naslednik moj jo bo!« — »Zasluge tuje
kaj hasnejo, če svoja je opuščena?«
- 91 On: »Potolaži se! Ne odpotuje
ti cesar, dokler ne stori dolžnosti;
usmiljenje mi konja pridrzuje.«
- 94 Le On, čigar oko ne zre novosti,
je vdolbsti mogel slike te zgovorne,
neznane, nove zemski umetností,
- 97 Ko zglede sem ponižnosti pokorne
z užitkom gledal, vredne že zbog Dleta,
da zrlé bi oči nam jih pozorne,
- 100 začujem za seboj šepèt poeta:
»Glej, tam... ljudi... počasi stopajoče!
Zdaj zvêva, kje v krog višji pot je vzpeta.«
- 103 Oči mojè, katerim to se hoče,
da zmerom zrlé bi podobe nove,
so brž se tja ozrlé vprašujoče.
- 106 [Čitatelj, ne odstópi od zasnove,
da ne bi čul, kaj Bog od duš zahteva
trpljenja tam za grehov vseh dolgove.
- 109 Ne gledí, kazén k a k š n a jih zadeva;
glej raji, kaj sledí: da najpozneje
le trajalo do sodnjega bo dneva.]
- 112 Tedaj sem vzkliknil: »Mojster, kar sèm speje,
ne zdi se mi, da ljudstvo to bi bilo;
a kaj je, tega um moj ne umeje.«
- 115 In on mi dé: »Pod stroge kazni silo
ječijo, ktera k tlom takó jih tlači,
da moje tudi okó se je motilo.
- 118 Poglej ostró, pa vid ti raztolmači,
kdo tisti pod skalámi so težaki;
vsak — čuj! — sopihajoč se komaj vlačí.« —
- 121 Oholi vi kristjani, siromaki,
dušévni slepci, ki — nazaj idoči —
z naprednimi se bahate koraki:
- 124 ne veste, da ste črvi, čakajoči,
da v rajske se razvijete metulje,
ki k Sodbi poleté — brez vse pomoči?
- 127 Kaj duh vam od napuha se nadul je,
ki niste nič, ko žužki nebogljeni
al črvi, baš pustivši bub mehulje? —
- 130 Kot kip, ki — kot podstavek — na temení
strop nosi ali streho, časih kveči
takó se, da se tiče prs s koleni
- 133 in živo nam — dasi stvor neživeči —
budí sočutje, zročim vanj pazljivo,
tāk one mi pozòr je kazal večí:
- 136 držali vsi so bolj al manj se krivo,
čim več al manj na ramah so nosili;
in kdor je nosil najbolj potrpljivo,
- 139 je v solzah prosil: »Več ni v moji sili.«

V. 2 ki redkokdaj... t. j. malo duš pride v vice, ker ljudi zapeljuje napačna slà v pogubo. — V. 6 »nazaj se oziraje... prim. prepoved vv. 131. nsl. prejšnjega (IX.) speva. — V. 14 nsl. »da zadnjega pol loka...«, ker imamo že peti dan po ščipu; v postelj postlano t. j. v morje. — V. 32 »da umetnost Polikleta... P. je bil sloveč grški kipar, roj. okoli l. 480. pred. Kr. r. V srednjem veku je le malokdo kaj vedel o njem; Dante s svojim ogromnim spominom in znanjem — dasi grščine ni znal —

ga je poznal pod imenom »Policreto«. — V. 65 visôko pas in nôgo... Mihola je tako-le zaničevala kralja Davida: »Kakô veličasten je bil danes Izraelov kralj, ko je bil odkrit pred deklami svojih služabnikov in razgaljen, kakor da bi se razgalil kdo izmed burkležev!« David pa je odgovoril: »Pred Gospodom... bom plesal in bom še zaničljiviši... in bom ponižen v svojih očeh...« (II. Kralj. 6). — V. 73 nsl. »Cesarjev rimskih tam... Paulus diaconus piše v svojem Življenju papeža Gregorija V. to-le: »Ko je nekega dne cesar Trajan zaradi vojne nevarnosti hotel konja zajahati, je pristopila neka vdova jokaje k njemu ter rekla: »Moj sin je bil po nedolžnem umorjen... Ker mi ga ne moreš vrniti, maščuj vsaj kri njegovo po zakonih.« Ko je nato Trajan odgovoril: »Če se zdrav vrnem iz boja, ga gotovo maščujem,« mu je vdova odgovorila: »Če na bojišču ostaneš, kdo mi bo pomagal?« Tedaj je Trajan dejal: »Tisti, ki bo za menoj cesaroval.« In vdova je vprašala: »Pa kaj bo tebi hasnilo, če mi nekdo drugi pravico stori?« In Trajan

je rekel: »Gotovo, da nič,« in vdova nato: »Ali ni potem bolje, da mi ti pravico skažeš, kakor pa, da to drugemu prepustiš?« Tedaj je Trajan, od sočutja premagan in uvidevajoč pametni razlog, konja razjahal in se ni prej zopet v sedlo vzel, dokler ni vdovi razsodil pravice.« — In nekoliko nižje nadaljuje isti Paulus diaconus: Ko je papež Gregor V. nekega dne šel čez forum Traianum v Rimu, se je nenadoma spomnil tega dogodka; napotil se je potem v cerkev sv. Petra in je ondi bridko jokal o zaslepljenosti poganstva, v katerem je tudi tako ljudomil vladar taval, kakor je bil Trajan. Še tisto noč je slišal potem neki glas, veleč mu: »da je bil zastran Trajana uslišan, a da naj za nobenega pogana več ne moli.« V. 130 nsl. K o t k i p... Nekoliko take skvečenosti vidiš n. pr. na tistih dveh gigantih pri portalu ljubljanskega bogoslovnega semenišča. — V. 125 metulje... V grškem jeziku je za metulja ista beseda kakor za dušo (ψυχή); je-li Dante to vedel? Ne vemo.

IVAN CANKAR: NAJHUJŠE.

Skropil je dež, tihi jesenski dež, ki zamrači dan in dušo. Ne vidiš, ne slišiš nobene kaplje; časih vztrepeče list na veji, zdrkne vel in truden na mokra tla. Ves vesoljni svet je hladna, vlažna praznota, brez misli, brez veselja in žalosti; še misli na smrt ni; taka misel bi bila tolažba in življenje. Eno samo čustvo, mirno, tesno, brezoblično, ne dá prostora drugemu; čustvo samote. Še pes, ki zéha premražen pod tvojimi nogami, ti je tuj in zoprn.

Prijatelja sta sedela za mizo, gledala mrko na golo polje, v osiroteli, v rosno meglo zaviti gozd. Franc je bil grbav in jetičen, Jože na eno oko slep. Videla se nista že dokaj let, ali prisrčna beseda se je upirala, ni hotela iz ust.

»Tako sem ti pogledal v obraz, no!« je rekel Jože. »Kaj bi še? Kakor da sem pogledal v ogledalo!«

Vstal je.

»Potrpi še; pila bova čaj! Ves se tresem že dolgo, ali zaradi mraza, ali... kaj vem! Prokleta babnica, da je ni na izpregled! Mana!... Kam pa se ti mudi? Zdaj tako nimaš nobenega opravila!... Mana!...«

V kuhinji so zaklenketale ponve, od nekod je zacvilil tenek otroški glas.

»To večno cvilenje! Da ga ne previje in ne položi, otroka! Ali naj ga sam péstujem, nosim po izbi... aja-tutaja... tralala-lala...? Glej moje roké! Kakor strune so, pojó naglas. Vsak živec je rana, ki se gnojí!«

Žena je prinesla čaja. Njen obraz je bil izmučen, bolan od skrbi, oči so gledale plaho.

»Čudno, da nisi pozabila!... Kje pa je sladkor? Za božjo voljo, kje pa je sladkor?«

»Saj ga prinesem!«

»Kaj ni bilo prostora zanj?... Glej, prijatelj Jože, takšen sem; še pred teboj me ni sram!«

Žena je prinesla na krožniku sladkorja, ozrla se po obeh, počakala pred durmi.

»Pojdi v božjem imenu... pa daj, da otrok ne bo cvilil!«

Franc je točil; porasla koščena roka, do členkov gola, se mu je tresla, da je razlival po prtú.

»Nič me ni sram pred teboj... kaj bi me bilo, saj te vidim!... Milost nebeška, to ni rum, gnojnica je... špirit, z gnojnico krščen!«

Jože je pil; ker je bil čaj vroč, se mu je zasolzilo oko in odstavil je čašo. Tudi njemu se je tresla roka. Spregovoril je počasi, jezik se mu je zatikal.

»Kaj ta rum... rum, kaj cu... cukér...«

»Toliko let te nisem videl, pa še zmirom jeclaš kakor šolarček!«

»In pa kaj jecljanje! Bolezen je, ki ji ni pravega imena, hujša je od kuge, hodi po svetu, hodi in žanje. Nobene pomoči ni zoper njo, gloje telo in dušo, dokler ne razgloje...«

»Tukaj na tem stolu sem čemeril od ranega jutra, pes je dremal pod menoj, zunaj je škropilo. Ali veš, zakaj se nisem ganil? Zato ne, ker se mi zdi, da so vrata zaklenjena, da ne morem in ne

smem nikamor! Pa vendar vse vpije in ruje v meni, da moram nekam, ne vem kam; takoj in na vsak način! ... Kako da si mogel čez moj prag?»

»Komaj da vem, v kateri kraj, v čigavo hišo sem bil zašel! Nisem več človek, ki izmeri pot in določi cilj. Praviš, da si zaklenjen v to svojo izbo; jaz nosim svojo ječo seboj. Če bi stal v družbi tisočerih, bi bil sam. Sam, ali ne sam svoj! Moč, pogum, pamet, volja, vse, kar dá človeku ime in znamenje, se je nekam izgubilo. Ječa je ostala; ta ječa je tiha, mrzla praznosta je v njej. En sam spomin še kljuje z neusmiljenim kljunom; spomin, da je treba nekaj velikega in važnega storiti — kaj? Morda je odgovor, ki ga iščem po vseh potih in pragih!»

Franc je nalival drugo čašo, padlo je vanjo par lističev čaja.

»Vrag sreblji ta lug! Mana! ... Prinesi nama vina! ... Pusti, prijatelj, to čobodro! ... Jaz pojdem med pijance! Če se zvečer pošteno napijem, zaspim brez misli, spim brez sanj. Strašna je noč, kadar duša bdi! Kane vanjo misel, kane druga, brez nehanja, vsaka težja in črnejša. Pa saj ni misel, da bi jo človek izluščil, ji razparal jedro! Kamen je, težak in črn, brez lupine in brez jedra! Glava mi je otopela, srce je prazna cunja, roke in noge so od voska. Bili so časi, ko sem ljubil, delal, živel; ni jih več! — Ti si pač že videl romarsko procesijo. Po poti gredó živi ljudjé, s križi in banderi, prazniško oblečeni, pojo in molijo; kakor so njih pesmi žalostne in njih molitve prošnje, vesela so njih srca in zaupanja polna. Kraj poti sedé gobavci, kažejo svoje gnusne rane, mrtvaško se režé razglodane čeljusti. Kadar sem jih videl, me je prevzel stud, sam stud brez sočutja. Zdaj sedim sam med njimi. Pij, ná!»

Jože je vzdignil kozarec, pa ga je postavil na mizo. Okna so bila narahlo zaklenketala, vzdramljena od daljnega grmenja.

»Ali čuješ?»

»Čujem! ... Tam zád za tistim grmenjem, tam gre procesija. Tam je življenje, ki se ne méni za naju ... To je: življenje se ne meni za naju, pozabljena sva; dekla naju je vrgla med smeti ... Godi se najbrž nekaj nezaslišanega; zemlja se majè, svetovi se podirajo. Kaj se godi? Kaj záte, kaj tebi? To se godí, da je mast žaltava in cukrer dražji! Vihar žanje gozdove; bilka nima pravice, da bi se genila ... Daj mi, če imaš, daj mi trpljenja, daj žalosti, daj vsega hudega, daj sólo smrt, le odreši me samote! ... Pij! Če grmí, saj ne grmí za naju!»

»Zadnjič so mojemu bratu odrezali desnico prav pod ramo. Bral sem tisto karto in nisem zavzdihnil. Še bilka, ki nima pravice, da bi se genila v viharju, vztrepeče pod rosno kapljico ...»

»Moj brat je mrtev, pod snegom leží. Ali kadar nekoč skopní ta sneg, bodo gole kosti pričale o življenju, ko bo moje teló še oznanjalo svetu svojo ničevost ...»

Grmelo je silneje, okna so žvenketala. Škropil je dež, tiho in enakomerno; zemlja in nebo sta bila ena sama neizmerna solza.

Jože je vstal in si je ogrnil suknjo.

»Če ni mogoče ubegniti samoti, vsaj bežati je treba! Zbogom!»

V veži je slišal rezek, razdražen glas za seboj.

»Mana! Kaj ne vidiš, da je steklenica prazna? Daj, da bo fant miren, ali pa ga nesi ... kamorkoli!» —

Ljubljana; V Mestnem logu pozimi.

MATERI IN BRATU.

† 16. VI. 1914. — † 26. VI. 1915.

I.

Vse človek preboli in vse veruje,
a verovati v smrt,
o mati,
to je najhuje!

Poznál je nisem bele, mrzle žene —
zato prišla je vzet
najslaje
v roke koščene.

O težek, bridek dan, ko, mati,
zaprla si oči,
umrla,
mati, o mati!

Mladost veselih dni, solze v očeh,
se poslovila je,
odkrila
Resnica se mi o grobéh.

In težek, truden moj korak
od takrat spremlja glas:
o zemlja,
dan gre v mrak! — — —

II.

O bratec moj, za mamó tudi Ti!
Ob letu,
ko si dorastel, kakor v gori bor,
in svež bil, kakor mladi zor,
v najlepšem cvetu!

O bratec moj — da zadnjíkrat
pogledal
bi vsaj še v drage Ti oči
in bi po Tebi, kar srce teži,
mamici povedal! —

O bratec moj, o bratec moj
edini,
po mami, Tebi, krvavi srce . . .
Molíta, o molíta združena za mé
v večni domovini!

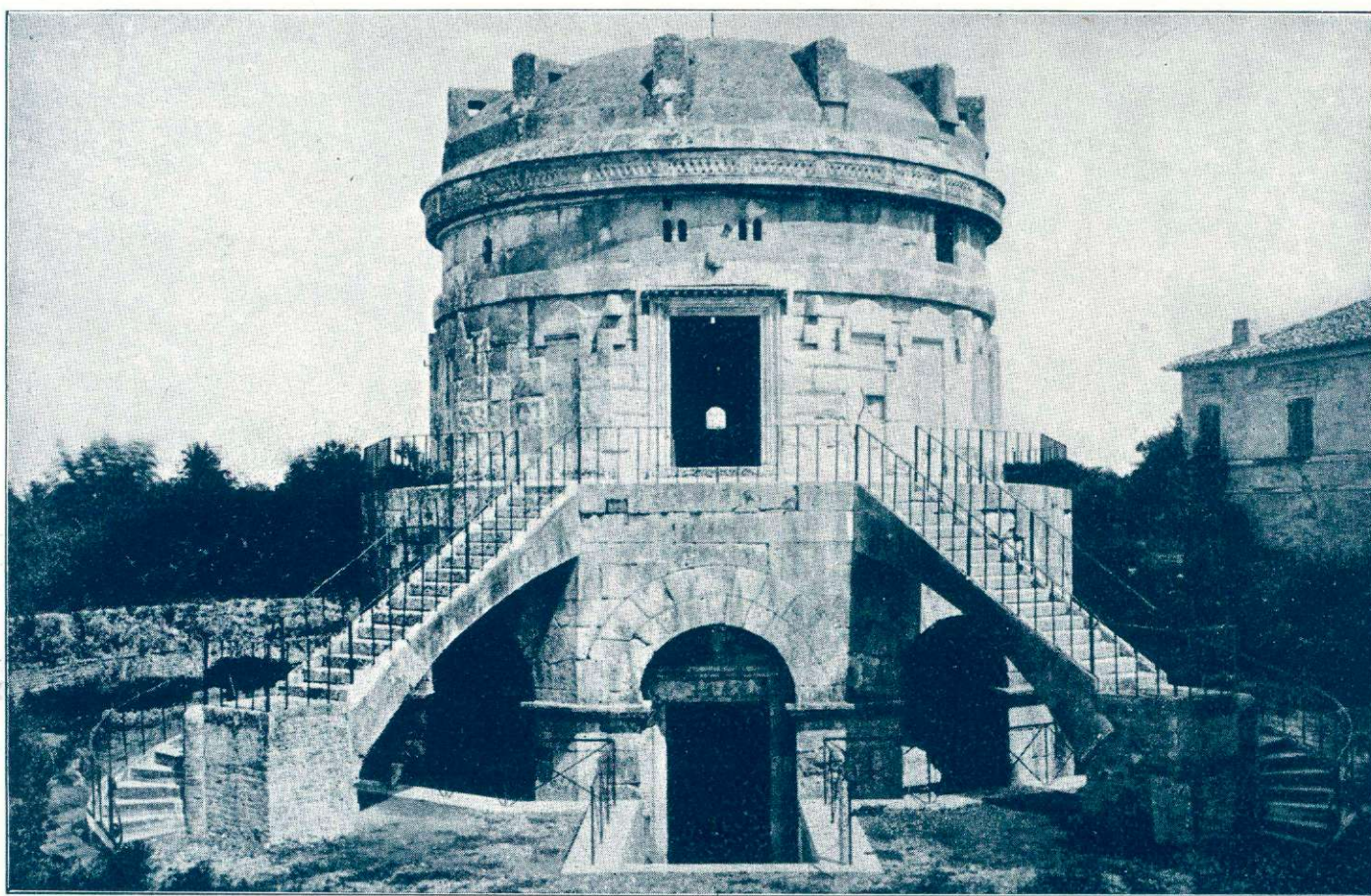
III.

Na Vajin grob poroma letos samo misel
in pomoli
v svoji bôli
in pové, kako med upanjem in dvomom sem obvisel,
kar Vaju večnost mi začinja
in med grobove vodi me stopinja.

Nič aster, georgin in krizantem in sveč gorečih,
le beseda,
ko reséda

dehtí — misli Vama posvéčenih, ljubečih:
V domači dragi rodni zemlji
nekaljen večni Mir Vaju objemljí! —

Joža Lovrenčič.

*Grobnica Teodorika Velikega.
Ravenna.*

Ob cesti k piramidam pri Gizeh, ob solnčnem zahodu.

DR. IVAN PREGELJ: TLAČANI.

Roman iz osemnajstega stoletja.

Užnovlažne suščneve noči je dremal Andrej Karnel v svoji mitnici za dvojnima okencema in zdajpazdaj posluhnil in pomеžikal v temi s svojimi zaspanimi očmi. In zopet se mu je zdelo, da čuje nekak čuden šum s ceste. In čim dalje, tem jasneje je slišal zamolklo mukanje in vmes glas kravjega zvonca.

Andrej Karnel si je zastavil vprašanje, kdo da bi zdaj po par kopnih dneh gonil živino v planine. Potem je zopet začel razmišljati, kdaj da je v Gorici ali kje drugje živinski semenj. Izračunil je, da ga v bližnjih dneh ne bo nikjer. In tedaj je že dvomil, da je res slišal mukanje in glas zvoncev.

Ali že v sredi med dvomom je slišal zopet razločno in jasno. In tedaj je pajk šinil iz svojega kota in odprl varno vrata na cesto. Najprej se je ozrl po zatvornici. Ležala je čez cesto. Isti hip je slišal popolnoma razločno od Ročinja sèm doli mnogotero mukanje živine in glasove gonjačev. Nekaj hipov zatem se je zaježil ves most do zatvornice z živino, prerivajočo se, mukajočo in tulečo. Tedaj je videl Karnel v svitu par bakelj vrsto do ušes oboroženih ljudi in je slišal z one strani sem preko živine:

»Andrej Karnel, odpri!«

Zatvornica se je dvignila, val živine se je razlil v cesto sredi Kanala.

»Čigava je živina?« je vprašal Karnel.

XIV. ŠE ENKRAT PAJEK IN VOLK.

»Bandelova!« je bilo čuti. Hip pozneje je obsulo davkarja do dvajset mož in eden je viknil:

»Kaj spiš? Me ne poznaš?«

»Bandel!« je mrmral Karnel in dejal iz navade:

»Plačaj!«

Bandel se je zasmel:

»Ali ti nisem ponujal Tolminskega? Pa si se ga zbal. Ti in Locatelli, plašljiva sta oba. Je Bandel že drugačen mož!«

»Ali je živina zarubljena?«

»Moja je!« je odvrnil Bandel. »Pozno je, iz hiše me ne boš vrgel za eno noč. Kapljo vina mi boš tudi privoščil.«

»Vstopi!« je dejal Karnel hladno. Bandel je viknil poganjičem in biričem:

»V Plavih počivajte do petih. Bokal vina naj izpijeta po dva, Martin naj dá živini sena in v hlev naj jo spravi.«

Pol ure zatem je bilo zopet vse tiho nad spavajočim trgom. V mitnici je sinila luč in Bandel je sedel za mizo in jedel in pil, dočim je Karnel čudovito zadivljen vanj strmел.

»Pa si se upal nad Tolmince?« je vprašal čez nekaj časa Karnel.

»Šel sem!« je dejal Bandel. »Pa pojdem še. Zdaj sem bil na kobariški strani. Čez teden pojdem v Bačo, v ponedeljek na Podmelec in Grahovo, v sredo na Pečine in Slap.«

»Kako to počneš?« se je čudil Karnel.

»Kako?« se je smejal Bandel in izvlekel zamazan papir:

»Tu jih imam, ki so mi dolžni. Drago me je stal ta papir. Zato pa vem za slednji funt mesa, ki se je prodal. Locatelli zna take reči. Da bi le plah ne bil! Šema, koliko bi bil zaslužil v teh dveh letih!«

»In kako narediš, da ti plačajo?«

»Kako? Biriče pred hišo, biriče pred hlev, pa v hišo stopim, za mizo sedem, po gospodarja pošljem. 'Toliko in toliko si prodal, toliko plačaš davka.' »Sem mislil, da bodo kaj tajili; pa nič, samó plačati nočejo. Nič ne de, zato jemljem živino.«

Čudovito se je predramil Karnel. Bandel pa je računil:

»Štirideset glav mi ne uide v ponedeljek ni v sredo. Nimajo denarja, da bi plačali. Jaz sem jih dovolj dolgo čakal.«

»Kaj imaš še mnogo terjati?«

»Pod šeststo ne dam samo idrijske doline!« je odgovoril Bandel. Karnel je molčal. Bandel je menil:

»Veliko izgubim za biriče in tudi živina pojé veliko. Če bi imel pripravnega človeka, ki bi plačal vnaprej, hudič vzemi vse, dal bi mu vse za sedemsto in še biriče bi mu posodil. Ne maram teh potov po hribih.«

»Šeststo dam jaz!« je zinil Karnel.

»Ti?« se je navidezno začudil Bandel, »saj nimaš. Za zadnje mesece mi nisi še vinarja plačal.«

»Poslal bi bil po denar! Saj sva sklenila, da bom plačeval v Kanalu.«

»Tisti groši, kar te stane pot do Gorice, se ti smilijo,« se je rogal Bandel. Karnel se zato ni zmenil; potegnil je odnekod usnjat mehur in ga vrgel na mizo, da se je srebrn denar raztresel po njej:

»Toliko ti gre za podzakup! In če daš za šeststo in biriče za par dni, plačam takoj.«

»Misliš, da si me upijani!« je branil svojo korist Bandel. Karnel je začel mižati, ko da se mu dremlje. Bandel je spravil denar:

»Petdeset navrzi!«

Karnel je hlinil neskončno zaspanost.

»Daj trideset!«

Karnel se je leno pretegnil in zdehal:

»Šeststo, pa tisti papir dobim po vrhu!«

»Potep, snedeni!«

Pet minut sta molčala. Bandel je bil vino popil in je viknil:

»Nemara bi zahteval, da ti tudi vino plačam!«

»Vino dam povrh!«

»Vrag te ne vzemi! Daj šeststo!«

Bandel je spravil denar, vstal in prijel palico. Da li ne bo šel spat? je vpraševal Karnel; Bandel pa je odgovoril, da ne. Nato mu je Karnel odprl vrata in dejal:

»Ko jih dotečeš, naj se kar vrnejo biriči!«

»Vrnem jih!« je dejal Bandel in izginil v noč. Onstran Kanala je obstal, se ozrl in se rogal:

»Karnel, Karnel, misliš, da si ti mene, pa sem jaz tebe. V prvo je šlo, v drugo ne pojde več in če ti dá Thurn še deset biričev.« — V Plaveh je sicer Thurnove biriče poslal nazaj v Kanal, sam pa je hitel s posojenim konjem v Gorico k Thurnu, ker so ga skrbeli grofovi hajduki.

XV. PLAT ZVONA.

V nedeljo dne 26. marca ob šestih zjutraj je stopil tolminski kaplan Toramiti na prižnico. Pet minut pozneje je vstopil v zakristijo Mohor Kacafura in sédel v spovednico za gluhe. Mohor Kacafura si je bil prisedel pravico na izvirno klop, kjer je mogel nemoteno zadremati, ne da bi dajal pohujšanje; prekrižal se je in mrmral, ker je bila zakristija polna moških:

»Za kmete je cerkev, za gospôdo je zakristija!«

Kmetje so si mežikali. Mohor se je polglasno jezil dalje:

»Le jezite me v cerkvi, saj je še Bog v nebesih, da vas bo potipal za tuje grehe!«

Nato je vzdihnil in začel poslušati pridigo o čudežnem nasičenju v puščavi. Mimogrede se je spomnil Tonina in začel moliti zanj očenaš. Ker se je obenem trudil, da posluša pridigo, je v molitvi obtičal, začenjaj vedno znova prvi očenaš, zaprl oči in končno obtičal pri prošnji, »odpusti nam naše dolge« — in zadremal. Tedaj se mu je zdelo, da čuje:

»In zakaj ob treh?«

»Kraguljeva je povedala, da začnimo ob treh, ko je Bog umiral!«

Hip pozneje:

»In kje bo začelo?«

»Sveti Danijel bo izpregovoril prvi, za njim sveti Urh, sveti Maver, sveta Lucija in sveti Miha.«

Mohor Kacafura je pomolil glavo iz spovednice:

»Pa bi mi še to povedala, kmeta neumna, kaj da imajo govoriti svetniki!«

Dvoje mož je osupnilo, tretji se je nagnil h Kacafuri:

»Sanjalo se Vam je, gospod Mohor!«

»Pred svojim pragom pometaj!« se je vznemoljil Mohor in bil prepričan, da se mu je res sanjalo. Zato se je samemu sebi muzal in se čudil svojim izvirnim sanjam in mrmrajoč je dremal dalje:

»Sveti Danijel, sveta Lucija, sveti Miha, prosite za nas!« —

Tedaj je prišel v zakristijo zasopljene človek in se nagnil k prvemu možu ob vratih in mu pošepetal na uho:

»Povej, da pojde nocoj Karnel rubit živino!«

Glave so se začele gibati, nagibati druga k drugi.

»Podseli mu zapremo pot! Kdor more, naj gre!«

Zasopljene človek je stopil iz zakristije, ne da bi zaprl vrata. —

Tedaj se je Mohor Kacafura prebudil. Sveži jutranji zrak, ki je vel skozi vrata, ga je vzdramil. Mohor se je ozrl iz svojega kotiča. In videl je, da je zakristija prazna.

»Aha,« je bil Mohor vesel, »glej, Mohor, ugled pa imaš pri kmetih, ugled!«

* * *

Pred oltarjem je pozvanjalo k povzdigovanju. Na kolenih so klečali ljudje. Starček je krotil kašel, stara ženica je molila skoro na glas. Ob krstnem kamnu je slonel Vidučev Tone in stal, edini med petstoglavo množico. Ali je molil, vneto in verno? Ali je mislil temno misel in pozabil trenutek in kraj in Odrešenika v belem kruhu? Tone je mislil. Mislil je na bolno Tončko na Modrejcih. Do petih je bil pri Kragulju. Ob šestih zvečer so rekli, da umira, o polnoči so ji svečo prižgali, ob štirih zjutraj je še živela, pa da ne učka dneva. Ob petih se je odtrgal iz hiše in šel v Tolmin. Sredi Dobrav ga je streslo, slišal je njen glas:

»Tone!«

Zaječal je in otipal ostrino noža. Bil je uverjen, da je umrla. Na tolminskem mostu je slonel človek in gledal v Tolminko. Ko je prišel Tone mimo, se je človek ozrl. Tone je videl, da je njegov mutasti brat. Mutec je stegnil roko in zarisal s prstom črto proti Volčam.

»Grandente?«

Mutec je kimal in dajal znamenja.

»V Gorico? V mraku se vrne? Nocoj!«

Mutec je zopet prikimal. Tonetu je lice prešla divja bolest:

»Umrta je!«

Mutec je majal pomilovalno z glavo. V cerkvi na Ilovici je zvonilo. Brata sta šla nema po Tolminu v cerkev.

In zdaj je pozvanjalo pred oltarjem in Vidučev Tone ni molil. Nekdo mu je položil roko v bok in rekel:

»Ali si ajd, da stojiš?«

Tone je zdrknil na kolena, si trkal na prsi in ječal:

»Tončka, Tončka, Tončka!«

* * *

V gostilni pri Lovrencu Matku v Volčah so se gnetli ljudje, pili in govorili polglasno; Matko je točil v veži. Na koncu veže, na vratih v kuhinjo, je slonel Peter Duša in se odpravljalo. In vendar ni še šel. V kuhinji je stal Janez Gradnik in za ognjiščem se je zibala v bujno razvitih bokih Matkova hči Tina. Kadar je Peter Duša pogledal nanjo, se mu je obraz čudno raznežil, žalost mu je legla nanj, žalost in vdanost. Janez se je smejal:

»Ne veš, Tina, kakšen je Peter sicer. Ni ga bolj veselega človeka. Ampak ti si mu morala ureči! Če te vidi, je mračen.«

»Grem!« je dejal Peter. Tina se je obrnila k njemu in ga prišla za roko. Sočutno in živahno je vprašala:

»Čemu bi bil hud, Peter?«

V starikavo lice mu je stopila kri; odtegnil ji je roko, da se je ustrašila.

»Peter, saj si res hud!«

In obrnila se je k Gradniku in tožila kakor začudeno dete:

»Zares je hud!«

Tedaj se je Peter zdrznil, stopil k njej in Janezu ter velel živahno:

»Tako kradem te lepe urice pred puntom sebi in vama. Seveda sem hud, pa ne na vaju.«

Smejalo se je veselo in gledalo na Tino. Njene oči so venomer begale pred njegovim pogledom. Bila je nizka in razvita. Samo drobni, okrogli obraz je bil otroški, zalit od nežne polti in žive rdečice. Opojna žarkost je plula iz polnih lehti in vratu, a lica in oči so dihala pokoj otroka. Bilo je človeku v njeni bližini, da gleda obraz angela in vdihuje atmosfero blodnice.

»Poljubita se!« se je zasmejal Janez. Plašno se je ozrla nanj. Peter se je obrnil hipno, s trdim obrazom.

»Peter,« je vzkliknil Janez, »zdaj si res hud!«

»Tjavendan govoriš,« je odvrnil Duša in šel.

Nemo sta gledala na vrata, kjer je bil izginil, Tina in Janez.

»Kaj si storil!« je ječala plaho. Janez je stopil k ognjišču in dejal:

»Vidva sta oba otroka.« Strmel je v ogenj pred seboj. Ona je stala negibno in oči so se ji

polnile s solzami. Ko je dvignil oko in videl solze v njenih očeh, je stopil naglo k njej in dejal mehko in dobro:

»Polh moj mili, ti je hudo?«

Položila mu je glavo na prsi in ihtela.

»Zakaj ihtiš?« je vprašal. »Ali se bojiš zame?«

»Nocoj pojdetel!« je šepetala.

»Dà,« je rekel. »Pa niti leskovega križa nimam.«

Obraz ji je preletel izraz sreče, vstran se je obrnila in izvlekla iz nedrij leskov križec in mu ga dala.

Oči so mu zagorele, krepko ji je položil roko ob telo:

»Še svoj križec mi daš. Ti bi vse dala, Tina!«

»Tebi vse!« je šepetala z vlažnimi očmi. In čez hip je vprašala:

»Jutri zvečer se boste zbrali v Solkanu?«

»Dà,« je odvrnil, »ali ti bo dolgčas?« Ona mu je zopet skrila glavo na prsih in šepetala:

»Močno te ljubim. Ampak Petra ne žali! Peter je zvest človek, jaz ga imam rada. Peter je kakor moj brat.« Nato je šepetala:

»Če boste v Solkanu, pridem za teboj!«

* * *

Peter Duša je šel mrk in zamišljen svojo pot proti Tolminu, ki se je črtal pred njim, oblit od bleščečega dne pod temnim Kozlovim robom. Peter je mislil na Gradnika. Ni bila nevolja, kar je mrmral:

»Eno skrivnost sem nosil v srcu, pa mu še ta ni ostala skrita.« Čez hip pa se je hripavo zasmejal:

»Ali si ti za ljubezen, Peter! Za strica boš pri hiši in boš pestoval Tini! Za strica pač!« In mehko je dostavil:

»Ti bom za strica, Tina, če bo Janezu prav.«

Na mostu je srečala Petra gruča Tolmincev. Tolminski mesar Melinc med njimi je vzkliknil:

»Ali se ne bojiš biričev, ki te oprezujejo v Tolminu? Pojdi z nami, nad Karnela!«

»Imam v Tolminu svoj obračun,« se je smejal Peter, »pa tega si tudi ne dam vzeti, da bi kdo drugi udaril plat zvona pri svetem Danijelu.«

»Dobro opravi!«

»Srečno pot!«

Peter Duša ni krenil naravnost po cesti v Tolmin; zavil je ob Soči nizdol k cerkvi sv. Danijela. Stopil je na malo pokopališče. V najskrajnejši kot je šel, na neposvečeno zemljo. Tam je snel klobuk in se zagledal v grob pred seboj.

»Še poznal te ne bom na sodnji dan, mati,« je mrmral. »Bi te odkopal, pa si že davno pepel.«

Čez hip je vprašal:

»Ti ni lahko, kaj, mati, v neposvečeni zemlji?« In še trpkeje je pripomnil:

»In tudi maš nočejo brati zate v Tolminu! Takšna si bila, mati!« Obraz se mu je spačil od bolesti. Koračil je upognjen, kakor pod težkim bremenom s pokopališča proti strugi Tolminke. Nad prepadom je obstal in meril globino.

»Tu doli si šla svojo zadnjo pot. Zakaj me nisi vzela s seboj!« Spustil se je z vajeno nogo po pečini nizdol. Ni bilo prvokrat, da je hodil to pot, sin nezakonske matere, ki jo je bil rajni tolminski sodnik privezal h križu in je bila njena zadnja pot izpod križa pod skale.

Rdečesiv, komaj prebujen modras se je zvil Petru ob nogi. Z naglo kretnjo je segel Peter po golazni, jo stisnil za drobni vrat in si prinesel žival tik pred usta. Zagledal se je v čeljustnato glavo in v presekanke oči in je dejal:

»Strup nosiš, da si življenje braniš. Zato te ubijamo. Pa so, ki so tudi ubijali in otrov razlivali in jih ne smemo ubiti, kakor bom jaz tebe.«

Že je segel po kamen, da razbije modrasu glavo, kar je zagledal Locatellijevega biriča, ki ga je oprezoval onstran vode, ribe loveč.

»Temu je treba pokazati, da sem coprnik!« je mrmral, izvlekel prazno čutaro, potisnil golazen vanjo, zamašil posodo z mahom in jo spravil za srajco. Nato se je pognal preko skal na drugo stran vode, da se je birič plaho umaknil.

»Ali me ne boš lovil?« se je krohotal Duša; šel je svojo pot navzgor. Odtod je šel v Tolmin in vstopil v gostilno pri Defacisu. Gostilničar je stregel kmetom, ki jih je bila polna hiša. Peter ga je vprašal po njegovem bratu.

»Doma je,« je rekel krčmar, »trezen pa ni več.« Namignil je Petru k vratom ob levi. Peter je vstopil. V dremotnem, zatohlem in plesnjivem somraku je sedel za mizo ob prstenem vrču stari-kav, rahlo grbav in silno zanemarjen človek, Jakob Defacis, bivši tolminski sodnik, zdaj zakotni pisar in padar povrhu, ki je pisal kmetom pritožbe, zdravil živino, uravnaval moškim ude in drl otrokom in ženam zobe, če je bil slučajno trezen.

Peter ga je slišal govoriti s samim seboj, a tako, kakor da govori z nekom, ki mu odgovarja.

»Saevit lotra in omnes? Nullo modo. Non est scriptum ita. Dicit Picinellius: lupus! Lupus saevit in omnes!«

Peter je poklical:

»Gospod Jakob!«

Pijani se je ozrl z motnimi očmi na Petra in se smejal:

»Zori, zori setev!«

Ozrl se je prekanjeno na Petra, potisnil vrč predenj in vprašal:

»Ali si obiskal mater?«

»Da!« je odvrnil Peter in sedel.

»In zdaj pojdeš obiskat brata?« Pijani se je krohotoma smejal.

»Dà,« se je zasmel Duša, kakorkoli mu je bilo trpko v duši, »obiščem ga, pa en dar mi je mati naklonila, da mu ponesem za žabe in slepce, ki mi jih je metal v klet, kamor me je njegov oče zapiral.«

»Hohoho,« se je lomil v smehu Jakob, »za šalo vse, kajpada, za šalo, danes, ko začenjamo obračun jaz in ti in vsi drugi. Kaj mu poneseš?«

»Smrt bi mu nesel, za tisto krivico njegovega očeta, pa je ne bom. Naj mu jo drugi!« Jakob je kimal z glavo:

»Umor med sorodniki. Grda reč! Videl sem Panizzolija, ko je umiral. Šest tavžent ljudi ga je gledalo, pa niti enemu se ni smilil.«

»Kogá je ubil?«

»Mater!«

Peter se je stresel: »Mater je umoril? Komu se bo smilil?« Nato se je razgrel:

»Če bi moral jaz, bi ubijal zaradi matere.«

»Ti ne boš ubijal!« se je pomilovalno smejal Defacis, »ne ti, ne jaz. Ampak ubijali bodo.« —

Peter je ostal do čez poldne v krčmi. Tedaj se je dvignil in šel. Šel je naravnost po cesti in obstal pred hišo tolminskega sodnika Locatellija. Za hip se je pomišljal pred vrati. Nato je vstopil v temoten mostovž in se vzel po stopnicah na desni. Pred njim se je pojavilo drobno človeče s krožniki v roki in klicalo:

»Via, via, gospod sodnik so pri kosilu.«

Peter je sunil strežnika v stran, da je posoda zveneč odletela in se je strežnik zakotalil po stopnicah. Nato je Peter sunkoma odprl vrata in videl za jedilno mizo tolsto lice sodnikovo. Sodnik je bil prinesel kupo vina na ustnice in srkal kakor pijavka, ko je osupnil:

»Furbo, che maniera maledetta —«

»Ali me ne povabiš, da prisedem?« se je rogal Peter. »Tudi vina mi ne ponudiš, dasi sva brata po očetu.«

Sodnik je skočil pokonci, da se je stol za njim prevrgel. Peter je segel v nedrije in udaril s čutaro ob mizo, da je odletel zamašek.

»Dober tek,« je velel, »pa še od mojega pij.« Peter je stopil k vratom. Tedaj se je iztegnil proti Locatelliju iz čutare prebujeni modras. Peter se je zasmel, videč, kako je sodnik ves prebledel in hitro odskočil, dočim se je modras zvil z mize na tla.

»Dober tek,« je ponovil Duša, »prinesel sem obresti za slepce in žabe, ti moj ljubeznivi brat! Oprosti, drugič jih prinesem več in ponoči; kaj treba, da vedo ljudje, da sva si v žlahti.«

Sodniku je bilo lice zariplo od jeze. Iskal je z očmi golazen. Peter je mislil, da jo bo pobral in mu jo vrgel v obraz. S hitro kretnjo je odprl vrata, zaprl s ključem, izvlekel ključ, sunil strežnika pred vrati in stal na cesti. Zavihtel je roko in ključ je letel visoko čez nizko hišo, bogvedi kam.

Nad njim se je odprlo okno. Sodnik je viknil:

»Držite ga!«

V naslednjem hipu se je sodnik sesedel ob oknu, jecajoči glasovi so se mu trgali iz grla, kakor da so mu pravkar odščipnili jezik.

Zadela ga je bila kap.

* * *

Pol ure za tem je izpregovoril Sv. Danijel. Mohor Kacafura je odprl okno in zaklel:

»Zlodjev je kmet, še v cerkvi se laže!«

Nato se je polastil Mohorja silen strah, da so mu začele noge v kolenih klecati in je begal po svoji sobi. Nato je začel mašiti v veliko ruto perilo, škornje, pas in vse, kar mu je prišlo pod roke. Venomer je vikal:

»Punt! Punt! Zdaj ga imamo. Svet je znorel. Kaj sem naredil Tolmincem? Da ne privoščijo miru staremu človeku! Ali sem jih zatiral, ali sem jih ovajal gospôdi? Ali sem grof, tujec, Grandente? Ali nisem pošten Tolminec? In če sem birič, ali ne zaslužim kosa kruha, da ga v miru použijem?«

Od Ilovice doli, kjer je stala nova tolminska cerkev, je bilo čuti glasove razburjenih kmetov, katerim so bili nekateri tržani zaprli pot v stolp. Nekaj strelav je bilo čuti, toda tržani se niso dali oplašiti, češ, naj kmetje bijejo plat zvona drugod, gospôda ne bodo vprašali, kdo ni kriv, ampak kje je zvonilo. Tržani so se nadejali pomoči biričev. Kmetje so se vdali in krenili proti Volčam. Mohor jih je videl iz svoje sobe, kako so šli strnjeni v tesno vrsto Ljubinjci, Poljubinjci, Zalaščani in Zatolminci. Niso vzravnavali nog v kolenu, vajeni poti v hribe. Nosili so gorjače v rokah in težke železne trentarske palice, drugi so šli s sekirami in kosami, z vilami in motikami.

Mohorja je mineval prvi strah, pa je govoril za oknom:

»Kje ste pa žlice pustili za naša široka usta?«

Kmalu za tem je izvedel od stare ženice, ki mu je stregla, da so porušili mitnico med Tolminom in Volčami in da so vrgli dvoglavega orla v Sočo.

»Čemu ga neki obeša grof na svojo mitnico, če nima pravice?« je skoro kmete opravičevaje dejal Mohor. V naslednjih hipih je zaključil Mohor, da to ne bo šala. Zdaj so šli mimo Tolmina, ker se vsaj malo boje biričev, pa se lahko še vrnejo. Zato je dokaj manj kmetoljubno vzkliknil:

»Hudič naj jih vzame, če te, ko se vrnejo, še v Tolminu najdejo, gospod Mohor.«

Nato je začel Mohor Kacafura pripravljati vse potrebno za beg.

* * *

Ob minuti in uri se je dvignila vsa tolminska stran. Podmelčani so se bili posamič ukradli v Klavže, da bi tako ušli prežečemu župniku Murovcu; tam so se zbrali in jo udarili po Grapi. Pa župnik jim je pri prvem ovinku zastopil pot.

»Možje, nazaj boste šli!«

»Naj nas ne ustavljajo, gospod,« so rekli.

»Znoreli ste, nazaj!«

»Pravica bo zmagala!«

Župnik se je razgrel:

»Kaj ne, s sirom boste mlatili po gospôdi in s tepkami boste ometavali grad? Kar sesul se vam bo.«

Božič je stopil naprej:

»Gospod, saj vidijo, kako je. Naj se umaknejo! Naj nam prihranijo ta greh, da se ga nam ne bo treba sramovati.«

»Kaj?« je kriknil Murovec, »vi bi še svojega fajmoštra pretepli, ki vam brani v Gorico?«

»Vsakega, ki nam bo pot zapiral,« so rekli poparjeni in brez pozdrava šli.

On pa je šel počasi, počasi svojo pot nazaj v breg. Čutil je morda prvič, kako star je. Solze so mu bile v očeh in bridkorobato je govoril:

»Tolminske glave! Skale bi lomil z njimi. Trideset let že trpim z njimi. Pa mi to napravijo! Pa naj človeka veseli, biti tolminski fajmošter!«

Mehko je dostavil:

»Ljubi Bog, ali so zaslužili, da jih tako kaznuješ?«

* * *

V strmem bregu nad Tolminko, med Tolminom in Zadlazom, sta jemala slovo Janov Luka in Melinčeva Katrica. Tako je bilo, da se jima je nekam hudo mudilo za poroko. Po veliki noči bi se vzela. Pa je prišlo vmes, da je Luka prijel za leskov križec. Prejšnjega večera je bil iz Zatolmina prišel povedat Katrici v Zadlaz, da pojdejo, kakor danes.

»Jezus, Marija!« je zastokala in kakor stena prebledela. Nobene ni rekla, še »z Bogom« ne. Pa mu ni dalo miru, in na tešče je prišel takoj po

maši in jo tolažil in jo res preprosil, da ga je do pol poti v Tolmin spremila.

»Materi povej!« je dejal.

Zmajala je z glavo. Ko ji je segel v roko in rekel, da naj se vrne, je dejala skoro trdo:

»Čakaj, do škrbine te spremim!«

In tam je obstala in pokazala doli v globoko strugo in je rekla:

»Luka, zame je samó ta pot, če se ne vrneš!«

»Ježeš!« je vzkliknil, »Katica, na Sveto goro se obljubim po golih kolenih, če se vrnem!«

»Zaobljubi se!«

Z rahlim upom se je deklica vrnila, in čim bliže je bila domači hiši, tem bolj vneto je prosila:

»Pet let ti darujem, Mati božja, samo ne daj, ne daj, da umrjem pod škrbino.«

* * *

Na Čiginju je bilo. Mimo po cesti so šli Vrsnjani, Doljani in Kamnjani. Volčani in Čiginjci so bili že v Ušniku. Stara Koščerica je držala z obema rokama stisnjeno sinovo desnico in stokala:

»Vrban, Vrban, nikoli več te ne bom videla!«

»Z Bogom, mati,« je silil sin. »Ne dotečem jih.«

»Poslušaj me!« je ihtela ženica. »Na kanalski cerkvi je sveti Krištof. Nanj se ozri in priporoči se mu.«

»Bom, mati!«

»Sveti Krištof te bo varoval, da te ne zadene smrt!«

»Upam, mati!«

»Pa v Solkanu, pravijo, na prvi hiši je tudi. Ne pozabi pogledati nanj!«

»Ne bom, mati!«

»In vendar se ne vrneš!« je zaihtela žena. Tedaj se je sin odtrgal od matere. Dolgo je gledala za njim v mraku. Ko ji je izginil izpred oči, se je prijela za desno stran in se zgrudila z bolnim klicem na prag:

»Vrbanček!«

* * *

Pri Sv. Luciji na Mostu v sredi svojih osmero otrok in preplašene žene je stal Anže Rink in hlinil silno dobro voljo:

»Kaj, otročiči! Zlasat gremo malo davkarje v Gorico in gospôdo pouhljat.« Otroci so to očividno radi slišali.

»Kaj pa, če bodo oni vas?« je dejala žena, »kaj naj potem jaz začnem sama z otroki?«

»Neumno govoriš vpričo otrok,« je zopet hlinil silno zaupanje v svojo stvar Anže, »glejte,

otročiči, dozdaј ste ovsenega kruha stradali, od-
zdaј boste pšeničnega zobali!»

»Hohoho,« so se veselili otroci, dočim je žena
velela:

»Ali pa še močnika iz črne vode ne bodo
imeli.«

»Kaj močnik! Meso vsak dan in klobase!« je
mežikal Anže otrokom in se pri tem neizrečeno
trudil, da prikrije svoje solze.

»Hohoho, mešo!« je viknilo najmlajše dete.

Tedaj je Anžetu upadel pogum in divje je
viknil:

»Če pa se ne vidimo več, Bog vas varuj! Zdaј
gremo po kruh, meso in klobase.«

In planil je iz hiše. Za njim je zajokala žena
in za ženo najstarejša deca. Samo najmlajše je
krililo z rokami in se napol divilo, napol izpra-
ševalo, bedno neuko dete:

»Klobaše!?!«

* * *

Ko je stopil Anže na cesto, so šli Bačarji
mimo.

»Ali že tudi greste?« je pozdravil.

»Gremo, gremo!« je dejal Mrak. Anže se je
ozrl nanj in dejal:

»Pa kaj, saj nisi bolan, Lovrenc?«

»Pil sem,« je jecal Mrak in se opotekal.

»Boji se, pa pije, da bi se poguma napil,« se
je oglasil Lužnik.

»Ga bo že minil strah, ko bo videl, koliko nas
je!« je tolažil Anže. Toda Lužnik, tisti, ki je rekel,
da bo nož nabrusil, je dejal:

»Že, že. Pa kaj, ko imajo oni kanone!«

»Jezus, Marija!« je zastokal Mrak.

»Kaj kanoni!« je dejal Anže, »pojdem in jih
zamašim, pa naj streljajo potem, če morejo!«

»Anže, ti si moj prijatelj!« je jecal Mrak,
»bokal vina ti plačam, kjer hočeš, in če se boš
mene držal.«

»Zakaj pa ne,« je odvrnil Anže, zvest svojemu
prepričanju in značaju.

* * *

Kakih sto korakov nad Slapom sta bila za
drugimi zaostala Andrej in Štefan Laharnar. Od
Idrije gori je bilo čuti še vedno plat zvona, dočim
je bil zvon na Šentviški gori že davno utihnil. In
tedaj sta brata zastrmela predse. Andreju je bilo
lice jasno, Štefanu mrko, kakor vedno, in zlasti
odkar mu je bila umrla žena. In tedaj je dejal
Štefan:

»Andrej, le to mi povej, ali je upor greh
ali ni?«

Andrej se je zdrznil:

»Kaj le vedeti hočeš!«

»Kaj bukve pravijo, to bi rad vedel,« je od-
vrnil Štefan; »zbiramo se kakor tatje, v strahu.
Pa se le za pravico!«

Andrej je dejal:

»Sem bral, da ne potegni z druhaljo za kri-
vico, in sem bral, da se potegni za pravico.«

»Vidiš, mi gremo proti krivici!«

»Vem,« je dejal Andrej, »dvojno mero imajo
in dvojno vago in dvojni mernik, večji in manjši.«
In je vzdihnil: »Zato stoji zapisano, da gorje deželi,
katere poglavarji že zjutraj pojedajo.«

»Vidiš,« je navdušeno vzkliknil Štefan. An-
drej je dejal: »Zjutraj sem vstal, pa sem rekel, da
bom odprl bukve, pa, kar mi povedo.«

»In so ti prav povedale?«

Kakor da bere, je govoril slovesno in počasi
Andrej:

»Satu poslušajte vy Krajli inu merkajte;
vuzhite le vy Rihtarji na Semli. Vsamite li k'
ulheffam vy, kir zhes nyh velika gospodujete,
kateri le povsdigujete zhes folke. Sakaj vam je
Gospustu danu od Gospuda, inu oblašt od tiga
nar višhiga, kateri bo vprašhal, koku vy rounate
inu bo isprašhoval, kaj vy stavite. Sakaj vy ste
njegoviga Krajleštva Slushabniki. Ali vy nikar
prou ne lodite, inu nedèrshite praude, inu ne
šturhite tega, kar je Gospud poštavil. On bo cillu
grosovitu inu v' kratkim nad vas prishal, inu pojde
ona cillu oštra lodba zhes vblastnike. Sakaj ti
ponishani lo miloštì vrejdnì, ampak ty mogozhi
bodo mozhnu štrajfani.«

»Andrej,« je viknil zdajci Štefan, »zdaј se ne
bojim nič več. Sojeno je tako nam in njim.«

»Idiva!« je rekel Andrej in se zamislil.

* * *

S Stopca doli čez polje sta stopala Valentin
in Martin Munih. Prvi je bil nekam slabe volje,
ker se je bil še tik pred odhodom sprl z ženo, ki ga
ni pustila, da bi šel.

»Ne pojdeš, ne,« je viknila in zaprla vrata.
»Da te ubijejo! Naj le gredo drugi. Ti imaš doma
opravke. Kmetje naj grejo. Ali si ti kmet?«

»Glej, Martin, taka-le je!« je prosil Valentin
za posredovanje. In res je dejal Martin:

»Saj se ne bomo vojskovali, da bi ga ubili!«

»Molči, ti grdi puntar. Ti si vsega kriv. Ali ti
je bilo treba priti nazaj? Konec bi bil vzel v ječi,
ki te niso zastonj zaprli.« Žena je udarila v jok.

»Daj no mir,« je dejal mož, »saj vidiš, da mo-
rava iti. Ali naj mi hišo zažgo!«

»Zverine!« je viknila žena.

»Dva dni in eno noč boš že prestala,« je dejal zopet Valentin, »pa reci eni ali drugi, naj pride za te dni na Stopec, da te ne bo strah.«

»Ostani!« je ihtela žena.

»Vrag me — če pa sem prisegel!« je dejal odločno Valentin, odrinil ženo in šel.

»Hudirja,« je dejal zdaj, ko sta bila zavila z brega na Most, »kadar se naša tako postavlja, prav gotovo mi je potem žal, da je nisem ubogal.« In za hip je vprašal:

»Ti si pa čudno vesel!«

»Sem!« je odvrnil Martin. In za hip je dostavil:

»Kaj vem, kako je to, pa kar nič se je nisem mogel spomniti, kakšna da je bila moja rajna. In nocoj sem jo videl.«

»Kakšno si jo videl?«

»Svojo rajnko,« je odgovoril Martin, »prav tako sem jo videl, ko na poročni dan. Se mi je sanjalo, da je prišla. Za pečjo da sem ležal pri Kobalu, pa da je prišla, pa legla k meni. Da je prišla z otrokom, je rekla, pa je zakašljala, kakor je imela navado. Sem jo mislil vprašati, kako da je prišla, pa si me ti zbudil.«

Valentin ni rekel nič.

»In zdaj jo vidim, če le oči zaprem!« je dejal Martin in tiha blaženost mu je za hip ublažila trdo, brazgotinasto lice . . .

Okoli desetih zvečer se je dvignilo par temnih oseb s ceste Podseli in se stisnilo tostran in onstran ob zid Kobalove krčme in Šavlijeve kovačnice. V senci pred kovačnico je šumelo pritajenega šepetanja in se drenjalo temnih postav.

»Jašejo,« je šepetalo. Tisti hip je bilo čuti tudi že jasno skozi ostro ozračje odmevanje kopit. Pred hišami na ovinku sta začrneli na beli cesti postavi dveh jezdecov. Iz senc ob hišah se je utrvalo tostran in onstran sovinnemu skovikanju podobno znamenje, tako da sta se konja pred naselbino plašila.

V hipu je vzrastlo črno ob jezdecih, vsa cesta je začrnela sumljivih bitij.

»Stoj!«

»Cosa vuole?«

Nato plašen klic:

»Dio santo, bežite, gospod!« Eden jezdecov zasučje konja in dirja kot blazen nazaj proti Gorici. Tedaj se odpro vrata Kobalove krčme, rdeč svit pade čez cesto, čez jezdeca.

Nekaj osuplih glasov:

»To ni Karnel, to je tolminski —« Tedaj sune nekdo ljudi narazen, mlad človek popade konja za nozdrvi in vikne presunljivo:

»Galjot, ali me poznaš? Povej, kaj si počel s Tončko! Svinja!«

Jezdec se zasmije:

»Naredi mi pot!«

Skozi temo sikne ogenj iz pištole fantu med oči in obsvetli ostro in za hip spačeno lice tolminskega oskrbnika Grandenteja. Ljudje viknejo, konj se vzpne preko ljudi. Že je izven gneče, cesto pod seboj. Zmagoslaven vzklík se izvije jezdecu iz grla. Ljudje ne vedo, ali konj tako hrza. Tedaj sune ob konju nova senca, nekaj svetlega šine ob konjevem kolku navzgor, bolesten krik zareže v noč, konj zdirja divji proti Ušniku. Na cesti sinejo luči. Pred kovačnico leži Vidučev Tone s krvavim in osmojenim obrazom, roke grebejo v cesto. Koncem hiše se vije nekaj groznega na tleh: človek z gnojnimi vilami v hrbtu. Ob strani stoji mutasti brat Vidučevega.

Notri v Kobalovi krčmi je bil prinesel petinšestdesetletni stari Viduč bokal k ustom in se pošalil:

»Oženil se bom. Sine bom imel, da jih bo več za punt!«

Tedaj mu povedo, da mu umira Tone.

Mož prebledi, omahne na cesto in ječi:

»Zdaj bom rodil sine, zdaj!« Kakor pijan gleda okoli, vidi mrtvega na tleh, sliši in razume vse. Prime se za sivo glavo. Težka je, težka. Mož ne joče, samo hrska mu pri srcu, kakor v gori o potresu:

»Rodil sem ga, da je umrl, da je pogubljen!«

Ob treh, ko se je oglasil zvon svetega Mavra, je začela stara Kraguljeva teta v blodnji prepevati in je pela eno celo uro. Ob petih je tako oslabela, da so ji prižgali svečo. Ob osmih je začela umirati težko smrt. Tedaj je zlezlo bolno okostje iz svoje postelje in se sesedlo z vnetimi očmi v bledem, suhem obrazu, ob postelji umirajoče. Tončka je prišla teto za roko in govorila:

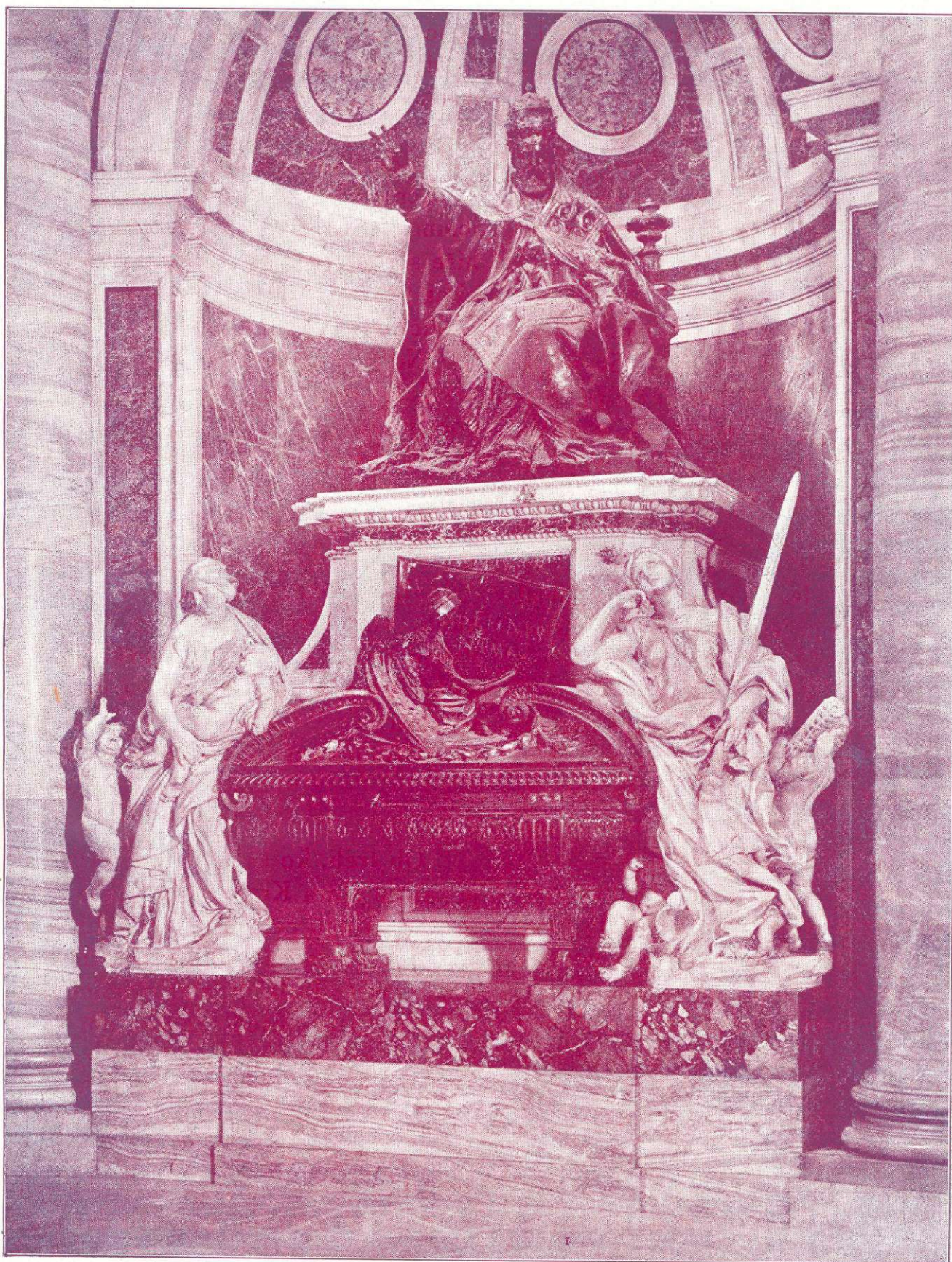
»Teta, ali boste umrli?«

»Vidim, vidim,« je vzrastla bolnica z upadlimi prsi. Vse telo ji je drgetalo čudovite mrzlice, da se je tresla postelja, pod in slika na steni.

»Koliko krvi, krvi, krvi, o moj Bog!«

Slika na steni drhti manj in manj, tiha in pokojna leži bolnica. Tončka ji gleda v voščeno lice. Umrla je. Svetega Mavra zvon poje venomer. Otroci bijejo plat, možje in fantje so že odšli.

Tončka gleda v voščeno lice. Ni umrla. Ustnice drhte, kakor rdečica je zaplulo v voščeni obraz. Teta odpre oči. Teta govori z vsakdanjim, komaj rahlo vznemirjenim glasom:

*Bernini: Grobni spomenik papeža Urbana VIII.
Rim. Sv. Peter v Vatikanu.*

»Angel me je prijel, pa sva prišla do mostu, ki je ozek kakor britev. Je rekel: čez moraš! O moj Bog, sem rekla, ali je to smrt? To je pot k sodbi, je rekel. Potem sem nazaj pogledala in sem videla vse, v temi, v krvi, lačne, žejne, krvave...«

Bolnica je začela drgetati, slika na steni se je začela tresti.

»Lačen bo; kdo ga bo nasitil?«

»Jaz, teta!«

»Smrti pot ga bo oblival; kdo mu ga bo obrisal?«

»Jaz, teta!«

»Od vseh bo zapuščen; kdo ga ne bo izdal?«

»Jaz, teta!«

Tončka čuti: »Svojega sina vidi lačnega, izdanega.« Tončka misli in obeta: »Nikoli ga ne izdam!«

Svetega Mavra zvon je utihnil. Noč je pregnala deco s pokopališča. Noč je čudno, čudno dolga. Sredi noči se je utrgala teti na Modrejcih izmučena duša iz telesa.

Tončka je sklenila roke in molila:

»Za njeno dušo, za dušo nje gove matere.«

In pristavila je:

»In tudi zanj!«

Samo za tistega nesrečnega fanta z razstreljenim obrazom Pod seli ni molila...

(Dalje v prihodnjem letniku.)

DR. IVAN KNIFIC: V RUSKEM TURKESTANU.

4. PRED URALOM.

V Samári potniki prestopajo na »srednjeazijsko železnico«. Vlaki sicer vozijo še nekaj časa po sibirski progi, — odcepijo se pri neznatnem mestecu Kinél, 40 km od Samare — vendar pa potnike in blago prekladajo že ob Volgi.

Po vozovih je vladala velika gneča, kakor je to na Ruskem že navada. Zakesnil sem se; nisem dobil več mesta v kupeju, marveč sem moral ostati na hodniku, kjer sem se usedel na stolček in zrl na pokrajino.

Potniki drugega razreda so večinoma čitali novine, krajevni »Samarski Vestnik« ali pa moskovske dnevnike. Po vseh znatnih kolodvorih prodajajo časopise in knjige. Najbolj ponujajo in največ prebirajo moskovski list »Ruskoje Slovo« (Ruska Beseda), ki po južnih in vzhodnih pokrajinah daleč nadkriljuje vse druge časnike. Deloma ga priporoča obilna reklama, deloma zanimiva vsebina. List sam¹ ne zagovarja stroge politične smeri; piše za širše sloje, v prav poljudni obliki. Pred 15 leti je bil še neznamenit listič. Ob času rusko-japonske vojske pa je lastnik prišel na to-le misel: Pridobil je izvrstnega poročevalca, imenitnega potopisca, znanega Nemiroviča Dančenka, ter ga poslal na Daljni vzhod. Dnevnik je prinašal najnovejše brzojavke, najnatančnejša poročila in najzanimivejše dogodke, popisane v blestečem, obnem pa poljudnem slogu. Dančenko je dobival mesečno po 6000 rubljev in še visok honorar. List

je napredoval neverjetno hitro; v par mesecih je imelo »Ruskoje Slovo« že nad 100.000 naročnikov, ki jih je tudi ohranilo in še pomnožilo.

Meni se je primerilo to-le: V Taškentu, sredi Turkeстана, sem si kupil najnovejše »Ruskoje Slovo« in čital novice iz »Avstro-Vengrije«. Neki telegram so naslovili: »Ljubljana«, par prihodnjih pa: »Zagreb«. List je poročal o avstrijskem vse-sokolskem izletu, ki se je tiste dni (avgusta 1. 1911.) vršil v Zagrebu. Češki Sokol je mimogrede obiskal našo prestolnico. Natančno je list poročal, kdo da je Čehe sprejel v Ljubljani. Zagrebško prireditel je popisal še podrobneje. Našteval je govornike in podal kratko vsebino govorov. V Osrednji Aziji, onkraj Kirgiške puščave, skoraj ločen od sveta, sem čital novice iz ožje domovine! Koga to ne bi presenetilo? Spoznal sem pa kesneje, da se Rusi za češko sokolstvo hudo zanimajo...

Vozili smo se ob Samarki. Izprva je pokrajina rodovitna, obrastla z žitom in drevjem. Kmalu pa se izpremeni v pusto, valovito pokrajino, s pičlo travo, ki je o poletni vročini postala rjavorumenkasta. Med Volgo in Uralom se sicer še vedno razteza »črna zemlja«, debela, mastna prst; ker pa tod premalo dežuje, se je rodovitna pokrajina izpremenila v dolgočasno stepo.¹ Tuintam se prikaže majhna naselbina. Velike črede konj se pasejo po valovitem gričevju; govedi je malo.

Pozimi divjajo po stepi snežni viharji. Da ti železnice ne zametejo, zavarujejo tir z visoko

¹ B. Vošnjak, Na razsvitu, str. 174 sl.

¹ V ruščini: step, stepí. Pravilno bi morali reči: V južni Rusiji se širi brezkončna step; vlak je zavozil v pusto step.

leseno ograjo. Ponekod sem zagledal kraj proge grmado desk in kolov. Ker nisem vedel, kaj pomeni ta les, sem vprašal sopotnika. Razložil mi je: »Na zimo postavijo kraj železnice visok plot, da snežni viharji proge ne zasujejo; spomladi pa ograjo podro.« Nekaj strašnega mora biti zimski vihar na odprti pokrajini. Gorje človeku, ki ga metež zaloti!

Tudi mraz je pozimi najbrž neznosen po ruskih planjavah. Zato imajo ruski kupeji dvojnata okna, da mraz ne more do potnikov. Poleti en del okna odstranijo; ohranili so ga pa v Osrednji Aziji, da varuje pred neznosnim puščavskim peskom.

Zrl sem dolgo časa v pokrajino: postala je enolična, uspavajoča. Brskal sem po knjigah, zapisal par opazk, slednjič sem se tudi tega naveličal. Jezilo me je, da ne dobim sedeža v kupeju, temveč moram čepeti na hodniku. Lahno sem bil prosil sprevodnika, naj mi preskrbi sedež v kupeju. »Sej-čas!« (takoj!) me je potolažil in izginil. Uro pozneje sem ponovil prošnjo z istim uspehom. Pohlevnost je sicer v družabnem življenju prav lepa čednost, na železnici pa je — slabost. Ko je »kondúktor« tretjič stopal mimo mene, sem zagodrnjal precej robato: »Dajte mnje adnó mjesto! Ja platil!« Sprevodnik se je zbal ostrih besedi, pa je kmalu izteknil sedež. Ogledal sem si tovariše.

Poleg mene je sedel bradat gospod; zdel se mi je bogat, ker je nosil zlato verižico in dragocene prstane. Nagovoril me je — francoski. Ker tega jezika nisem docela vešč, sva nadaljevala nemški. Razumel je pač, v govoru pa je bil semtertja v zadregi za izraz; opravičeval se je, da nima vaje. Meni se je pa čudno zdelo, da v teh krajih dobim človeka, ki zna nemški. Potoval je v Orenburg, da nakupi kolikor mogoče veliko živine. Nisem dognal, je-li samostojen trgovec ali pa zastopnik večje tvrdke. Ono leto je bila med Uralom in Volgo prav slaba letina; spomladanski mraz in poletna suša sta uničili žito; ljudje niso imeli klaje, zato so prodajali živino poceni; kar je prej veljalo 100 rubljev, so tedaj plačevali po 25.

Ko sem mu razodel, da potujem v Turkestan, je pripomnil, da tjakaj zaide malo turistov, poleti pa že celo ne, ker je prevroče. Smatral me je za zgodovinarja, ki raziskuje starine in kupuje etnografske stvari: narodne noše, rokopise, ročne izdelke in podobno šaro; menil je, da dobim takega blaga na izbiro. Na isti klopi je sedel tudi oče delavec, ki je potoval s sinom istotako v Orenburg. Ni mu šlo v glavo, da kdo potuje po daljnih krajih z drugačnim namenom nego po kupčiji; rekel je, da bom za vso pot izdal do 200 rubljev, kar se je njemu zdela že visoka vsota denarja.

Ko sem razodel, da potujem do Andižana, se oglasi na nasprotni klopi star orientalec: »Vi potujete v Andižan? Imate tamkaj znance? Tudi jaz sem od Andižana.« S pomočjo soseda mu razjasnim, da si Andižan ogledam le mimogrede, da mi je Turkestan doslej popolnoma neznan. »Vi še niste bili nikdar v Andižanu?« se začudi starec. »Tudi v Orenburgu še nisem bil,« se izgovarjam; starina se čudi še bolj.

Kdor je hodil po svetu, je gotovo zapazil že to-le: Na vlaku se spoznaš s tujcem, ki je doma v onih krajih, koder in kamor se voziš. Gotovo te vpraša: »Imate ondi znance?« Ko mu poveš, da šele prvič potuješ po teh krajih, se domačin začudi: »Vi še niste bili nikdar v N.?« In vendar je to vprašanje čisto naravno.

Orientalec me je zanimal vsled značilne obleke. Nosil je visoke škornje, široke hlače, živopisan površnik, segajoč mu skoraj do peta, nad ohlapno belo srajco in barvastimi suknjami. Obličja je bil ploščatega, temnorjavega. Na glavi je nosil nizko, lepo vezeno čepico. Smatral sem ga za Mongola; motila me je samo dolga črna brada; zakaj Mongolom — kakor znano — brada prav slabo raste. Obrnem se k sosеду, ki me pouči: »To je S a r t iz spodnjega Turkeстана.« — »Kaka narodnost pa je to?« izustim nehote. Tedaj pa me sosed začudeno pogleda: »Vi ne poznate Sartov? Se niste učili zemljepisja?« Mož je dvomil o mojem zemljepisnem znanju, ker dotodaj še nikdar nisem ne bral ne čul o Sartih! Moj znanec mi je razlagal: »Od Orenburga do Taškenta prebivajo Kirgizi, od Taškenta do kitajske meje pa Sarti. Kirgizi so večidel nomadi, ki se s čredami selijo s kraja v kraj, Sarti so pa stalno naseljeni, so poljedelci, živinorejci, obrtniki, trgovci. To niso pravi Mongoli; so mešanica turških in iranskih narodov. Vere so vsi mohamedanske. Sicer je pa v Turkestanu kristjanov zelo malo; samo priseljenci so pravoslavni, domačini so pa brez izjeme Mohamedovi privrženci.« — »Kakšen jezik govore Sarti?« se ojunčim iznova. — »Sartovski seveda,« me zavrne sosed. Kesneje sem čital, da je sartovski jezik turško narečje z iranskimi (perzijskimi ter afganskimi) primesmi.

Možiček je sedel vso pot na istem mestu, skoraj ni genil s telesom, ni preglasno govoril, ni se burno smejal: zgled v neizpremenljivo usodo vdanega flegmatičnega mohamedanca. Gledal me je prijazno kot tujca, ki prihaja iz daljnih dežel, ogledat si njegovo domovino. Izpregovoril je par besedi mojemu tolmaču. Ta mi reče: »Gospod Vas vabi na svoj dom, v okolici Andižana.« — »Prav rad sprejemem povabilo,« se mu priklonim, kar je

vzel na znanje z očividnim zadovoljstvom, ker se mi je nasmehnil. Obljube pa vendarle nisem izpolnil; Sart se je peljal naravnost domov, jaz sem pa izstopil in ogledoval turkestantska mesta. »Prišel je v Samaro po kupčiji,« mi je pravil tolmač; »prodajal je žito in bombaž; je bogat posestnik.« Poleg Sarta je sedel istotako oblečen mladenič, služabnik, ki se ni vtikal v razgovor in je gospodu postregel, kadar je bilo treba.

Presenetilo me je, da sta Sarta nosila visoke škornje iz tenkega usnja, gladko zlikane, dasi je njih domovina zelo vroča dežela in bi bile sandale veliko hladnejše obuvalo. Morebiti so Turkestanci to navado sprejeli od Rusov. Pozimi je pa tudi v Turkestanu mrzlo in takrat škornji niso pregorki. Na škornjih pa sta nosila — galoše, pristne ruske galoše, in to v poletni vročini, ko v Turkestanu več mesecev ne dežuje. Zvečer sta Sarta sezula galoše, čevlje pa obdržala; opazil sem, da na škornjih nimata petâ; galoše so torej bistven del obuvala, ne le ob deževju, marveč ob vsakem vremenu. Pozneje sem spoznal, da je ta noša med bogatimi Turkestanci splošno v navadi. Pač neprimerna obutev: visoki črni škornji z galošami ob tropični vročini!

Na večer je stari Sart izvlekel lepo vezano knjigo; bral jo je zamišljeno; sodil sem, da je čital koran ali kako drugo mohamedansko versko knjigo.

Zgodaj sta Sarta legla k počitku, eden »navjerhú«, drugi »vnizú«, in sta se polastila polovice kupeja. Začel sem razmišljati, kako bomo štirje poglobili po dveh posteljah. Sprevodnik nam je bil že odkazal prostore; moj znanec in jaz sva sedela na spodnjem sedežu, delavec in njegov sin sta pa spravila prtljago v prvo nadstropje z namenom, da skupno prenočita na gornji postelji. Da bi vso noč prečepel v kotu, mesto da bi po ruski navadi spal na žametasti postelji, se mi je zdelo tem neprilичneje, ker sem bil truden. Zato sem zadnji večer na evropskih tleh na prav azijski način prišel do ležišča.

Ko ni bilo v kupeju ne očeta ne sina, vprašam soseda, kje in kako bomo počivali. Svetoval mi je: »Polastite se gornje postelje, jaz pa ostanem na spodnji. Delavec in sin bosta že drugod poiskala ležišče, saj nimata voznega listka za ta razred in sta le po sprevodnikovi milosti zašla v naš oddelek.« Odstranim prtljago, si priredim zgnavje in se mirne vesti vležem na mehko ležišče. Izza vrat pokuka sin; ko me zagleda, prične razlagati, da sem zasedel njegovo mesto, da bosta gori prenočila z očetom. To besedičenje zavrnem: »Ne ponimaju! (Ne razumem!)« Sin pokliče očeta in

mu pripoveduje: »Pravi, da ne razume.« — »Bo že razumel,« se vznevolji oče in vstopi. Govoriči vame isto kot sin. Izmislim si na kratko: »Kondúktor skazál! (Sprevodnik je rekel!)« Oče trdi svojo. Ko vidi, da se ne ganem, poišče sprevodnika. Ta pa se ne loti mene, marveč mojega znanca: »Vstanite!« — »Čemu?« odvrne le-ta, ne kaj prijazno. — »Da bo gornji gospod mogel na svoje mesto.« — Trгоvec mu jedrnato razjasni, da ima povsod v Rusiji vsak potnik svoje ležišče, zakaj bi ga ne imel tudi na tej progi; plačal da je ne samo vožnjo, marveč tudi ležišče. Sprevodnik je bil drugačnega mnenja, ki ga je zagovarjal s postavnimi določili. Trгоvec je ponovil svojo trditev še glasneje in izjavil, da ne vstane. — »Pokličem oberkondúktorja,« grozi sprevodnik. — »Pokličí čorta, če hočeš,« se jezi moj znanec in doda še par kletvin. Sprevodnik odide, mi pa zastremo luč z rdečim platnom in se ogrnemo čez glavo. Kmalu vstopita oba sprevodnika; nižji podžiga višjega. Ta se zopet spravi nad trgovca, ki mu pa niti ne odgovori. »Če ne vstanete, pošljem na prihodnji postaji po orožnika!« Nič odgovora. Na postaji se res prikaže oko postave. Bila pa je to »široka« ruska narava. Odpre vrata; ko pa vidi, kako mirno počivamo, pripomni: »Saj že vsi spe,« in odide. Oče in sin sta tekom pogajanj odhitela drugam. Nad našim vozom pa je sladki Sèn razprostrl svoja blagodejna krila. Čeprav so poletni dnevi v stepi vroči, se ponoči ozračje dokaj shladi; zato se počiva tem prijetneje. — Ne omenjam dogodka, da se ponašam z neolikanostjo, marveč da pokažem, kako si človek na železnici pomaga, da pribori svoje pravice, čeprav samo namišljene. Križem Rusije sem opazil, da takih nastopov mehka ruska narava ne vzdrži; rajši se umakne, nego da bi se prepirala.

Ko se je daniło, se prebudim in pogledam v nasprotno stran kupeja. Stari Sart je klečal na postelji; roki je bil razprostrl in mrmral nerazumljive besede. Zdajpazdaj je sklonil glavo in se s čelom doteknil ležišča. Verni mohamedanec je opravljal svojo jutranjo molitev. Ko sem kesneje splezal na tla, je sedel na klopi ter čital koran. Sramoval sem se na skrivnem pred častitljivim starcem, ki je tako očitno spoznaval svojo vero.

Napočilo je krasno jutro; nebo je bilo čisto kot ribje oko. Ogledal sem se po okolici, ki ni bila tako puščobna kot prejšnji dan stepa. Po gričkah zeleni trava, po dolinah se skrivajo vasice, ponekod tudi večja sela. Hiše so sicer lesene, s slamo krite, toda sredi vasi se dviga bela cerkev s pozlačeno kupolo, in tudi zvonik so pokrili z zlato streho. Obdelanega polja ni veliko, pač pa

mnoogo pašnikov. Krog selišč stoje visoke kopice slame. Gozda ne ugledam nikakršnega. Na vzhodni strani se vleče nizko gorovje, odrastek Urala, znaneča mejnika med Evropo in Azijo. Hribi so goli; vrhovi niso priostreni, stožčasti, marveč zaokroženi, podolgovati. Pobočje je ponekod izprano; najbrž spomladanski hudourniki odnašajo prst, da se v grapah kaže skalovje.

S trgovcem sva se razgovarjala. Izpraševal sem ga po razmerah v Turkestanu, ki mu pa niso bile kaj znane. »Nisem bil še doli. Menda ni tamkaj nič zanimivega; kraji so divji, domačini nevljudni.« — »Se-li mohamedanski rodovi ne upirajo ruskemu gospostvu in pravoslavju?« Odgovoril mi je: »Pravoslavja Turkestancem ne vsiljujemo; bilo bi tudi zaman, ker mohamedanec pre-roka ne zataji. Našemu gospostvu so se izpočetka ponekod upirali; vstaje so vojaki brezobzirno zadržili. Sedaj je vse mirno. Domačinom pustimo mnogo svobode; v verskem in deloma tudi v šolskem oziru se razvijajo po svoje. Zdi se mi, da so Turkestanci še celo veseli, da jih varuje ruski dvo-glavi orel. Sreča za Rusijo, da gospoduje nad neizobraženimi narodi! Ko bi ti rodovi dosegli tako civilizacijo, kot jo imajo n. pr. Poljaki, bi se bili že davno skušali znebiti ruske nadvlade.«

5. V ORENBURGU.

Gore so se odmeknile, ravnina se je razširila, griči so se znižali. V daljavi se pokaže Orenbúrg, veliko gubernsko mesto (krog 100.000 prebivalcev). Iz daljave ugledamo mnogo zidovja, več ruskih cerkva in tatarskih minaretov; tudi nekaj drevja raste v mestu in zunaj mesta. Po širokem nasipu nas pripelje vlak v dolgem loku do kamnitega kolodvora v zahodnem predmestju.¹ Do nedavnega časa se je tukaj končavala »orenburška« železnica; l. 1905. so šele odprli progo Orenburg—Taškent; vozi po nerodovitni »Kirgiški stepi«, ki je bolj podobna puščavi nego stepi.²

¹ »Predmestje« Rusi nazivljejo in pišejo »forštat«!

² Ko je l. 1893. znani Sven Hedin potoval na Pamir in v Tibet, si je v Orenburgu kupil težak voz »tarantás«. 2080 km daleč — od Ljubljane do Petrograda! — se je 19 dni pa noči neprenehoma vozil do Taškenta, deloma po skalnatih in peščenih puščavskih potih, deloma po razmehčanih in blatnih cestah v obljudenih pokrajinah. Ker tarantás nima ne sedežev ne prožnih peres, si je ob dolgi vožnji pošteno pretresel kosti. 96krat je zmenjal konje na poštnih postajah; vozilo ga je — izmenoma seveda — 111 voznikov, 317 konj in 21 velblodov. Ker je potoval pozimi, so ga zalezovali snežni viharji, toplomer pa mu je kazal temperature pod lediščem. Dandanašnji pridemo iz Orenburga do Taškenta z navadnim »pasažirskim« vlakom v dveh dneh in pol

Rad bi bil spravil prtljago v garderobo, ki je pa ni bilo nikjer. Moj znanec mi svetuje, naj zanesem svoje stvari v čakalnico, ki jo rabijo tudi kot restavracijo; brez skrbi naj bom: nihče mi jih ne izmakne. Ubogal sem ga. In res, zvečer ni manjkalo nobenega kosa; v elegantni obednici ob steni je na kovčegu počival svršnik, poleg njega je pa stal dežnik s turistovsko palico. Nezaslišano: v teh divjih krajih, med neizobraženimi rodovi je zasebna lastnina tako varna — morebiti še bolj — kot po »kulturnih« deželah!

Prvo, kar sem si zapisal o mestu, je bila opazka: »V Orenburgu ni tramvaja.« To se mi je zdelo čudno, ker je mesto zelo razsežno in ima mnogo prometa. Po sila široki ulici, ki je pa jako slabo tlakana, sem korakal v ono smer, kamor je šlo največ kočij in ljudi, odkoder je blestela zlata kupola visoke cerkve. Prahu po ulicah je na debelo; za kočijami se kade gosti oblaki. »Vokzál« je prav lepa stavba, hišice v kolodvorski ulici pa kaj slabe. Ponekod ima cesta večje kotline; ob deževnem vremenu stoje v njih luže z globokim blatom, pozimi pa so tamkaj drsališča mestne otročadi. Plotovi kraj ceste so leseni, ograje vegaste.

Dospel sem v čednejše ulice. Ustavil sem se pred krasno novo stavbo, pravoslavno katedralo, zgrajeno v bizantinskem slogu z okroglimi, nizkimi stolpiči. Stoji v večjem parku. Odznotraj si je nisem ogledal, ker je bila zaprta. Orenburg je jako razsežna »eparhija« (škofija). — V mestu je 35 pravoslavnih cerkva in 14 mošej. V neki stranski ulici sem zagledal katoliško cerkvico; vrhu pročelja se je svetil preprost križ z enim poprečnim drogom, medtem ko se po pravoslavnih cerkvah in stolpih bleste ruski križi s tremi poprečnimi drogi, izmed katerih stojita zgornja dva vodoravno, spodnji pa poševno: znak ruskega pravoslavja. Po preprostem križu vrhu stolpa že oddaleč spoznamo katoliške in luteranske cerkve. V mestu je tudi protestantska cerkev; kajti v okolici Orenburga biva nekaj nemških kolonistov, ki so se preselili semkaj iz južne Rusije in od Volge.

Nekaj orenburških ulic je prav lepih. Tam stoje moderni hoteli, kakor Centralnaja in Amerikanskaja gostinnica, par vladnih palač in vojašnic, novozgrajene srednje in ljudske šole, bogoslovnica, gledališče, majhen muzej in več bogatih trgovin. V

ter uživamo vse udobnosti, ki jih nudi železnica. — Orenburg je popisal Sven Hedin z dvema stavkoma: »V mestu je malo zanimivega. Kraj mesta pa opazujemo pristnoazijske prizore; kajti tamkaj imajo Tatarji in Kirgizi svoja sejmišča na prostem ali pa v nizkih lesenih stajah.« (Sven Hedin, »Durch Asiens Wüsten«, str. 3–8.)

tej dalji me je spominjala na dom reklamna tabla — Singerjevih šivalnih strojev. Ista podoba, ki so jo razobesili po naših mestih, visi tudi v Orenburgu na javnih trgih, z malim razločkom, da je v Rusiji čez sliko narisana črka Z (v cirilici), pri nas pa veliki S. Malenkost sicer, toda potnik se nehote spomni na dom.

Ko stopam zamišljen po ulici, srečam vojaka stražnika. Ta se naenkrat ustavi, se obrne k meni pa reče: »Čemu hodite po tej strani?« Kaj takega se mi še ni pripetilo; odvrnem ne kaj prijazno: »Dlja čevó njet? (Zakaj ne?)« Vojak pa mirno razloži: »Zdjes krjépost. (Tu je trdnjava.)« Slučajno sem vedel, da pomeni »krjépost« trdnjavo, da je torej vojak v pravu; izgovoril sem se: »Ja inostranec, (jaz sem tujec,)« in se umaknil. Poslopje od mestne strani ni bilo podobno trdnjavi, marveč samo vojašnici; videlo se je dvoje ali troje hiš z močnim obokanim vhodom in par stolpov z linami. Iznad srednje zgradbe je plapolala ruska državna zastava: bela - modra - rdeča. Ta prapor me je spominjal na ožjo domovino, kajti sestavljen je iz istih barv in v isti razporedbi kot kranjska deželna zastava!

Orenburg so ustanovili l. 1735. više gori, kjer se rečica Or izliva v reko Ural, — odtod tudi ime: »građ ob Oru«, — l. 1743. pa semkaj premestili, da bi branili rusko mejo pred vpadi roparskih Kirgizov in drugih nadležnih mongolskih rodov. Svojčas je bilo mesto močna trdnjava; sedanje utrdbe so pač neznatne. V mestu in okolici so naselili tudi mnogo Kazakov, ki so se razmnožili pred Uralom in so znani kot Orenburški Kazaki.

Poleg mestnega središča se razteza velik štirioglat prostor: sejmišče (gostinij dvor), kamor se pride skozi visoka obokana vrata. To je bazar po azijskem vzorcu. Vse polno tržnic stoji po velikanskih dvoriščih in tudi v obstranskih poslopjih so same prodajalne. Ob semanjih dneh vlada tod velika gneča; že ob navadnih dopoldnevih se nabere mnogo občinstva. Prodaja se tu na majhnem prostoru, kar je pri nas raztreseno po vsem mestu, od najpreprostejših malovrednih predmetov do dragocenih preprog iz Turkeстана, Buhare ali celo s Kitajskega. Tukajšnja znamenitost so »orenburški robci«, tkani iz najfinejše kozje dlake, ki so tako tenki, da se največji robec more potegniti skozi navaden prstan. So pa silno dragi; pišejo, da stane kvadratni meter 25 do 75 rubljev!

Mestne zgradbe ne nudijo torej nikakih posebnosti; zanimivejši so ljudje, ki bivajo tod.

Da nisem več v pravi Evropi, so me spominjale dvoğrbaste kamele, ki se jih mnogo vidi po mestnih ulicah. Rjavke naznanjajo, da smo blizu

puščave; saj se ne daleč na jugu pričinja Kirgiška stepe. Večinoma prenašajo visoke tovore. Videl sem pa v Orenburgu, česar nisem videl v Afriki: Kamele vprezajo tudi v tovarne vozove. Smešen prizor: Visoka žival v jarmu stoji med ojnicami in vleče za seboj nizek voz! Da z velblodi v Egiptu orjejo, da kamela ob drogu vrti kolo in dviga vodo iz vodnjaka, se nam zdi nekaj navadnega; da pa velblod mesto konja vleče koleselj ali težki tarantass, se vidi v Orenburgu skoraj v vsaki ulici.

Poleg puščavske živali pa stopa Kirgiz. Kirgizi pripadajo turško-tatarskim rodovom. Srednja velikost, rumenkast, okrogličen obraz, malo poševno stoječe oči in redka brada nas spominjajo nekaterih značilnih lastnosti mongolskega plemena. Nosijo sivkasto pokrivalo iz klobučevine, pristreno kot stožec, z navzgor privihamimi krajevci. Navadno obuvajo škornje do kolen. Hlače oblačijo volnene in silno široke. Vrhnje telo pokrivajo z dolgo srajco in barvastimi suknjiči. Površnik je krajši nego pri Sartih. Revni možaki se oblačijo zelo preprosto; poleti hodijo bosí, telo pa pokrijejo z belo srajco in belimi hlačami; skoraj bi se komu zdelo, da niso dostojno oblečeni. Ženske nosijo živopisano, kričečo obleko, otroci pa si z edino dolgo srajco pokrivajo svoj život. Po ulicah in po sejmiščih Kirgizi vpijejo kot orientalcí sploh.

Orenburg leži na desnem bregu reke Ural, na njeni severni strani. Lesen most vodi čez reko. Ko sem stal ob njem, so se nepregledne množice voz, ljudi in živine valile čez most. Velike črede ovac, dolge vrste velblodov, kirgiški jezdecí na konjih, vse je hitelo čez vodo v obeh smereh. Ustavil sem se pri branjevcu, ki je poleg mosta prodajal sadje in pokalice, da sem si utolažil žejo vročega poletnega dne. Spomnil sem se, da smo se v šoli učili (in isto sem čital v Bädekerju), da tvori reka Ural mejo med Evropo in Azijo. Rečem prodajalcu: »Tam užé Azija!« — »Njet, Azija ješčó daljóko!« me zavrne preprosti človek, češ: Azija se prične šele daleč tam na jugu! Zopet sem propadel s šolskim zemljepisom.

Stopim na široki most. Ural ob Orenburgu ni kaj velika reka; poleti je najbrž vedno plitva. Krog mosta se kopljejo otroci, perice čistijo perilo, vozniki umivajo vozove, snažijo konje in kamele, vmes pa plavajo race in gosí. Na jug se pomikajo trume ovac, Kirgizi na konjih, kamele s tovari, ruski kolonisti na kolesljih. Vse hiti po široki ter silno prašni cesti. Cilj teh množic je »mjénovój dvor« (menjalnica), veliko sejmišče, ki je od mesta oddaljeno dobro uro hoda. Tam se zbirajo sejmarji cele Kirgiške stepe in orenburške gubernije, da izmenjajo živad, kožuhovino in puščavske

pridelke za žito, živila in oblačila. Nisem poromal tja doli; zdelo se mi je predaleč. Videl bi bil prizore, kot se odigravajo na vseh sejmiščih, samo da tu tržijo Kirgizi, Tatari, Kazaki ter ruski nasejlenci. Ta dan je bil menda večji semenj, kajti cele procesije so odhajale tja in prihajale odtod.

Tri leta pozneje so po tej poti v »mjenovój dvor« korakali drugačni možaki in mladeniči: vojni ujetniki v srednjeevropski vojaški uniformi. Zapuščene stojnice so priredili v ujetniški tabor. Ko sem zrl za karavanami, ki so odhajale od mosta na jug, sem si domišljal, da ni še noga nobenega Slovence stopila čez ta most in najbrž tudi nikoli ne bo; tri leta kasneje so vrste ožjih rojakov žalostnega srca stopale tod v neznosno dolgočasno ujetništvo.

Onstran reke Urala, na »azijski« strani, je pokrajina obrastla z nizkim, redkim drevjem in grmovjem. Mnogo potov vodi po gozdičih. Kakor je pa vsa okolica še zanemarjena, tudi ta pota niso elegantna; prašiči se pasejo po travnikih in z rilci rijejo po zemlji. Desni breg je tudi pri tej reki višji od levega. Z azijske strani se vidi stara trdnjava nad strmim skalovjem, dolga gubernatorjeva palača, preprost park s pičlimi nasadi ter dokaj čeden »restorán« vrhu desnega brega. Par streljajev od lesenega mostu ob reki navzgor je širša brv, ob kateri so zgradili mestno kopališče s kabinami in plavalnico. Opral sem si ude v »mejni« reki. Pri odhodu sem prešerno zaklical strežniku nadzorniku: »Do svidánja!« on pa mi je voščil: »Budtje zdaróvi! (Bodite zdravi!)«

Stopil sem v »traktír« (navadna restavracija, jedilnica), da sem zaužil kosilo in izpil par kozarcev čaja. Posebnost ruskih traktirjev je ta, da skoraj v vsakem igra hreščeč, orglam podoben avtomat; za desetico preigra vrsto komadov, da gre skozi ušesa, kar preprostim ljudem zelo ugaja. Po traktirjih prve vrste — navadno jih nazivljejo »restorán« — pa goste med obedom razveseljuje godba na lok, ki jo dostikrat sestavljajo mlajše dame. Takega koncerta pri jedi nisem bil nikdar vesel; gosli preveč cvilijo; med kosilom bi človek rad imel mir, tembolj, ker od časa do časa priliznjena umetnica hodi krog miz, da pobira prostovoljne darove.

Poleg čajnic je po mestih tudi mnogo lokalov z napisom: »pivnaja lavka« (prodajalnica pijač), kjer se toči pivo in pa znana »vodka« (žganje), ki se pa uradno imenuje »vinó«; da se loči od navadnega vina, pridevljejo besedo: »kazjónnoje«. Spočetka nisem razumel, kaj znači ta pridevek; šele slovar me je poučil, da je »kazjónnij« = državni, »kazjónnoje vinó« = državno žganje, ki

je v Rusiji monopol. Takih pivnih lavk je posebno veliko v predmestjih. Na večer se premika po cesti marsikaka postava, ki komaj vzdržuje ravnotežje.

Potopisci kaj radi kažejo na to rano ruskega naroda, neglede na to, da grdo razvado nižjih slojev izobraženci hudo obsojajo in delujejo z različnimi sredstvi, da se žganjepitje omeji. Resnici na ljubo pa moramo priznati: Rusi so treznejši narod nego drugi Evropejci. Po zanesljivi statistiki izpije povprečno na leto: Danec 7 l, Nemec 4.1 l, Francoz 3.5 l, Rus pa samo 2.47 l pravega špirta. Če prištejemo k žganju še alkohol, ki se nahaja v vinu in pivu, je razmerje za Rusa še mnogo ugodneje. Francoz izpije na leto 22.4, Anglež 10.84, Nemec 9.54, Rus pa samo 2.65 litrov alkohola.¹ Z ozirom na vse alkoholne pijače sta torej Anglež in Nemec štirikrat večja »pijanica« nego Rus, Francoz pa osemkrat večji. Zato pa: Izderi najprej bruno iz svojega očesa!

V Moskvi sem nekdaj pokusil rusko žganje. Po večerji naročim natakarju: »Vodki, požálujsta! (Žganja, prosim!)« — »Skolko, barin?« — »Karafinčik!« (Majhna stekleničica.) — »Čelovjék« mi prinese krožnik gnjati, sira in drobnega korenja, poleg njega pa postavi »karafinčik«. Začudeno ga gledam in mu dopovedujem, da nisem naročil nikakih jedil; on mi pa zatrjuje, da sem naročil žganja in k »vodki« da spada »zakúska« (mrzel prigrizek). Ko se glasneje prepirava, naju začno gledati gostje. Nekdo mi pravi: »Gospod, Vi ste najbrže tujec in ne poznate naših navad. Pri nas se nikdar ne pije žganje sámo, ampak vedno s prigrizkom.« Tekom potovanja sem spoznal, da v vsaki pivnici k alkoholni pijači — tudi k vinu — prineso krožnik z mrzlimi jestvinami; če drugega ne, dobi pivec malo sira in zelišč.

Žganje, ki ga država prodaja v posebnih trgovinah, se kupuje v oblastveno zapečatenih stekleničicah; na istih je napisano, da je v pijači 40 odstotkov alkohola; močnejše žganje se ne dobi. Kuhajo pa vodko največ iz krompirja in rži. Z ene strani dobiva carstvo vsled monopola velikanske dohodke, z druge strani pa pijejo Rusi le zanesljivo, nepokvarjeno žganje, medtem ko se drugod pijančki zalivajo s pijačo dvomljivega izvora. Da se Rusom očita žganjepitje, vkljub temu, da manj pijejo kot zapadnjaki, je največ vzrok to, ker mužik ne pije velikokrat, kadar pa pije, pije tem strastneje, pije do nezvesti, da obleži, pije le žganje, ne pa vina in piva. Krivi so tudi ruski romanopisci, ki narodovo slabost preradi opisujejo.

¹ Dr. M. L. Schlesinger, »Land und Leute in Rußland«, str. 14.

Popoldan sem počival v parku na klopici; pred mano so se igrali otroci. Čvrst dečko prihiti k meni ter me nekaj izprašuje; nisem ga takoj razumel. Ponovil je razločneje: »Katórij čas?« Izvlečem uro in mu jo pokažem: »Tepjér vtarój čas, málčik. (Zdaj je ura dve, mali.)« Neverno me pogleda in odkima. »Njet,« mu dahne raz ustnice. Teda se spomnim, da moja ura kaže železniški »peterburški« čas, ki je merodajen po vsej evropski Rusiji s Turkestanom vred; orenburški krajevni čas pa je pred »vzhodnoevropskim« za eno uro in štirideset minut. Šele ko sem dečku razložil: »Eto peterbúrgskoje vrémja; tepjér tri četvjerti četvjértova (to je petrograjski čas; zdaj je tri-

četrt na štíri),« je zadovoljno prikimal, rekel: »Spasíbo! (hvala!)« in odhitel k tovarišem.

Podoben slučaj se mi je pripetil že tudi drugod. V Kristijaniji n. pr. sem istotako sedel v parku. Priskače razumen dečko in prosi: »Klokken?« Slučajno sem vedel, da norveški »klokken« — nemški: »Glocke« — pomeni uro, da sem mu mogel postreči.

Zvečer sem se odpeljal iz Orenburga. Kljub veliki gneči sem našel prostorček, kjer sem udobno zadremal, medtem ko je vlak drdral v Azijo, v pravi ruski Turkestan.

(Dalje v prihodnjem letniku.)

STANKO MAJCEN: OBČINSTVO.

Sedela sva v krčmi, za poličem vina, in gledala skozi okno. Gosto popoldansko nebo je puščalo snežinke na zemljo, počasi, previdno, tuintam eno. Padale so neslišno, kot bi se bale, da koga ne prebude, na pusto pokrajino, na blatni kolodvor, na štrleče, s plahto pregrnjeno ogrodje cirkusa, ki je s par vozovi, par šotori in bajtami stal ob cesti.

»Malo občinstva prihaja k predstavam, kajne? Podeželni ljudje se ne dajo dramiti iz zimskega spanja. Tuintam sedi kateri in gleda, kot da se je zmotil, ko je prišel sem...«

»Malo občinstva,« je zavrnila z glasom, tako lepim, da ga je bilo škoda spričo te slike v oknu, »in še to je nehvaležno. Občinstvo, veste — mestno ali podeželno — je skrivnost. Velika skrivnost. Zdi se mi, da ga ljubim, da je predmet moji edini strasti v življenju. Ne kadim, ne igram, ne tekam za moškimi — resnično ne! — Občinstvo me mika s svojimi kačjimi kretnjami — ne poznate še vtisa, ki ga ima igralec, kadar stopi v manežo¹: občinstvo leži kakor kača zvito okoli vas — s svojimi kačjimi kretnjami, s svojo tajinstveno nedoločljivo barvo, s svojo nepreračunljivo ljubeznijo in s svojimi nepričakovanimi zahtevami... Zdim se sama sebi kakor vitka krotiteljica levov, kadar stopim pred občinstvo. Razburjena mu poiščem oči in jih ne pustim iz pogleda do konca. Za hrbtom skrivam bič, sredstvo za najhujše slučaje. Da, tudi biča treba. Stojim kakor na vulkanskih tleh, ki utegnejo vsak trenutek izbruhniti. In se zavedam, jasno in strahoma zavedam, da mi je bič v roki kakor bilka, s katero hočem krotiti vihar...«

¹ franc. jahalnica. Op. uredn.

Popila je ostanek vina in se zopet zagledala v okna brezglasno, enobarvno zimsko sliko. Grebeni šotorov, v blato vgreznjena kolesa vozov in čez vse: tiho, redko padanje snežink...

»Nepreračunljivo je, sem rekla. Nepreračunljivo kakor žival, ki ji ne poznate skrivnosti duše. Ali sploh ima dušo? Učenjaki trde, da je nima, da ima le žarek življenja, duši podoben, teman zamolkel sij duše v sebi — svoj lastni jaz. Žival namreč. Vi se čudite, da tako nizko cenim občinstvo. Saj ste tudi Vi njegov del, če si kupite vstopnico in sedete na mesto in se ozrete na levo in se ozrete na desno in stisnete roko prijatelju, pozdravite znanko čez bariero... Saj ste tudi Vi del tistega, ki ga živali primerjam, in vendar ste čisto spodoben človek, kajne? — V celoti, veste, v celoti je tako, postane nekaj novega, od posamnika povse drugačnega, ne zavedajoč se svoje nove narave... Naj Vam povem primer?«

Še so padale snežinke, še so jih požirali jarki, kolovozi in ceste, jambori šotorov so še ostro moleli v gosti zimski zrak.

»To se je zgodilo v cirkusu, ki je potem pogorel. Angažirana sem bila kot plesalka eksotičnih plesov, spremljala me je godba na lok, ki jo je vodil mlad človek, nekdanji konzervatorist. V tistem cirkusu je že pred menoj žongliral mlad Poljak, mislim, nekdanji častnik. Hodil je po žici, napeti visoko nad manežo, metal nože v zrak in jih lovil. Rekla sem prej, da ne tekam za moškimi, a tega človeka sem ljubila od srca. Kaj vem, zakaj mu tega nisem povedala nikdar. Če se ne motim — in danes se res ne motim več — je imel ljubico. Kaj zato! Ljubila sem ga vseeno, ker je bil tako redko-

beseden, premišljujoč, rekla bi vernožalosten. Poljaki navadno niso taki. A boš zato, ker je bil nekaka izjema med vsemi mojimi znanci Poljaki, me je zanimal in rada sem gledala za njim.

Njegova točka je bila ena najnevarnejših. Svojih ljudi ni imel, da bi mu bili napenjali in pri-trjevali žico, zanašati se je moral na sluge podjetja. Kakor veste, je taka reč odvisna od enega vijaka, od enega kljuna, od ene zareze v zdolbi... Treba, da se ploča ob ploči premakne le za las — in vse skupaj se zruši s človekom vred. Sluge so radi pijani, osobito na plačilni dan, in ne mislijo na življenje, ki gôri na žici pleše in koleba med življenjem in smrtjo.

Meni je bila Poljakova točka, ki je trajala komaj deset minut in ki je redno stala pred mojo na vzporedu — večnost trepetanja, muk, najsilnejše razburjenosti. Med njegovo točko sem se navadno oblačila. Zatrdim Vam, da me je malokdaj obdržalo na stolu pred zrcalom. Iztrgala sem se garderobierki, ki me je oblačila, iz rok in zbežala k zagrinjalu. Na dihanju občinstva, ki se je natanko slišalo v garderobo, sem poznala, kako se godi mojemu Poljaku na žici. Tista tihota tam notri med predstavo je nekaj groznega. Nihče se ne gane na sedežu. Niti jambor ne zajechi, niti plahta ne šelestne. Tihota pred ploskom, ki pljuskne v manežo kakor jez — ali tihota pred polomom. Videla sem že kri, z žaganjem maneže pomešano, videla telo, ki mu je trikô preozek, vijoče se v onemogli bolesti pod aparatom. Delavci, zaliti, zabuhnjeni, topi strme v prizor in si ne vedo pomagati... Tak trenutek je za opazovalca hujši nego za ponesrečenca.

Njegova točka je torej pred mojo stala na vzporedu in ko tako nekega večera sedim v garderobi in se šminkam — roka mi je trepetala, ker iz arene nisem slišala nič drugega ko tihoto, tihoto, tihoto, še godba je bila ponehala — se nakrat nekaj zruši — ali zaboj, ali lestva, ali celi cirkus, nisem mogla v hipu dognati — orkan šuma, groženj, kletev, klicev se dvigne in hoče pokopati vse, kar se — drobno in gomezeče kakor mravljinjak — giblje pod njim. Hočem planiti k zastoru, a noge ne ubogajo. Kakor od strele zadeta obse-dim pred zrcalom, šminko v roki, in čakam. Zastor se razmakne in dva gospoda v cilindrih prineseta — blesteč je kosala bela barva njunih rokavic umazanorožno barvo trikôja — truplo Poljakaplesalca v garderobo. Gospod moj, moje mnenje o naši umetnosti ni visoko, ali resnično, ko sem ugledala Poljaka, s strtimi ledji, s pobešenimi nogami, se mi je zdel kakor ptič, ki je z viška treščil na trdi tlak. Kako lahko — kakor metulj — se je

kretal ta mož na žici. Živel je od zraka, v zraku, z zrakom kakor ptičev eden... in zdaj leži z zlomljenim hrbtom, nem od kričeče bolesti.

Seveda sem takoj pomagala, da smo ga položili na žimnico, ki je bila pripravljena za tretjo točko; kapljala sem mu konjak v usta in mu hladila sencè z mokrimi cunjami. Ležal je tam kakor človek, ki vse svoje življenje ničesar drugega ni iskal kakor te nesreče, ki je skozi grozen trenutek sicer, ali srečno in enkrat za vselej dospel tja, kamor je vedno hotel. Njegov obraz je bil tak kakor zmerom. Redkobeseden, zastrt, v žalost nagnjen. Rahlo je odklonil vsako pomoč, katero sem mu v svoji razburjenosti kopičila — zglovje, odejo, obveze: za vse se je zahvalil. Sedela sem pri njem na nizkem stolcu, popolnoma opravljena za ples, in ga gledala. Ne vem, ali sem delala tako neumen obraz, ali je on bil s svojim položajem tako zelo zadovoljen, smehljaj se je, kakor še nisem videla človeka smehljati se...

Tedaj zabrni električni zvonec. Ozrem se prestrašena in ne vem, kaj bi pomenilo znamenje. Za menoj stoji ravnatelj v črni suknji in belih rokavicah — vstop v garderobo mu med oblačenjem ni bil dovoljen — in nestrpno čaka. Njegov obraz je bil vljuden in zaeno oduren, sočuvstvujoč in zaeno brezmejno nesramen, prizanesljiv in zaeno zahteven, vsiljiv, nadvse izzivajoč.

Kaj vendar?

»Gospodična Pavla, dal sem vriniti odmor desetih minut, da se razburjenje med občinstvom nekoliko poleže; tudi nam bo oddih po tej katastrofi dobro del — a dalje ne morem čakati. Ljudje so plačali sedeže in so nestrpni...«

Sedeč ob Poljaku, vtopljen v presrečno žalost njegovega obraza, sem bila popolnoma pozabila nase in na občinstvo. Kaj, ali še sedi, ali še ni odšlo?

»Ruiniran sem, gospodična, če prekinem večer radi take malenkosti. Občinstvo me bo obrekovalo... in ne pride več. Saj poznate razmere...«

»Toda, gospod ravnatelj!«

Slišala sem, da se mi je tresel glas, in vedela, da je gospod ravnatelj dobro razumel ta tresljaj. Držal je bič v roki, za četrto točko s konji, in sram ga je bilo tega biča.

»Gospod ravnatelj, kaj je Vam ena predstava več ali manj, v nedeljo se Vam blagajna zopet napolni.«

»Gospodična, zame ne gre. Verujte mi, da sem sozadet z nesrečo kakor nihče drug v našem osebju. Ali občinstvo, to veleslavno, naklonjeno občinstvo...«

»Ali je Vaša resna volja?«

»Ne morem gospodična, kakor bi rad.«

Zvonec je zabrnel drugič. Gospod, naj Vam pripovedujem, kako sem si brisala solze z našmin-kanih lic, kako sem si drgala vlažne roke ob roka-vih, kako sem si hladila vroče sence z robcem? Ležečega Poljaka nisem upala pogledati. Krikniti bi morala od sramu, če bi me zadel njegov trpeči pogled. Zastor se je razmaknil — in stala sem tam, kjer je ležal on pred desetimi minutami. Žaganje je bilo skrbno razgrabljano, ni se poznal odtis padlega telesa. A meni se je zdelo, da vidim kri, samo kri pod nogami. Ta kri, gorka in vonjava še, žari, kipi, vre, ne more umreti. In on kliče iz nje s slabotnim glasom, kliče, zakaj hodim po njem, po živem, po njegovih zlomljenih, bolečih udih! Kri, iz katere se odpirajo njegove oči, tako mile in dobre, globoko zasenčene, kakor je mila in dobra in glo-boko zasenčena le moška žalost.

Odpustite mi, da Vam pripovedujem še nadalj-nje. Samo to naj Vam povem: plesala sem, resnično plesala svoj ogrski ples s pištolami, plesala na tistem mestu, kjer je ležal on pred desetimi minu-tami, vijoč se od silne bolečine, plesala, plesala, plesala veleslavnemu, naklonjenemu občinstvu v oči, v usta, v senzacijski glad, v njegovo podlo srce, v nizko, živalsko dušo njegovo — plesala, da sem si ranila noge do krvi, da so mi letele cunje z bo-kov, da sem si razplesala obleko s telesa —

In odslej vem, da je občinstvo žival, ki nima duše, ki ima le žarek življenja v sebi, duši podoben, teman, zamolkel žarek, skrivnost živalskega bitja.«

Nasmehnila se je, ko da je življenje vzlic ta-kemu spoznanju vendarle lepo, in iztegnila svojo belo roko preko mize proti oknu.

»Poglejte, naš cirkus ima že belo kučmo in kako živo žari lepak na belini snega!«

DR. JOS. LOVRENČIČ: TRNJEVE VRSTE.

Skice iz težke sedanjosti.

I. UVODNA.

Ali se nisem poslovil od Tvojega groba, mati?
Brat, ali Ti nisem dal roke?

Oče in sestra, kaj bi radi?

Pomlad je cvetela: Zelena in bela, rumena in modra in rdeče nadahnjena. Solze v očeh sem jo gledal in težko misel v srcu.

Iz vlaka zadnji pogled na Tvoj grob, mati.

Oddaleč sem Ti stisnil roko, brat.

In tudi vaju, oče in sestra, sem pozdravil.

Lepa je Gorenjska in lepi so njeni dnevi: jaz sem jih živel težko. Lepi so večeri na Gorenjskem: korak mi je bil plah.

Vsako noč sem Te slišal, mati.

Vsako noč sem Te videl, brat.

Odprl sem oči iz polsna, prižgal svečo: vaju ni bilo. Le sova je skovikala ...

Zdaj mi je vse jasno: mama Te je spremljala, brat, in prišel si po slovó — —

Še nisem miren: oče in sestra, kaj bi radi?

II. BEGUNKA.

Prišla je na vrh in se ozrla. Vedela je in ču-tila: vsi, ki so šli pred njo, so se ustavili in ozrli. In vsi so vzdihnili.

Mesto slovesa od doma.

Mesto vzdihov.

— Z Bogom! —

Doma je pustila očeta in mater — oba stara, oba betežna. Kaj bo ž njima, je pomislila in zabila nase, ki je šla revna in uboga na neznano pot.

Dolga je pot čez gore, čevlji se strgajo.

Dolga je pot čez gore, brašno poide.

Prišla je v dolino med tuje ljudi.

— Ljudje božji! ...

Ljudje božji so jo videli sestradano in one-moglo, videli so strgane čevlje v njeni roki in okrvavljene in vse nabrenkle noge in ji niso rekli: počij pri nas! — Zajokala je in šla dalje. Prišla je do trga in obnemogla. Čakala je in čakala ... Prišel je orožnik in se je usmilit. Prihodnji vlak jo je od-peljal proti Ljubljani — —

In mi smo bratje in sestre!

* * *

40 mož — 6 konj.

Stotina ljudi — nič konj.

Iz vseh krajev Obsočja so stisnjeni — dva je-zika govorijo in razna narečja, a v srcih vseh krvavi ena misel: dom.

»Odkod si, deklé?«

— Iz Bovca. —

Čepela je v kotu, obraz med dlanéma. Oči, utrujenomirne, so čudno strmele vedno v isto smer.

»Kam gledaš?«

— Domov. —

»Poveretta!«

»»Mi vsi gledamo domov.««

»Si lačna?«

— Sem. —

»»Kdaj si jedla?««

— Pred tremi dnevi. —

»Poveretta!« Tuja žena je odvezala culo in ji dala kos kruha. Hvaležno jo je pogledala in beli zobje so se zagrizli v borni kruh.

Vlak je obstal — kdove kje — in dekletce se je vse streslo. In šlo je. Njene oči so bile utrujeno-mirne in čudno čudno so strmele vedno v isto smer.

Domov, domov!...

* * *

Otroci so zavriščali, žene so se spogledale in zajokale, starčki so vzdihnili: Dekletu so čudno čudno zabliskale oči; vstala je, razširila preko glav roke in zapela tako čudno, tako čudno.

»Ti si vesela?«

Preslišala je in pela.

»»Zakaj poješ?««

Pela je naprej.

— Bog ve, da ni zadnja! — je rekel star mož. In vse bolj tesno je postalo med stotino ljudi.

Vlak je obstal — Kdove kje — in dekleta so odpeljali. Njene misli so našle dom. Vesela je, snéje se in poje, poje.

Težka je blazna pesem.

III. MIMOGREDE.

Sedel sem v vlaku, gledal gorenjsko jesen in mislil na dom. Kolesa so pela: — — nikdar več, nikdar več — —

Nikdar več?

Voz je bil poln Poljakov, ki so se vračali domov. Med njimi je bil petdesetleten mož in jih blagroval in pomiloval.

»Veseli greste. Bogvé, kako vam bo pri srcu, ko ugledate dom. Težko, da boste veseli!«

Iz besed sem spoznal Tolminca. Domači naglas je preglasil pesem kolesja.

— Kam pa? —

»Domov.«

In povedal mi je, da se vrača v pogoreli Zatoimin. V Ljubljani je bil. Hči je zblaznela ob grozotah pustošenja in peljal jo je bil na Studenec.

Vse je pripovedoval, kakor da pravi nekaj čisto vsakdanjega. Groza me je prevzela. Stisnil sem se k oknu in zastrmel v večer, ki je padal na jesensko pokrajino. Mimo okna so se vile ognjene strune, naprej in naprej in brez konca, kakor da prihajajo od Soče...

V sencih mi je začelo bítí.

Ne, niso ognjene strune. Brzjavne ognjene žice so in širom domovine gredo! —

Ne, tudi žice niso. Iskre življenja so, ki ugašajo, da bomo videli, kako grozna je tema!

— — nikdar več, nikdar več, nikdar več —

Nič več nisem mogel priti iz takta. V sencih mi je bilo in slišal sem tisoče in tisoče.

OGLEDALO.

Mimo zrcala so šli
in vsi so za hip si pogledali v lica, v oči.

»Življenje — vredno življenja!« se je zadovoljil filister.

»Življenje — nevredno življenja!« je obsojal filozofije magister.

»Kaj boš gledal nazaj!« se je idealist okregal.

In cinični praktik je mislil: »Pravzaprav kujon! — —

Pa svet je itak kameleonov koncert,

ki si prikrajajo misli za vsakdanji desert.

Sam sebe našel ne boš, za prazen nič bi se begal!«

A vsi so naredili pred sabo globok poklon — —

Le sirota, od rojstva slep, je zaplakal sam nad seboj
in je molil in klet: »Bog s teboj!

Ponižnost, ubožnost in skromnost srca
so najžlahtnejše rožice sveta.«

Jože Plot.

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Konec.)

zrimo se najprej na tiste Levstikove oblike, ki so se v pisavi sprejele.

Med prvimi novimi oblikami nahajamo pisavo bralec, bralka, bralstvo; vodilen, hladilen itd. za staro bravec, bravka, vodiven itd. K tej reformi je nagnila Levstika nekaj podobna hrvaška pisava, nekaj pa Svetčeva teorija, po kateri naj bi bile besede, kakor »prosivec, pogorevec, pisavec, tkavec, umeven, smeven itd.« izpeljane od deležnika na -l, od prosil, pogorel, pisal, tkal, umel, smel. To mnenje je izrekel Svetec l. 1862. v Novicah¹ o priliki, ko je tekla nova pravda o izreki l-a na koncu besed in pred soglasniki.² Sicer Svetec ni vedel, da je teorija napačna, a v praksi si je vendar ni upal uveljaviti. Zato je sam ostal pri stari pisavi (spremenil je le: samostalnik, imeno-

¹ Str. 131.

² Pravda se je začela v Nov. 1861, str. 198, kjer je neki člankar v sestavku O slovenskem govornem (parlamentarnem) jeziku zastopal načelo, naj se jezik natančno tako izgovarja, kakor se piše, tedaj: prišel itd. Članek je izzval živahno polemiko. Prvi se je oglasil J. G., ki je temu oporekal, češ da mora imeti izreka svoja pravila, ker bi se n. pr. volk, smert (tako se je tedaj pisalo!) ne izgovarjalo dobro ko voljk, smêrt (216). Drugi pisec, neki M. P., se je potegnil za prvo načelo (25.); tretji je pritegnil drugemu ter predlagal, da naj se izreka l tako, kakor ga izreka večina južnih Slovanov, t. j. Srbi in Hrvatje, tedaj volk: vuk, gonil: gonio (371). Četrti (Cegnar) je bil zopet za prvo načelo. »Vsaka čerka naj se vselej izreka tako, kakor se piše, tedaj tudi čerka l« (386). L. 1862. je Podgorski-Svetec vprašanje na novo sprožil ter predlagal nekak kompromis, češ da je trdi l tako ukoreninjen v slovenskem jeziku in med ostalimi Slovani, da bi se ne dal izlepa zatreti; zato naj se načelno izreka ko v; »toda to se vé, da tistim, ki so se že od matere naučili, da l čisto izgovarjajo, ne bomo branili tako govoriti.« Nov. 1862, 131. — O zgodovini izreke -l prim. Štrekelj, O Levč. sl. pr. itd. 46–70, kjer je treba dostaviti, da so se izrekli za l tudi Muršec, Navratil in Levstik. Muršec, Slovenija, 1849, 88 piše: »L se naj vsigdar zgovarja po pravici ko l, barem enkrat v šoli ino od omikanih ljudi! Drugi sledé nevedoma.« Navratil, Vedež 1850, 119: »Vsaka (čerka) obderži v dobrem (podčrtal Navratil!) govorjenju povsod in vselej svoj glas; torej se mora brati, kakor se piše: sim bral, brala, rekel, rekla, vidil, vidila, ne pa: sim brau, brava, reku, rekva, vidu, vidva itd.« Levstik je v Napreju 1863 zavrnil Ljud. Tomšiča, ki je svetoval, da se bližajmo Hrvatom in govorimo n. pr. delau sem, biu itd. Levstik mu je odgovoril: »Naša misel je, da, ko bi mi Slovenci dobili kdaj svoje gledališče, morali bi pri glagolih l na konci vedno čisto izgovarjati, ... ker upamo, da bode še celó vsa južno slovanska knjiga nekda tako pisala (267).

valnik, roditel, družilnik).¹ Poprijel pa se je nove teorije Levstik, ki se je prav tedaj pripravljala na velikopotezno reformo v pisavi. Vendar se je zdela teorija tudi njemu tako čudna, da jo je uporabil le pri nekaterih besedah. Tako je začel pisati oblike bralec, volilec, delilec, tiskalen, tiskalnica, pisalnica, a drugo mu ni šlo izpod peresa. Vzporodno s temi oblikami je pisal še preiskovavec, pisavec, poročevavec, igravec itd.² Da pa Levstik ni ostal sredi pota, je bil vzrok Cigale. Ta se je 1. marca 1863. v Glasniku uprl novim oblikam, a na čuden način. Teorijo samo je smatral za popolnoma pravilno (pisal je, da je pravilnejša od kake druge!), a stara pisava se mu je zdela boljša, ker se opira na staro slovenščino in ker se nova ne da dosledno izvesti. »Če bi se hteli ... noveje pisave poprijeti, ali nam ne bo tudi pisati: delalec, delalen, poslušalec, pelec, pilec itd. (saj so te besede enako skrojene, kakor gori omenjene) namesto sploh navadnih delavec itd.? Kaka zmešnjava utegne nastati, če se ne ustanovi gotovo pravilo za pisavo tacihi besedi!« (91). A to neizprosno doslednega Levstika ni motilo, da je le teorija prava! Zato se je odločil, da bo pisal vse besede dosledno, tudi tiste, katere je Cigale perhorresciral. Tako so se pojavile v nadaljnjih njegovih spisih (v Napreju in nato v Novicah 1863 in 1864 ter v Cegnarjevem Valenštajnu)³ oblike, ki so vzbudile dolgotrajne pravde in prave pravcate vojske in razburile takorekoč ves narod, tako »da smo Slovenci«, kakor pravi dr. Detela v Trojki (71), »razkosani po deželah, po načelih in pravopisu.«

¹ Nov. 1862: samostalna beseda 83, 131, roditel 428; 1863: imenovalnik, družilnik 98 (po dvakrat); vendar je pa pisal še: oziravnik 83, nedoločivnik 91.

² Nov. 1862: bralec 28, bralka 399; toda vse drugo je na -v; Naprej 1863: bralcem 1 itd., volilec 2, 12, 17, tiskalnica 2, 3, pisalnica 5, tiskalni stroški 5, delilec 3, 13. Toda v eni sapi: svetovavec 2, 6, igravec 7, 40, poročevavec 17, 25, 29, 41, 53 itd., poslušavci 25, 52, gledavec 40 itd.

³ Naprej: poročevalec 81, svetovalec 87, prepisalcev 91, poslušalcem 92, kmetovalski 115, izpraševalnega 119, delalnica 116, igravec 128, prebivalce 155, ogledovalka 174, čistilno pismo 228, mikalno 229, izvrševalen organ 235, roditel 277, edino-zveličalno 243. Novice 1863: krepčalno 408, gledalci 409, pisalnica, budilna, svetovalstvo 416; 1864: morilni pokoj 51, poslušalci 83, tiskalnica 83, 92, prodalnica 103. Valenštajn, 1864: posnemalce, igralčeva 4, prodalnice 13, pomagalka 62. Pesmi Fr. Preširna: mikalnih 5, pisalec 15, popotovalec 6, razlagalec 31 itd.

Po enem letu je dobil Levstik med najmlajšimi pisatelji že štiri posnemalce. L. 1863. je pisal v Glasniku neki »mladi pisatelj« J. M. že: vodilni duh 235, stvarilna moč 248, pisalstvo 249 in neki štajerski prevajalec: spavalnica 198, pisalnica 200, itd. V Novicah pa Jurčič: prodajalci, zvedalen mož 330 in l. 1864 Podgoričan: maščevalnost 84, poberalci 274, maščevalna srca 275.

L. 1864. sta se izrekla zoper novo pisavo Janežič, ki je izvajal v tedaj izišli slovnici take besede od glagolske korenike, in Marn v Jezičniku, ki je dokazal iz stare slovenščine in drugih slovanskih jezikov, da je izpeljava iz deležnika na -l nemogoča; za nasprotno pisavo so govorile le hrvaške oblike, kakor čitalac, pisalac, tkalac (23—26). Levstik sam se ni dal prepričati, a Janežič in Marn sta imela vendar toliko uspeha, da se v tem času oblike niso več širile; pisala sta jih le Levstik sam in njegov pobratim Cegnar.¹ Celó Jurčič se je poprijel v Slov. vili in v Glasniku l. 1864. in 1865. z neznatnimi izjemami starejših oblik.²

L. 1866. je pa Levstik sam izdal slovnico, v kateri je sankcioniral svojo pisavo. Med primeri, v katerih naj se izreka l kot v, je naštel tudi preporne oblike: bralec, umetalen, hranilnica. Einige schreiben, pristavlja, hier v, jedoch falsch: brávec, umétaven, hranívica (2). Ker je imela slovnica velik vpliv, so se sprejele tudi nove oblike. Proti koncu tega leta so jih pisale že skoro vse knjige, z l. 1867. pa so stalno zmagale v Novicah in v Glasniku.³ Ker se je s tem nova pisava popolnoma utrdila, ni bilo več časa premišljevanja, ali je prava ali ne in katere oblike so prave in katere ne. Zastonj je bil opomin Cigaletov l. 1868. v Novicah: »Ni še menda prav dognano, kako se obrazijo take besede, zlasti samostavniki na -ec, od glagolske osnove, ali od participa, ni li kak razloček med enim in drugim« in kaj je naposled s pridevniki na -aven, -iven (4). Prepozno so se začeli zavedati, da so se pod enotno pravilo vteple raz-

¹ Nov. 1865: nabiralci, pošiljalci 145 itd. in v II. delu Valenštajna.

² Slov. vila 1865: počivavnik 4, bravec 10, svetovavca 15, vasovavca 19, zmagovavka 22. Glasnik 1865: prebivavci 68, maščevavni duh 76, prekupčevavce 72, maščevavnost 101, klevetavka 105, preganjavec, zapiravec 109, strašívno 112; izjema le: vodilne roke 4, sušilna jama 11, sušilnica 11, pretepilnik 73, počivalnik 290.

³ Glasnik je pisal l. 1866. le bralec (od str. 35 dalje), vse drugo na -vec, -ven, n. pr. čitavnica 36, pisavec 34, vabívno klical 50, kljubovavno 125 itd. Toda proti koncu leta: varovalnica 157, svetovalstvo 324, gledalec 420; 1867 že urednik sam: igralec, pripovedovalec 78, za nekadilce 18, vpraševalka 22, mikalnost 22; 1868, 84; pisalcev 10, 11, po čitalnicah in pilnicah 57; 1868, 7, 10, 18; stvarilno moč 58, oznanovalci 90,

lične tvorbe, od katerih imajo nekatere upravičeno l, druge pa v. Nič ni dosegel p. Ladislav, ki je istega leta v Novicah dobro poudaril, da je treba ločiti tvorbe na l (pogorelec, gnilec, vrec, kadilnica — od kadilo —, čitalnica, učilnica, ležalnica, kadilnik itd.) od tvorb, ki se drugače izvajajo in imajo prvotno v (požigavec, morivec, kadivec itd.; str. 66—67). Pišoče občinstvo je šlo poslej svojo pot in je pisalo vse primere z l, bodisi da je l upravičen ali ne; s srcem je bilo na strani l-a, a srce je nevaren modrijan, pravi Stritar, izgubljen je, kdor ga posluša. O v ni hotelo nič več slišati in verjelo je le še tistim slovničarjem, ki so iskali razloge za l, kakor je storil B. Raič, ki je v istem listu p. Ladislava osorno zavrnil in nasproti njegovim tehtnim razlogom nekritično trdil: »Pisavi bravec, pisavec, svetovavec stoji nasproti čisti izgovor v ljutomerski in haloški okolici: tkalec, prisegalec, hrtalec, dulec, omrsalec, nadalje srbski: prosilac, vladalac, pilac, nosilac, igralac, sjecalica; poljski dostikalny, doświadczołny, domacalny, dobywalny« 174.

Tako se je z novim načelom popolnoma napačno rešilo že blizu 250 let staro vprašanje: kaj je s pisavo l, ozir. v? Ker se l pred soglasniki in na koncu besed v narodni govorici že od 17. veka ni več ločil od v, pisatelji niso povsod vedeli, kje ima stati l in kje v. Tako se je zgodilo, da so včasih pisali v namesto l ali narobe: l namesto v; v mnogih primerih se je pisalo oboje, n. pr. tkavec in tkalec, učivnica in učilnica itd.¹

delalcev 353; 1868, 85; izjem ni skoro nič: igravka 6, plesavka 57. Novice imajo v začetku l. 1866. še redno v, n. pr. blaževaven 78, morívna suša 183, redívnega 18 itd.; proti koncu leta je že zmagal l; prihodnje leto (1867) ni več primerov z v, n. pr. prisegalna beseda 154, venčalno znamenje 144, svetovalstvo 254, prorokovalna moč 210, plesalka, bralka 320, predstavljalka 329; 1870: delalec 13, delalnica 2, 320 itd. Deseti brat 1866 ima od začetka vse na -v razen bralec 13, 22, 39, 43 57 itd., n. pr. v sušívni jami 33 zaničevaven 71, plesavka 17, spavnica 130, celo umetaven 41, rivec (112); proti koncu knjige je le -l: zaničevalen 181, pomagalka 187, podučilen 212.

¹ Naj navedem tukaj zglede take pisave izza noviške dobe: Novice 1843: rezivnik 12, pavc 27, 46, pogorelcov 28, ovna (!) = volna 52, scavnica 54, sejavnica 59, sušivnica 61, v ovna 72, živina se omolsa (!) 99; 1844: gostivnica 10, umetavnim 14, žganjarije in spilnice (!) = pivnice 23, 59 itd.; toda pivnica 173, rivček 54, postopače in rakolnače (!) 104, učilnica 96, 127, 139, 163; 1844: 15; 1848: 115 itd.; konja sta vozilnice polomila 95, gnojica iz serilnikov 106, gojilnica 146, 163; 1845: 131; omikavnica kertača 166, hranivnica 183, ohranilnica 200; 1845: palc 62, hranilnica 105 (po l. 1847. skoraj redno!), spalnice 150, gostilnica 107, gostivnik 107, cesarskih služilste v (!) = uradništvo 108, slamorezilnikov 130, škropilnica 130, učilstvo (!) (priloga 50. lista); 1846: za komovcam 10, igravcam in igralicam 28, učivnica 39, sušilnica 165; 1847: mastna golna (!) = govno 33, mazilnica Schmierkübel 128,

Ko je začela zmagovati Levstikova pisava, so počasi izginjali primeri z *v*; l. 1862. je zapisal v Nov. Cegnar prvič: čitalnica (359), trikrat, dalje 392 za dosedanje čitavnica; poslej se nahajajo v Nov. sledeče oblike: 1863 tipavnica 400, Erjavec; toda na isti strani še: tipavnica, oboje po trikrat!, kobilica selivka 400, Erjavec; gojilnica, konvikt 292, učilni načrt 170, gostivnica 338. Glasnik 1863, Erjavec: rezalnik 105, pri šivalni mizici 109, dihavke 345, trikrat, trepavnice 345; svetilnikov 98, Valjevec; Jurčič: Gl. 1864: kresilna goba 57; 1865: spavnica 3, 39, prebivavci 68, v sušilno jamo 11, v sušilnico 11, rivec 36, svetilnica 41, umetavno 104.

V nadaljnji dobi se načelo samo ni več spreminjalo, spremenile so se le posamezne besede. Oblike delalec, delalen, delalnica, vrtalka, mikalen, klalen, klalnica, opletalen, pilnica itd. v pisavi niso zmagale, čeprav so se rabile dalje časa v vseh tedanjih listih.¹ Dalje je ostala poleg jezikovno pravilne oblike zveličalen, zveličalna, zveličalno tudi starejša pisava zveličaven v rabi. Vse druge primere so pisali listi kolikor moči dosledno z *l*, na *v* jim je ušlo le malo oblik.² Po l. 1880. se je začel upirati pisavi z *l* p. Škrabec, in to zlasti pri samostalniki, ki pomenjajo delujoče osebe.

stavne zvezde ali stavnice, to je nepremikavne 150 (večkrat), 158, pregovori Belih Kranjcev: brez skrivalca (!) ni kralca Kobe, 182); 1848: oskerbilnica za mladenče 91, sporočilne, menilne pisma 107, zvezde svetilne 183, (L. Toman); 1852: sėsalka 91, sesavne luknje 91, škropivnica 91, tišavka tišči 194; 1854: rezilnik 28, vodna sisalka 32, po hrvaškem: sviraljka (274, L. Toman; enako Valjavec, Glasn. 7. zv. 116: za deržaljko suči 1855: brisavka 91, s hladilnimi soki (!) 91 (oboje Jeriša); 1856: predivnica 4 (enako Pleteršnik) Davčarji pravijo kampeljnu sčesavnik 15 (nima Pleteršnik !); 1857: tkavec, tkavstvo 6 (Terstenjak); 1859: rivček 74; 1860: to ni učilnica, ampak mučivnica 345, učilnice naj bodo omikavnice, nikar mučivnice in tujivnice 352 (vse B. Raič). Slovenija 1848: skoro redno ima: učilnica; med našimi zatemnelci 3, očaravno moč 42. Vedež 1849, II.: hranilnica 10, učilnica 161, svetilnica 1850 164, gostivnica 265. Slov. bčela 1850: vmivalnica 33, nosilnica 34, 35, tiskavneža papirja 128. Valjavec, Pesmi, 1855: slonilnik 121. Glasnik 1858: vmetavni so 1. zv. 140, kresivna goba 2. zv. 2, 4. 29 (vse to Levstik!); posamezno: svetilnica 5. zv. 4; 6. 38, spavnica 6. 99; 7. 2, gostivnica 7. 2, vabivne rože 7. 101; 1868: k o v e k (!) = kolk, Hüfte 85 (Stritar).

¹ Poleg zgoraj naštetih listov so pisali te oblike še sledeči: delalec Glas. 1867. 353; 1868. 85; Zora IV. 20 itd., delalnica Zora IV. 3; Zvon 1889. 387, vrtalka Zvon 1870. 99, 107, mikalen Zvon 1886. 553; 1888. 638, klalen Zv. 1876. 82, opletalen Zv. 1870. 233. Mariborska Zora je pisala tudi: čaralni je I. 48, Zvon 1885 pa čaravni darovi 77, čaravnice 389, zdaj pišemo po strsl. č a r o v e n. Poleg skladalnica (Pavliha, 1870. 12, dalje v dun. Zvonu) se je rabilo: skladanica (redno v dun. Zvonu).

² N. pr. Lj. Zvon 1883: razstavljavci 459, 1885: zanikavni 563, 1890: stiskavec 325, 328, 520 itd.

Tak je bil položaj, ko je vzel Pleteršnik pisavo v roke. Iz Miklošičevih, p. Ladislavovih in dotedanjih Škrabčevih spisov je bilo lahko spoznati, kakšna mora biti jezikovno pravilna pisava pri samostalniki; za pridevnike se še ni dalo določiti, zlasti ne za take, ki se končujejo na *aven*, *iven*, ozir. *alen*, *ilen*, ker jih drugi Slovani skoraj ne poznajo. Tako je bil Pleteršnik pri njih zopet navezan le na ugibanje — kakor prejšnji pisatelji za druge oblike. In tako se je zgodilo, da je nastavil Pleteršnik pri pridevniki napačno pisavo: pri samostalniki je pravilno pisal *v*, kjer je jezikovno upravičen, pri pridevniki pa razen nekaj izjem ne. Za primere, kjer je *v* upravičen, je nastavil tale obrazec: *avec*, *avka*, *avski*, *avstvo*, ozir. *ivec*, *ivka*, *ivski*, *ivstvo*, toda *alen*, *alnost* itd. ozir. *ilen*, *ilnost*, n. pr. *igravec*, *igravka*, *igravski*, *igravstvo*, toda *igralen*; *morivec*, *morivka*, *morivski*, *morivstvo*, toda *morilen*, *morilnost* itd.

Da v taki pisavi ni nekaj prav, je Pleteršnik sam dobro čutil. Dočim je namreč pisavo samostalnikov izpeljal dosledno, se mu je pri pridevniki vedno iznova pojavljal dvom, da utegne biti njegova pisava napačna. Le tako si moremo razlagati nenavadno nedoslednost, s katero je pisal pridevnike. V omenjenem obrazcu se dado zaslediti pri pridevniki sledeče variante: a) v mnogo primerih je pisal dvojne oblike, n. pr. *dejal*, *lna*, *dejavnost* in *dejaven*, *dejavnost*; *klalen* in *klaven*; *spalen*, *spalna* *suknja* in *hkrati* je upošteval tudi pisavo *spaven*; enako: *pitalen*, *pitalna* *živina* in *pitaven*; *žgalen* in *žgaven*, *ženilen* in *ženiven*, *igralen* in *igraven*, *povračevalen* in *povračevaven*; pri tem je večkrat dopuščal dvojno izpeljavo, starejšo, ki je bila jezikovno pravilna, in mlajšo, n. pr. *opominjalen* in *opominaven* (iz: *opominav*), *tiščalen* in *tiščaven* (iz: *tiščav*); b) v nekaterih primerih je obdržal samo *v*, dasi se je rabila semtertja v praksi tudi pisava z *l*, kakor za nekatere primere to izrečno pristavlja, n. pr. *požrtvovaven*; *opomba*: »nav.(adno se namreč piše) -alen«; enako: *neučakavni* (-alni); brez pripomb stoji samo -*aven*: *opletaven*, z *opletavno* *nogo*, dasi je pisal Jurčič to mesto, ki ga Pleteršnik navaja: z *opletalno* *nogo*¹; dalje je pisal samo -*aven*: *obetaven*; *pitaven*, *pitavni* *dan*, *pitavni* *stolec* (od *pitati*, *vprašati*), *rvaven*; *piven* (prim. *pivec*), *pivni* *papir*; *delaven*, *delavnica* (toda *brilen*, *brilnica*, pa *brivec*, *brivski*, *brivstvo*; enako *klalnica*). Večkrat se je skušal takim pridevnikom ogniti, n. pr. *gospodovaven* = *gospodljiv*, *izbiraven* = *izbirčen*, *grajaven* = *grajav*, toda pisal je *grajalen*.

¹ Zvon 1870, 233.

Ker Pleteršnikova reforma ni zadela na odpor, tudi Levec ni mogel slutiti, kaj ga čaka, če sprejme to pisavo v novi Pravopis. Če Pleteršnika niso kamenjali, je bilo pričakovati, da tudi njega ne bodo. A njega so! Pišoče občinstvo, ki že nad 35 let ni bilo več vajeno raznih avcev, ivcev, avstva, ivstva in podobne »naivnosti« in je tako rekoč zrastle ob l-u, ni moglo več sleči železne srajce. Kdo se bo zato čudil, da so se nasprotniki sklicevali na načelo pravopisne rabe, kateri v gotovih primerih tudi ne moremo odrekati upravičenosti. Začel se je neusmiljen boj, ki je veljal v prvi vrsti povzročitelju te pisave — Škrabcu. Toda Škrabec ni bil samo kos vsem nasprotnikom, temveč je odkril tudi slabosti Pleteršnikove pisave, zlasti pri pridevniki. V gigantski borbi je s čudovito akribijo dožgal, da imajo verbalni substantivi, ki imenujejo osebe po njih delavnosti, prvotno končnico ivec, avec, ivka, avka. Imena tistih, ki kaj delajo, so izpeljana ali iz glagolskih pridevnikov na -v, ali naravnost iz glagolskega debla na -a, -i, ki mu je pred končnico -ec pristopil v. Veliko teh imen je iz glagolskih pridevnikov na av, iv, n. pr. igrav: igravec, igravka; hirav: hiravec, hiravka, hiravnica itd. Imena oseb pa, ki so kaj delale, izvršile ali pretrpele, imajo prvotno končnico -lec, n. pr. pogorel: pogorelec, umrlec, volilec: kdor je v posameznem primeru volil itd. Enako imajo izvedenke iz samostalnikov na -lo (prvotno iz -dlo) končnico lec, lka, lnik, lnica, n. pr. vrelo: vrec, pralo: pralec, nosilo: nosilnice, kadilo: kadilnica itd.¹ Dalje je dožgal tudi, da je moderna pisava pridevnikov na alen, ilen, večinoma napačna. Upravičen je l večinoma le pri primerih, ki so izvedeni iz dovršnih glagolov, n. pr. dopolnilen, zadostilen, zveličalen itd. Pridevniki, ki so nastali iz glagolskih pridevnikov na av, iv, imajo prvotno končnico aven, iven, n. pr. vojskovav: vojskovaven, zapovedovav: zapovedovaven, hladiv: hladiven, vodiv: vodiven itd.

Zdaj šele moremo prav spoznati, kako jo je Levstik pri tem pravopisnem vprašanju zavozil. Ali po toči ne pomaga zvoniti; pišimo, kakor se je v praksi sprejelo! Pisave ne bo nihče več pre naredil. Toda druga je z izreko. Kdor hoče pošteno slovensko govoriti, bo izrekal v tam, kjer je prvotno upravičen. Saj je tako tudi začetnik te pisave, Levstik sam hotel. V svoji slovnici pravi: Das l wird als v (u) ausgesprochen: ... vor den Bildungssilben ec, en, nik, nica, z. B. brálec, umétalen, zélnik, hranílnica (2) —

Enako napačno je začel pisati Levstik jabolko za prejšnje pravilno jabelko. Pisava -el-

¹ Prim. zlasti Cvetje, XXII, 5.

je zaradi tega pravilna, ker se polglasnik pri zlogotvornem l-u v nenaglašanih in kratkonaglašanih zlogih ne spreminja v o kakor v dolgonaglašanih zlogih. Tako so pisali v tem času še čelnar, želč in celo želna, želtav za sedanje čoln, žolč, žolna itd., tako je pisal tudi Levstik do l. 1870. Tedaj pa je spremenil nele pisavo čoln, žolč, kar se da po analogiji opravičiti, ampak tudi jabolko, kar ni opravičljivo. Nova oblika se je sprejela splošno šele po l. 1885.¹

L. 1864. je nadomestil staroslovensko obliko dejati, dejal, dejanje za dotedanje djati, djal, djanje. Leto pozneje je rabil novo obliko že Jurčič v Slov. vili, toda več let so jo pisali le ožji somišljeniki Levstikovi, stalno se je sprejela šele z dunajskim Zvonom.² Pozneje je skušal ohraniti Škrabec slov. obliko djati, djanje, a brez uspeha. »Moderna pisava dejal, dejanje gre... nazaj čez zgodovinsko mejo naše fonetike (narečja in zgodovinska pisava poznajo namreč le djati, djanje!) in se ne da lahko opravičiti.«³ Toda ta oblika je ravno tako upravičena kakor vse druge staroslovenske oblike, katerih je v naši pisavi mnogo.

V Napreju je začel pisati surov, surovost itd. za staro sirov, sirovost. Oblika surov je po preglasu sorodna s sirov (nastalo iz syrov) in se nahaja v nekaterih slovanskih jezikih (v češčini, poljščini), po katerih je Levstik pisavo povzel. Nova oblika se je hitro širila in se kmalu splošno sprejela. L. 1865. jo je že pisal Jurčič v Slov. vili in v Glasniku, prihodnje leto pa Mencinger in Greg. Krek v Novicah. Z l. 1870. so jo stalno pisali Novice, Zvon in drugi listi,⁴ tako da je docela izpodrinila obliko sirov. Pleteršnik pa je Levstikovo obliko zavrgel ter sprejel zopet obliko sirov. Ker je pišoče občinstvo imelo več smisla za pravopisno rabo kakor Pleteršnik in Levec, je oblika surov v pisavi ostala in se rabi vsaj toliko kakor oblika sirov.

V Napreju je začel pisati po starih naših pisateljih oblike ničemuren, ničemurnost za dotedanje nečimeren, nečimuren itd. Nove oblike je rabil dolgo časa sam, občinstvo se jih kar ni ho-

¹ Levstik je pisal v slovnici 26 še jabelko; enako Stritar v Gl. 1868, 59. V Mladiki 1868 je pisal Levstik želna 55; Glas. 1864 ima želtavo 60, čelnar 41, čelnič 42; Gl. 3. zv. 14: je kanilo nekaj želči (žen. spola!) iz peresa. Obliko jabolko je prvič zapisal v Zvonu, 1870, 285.

² Prvič jo nahajamo v Valenšt. 8. in v Nov. 1864, str. 83, 93 itd. V Slov. vili, 1865, 31: dejanje, toda str. 33 še: je djal.

³ Cvetje XXX. 6.

⁴ Naprej 1863: 1, 139, 159 itd. Nov. 1863: 408, 409, 416 itd. Jurčič, Slov. vila: 16 dvakrat; Gl. 1865, 312; Mencinger: Nov. 1866, 11; G. Krek: l. c. 145.

telo poprijeti. Nahajamo jih le v Zvonu l. 1870. in v mariborski Zori.¹ Celo Lj. Zvon, ki je sicer vestno nadaljeval Levstikovo delo, je ostal ves čas do l. 1895. pri pisavi nečimeren, nečimuren. Levstikovi obliki je pripomogel do zmage šele Pleteršnik, ki jo je prejel v slovar.

Levstik je vpeljal tudi oblike graščina, graščinski, graščak za prejšnje grajščina, grajščak. Poslednje oblike so iz mlajšega pridevnika grajski, graščina je iz starejše oblike graski, in to iz gradski, kakor se govori še na vzhodu in kakor so štajerski in koroški pisatelji v tej dobi še tudi pisali. Ker je sprejel oblike graščina, graščak, je dosledno sprejel tudi starejšo obliko gradski (redko graski) ter zavrnil mlajši pridevnik grajski.² A pišoče občinstvo ni ravnalo dosledno: sprejelo je graščina, graščinski, graščak, ubranilo pa se je obliki gradski in ostalo pri obliki grajski, dasi je Levec še ves čas v Lj. Zvonu pisal gradski in je tudi Pleteršnik zavrnil grajski in sprejel le gradski. Naposled se je Levec vendar vdal in prevzel v svoj Pravopis živo obliko grajski. Le škoda, da se Levec ni v več primerih emancipiral od Pleteršnika! Oblike graščina, graščak itd. je sprejelo vse pišoče občinstvo, le dr. Sket je v vseh knjigah, ki jih izdaja Družba sv. Mohorja — in celo v šolskih knjigah — držal obliko grajščina, grajščak — bil je pač jezikoslovec stare mere!

Levstik je skupno z oblikami gradski, graščina itd. pisal dosledno tudi druge take starejše oblike, ki žive še v vzhodnih narečjih, kakor gospodski, gospodska, gospodstvo, bogatstvo, bitstvo itd., kar so tudi pisali tedanjí štajerski pisatelji B. Raič, Trstenjak, Šuman in vsi štajerski sotrudniki mariborske Zore.³ V pisavi se je vse to zavrnilo — razen gospodstvo.

¹ Najprej: 15, 59, 60 itd. Zvon 1870, 115, 213, 218, 268; Zora IV. 20 itd.

² Z oblikami gradski, graščina itd. je začel v Mladiki, 1868, 44, 65 itd. Dotlej je pisal še mlajše oblike grajščina itd. Naprej: 19, 60 itd. Utrdil je pisavo graščina itd. dun. Zvon; Zv. 1870 je pisal seveda tudi graski 340, 341 in gradski 147 itd.; redno je pisala tako tudi Zora.

³ Mladika: gospodstvo 174; v Jurčičevem Dr. Zobru: gospodski 18, 19, bogatstvo 40. Mej dvema stol.: gospodski 32, do gospodske (= gosposka!) 63 itd. Obliko gospodski je hranil tudi Levec v Zvonu od 1881 do 1895, a brez uspeha. Vse te oblike je splošna pisava zavrnila, le gospodstvo se je sprejelo, ker je beseda na novo tvorjena in so jo tako že dolgo let pisali, n. pr. Nov. 1848, 155 trikrat: gospodstvo; 1856, 84 pod rimskim gospodstvom; Novice so pisale tako tudi bitstvo 1854, 155; bitstveno 1851, 139; enako Slovenija, 1849, 321; dalje sosedščina Nov. 1857, 14 — kar se pa ni sprejelo. Pleteršnik je vse te besede pisal v mlajši obliki (go-poski, gosposka, bogastvo, bistvo soseščina), in se tudi ni pomišljal, storiti besedi gospodstvo krivico; on piše gospostvo.

Nam. jezikovno nepravilnih oblik Juri, Jurja; juli, julja; evangeli, evangelja itd., ki so se pisale še v vsej noviški dobi, je uvedel v slovnici l. 1866. oblike Jurij, Jurija; julij, julija; evangelij, evangelijski itd.¹ Nova pisava se je takoj sprejela. L. 1868. je že pisal Celestin v Glasniku Jurij, Jurija 50, 88, Levstik sam pa l. 1870. v Zvonu. Pozneje so se pisale tako ves čas ne samo te oblike, ampak tudi januarij, januarja; februarij, marcij, junij itd., poleg januar, januarja; februar, februarja; marec, marca, kar je jezikovno tudi pravilno. Zato nam je nerazumljivo, kako je mogel pogreti Levec staro jezikovno nepravilno obliko Juri (ki jo piše brez roditelja!)² Slovensko more biti le Jurij, Jurija (v dostojnem, resnem govoru) ali pa Jur, Jurja (v domačem govoru) kakor januar, januarja, ne pa januarí, januarja! Levstik je ostal samo pri prvi obliki in je pisal po njej celo deminutiv: Jurijček, Jurijčka,³ kar je pisal tudi Levec vsa leta v Ljublj. Zvonu. A splošna pisava je to zavrnila in je izvajala deminutiv Jurček od Jur.

V slovnici l. 1866. je nastavljal tudi pravilnejše oblike oziralnega zaimka pri komer, s komer; pri čemer, s čimer, ki so se v pisavi sprejele.⁴ Do zmage sta jim pripomogla dun. Zvon in Zora. Pozneje je skušal uvesti tudi druge jezikovno starejše oblike, kakor z nikomre, nikogre itd., kar pa splošna pisava ni sprejela. Enako je pisava zavrnila vse poznejše Škrabčeve oblike, ki so sicer jezikovno pravilne, n. pr. nikoger, ničeser, nikomer, ničemer (daj.), kaker (toda sprejele so se oblike kakršen, kolikršen, kar je uvedel Levec okoli 1884 v Ljublj. Zvonu po Škrabcu), kamer itd.

Po Levstiku pišemo tudi etimologične oblike serec, serast konj, brkatí ser, kar se je prej pisalo z i.⁵

¹ Str. 143.

² Str. 64. Ali je morebiti Levec prezrl popravek na str. 143. k str. 10. v Levstikovi slovnici?

³ Zvon 1870, 293 itd.

⁴ Str. 43. Nekaj časa je pisal tudi koger. Gl. 3. 112, Zv. 1870, 69, kar je posnemal včasih Stritar (Dun. Soneti 1872, 9, 15). Prej so pisali po analogiji pri komur, s komur, pri čemur, s čimur. Zavedal se je dobro, da te oblike niso najstarejše, ker pravi v opombi: Man hört unter dem Volke noch die vollen Formen nikomre 46. Pozneje jih je skušal res uveljaviti (n. pr. Mladika 209, Dr. Zober 132 itd.), a v pisavi jih ni nihče upošteval. V orodniku je jezikovno pravilna oblika s čem (ne čim), kar se hrani še na štajerskem; to so štajerski pisatelji skušali tudi uveljaviti (Zora je redno tako pisala!), a se jim ni posrečilo. Tako piše tudi še Škrabec.

⁵ Prvič je pisal tako v Zvonu 1870: serasta kobilica 346 itd. Dotlej se je pisalo napačno, n. pr. Deseti brat: sirec 4, sirast 61. Seveda se je zmotil kdo še tudi pozneje, n. pr. Lj. Zv. 1892 na sirci 144, toda 1893 ser 401.

Levstikova zasluga je, da se pišejo nadalje oblike, kakor domov za prejšnje domu;¹ žena rajša (najrajša) dela poleg rajši (najrajši); dete rajše (najrajše) spi poleg rajši (najrajši); dražji, dražja, dražje, ožji, globočji, mečji, višji, nižji za prejšnje draži, oži, globoči, meči, viši, nižji itd.² (pri tem se je pa, žal, sprejela tudi jezikovno napačna oblika večji, večja, večje nam. veči, večja, večje, kar seveda ni Levstik zakrivill); kateri za dotlej nav. kateri;³ sever: severa, severu za dotedanje severja, severju; mislec: miselca, miselcu, pomislek: pomiselka, pomiselku itd. za prejšnje jezikovno napačne končnice misleca, mislecu, pomisleka, pomisleku itd.; dehteti, dehteč,⁴ kar se je pisalo prej po krivi analogiji duhteti; do dobra je utrdil Levstik v naši pisavi tudi oblike pastirica, pestunja, lisica, deležnik zaželen, zaželena, zaželeno; zanikaren, zanikarna, no; dreviti, zmerom itd.;⁵ takisto je njegova

¹ Prvič je pisal v Zv. 1870, kar je na str. 368 utemeljil.

² Dotlej se je navadno tako pisalo; v slovnici 1856 je imel še oboje oblike: meči in mečji, laži in lažji, viši in višji, globoči in globočji, draži in dražji 28. Oblike mečji, lažji itd. se nahajajo že v stari slov. (prim. Leskien, Gramm. d. altbulg. Spr. 1909, 125) in se govore na zapadu.

³ Kateri je začel stalno pisati Zvon 1870.

⁴ Tako šele v Zvonu 1870, str. 373. Prej še sam v Mladiki: seč je duhtela 121. Primeri prejšnje pisave: Gl. 7. zv. 99 (duhteče rože); 8. zv. 1881; na duh se je naslovila marsikatera oblika, n. pr. dušeče seno (= dišeče), Gl. 7. zv. 26, Mencinger; amoniak se izduši, Nov. 1843, 14; v starejši dobi so pisali duhtati, izduhtati (= tuhtati!), n. pr. Nov. 1861, 270; izduhtati; 1856: je preduhtal 354; Slovenija 1848, 160: pesem je zduhtana bila. Primeri analogijske pisave so še: izvoljiti (volja!) Slov. 1848, 10, 11; dovoljiti (dovolj), Nov. 1843–1845; željeti, željim (želja), Nov. 1843–1845; mrakniti (mrak): mraknilo bo sonce, Nov. 1851, 149; 1855, 80 (merknenje prvič v Nov. 1860, 219); usuhniti (suh) Nov. 1843, 14; dalječ (dalja), kar je pobijal v članku Gl. 1859, 3. zv. 190; grometi (grom), kar je zavračal Gl. 1858, 2. zv. 69; krivav (kri, kar je že stara oblika!) Nov. 1843, 27; sinaha (sin) = snaha, kar je začel pisati šele Jurčič prvič v Gl. 1864, 122. Po analogiji pridevnikov na -ljiv so pisali: rastljina Nov. redno od 1843 do 1853, ozebljina Nov. 1848, 14, opekljina, zmerzljina, pasja stekljina, vse to Nov. 1848, 18, trohljina N. 1848, 22, smodka (smoditi!) se je redno pisalo, n. pr. N. 1851, 203; 1852, 387 Cegnar; toliko desetic se posmodi na prismojenih pluča osmodečih smodkah, P. Ladislav, N. 1863, 6; Gl. 3, 45; Namesto smodka bi se moralo po naše reči smojka — Loška smojka, Gl. 4, 59. Tako se je pisala ta beseda ves čas do Pleteršnika, ki ji je uganil izvor — smotka = smotati se! Danes se piše še taka tvorba: manjkati, prim. kar piše Hicinger, Nov. 1853, 375: piše (se) manjkati po koreniki manj(!).

⁵ Pastirčica: Zv. 1870, 292; ljudska oblika pastirica se je pisala še dolgo celo v Lj. Zvonu; pestunja: Naprej, 192; lisica sta pisala poleg Levstika še Valjavec in Jeriša; zaželen (ne zaželjen!): Gl. 1865, 166 (Jurčič); 1866. 32, 73, 172; 1867, 177 (S. Gregorčič); Zvon 1870 in Lj. Zvon sta pisala

zasluga, da se je sprejela končnica -om v množ. daj. nekaterih srednjih samostalnikov, n. pr. k ustom, pljučem, tlom, vratom itd.¹

Jurčič in Gr. Krek sta začela v tem času pisati po etimologiji mezinec za dotedaj navadno ljudsko obliko mazinec; Levstik je pisal to po ljudski izreki, dasi je bil v vsem drugem neizprosen etimolog,² kar pač dokazuje, da ni nihče vseveden. Etimologično obliko je pozneje prezrl tudi Levec, ki je bil sicer hud etimolog in je pisal še do l. 1892. po starem mazinec;³ pozneje se je tudi Zvon poboljšal.

To in še vse tisto, kar smo v prejšnjih poglavjih našli, se je po Levstikovem vplivu v pisavi sprejelo; a še več je tega, kar v pisavi ni zmagalo, dasi so marsikaj tega dolgo časa pisali isti sloveči pisatelji.

Kakor smo že omenili, se je mnogim Levstikovim staroslovenskim in etimologičnim oblikam večina pisateljev ustavila in se sploh ni hotela pečati z njimi.⁴ Veliko oblik pa se je samo začasno sprejelo.

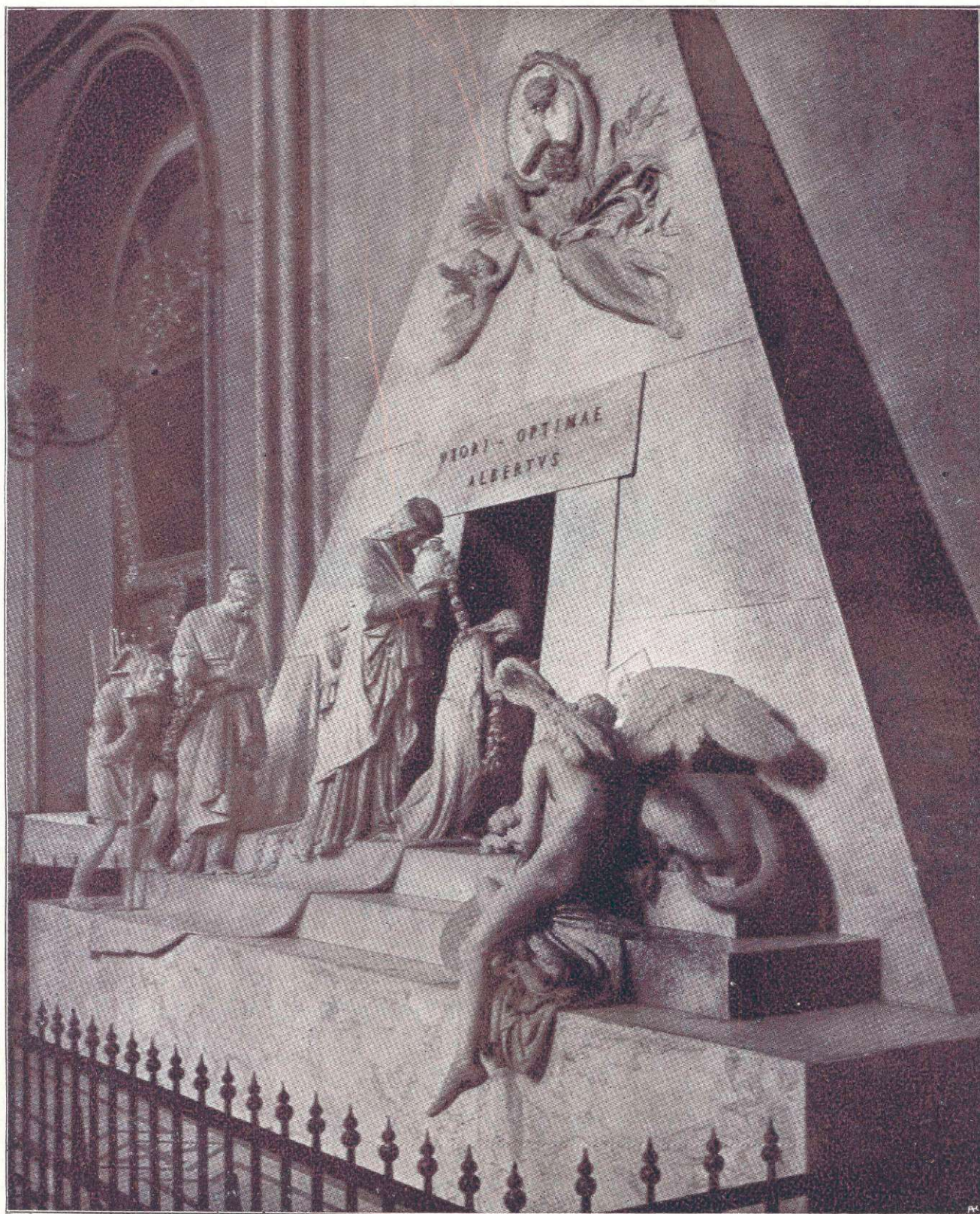
tako redno; zanikaren: Naprej, 115, 291 itd. dreviti: Gl. 1864, 124, v zadnjih letih je pisal Glasnik že redno tako; zmerom so pisali že drugi (Jurčič, Gl., 1864, 281; 1865, 3, 99), a redno so Glasnik in Novice pisali zmirom; Levstik je v slovnici 127 zavračal pisavo zmirom in določil zmerom, ker jo je spravil v zvezo z mera: v eno mero, v enomer; pozneje je sam omahoval kakor vsi drugi listi tudi (naravnost mučno je bilo omahovanje v Lj. Zvonu med zmerom in zmirom, vender in vendar ter čigar in čegar!); zdaj se je sprejelo stalno zmerom, pa naj si bo etimologija taka ali taka (Koštial jo smatra za prestavo nemškega stets!).

¹ Dasi se je po zaslugi Podgorskega pri drugih samostalnikih že od l. 1849. pisala končnica -om, se je ohranila pri imenovanih samostalnikih zastarela končnica -am; tako je pisal še sam Podgorski l. 1862. v Nov., str. 91: k tlam, enako Gl. 1. zv. 5; 6. zv. 4, 36; Pesmi Fr. Prešerna, 1866, 24: k tlam; dalje Zv. 1870, 8 Ogrinec: proti tlam; toda Levstik: k tlom: Mladika, 9; enako: z usti 121, po črevih 117; k ustom, Vodn. spom. 175 dvakrat, Janežič, Gl. 1862, 199; dalje: pljučem bi zraka privoščil: Gl. 1865, 8 (Jurčič) k ustom: Gl. 1865, 164. Dr. Zober: proti vratom 53, k ustnom 58. Čudno je, da se je proti oblikam jetrom, pljučem, vratom, drvom (daj.) s pljuči, jetri, z vrati, z drvi (orod.) boril še Perušek, Bravec ali bralec? str. 32; tam, kjer se govori o pri drugih samostalnikih, se govori tudi v daj., n. pr. v Beli Krajini: jetrom, ustom, pljučom, rebrom, drvom.

² Jurčič: Gl. 1864, 137; 1867, 67; Krek: Nov. 1866, 145, toda Levstik, Valenštajn, 1864: mazinec 58 trikrat.

³ Lj. Zvon, 1888, 418, 425 z mazinecem; 1890, 147, 148: mezinec; po l. 1892. mazinec: 1892, 160; 1893, 553.

⁴ Take oblike so bile, n. pr. nejmam, nejmaš, nejma, nejsem, nejsi, nej (kar je pisal Levstik v Nov. 1862, 399; 1868, 82 itd.); (o)pomneti, (za)pomnel, opomnela (Nov. 1866, 380; Gl. 1867, 243; Zv. 1870, 162) za pomniti, pomnil; veznik i ali ino za in (po vzhodnih narečjih. »Skorej na celim slovenskim štajerskim ne govorijo in... ampak... i ali ino« (Vedež, 1848, 17); izmed zapadnih pisateljev so pisali

*Canova: Grobni spomenik nadvojvodinje Marije Kristine.
Dunaj. Avgušćinska cerkev.*

Take oblike so umetno vzdrževali pri življenju ožji prijatelji Levstikovi, kakor L. Gorenjec Podgoričan, Fr. Štrukelj, nekaj časa tudi Stritar, Janko Pajk, Cimperman, posebno pa Jurčič in Levec, ki sta imela do l. 1895. vse vodilne liste in publikacije v svojih rokah. Jurčič je izdajal številna leposlovna dela in politični list Slov. Narod (do l. 1881.); samostojna dela je dajal navadno Levstiku v popravo, zato je pisava čisto Levstikova. Levec pa je imel v rokah Lj. Zvon (do l. 1895.) in vse važnejše publikacije pri Slovenski Matici. Levec ni bil tako odvisen od Levstika kakor Jurčič. »Ako ga tudi nismo posnemali v vseh stvareh, mnogo njegovih nazorov nam je prijal«, piše sam Levec glede pisave, »kar je bilo dobro v njegovih naukih, to smo vzprejeli, a zavrgli, kar je bilo pretiranega.«¹ A pretirana se mu ni zdela

Valjavec (Vedež, 1850, od str. 329 dalje), Jeriša in Levstik, v Pesmih 1854, pozneje Nov. 1862, 1864, 1868 in drugod. Posnemal ga je tudi mladi Levec, Gl. 1866, 417: cvetje i zelenje; veznik ka za da ali ker (zato, ka ni res; so pravili, ka je v cvetju bilo; Stritar je to javno bičal v pesmi Prešeren v Eliziju, Mladika, 121: »Povsód, kjer koli se polglasnik čuje — Na zemlji se denès tvoj god (= Prešernov, tako govori Vodnik!) praznuje, — kjer »ka« jim ni izrekati mogoče«); predlog brezi (= ogrsko-slov.) za brez; predlog meju za med (Valenštajn, Nov. 1868, 82, 83 itd.); predlog zboga za zbog (Nov. 1862, 221, 233, 399 itd.), zaimek ki, kega, kemu, v množ. ki, kih, kim, ke, pri kih, s kimi (Levstika so posnemali Jenko, Gr. Krek i dr.) za kojega, kojemu, ozir. katerega, kateremu itd.; oblike ob trijeh, štireh (trijeh dni, Naprej, 93, Nov. 1864, 83; Zv. 1870, 329; na štireh oglih, N. 1868, 118 itd.), v štireh deželah, Zv. 870, 258); končnice ije, ijo, n. pr. listije, za pečijo, živienije, sè smrtijo (take oblike izprva ni pisal redno, v slovnici jih omenja le v opombi, pozneje pa jih je redno pisal; od 3. letnika dalje ga je posnemala Zora, drugi listi ne); 3. os. množ. v sed.: oni se povrnó, kažó, karavane potujó, ne mogó, hote (kar je navadno še na vzhodu; posnemali so ga L. G. Podgoričan, Nov. 1864, 1869, Zora I in v poznejših letih Jurčič, Dr. Zober, Mej dvema stol. itd.); spreminjanje goltnikov v sičnike (Kraljedv. rok.: po Prazi 5, v obleci 9, kozelnici 9, po dolzem 9, vojaci 18, Gl. 1. zv.: travnici 14 širocih(!) polji (rod. množ. 16; spreminjanje sičnikov je branil v Gl. 3. zv. 34; Naprej: Turci 3, Grci 13, 47, uradnici 45, v oblacih je zevrelo 192, Nov. 1864: odvetnici 93, v jezici 84, 92 itd., pri tem je našel nekaj posnemalcev: Jenko, Gr. Krek, Jurčič itd.); pisava bog za navadno obliko Bog (kar je začel Valjavec, Pesmi, 1855, 113, 140, 149, 173 itd.), tako sta pisala stalno Stritarjev Zvon in Zora, od 3. letnika dalje; Stritar je v Gosp. Mirodolskem zagovarjal to rabo: »Ne verujem, da žalimo boga, ako ga pišemo po našem pravopisu, z malo čerko. Ako bi mu hoteli s čerko izkazovati primerno čast, s kako veliko čerko nam bi bilo pisati njegovo imé!« 1876, 85; redna raba polglasnika v množ. rod., kar je v rabi na vzhodu in so pisali štaj. pisatelji; Levstik, Naprej: stranek 45, od normalek, realek 139; Nov. 1867, 310: opazek (Žepič); Gl. 1867, 245: delavek (Fr. Marn); Gl. 1868, 151: bilek; Levstik Zv. 1870: bralek 73, pijavek 199, do štireh praved 329, monštranec 284, žveplenek 242 itd.

¹ Levstikovi zbrani spisi, V. zv. 348.

izlepa kaka oblika! Njemu kakor Janku Pajku, ki je dobil l. 1874. mariborsko Zoro v roke, ni bilo zadosti Levstikovih etimologičnih oblik; etimologizirala sta — prav v Levstikovem duhu — še vsak zase na svojo pest. Od l. 1874. do l. 1895. so bili za našo pisavo hudi dnevi; Levstikovo silno etimologiziranje je šlo v klasje. To so tisti dnevi, o katerih so, kakor smo že videli, toliko tožili naši pisatelji. Ni čuda, da se je pojavil tudi odpor proti toliko mrtvim oblikam.

Najhujši je bil odpor Stritarjev, ki pa ni nič izdal; poleg njega so se branili take pisave konservativni krogi v Ljubljani in dr. Sket, ki je določal pisavo vseh listov in knjig, ki jih je izdajala Družba sv. Mohorja. Pozneje sta nastopila proti njej, seve vsak s svojega stališča, p. Škrabec in Pleteršnik. Vsem tem se je polagoma (po l. 1895.) posrečilo, da se je ta pisava opustila.

Znamenit je bil odpor onega Stritarja, ki je dajal do l. 1870. vsa večja dela (Pesmi Fr. Preširna, Mladiko, Zvon 1870) Levstiku v popravo. Po tem letu pa se je sprl z Levstikom in začel njegovo pisavo v pesmih (Dun. soneti, 1872), v člankih, najbolj pa v dejanju samem zavračati. Govoreč l. 1877. o njegovem pretiranem purizmu, pravi: »Jezik naj nam ne bode samo predmet, da kažejo jezikoslovci svojo učenost in bistroumnost.«¹ V posebnem članku ga je ostro prijemal v Zvonu l. 1879. Slovenski jezik, pravi, se je po zaslugi naših jezikoslovcev v kratkem času čudovito lepo razvil. Mnogo dobrega in lepega se je vpeljalo, mnogo slabega zavrglo. Toda jezikoslovci so šli predaleč! »Naš jezik ni imel mirú in pokoja. Jezikoslovci — in pri nas je vsak tretji človek jezikoslovec — spravili so se nadenj; obdelovali so ga na vse kriplje in ugnjetali kakor testo, tako da je imel skoraj vsako leto drugo lice; dobili smo tisti baš, stoperv in nego; nij, nej in né; živienije, živalij, hiža itd. itd. Kakor kertje glist iskali so starih beséd in oblik, in kar je kateri našel v svoji modrosti in učenosti, hitro na prodaj! In pisatelji — kedor bo prej! — vsi za njim. To je bil razvoj, to je bilo napredovanje! — kar je bilo še lani sveta resnica, to se je letos zamétalo... In kaj je vsemu temu nasledek? Da dandanes nimamo slovenskega jezika, enotnega slovenskega jezika. Dva časnika, dva pisatelja ne pišeta enako. Kaj pravim? isti pisatelj piše danes tako, jutri tako... Komaj se je privadil te in te novoizkovane besede, te nove oblike, že jo je izpodrinila druga!... Napredka, razvoja je treba povsod, tudi v našem jeziku... Ali vse to je...

¹ Zvon 1877, 174, med literarnimi pogovori.

treba delati polagoma, zmerno, s pametjo. Pri nas se je vse prenašlo ... Učeni jezikoslovci ... poslušajo samo svojo bistrumnost brez ozira na življenje, na dejanske potrebe; pregloboko nam orjejo in v svoji gorečnosti nam potrebujejo in izmečejo s plevelom vred mnogo dobro rastlino. Brez potrebe nam oživljajo in vrivajo stare besede in oblike, katerih poprijeti se nam ni moči. Njih delovanje je predoktrinarno, zatorej neplodno, da mnogokrat celo škodljivo ... Tudi jaz nisem ostal vedno dosleden, zvest svojemu prepričanju. Dal sem se pregovoriti, poprijel sem se te in one novotarije proti svojim načelom ... Moja namera je bila ... deržati se ljudske govorice, kolikor dopuščajo jezikovi zakoni. Zlasti sem gledal na to, da naj se v mojem listu piše en jezik, ... jezik slovenski, ne tista neslana mešanica iz slovenščine, nove in stare, iz hervaščine, ruščine in drugih slovanskih narečij ... Da tako, kakor do sedaj, ne moremo in ne smemo delati dalje s slovenskim jezikom ... to je, meni vsaj, dognana, jasna resnica ...» Edinosti, pravi dalje, toliko časa ne bo, dokler »se (ne) opusté vse nepotrebne filologične spekulacije, vse kar, dasi znanstveno dokazano, ni zadobilo splošnega priznanja.«¹

L. 1880. je zopet podražil Levstika, ko je izdal knjigo *Nauk slov. županom*. »Koga bi ne veselilo, da je gosp. Levstik zopet stopil v javnost; koga bi ne mikalo vedeti, kako on zdaj piše slovenščino? Saj se za njim obračajo pisatelji slovenski kakor solnčnica za solncem ... Gosp. Levstik (je) sédel za mizo s kmečkimi župani in se z njimi pogovarja, da ga mi poslušamo in se od njega učimo. Dà, zvesto ga poslušamo ... (toda) tu pa tam kateri na tihem zdihuje: Gospod, nauk tvoj je terd, ali kaj to pomaga? Morebiti ima tudi kak pomislek, ali slovenska mati ga ni še rodila, da bi se z gosp. Levstikom o slovenščini uspešno prepiral.«²

Levstikovim oblikam se je tudi dejansko upiral; v *Zvonu* (od l. 1876. do 1880.) jih sam ni pisal, pa jih tudi sotrudnikom ni pustil, vsled česar je prišel s sotrudniki večkrat navzkriž. Tako bi bil n. pr. l. 1879. rad pisal Levec v svojih sestavkih mnogo takih oblik, pa mu jih je Stritar črtal in se v listnici uredništva opravičil: »G. prof. Fr. L.(evce) v Lj.(ubljani). Oblike, nesrečne oblike! »uže« (u je glava, že samo rep, dobro!), jej, čitatelj; ljudij; vse ob enem hočete imeti, to je težko! vendar že iz današnjega lista lahko posnamete, da smo

vam poskušali ustreči, kolikor moči (samo ljudij, ljudij!).«¹

Zanimivo je, da je bil idealist Stritar glede pisave tako trezen realist, dočim sta bila realista Jurčič in Levec (kakor njiju učitelj Levstik) v pisavi tako sanjava idealista. Le žal, da Stritarjevi nazori niso že takrat zmagovali, ampak šele potem, ko so se ponesrečili poskusi Levstikovi, Jurčičevi, Levčevi in naposled še Pleteršnikovi.

Take oblike, ki so se le nekaj časa rabile, so sledeče:

Stari polglasnik, ki se v pisavi izraža z *e*, je skušal Levstik oživiti nele v primerih, kjer ga je narod ohranil, n. pr. premekniti, geniti, oddehniti, premeknil itd., ampak tudi tam, kjer ga narod sam ne govori več, n. pr. laž: leži, čast: česti, denašnji, čestiti, meščevati, pljevati, kljevati itd. V primerih, kjer še narod sam polglasnik hrani, je začel že pred Levstikom Valjavec l. 1855. pisati *e*, n. pr. umekniti, umekni, umeknil itd.² Levstik in njegovi učenci, kakor Jurčič, Podgoričan, Levec i. dr., so to še bolj razširili in v pisavi toliko utrdili, da se zdaj sploh rabi *e* poleg *a*, tedaj umekniti ali umakniti, geniti ali ganiti, lahko ali lahko itd. Niso se pa sprejeli primeri, kjer se v živi govorici sami stari polglasnik večinoma ni več ohranil, dasi se je Levstikova pisava zelo razširila³ in se je rabila pozneje skoro redno celo v *Lj. Zvonu* do Pleteršnika, ki jo je končno zavrgel.

Mnogo se je rabila končnica *-ij* v množ. rod.: ljudij, živalij, skrbij, očij itd., kar je uvedel Levstik l. 1866. v svoji slovnici. Pisati je začel to sam šele l. 1870. v *Zvonu*, odkoder se je potem hitro širilo in pisalo v *Zori*, (redno od 2. letnika

¹ *Zvon* 1879, 32. V tistem spisu mu je pustil oblike, kakor: denašnji, izmej, mogó, neizkončen, strijc, ondotnji, četverti, stipendij, uže, na fakultati itd.

² V *Pesmih* 1855: umeknila 129, ga genilo 130, 140, se je zameknil 154. Doslej je Valjavec sam pisal še *a*, n. pr. Bč. 1852, 201: zamaknil; Bč. 1853, 178: dotaknit itd. L. 1854. je v *Pesmih* tudi Levstik pisal še *a*, n. pr. ganila 26, vmaknil 53, vmakniti 82, tamnih brezen 58.

³ Levstik je začel uvajati sledeče oblike: čestiti (= častiti) Gl. 1858, 1. zv. 2; čestitljiv Nov. 1862, 399; Naprej: čestit 1, denes 1, te česti 7, čestim 25, denašnji 13, 45, 60; Nov. 1863, 409: čestit, 1864: ležnjiv 93, sení Schlitten 83, 104; slovnica: laž, leži 20, zevreti (voda zevre), kar se govori še na Dolenjskem, 65, tekoj 126; Gl. 1867: tekoj denes 46; Mladika: kljevati 29; tekoj 144, 148; *Zvon* 1870: čestit 31, denašnji 32, ležnjiv 133; v česti 165, z ležjo 376. Širili so to: Podgoričan, Nov. 1864: s čestjo 43, ne onečesti 43; 1869: take česti 118; Gl. 1866: zbog česti 133; Jurčič: Gl. 1864: meščevati se 139, enako 1865, 73, 74; 1867, 68; Slov. vila 4; čestit Gl. 1865, 135 itd. Štrukelj, Gl. 1867: s čestjo 123, denašnji 124; Celestin, Gl. l. c.: kraljeve česti 114, pljevala je silo ognja 114; *Zv.* 1876: zevrele možgane 116.

¹ *Zvon* 1879, 155–158 in 173–174. Zadnje besede sem podčrtal jaz.

² *Zvon* 1880, 80.

dalje) v Slov. Narodu, Lj. Zvonu in drugod. Nič ni omajalo rabe, ko je l. 1884. Škrabec dokazal, da pisava ni prava. »Tisti, ki pišejo v gen. pl. dnij, nočij, nitij itd., so prezerli, da bi dosledno morali pisati tudi ljubij, lepšij, nemškij, slovenskij itd. Gdor količkaj ume stare slovenščine, mora vedeti, zakaj.«¹ V Lj. Zvonu je napravil konec tej pisavi šele Bežek po l. 1895.

V rabo je hotel spraviti etimologične oblike skrjanec, skorenj, skripati, skripljem, zvenkotati, zvižgati, zvižg, enako v tujkah studirati, student, skrupulant, skrlat, skrlatast, Avgustin, avgustinec itd. za žive besede škrjanec, škorenj, žvižgati itd. Te in take besede so za Levstikom² pisali Zora, Lj. Zvon in drugi listi, ki so jim bili blizu. Pleteršnik je sprejel seve žive besede.

Dalje je zbudil od mrtvih starine strijc stričnik, zdravijca, Marijca, Marijčka, po katerih je napravil pozneje Levec etimologične oblike, kakor škrijc, šmarijina gora, veliki in mali šmarijin, šmarijinice; podobno je prekrščeval imena šmartin, škocijan, Radgona itd. v š. Martin, št. Kocijan, Radigojina. Besede strijc, zdravijca so se redno pisale do Pleteršnika, ki jih je odpravil; ostale skovanke pa se niso mnogo oddaljile od Lj. Zvona, kjer so se začele in končale.³

Izmed staroslovenskih oblik, ki so nanovo zagledale beli dan in se kakih 30—40 let pripočale slov. piščemu občinstvu, so bile: smijati, smijal; osoba, osoben, zasoben (ostalo je pa osobje!); možjani; umeteljen, umetelnik

umetelnost.¹ Staro obleko so morale natekniti za nekaj desetletij dalje sledeče besede: naročaj; v naročaju, v naročaj (tož.); hiža, zmeten (= zmeden), kraljevstvo (kar še danes straši v Levčevem Pravopisu!), kramoljati (česar pa ne zametajo pesniki, n. pr. Cankar v Romeju in Juliji, 113, 115: kramoljava; Župančič: z devojkami bi kramoljal); tegota, tegotiti se; berla, grohotati se, grohot; tija: sem ter tija; nizdol; sleharni, vnenji; osevre, obtevre, obkevre, otovre, okovre, osovre; dosta, kamo, nekamo, vkupe, ondu, kde, nekde, kder, nikder; v končnicah: bojezen, mladezen, upazen itd.; sedanjest, prihodnjest, svežest, notranjest, vsakdanjest, izmišljatina itd.; majhina, majhino poleg majhena, majheno in malhen; nebeski; ugibičen, varičen, izbiričen; zanimljiv; četverica, peterica, dvajseterica; malovrednik, prokletnik, nekaternik, vsakternik, malokaternik in vsakovrstna mrgolazen, dasi ni bilo upazni, da bi vse to kdaj zmagalo. Vse to so mnogo let pisali naši najboljši pesniki in pisatelji te dobe, dasi nekateri neradi, a zdaj je to že pozabljeno.² In tako se zgodi z vsemi jezikovnimi znamenitostmi, katerih ne sankcionira splošna pisna navada. Po Levstikovem zgledu je Levec etimologiziranje nadaljeval in uvajal nove oblike ali stare oživiljal, n. pr. podružnica (kar je sprejel tudi Pleteršnik, a brez uspeha); prodaja: na pródaji biti, nesli so kožo na pródajo; v Boga ime, h kratu, verjeten, ob

¹ Smijati, smijal itd.: prvič v Valenšt. 1864, 26, 70; dalje: Nov. 1865, 129; širili so jo Jurčič, Des. br. 191, 192; Gl. 1866, 357; stalno: Zv. 1870 in za njim drugi listi; osoba: Naprej: o osebnih zadevah 2, osoba 25, 37, zasobnik 207; Zv. 1870, 157; Levec je uvajal osebe za osobje (Lj. Zv. 1888, 236 itd.), a brez uspeha; možjani: Zv. 1870, 312; Valjavec v Zori 1872, 164; Dr. Zober 16; stalno v Lj. Zv.; umeteljen (po ogrskoslov.): Mladika 42: umetelnih, stalno v Zvonu 1870; Dr. Zober 119, 115 itd.; pozneje v Lj. Zvonu. Zora je pisala tudi neumrteljen.

² V naročaj: prvič Mladika 187, stalno Zv. 1870 in Lj. Zv.; hiža: Dr. Zober 17, 46, 113; zmeten: prvič Zv. 1870: sredi zmetenih elementov 118, 175, 203, pozneje v Lj. Zv. 1888, 205; kraljevstvo: prvič Zv. 1870, 118, 119, pozneje Lj. Zv., kar sta sprejela tudi Pleteršnik in Levec, a nimata uspeha; kramoljati: Zv. 1870, pozneje Lj. Zv. po l. 1888.: 2; 1889, 262; 1890, 111, 155 itd.; tegota, tegoten itd.: Nov. 1864, 69: se tegotiš; Jurčič: Gl. 1864, 142: raztegotilo, Slov. vila 20, 34, pozneje redno Lj. Zv.; berla: Nov. 1864, 83: tri berle; Zv. 1870, pozneje Lj. Zv.; grohotati se, grohot: Dr. Zober 73: zagrohotal se, pozneje stalno Lj. Zv.; tija: prvič v slovnici, 125: tijà, sem ter tijà, »die ungarischen Slovenen haben tijà«; pisali so: Zora od 3. letn. dalje stalno, zlasti rad je pisal tako dr. Tavčar; pogosto Lj. Zv.; nizdol, nizdolu: prvič Nauk o telovadbi 1867: nizdolu 3, 4, 10 itd., pozneje Zv. 1870 in Lj. Zv.; sleharni: prvič Zv. 1870, 381, redno Lj. Zv.; vnenji: Naprej 5 itd., Valenštajn, Zv. 1870 in Lj. Zv.; v slovnici 126 je pri-

¹ Cvetje V. 3. Nadaljnji dokaz l. 1895: Cv. XIII. 10.

² Kraljedv. Rokopis 1856: skerjanec 47, štirikrat; zvižgati: Naprej 51, 134; Nov. 1864. 68, 83, stalno je tako pisal v Zvonu 1870 in v Jurčičevih romanih; Mladika: studentje 112, studirati 156, 157, skrjanec 120, 148; Zvon 1870: skerjanec 278, 289, 361, skripati 294, 323; v skornjih 348, 363, zvenkota 325; Pôdgoričan je pisal v Nov. 1864, 44 celo pre-zvečil (kjer je ž etimol. upravičen!), kar je posnemal tudi Lj. Zvon, n. pr. 1888, 476; 1891, 142, 1894, 400. Dalje Lj. Zv. 1893: žganje ali spirit 155, spekulacija 205. 1894: skrlat, skrlatast, 723, Avgustin 669, k avgustincem 624.

³ Levstikova slovn. ima prvič Marijca, Marijčka, 41; pozneje je pisal v Zv. 1870, 104: Marijca; dalje Lj. Zv. 1888: Marijca 480, Marijica 305, Levec; strijc prvič v slovnici, 42; pozneje: Mladika, 194, 196; Zv. 1870, 21; odtod se je razširilo v ostale liste; enako stričnik; zdravijca prvič v Zv. 1870, 321, 350, pozneje stalno skoro v vseh listih; po Levstikovem vplivu je izdal l. 1879. Tomšič »šmarijnice«, kar se je rabilo tudi v Lj. Zv., n. pr. 1892, 729; Levčeve posebnosti so bile: škrijc 1883, 417, 613; 1887; št. Martin pod šmarijino goro 447; 1888: šmarijina gora 305; na Malega šmarijina dan 428, po malem šmarijinu 457; o velikem šmarijinu 519; 1889: š. Martin pod šmarijino goro 310; enako 1890, 62; 1891, 251 itd.; 1890: radigojinska šola 168; 1892: št. Kocijan 316. — Stalno se je rabila v Lj. Zv. tudi oblika Jarnej, kar je pisal že Levstik.

pólujedni, nadejebuden, iznenadejati, iznenádejanje, gómb; taverna, tisoč, tisoči (žensk. spola): dve tisoči; mariveč, izpodbrečan itd. L. 1887. je uvedel po strsllov. učiti se jeziku, gramatiki (nam. jezika, gramatike). S pretiranim purizmom je nastopil proti izposojenkam iz hrvaščine in drugih slovanskih jezikov; take besede je hotel popolnoma podrediti slovenskim glasovnim načelom; tako je za dotedanje oblike nečak, štediti, štedljivost itd. začel pisati netjak, ščediti, ščedljiv, ščedljivost, ščedilnik (redno nekako od 1884 do 1895). Za hrvaški *s* na začetku besed je dosledno pisal slovenski *z*, kar se je za nekatere besede (zloga, zmatrati, zmisel) že dalje časa rabilo; tako je pisal zvrha, zmoter, zmoterno, brezzmoterno, zmatrati, zveženj, zlog (stil), zmer, zmeri (smer) in celo v domači besedi: zvitek za svitek, svrha, smoter, smotrno, brezsmotrno, smatrati, sveženj, slog, smer itd.; prezrl je samo besedo smodka, ki se je že od 1850. leta pisala napačno, ker so mislili, da je izvedena iz: smoditi; po Levčevem bi se imela pisati zmotka, ker je iz hrv. smotati: smotka (pravo etimologijo ji je našel šele Pleteršnik). Z enakim ognjem je začel (z l. 1887., kar je pisal do l. 1895.) spreminjati vsak hrvaški neločljivi predlog *pro* v slovenski *pre*; s tem je padel iz enega ekstrema v drugi: do tega leta je rabil po Levstikovem za slovenski *pre* tuji *pro* in pisal prošiniti, proklet, prorok, kri proliti, pro-

poročal obsevré, obtevré, obkevré; Jurčič je pisal stalno osovrej, otovrej, kar se je rabilo pozneje v Lj. Zv., n. pr. 1890, 536, 1891, 589: otovre, 1891, 213: osovrej; dosta: Dr. Zober 40, 57, 66, Mej dv. stol.: 22, včasih tudi Lj. Zv.; kamo je rabil že Metelko 100, pozneje so vsi etimologično navdahnjeni pisatelji poskušali pisati *kamo*, *nekamo*, *tamo*, a se ni prijelo; vkupe: Mladika 51, 52, 148, 184; Zv. 1870 in drugi listi; ondu: v slovnici 124: óndu (Trubar, Dalmatin), ondukaje, ondukaj, kar so mnogo posnemali; v slovnici ima tudi *kde*, nekde, kder (124), kar je pisal sam prej in potlej; posnemali so Valjavec, Zora I, gder, kde, 164; Cimperman: Zora VI, 117; dalje Mej dv. stol.: nekde 22, kde 34, 37, 39, drugde 125, kder 29, 31, 43; Nov. 1868, 134, 142: kder; Gl. 1867, 141: drugde; bojezen: prvič Naprej 60; sedanjest, prihodnjest itd. prvič menda v Valenštajnu 1864, pozneje Zv. 1870: prihodnjest 232, 269, notranjest 219, sedanjest 146 (enako Mladika 105), vnenjest 197, 363 (Mladika 103); Zora II: sedanjest 95, vsakdanjest 128; Zora IV, 185 svežest; tako je pisal tudi Lj. Zv.: 1886, 367: svežest; izmišljjetina (kar je pisal že Levstik): 1888, 41, 1895, 25, itd.; nebeski: Mladika 17, 24, 25 itd., Zv. 1870, 313 itd. več let je pisal tudi Lj. Zv.; gibičen, ugibičen: Zv. 1870, 294, kar je pisal pozneje Lj. Zv.; izbiričen: Zv. 1870, 293; varičen: Lj. Zv. 1891, 211; zanimljiv: Naprej 19, 51 itd., stalno Jurčič, Zv. 1870, pogosto Lj. Zv.; malovrednik, prokletnik: Zv. 1870, 340, pozneje je Levec pisal n. pr. v Zv. 1891: pravičnik 585 (enako 1893, 203), nevednik 589, sléharnik 600, nesrečnik 219, hudobnik 220, nekaternik 212 (enako 1893, 101), radovednik 718.

buditi se, proganjati, proklican itd.; odslej pa je pisal tudi tuje po domače, tedaj nele prešiniti, preliti itd., ampak tudi prezoren, predušen, nepredušen, presojen, prepast lepote, prepasti, preučevati, preslavljati, prešlost, predirati: žarki so predirali, nepredirna tema, skozi kožo predre, v nos predira itd. (pustil je le oblike provzročiti, pročelje, prosveta, propovedovati, propis) za (večinoma hrvaško) prozoren, produšen, prosojen, propast itd.; dalje za hrv. razmotrivati: razmotravati (pozneje Bežek: razmotrovati, razmotrujem). Sprejelo se v pisavi vse to ni, ker je zmagalo načelo, da se ohranijo tujke ali izposojenke v tuji obliki. Z jekleno doslednostjo je skušal obstoječe jezične zakone uveljaviti pri vseh besedah; mnogo se jih je moralo ukloniti (seve da le začasno, do 1895. leta) in spremeniti lice; tako naj bi bil dobil staro veljavo *i* tudi pred *k*: majorka: majorčin, Julika: Juličin, Cilka: Cilčin; dalje *e* v trpnem deležniku: razjeziti: razježen, raztogočiti: raztogočen, boriti: borjenje; motiti: močenje; dalje začujen, zapečaten, osiročen (take oblike je pisal od l. 1887. do 1892.) itd.; dalje je uvedel računjati, izračunjati (od l. 1888. do 1895.); dosledno je moral polglasnik (*e*) tudi v korenske dele: če se je pisalo mozeg, mezeg itd., se mora tudi vtisek, tisek, vrisek, blisek, žvižeg (od 1884 do 1895; Pleteršnik je naredil nasprotno nasilstvo: če pišemo žvižg, blisk, tisk, naj bi tudi mezg, mozg); a pisava se ni vdala nobeni sili: piše se mozeg, mezeg, pa tisk, vrisk, blisk, žvižg. Pravilni polglasnik (*e*) namesto *i* je želel vpeljati v množ. rod. za *i*-debla: povestec, stvarc, romanc nam. navadn. povestic, stvaric, romanc, kar se mu tudi ni posrečilo. Nekatere nove oblike je celo napačno izvajal: odsehmál, posehmál nam. odsihmal (od 1888 dalje časa redno); mijlo nam. pravilnega mílo, kar je že Žepič l. 1867. v Nov. dokazal; obliko mijlo je rabil od 1888 do 1891; poddanik za podanik, polokna za polkne, iz nem. Balken; pravo za pravo (od 1887 do 1890) nam. prav za prav; imam pravo nam. prav (kar se je semtertja že od l. 1850. dalje pisalo itd.). Poleg tega je uvedel mnogo drugih oblik, ki smo jih že v drugih poglavjih obdelali. Nekaj njegovih oblik pa je v splošni pisavi zmagalo, tako: zatohel, zatohla soba, lastovka, puščica, pazdir, vsota, precejšnji, nocojšnji¹ in še nekaj drugih, ki smo jih že drugod omenjali.

¹ Podružnica so že prej pisali; Nov. redno od 1843 do 1848, potem 1864 in še čez; Lj. Zv. redko, n. pr. 1883, 317; na prodajo, na prodaji: redno od 1888 do 1895; »na prodajo ima« je pisala že Bčela 1850, 94; verjeten: 1891, 73; 1892, 621 itd.; ob pólujedni: 1890, 395; nekateri taki samo-

Po staroslovenščini je pisal Levstik in za njim zlasti Levec oblike ogel, ohati, otel, otlina, preotliti, ozel, razozlati za sedaj navadno vohati, votel, vozal, razvozlati, vogel poleg ogel, na oglu. Pred Levstikom sta pisala tako že Raič v Nov. 1856 in Valjavec v Glasniku 1858. Lj. Zvon je redno pisal ogel, ohati, otel, otlina, ozel, razozlati.¹

Jako se je priljubil Levstiku strsl. predlog v z-, ki se je v jeziku kmalu tako razpasel, da je moral naravnost presedati. Zato ni mala za-sluga Pleteršnikova, da ga je skoro v vseh primerih odpravil in zopet dal pravico živemu predlogu z (s).²

stalniki so se sklanjali že izza noviške dobe, n. pr. ena četrta, ene četrti, Jeriša: kako čvrt ure, Gl. sl. sl., 8; tri četrti na deset itd.; Zv. 1884, 188: do treh četrtij ure; iznenadejati: iznenadejanje, iznenadejan, nadejebuden: od 1887 do 1895; v Bóga ime: 1890, 351 itd.; tako je pisal že Jurčič v Des. br. 68: v boga ime, gómb: od 1888 do 1893; taverna: 1892, 583, 584; mariveč: nekako od 1889 do 1893; izpodbrečano krilo: 1885, 37; zloga zraven sloga se je že dolgo pisalo, n. pr. Novice: 1847, 164 (Kobe), 1848: zložnost 15, v zložnosti in edinosti 54; na str. 233 se je to celo zagovarjalo: »prav je zloga ne sloga«; 1858, 13: zmatrati, Valjavec; 1859, 36: zmisel, 1861, 61: v zmislu; vendar smisel: 1852, 43; 1861, 308; 1862, 75; Slovenija: 1848, zložno 2, zloga 16; Zora IV, 20: zmatrati; značilnejši zgledi iz Zv.: zveženj: 1887, 730; 1894, 86; po zvitkih: 1888, 135; zlog ali stil: 1891, 13, 15, Levec; ravna jo z mer plavanju: 1893, 474, 519; brezzmerno: 1893, 734; zgodovino o pro do l. 1862. glej str. 265, l. 1913., kjer sem napačno navedel protiti (prim. Cv. XI, 7); po l. 1862. so pisali pro: Podgoričan, Nov. 1864: se je probudil 275, z biseri protkan 303; 1869: pot so proklestili 45, ob propadih 61, prodor 78, 118, besede so prodirale 118; Gl. 1864: prognanec 277; silno je pretiraval Pajk v Zori, II: providen 47, prosojenje (presojanje!) 47, progovorimo 71; IV. probudim se 101, 116; VI.: ude protrese 106; Dr. Zober: probudi 16, proklet 16, 17, 18, promenjeno 132; Mej dv. stol.: providen 22, promišljala 38, pismo pročiata 128; majorčin: 1889, 197; Julika: Juličin: 1893, 104, 168; Cilka: Cilčin: 1894, 285, 349, 408; balad in romanec: 1887, 314; povestec: 1887, 446; stvarec: 1894, 32; v začetku noviške dobe se je pisalo: mjilo, kar je zavračal Žepič, Nov. 1867, 373: prav je »milo a ne mjilo — od: myti — Čehi imajo mýdlo a ne mjýdlo; pod-danik: 1893, 130, 131; polokna: 1889, 322; zato hel: prvič 1890, 538; 1891, 94, 216 — doslej se je rabila samo oblika zaduhel, ki je pa tudi pravilna; lastovka: prvič 1892, 713, doslej navadno lastavka; puščica: prvič 1892, 761; pazdir: 1889, 324; vsota: 1892, 269, prejšnji, nocojšnji: od 1891 dalje; dotlej se je pisalo še vedno precejšnji, nocojšnji. Poleg tega je uvedel vse polno naglasov na besede (škrlátinka, ženstvo, rojenjé, rod. rojenjá, odskákovati, on je védel führen, kar je napačno!), ki so po l. 1895. zopet izginili.

¹ Raič je v Nov. 1856, 115, grajal vogel, vogeljč nam. ogel, ogljec; Valjavec: Gl. 2. 77 razozlal; dalje: Nov. 1863, 256: preotljen; Lj. Zv. 1885 v ôzle 88, 1893: ozel in ozliček, ki ga ni lahko razozlati, 245; razozlati, 295 itd.

² Naj sledi tu pregled pisave z vz; zgodovino do l. 1862. gl. 1913, str. 233, kjer je treba dostaviti, da je rabil vz že Metelko, 149: vzhajati, vzglavje, vzdihati, vzdati itd.; P. Hitzinger: Nov. 1844, 89, solnce vz-haja; 1845, vzdramite se, 11,

Levstik je tudi podpiral tiste, ki so skušali v pisavi ohraniti starejši osebni zaimek v tož. množ. je nam. mlajšega jih in v tož. edn. za srednji spol je nam. ga (n. pr. če so možje kaj storili, zvežite je [nam. jih], Glas. 1865, 71 Jurčič; vzemi pismo in je [nam. ga] daj očetu; množinski zaimek je je ohranjen še na vzhodu in na Koroškem, zato so ga pisali ondodni pisatelji; izmed zapadnih so jih posnemali Jeriša, Jurčič in Mencinger. L. 1865. je priporočal v Glasniku p. Ladislav oboje: je in jih, s čimer se je strinjal tudi Janežič.¹ L. 1866. pa je sprejel Levstik v slovnico nele je za srednji spol v ednini in je za moški in žen. spol v množini, ampak tudi strsl. ja za srednji spol v množini, n. pr. vzemi ta pisma in ja pokaži gospodu (str. 38); poslednjega primera ni vendar nihče drugi pisal nego Levstik sam in včasih tudi Lj. Zvon;² ona dva primera pa so rabili Podgoričan, Janežič, Andrejčekov Jože in pozneje pogosto Lj. Zvon, dasi je Cigale l. 1868. v Novicah (12) obsodil te starine. Zdaj je v pisavi splošno sprejet roditelj g a v v edn. in jih v množ.

V stari pravdi, kjer je šlo za to, ali naj se v mestn. edn. piše za mehkiimi soglasniki u ali i, je Levstik potegnil s poslednjimi in je pisal i: pri kovači, na lici itd. Tako so poslej pisali navadno vsi, ki so hoteli veljati za jezikoslovno izobražene. Lj. Zvon ni pisal samo pri kraji, kovači, v Gradci, na vseučilišči itd., ampak je stavil

Cafov; 1845, 32: k vzvišenju domače naprave; 1846: nad vzglavjem, Ledinski 81, vzporedjena 119 neki štajerec Radi-slav; 1856, 130, je grajal Raič Zveličar, nam. Vzveličar; 1860 je Raič prvič zahteval vzgled 275, 276; vzpet 310, Raič; Gl. 163: vzrastla 74, Erjavec; vzdihnili 71, vzklikne 110, vzkipele 110; Levstik: Nov. 1864: vzkobaca na Pegaza 83, vzleze na sedež 84, vzbudiš 83, kal bi vzhabetala 43; Valenšt. 1864: vzplezal do višave; to pisavo so posnemali nato Jurčič, Podgoričan, Erjavec in zatem skoro vsi listi. Značilnejši zgledi so iz nadaljnje dobe: Zora, Pajk, II: vzleče iz brezna 109, vzbudi se 109, III: vzmožnosti 128, Pajk, IV: vzletel 2, se vzpleže 2, vzpleza gor 74, VI: vrtiček in kolibica vzraven 265, vzplašena zbeži 171, vzgled 155, vzboljšal razmere 178, vrenje je vzmetlo duhove 113; Lj. Zvon: stalno: vzprejeti, vzpomladi, vzpomladanski, vztrpeti, vzmorem, ne vzmore opikati, nevztrpen, vzkleti, vzkloniti se, vzpogledati (kvišku), vzravhati se, vzvišati: vzvišani davki, vzpričo, vzljubiti se: se mi ne vzljubi, v zrak vzleteti, vztočen; nekaj posameznih zgledov: nevztrpno 1888, 393; vzpodžigali 534; je vzbujen 1889, 173; pasja vsteklina 1890, 23, vzpoševno 86, navznotraj 414; vzvrnjena slika 1892, 598, fino vzvite ustnice 606; beda in zlobnost se vznášata 1893, 136; obraz se vzasni 193, do česa vzpopeti se 180; duh mu je vzplaval v gozd 1894, 152.

¹ Gl. 1865, 244—245.

² Zvon 1870, 315: vanja (= dela); Lj. Zvon 1883, 105: vzprejme ja.

i stalno tudi za n, s, t: ob vremeni, na telesi, pri teleti, včasih celo drugod, n. pr. na nebi.¹

Nam. navadne pridevniške rabe rajniki oče, rajnkega očeta, rajnika (rajnica) mati, rajnke (rajnice) matere itd. se je potegoval za prvotno samostalniško rabo rajnik oče, rajnika očeta, rajnica mati, rajnice matere, kakor se govori še semtertja, zlasti na Dolenjskem, kakor nam kaže Jurčičeva pisava, ki je bila neodvisna od Levstikove. Levstika je posnemal le Ljubljanski Zvon okoli 1891.²

Po staroslov. je uvajal polu tudi v domače besede, kakor polunoč, poludan, poludne, popoldne, pri poludnevi, polu leta, polu ure, polu riba itd., kar se v pisavi po l. 1895. ne rabi več. Sprejela pa se je ta oblika pri novotvorjenih ali iz drugih slovanskih jezikov izposojenih besedah, kakor polumesec, poluotok itd. L. 1858. Levstik še ni bil za to pisavo in je odsvetoval sestavo z roditeljskim polu, češ »ker je pri nas uže iz navade«. ³ Takrat se še ni bil toliko seznanil s staroslovenščino.

Zaman je bil tudi trud, da bi uveljavil starejšo obliko sè pred s, z, š, ž, n. pr. sè zlatom, sè svetom itd., ki je bila ponekod že zdavnaj v navadi. Stalno je začel tako sam pisati z l. 1862. in leta 1863. je že konstatiral Cigale, da »se že piše sè (sè sabo)«. ⁴ Oblika se je precej razširila in je prišla v navado celo v primerih, kjer ni bila upravičena; tako so pisale Novice po l. 1867. pogosto sè koli, sè cepiči itd., kar so posnemali pozneje tudi mlajši pesniki pri Lj. Zvonu. Upravičeno obliko sè svetom, sè zlatom itd. je stalno rabil Stritarjev Zvon in neredko tudi Lj. Zv., a za stalno se ni mogla sprejeti.

L. 1862. je uvedel Podgorski-Svetelec pisavo predno za dotedaj sploh navadno in etimologično pravilno obliko preden, ker jo je napačno

izvajal iz pred-no.¹ Za Svetcem jo je pisal že Levstik v Napreju in Cigale je že koncem tega leta konstatiral, da »že pišemo po izgledu g. Podgorskega predno.² Odslej se je rabila izključno le-ta oblika, dokler nista Škrabec³ in Pleteršnik dokazala, da govori etimologija za obliko preden, kar se je v pisavi zdaj tudi splošno sprejelo.

Levstik kakor Levec sta bila tudi za obliko oljika,⁴ ki se je že od nekdanj pisala z i (skupno s to pa se je pisala tudi napačna oblika ljulika). Obliko oljika je branil pozneje ves čas Škrabec, zato jo je sprejel tudi Pleteršnik. Dobro pa se je zavedal, da mora pustiti pisavo oljska nedelja, Oljska gora, zato je tudi tako pisal in je le v opombi pristavil, da bi bilo pravilno oljiski. Toda Levec ni imel obzira do tradicije in je nastavil tudi pisavo Oljska gora, oljiski. Pišoče občinstvo misli seveda drugače. Ker je Gregorčičeve — in sedaj tudi p. Hugolina Sattnerja — Oljke tako vajeno naše uho, je tako težko pisati oljika, Oljske gore se pa tako ne bo treba nikomur privaditi.

Popolnoma tudi ni prodrla Levstikova, nekoliko po staroslov. prikrojena pisava pri glagolih V. vrste: pes laje, sneg se taje, izdajejo, podajem, prodajemo, ostajem, nedostaje, smejejo se, kar je začel pisati po l. 1862. V sedanji pisavi se sme pisati tako ali pa z a: laja, se taja, izdajajo, podajam itd.

* * *

Po l. 1880. je močno vplival na razvoj naše pisave p. Stanislav Škrabec. Nastopil je z novimi načeli, ki so bila nasprotna razvoju naše pisave po l. 1849. »Le izreka 16. stoletja more biti podlaga našemu pravopisu in meja, čez katero ne smemo seči nazaj, ako se nočemo zgubiti v samovoljno prenavljanje.«⁵ »Moje pravopisno načelo je torej to, da se deržim tako rekoč natorne meje, začetka slovstva našega. Kar v jeziku takrat več ni bilo navadno, tistega ne pripuščam, pa reci etimologija in stara slovenščina, kar jima ljubo in drago. Glede stvari, ki so se pozneje izcimile, pa terjam, da naj bodo v soglasju z jezikom 16. stoletja, t. j. take, da bi tudi tedaj ne bile mo-

¹ Proti temu se je boril že Vedež, 1849, 2. pol. 188: »Ni čisto nobenega vzroka ne v staroslovenščini, ne v govoru slovenskem... Tedaj ne v konji, na kraji, ampak v konju, na kraju.« Nekateri so pisali i tudi za trdimi soglasniki; tako n. pr. Valjavec do l. 1855. (Bč. 1853: v Algiri, po dnevi, na trgi, 185; l. 1855. je v istih pesmih pisal že: v Algiru, po dnevu, na trgu (173, 174). V Glas. 8. zv. je svetoval neki članek iz »G.« tudi i: v zbori, jeziki (263), v leti (266). Tako je pisal tudi Podgoričan v Nov. 1869.

² Levstik: Gl. 1. zv. 138: rajnik Bogataj ni znal; 2. zv. 29: je djal rajnik Jernejko, rajnica je umerla 27; Nov. 1864, 83: vsi rajniki Metelkovi ljudje; Mladika: rajnik tvoj oče 39, rajnica mati 70; Zv. 1870: rajnice žene otroka 235. Jurčič: Nov. 1863, 330: ranjek Helček; Gl. 1866: ranjek prijor 167, 168, česar ranjek ni storil 167; Lj. Zvon 1891: rajnikov odgovor 739, rajnici svoji 209, z rajnico jo je vezalo 209.

³ Nov. 1858, 179.

⁴ Nov. 1863, 417.

¹ Nov. 1862, 83. Pred njim je pisal predno le Jeriša (Glas. slov. slovstva, 1854, 8, 19), drugi v vsej noviški dobi nihče ne (prej jo seve nahajamo, n. pr. že pri Vodniku.)

² Nov. 1863, 417.

³ Cvetje, XV, 12.

⁴ N. pr. Nov. 1843, 183: oljika, 1847, 52: oljiko. Levstik: Nov. 1863, 409; Lj. Zv. 1890, 418; 1891, 533; 1893, 19. Toda redno se je pisala ves čas v Novicah kakor pozneje tudi v Zvonu napačna oblika ljulika; Zvon je pisal nekaj let celo ljuljika: 1890, 349; 1891, 14, Levec; 456 itd.

⁵ Cvetje, XII, 5.

goče. Ravno to velja o rečeh, ki se iz drugih narečji sprejemajo; sprejeti morajo obliko, kaker bi jo imele, da so se porodile v tem, ki je splošna podlaga književne slovenščine naše, t. j. v kranjskem narečju 16. stoletja.« »Občna raba v govorjenem jeziku in pa doslednost, to oboje vkupaj je..., na kar se imamo opirati, kjer gre za to, kaj in kako naj se piše, kaj in kako naj se ne. Glede občne rabe si pa seveda ne smemo staviti preozke meje... za našo knjižno slovenščino je začetek našega slovstva in torej jezik 16. stoletja po pravici velike važnosti. Ali kar je bilo že takrat ostarelo in iz navade, to pogrevati zavoljo doslednosti oziroma na staro slovenščino, to ne more biti pravo načelo, ker podira natorno mejo naše nove slovenščine ter odpira učenjaški pretiranosti vernile in verzeli. Pravila, ki nam jih vnašajo jezikoslovci iz stare slovenščine ali iz drugih slavenskih jezikov, pa v naši slovenščini davno več nimajo veljave, taka pravila pač le zmešnjavo delajo in škodo... Da bi pa pri vsaki versti, ki jo napišemo, iskali po Miklošičevi sintaksi, kako imajo drugi Sloveni, kam bi prišli? Stara slovenščina in ostali slovenski jeziki imajo svoj prav, naša nova slovenščina pa svoj.«¹ »Vsak pravopis, ako hoče res pravopis biti, mora... na fonetični podlagi biti osnovan, kazati mora resnično izreko določenega kraja in časa. Določijo pa kraj in čas, katerima gre ta prednost, zgodovinske okoličnosti. Te so pri nas merodajno veljavo dale kranjskemu narečju 16. stoletja. Da sta se rodila Trubar in Dalmatin še le v 17. stoletju, naša knjižna slovenščina sedaj ne bi bila taka, kakeršna je; da sta se rodila tam kje v Reziji ali v Radgoni, tudi v tem primeru bi naša knjižna slovenščina sedaj ne bila taka, kakeršna je. S tem ni rečeno, da ne bi smeli puščati raznim dialektom zunaj kranjskega in raznim starišim in mlajšim stoletjem nobenega vpliva na književno slovenščino, samo da ne bo sračje gnjezdo, kar se tako znese... Etimologiji se s tem ne krati pravica, koliker je ji gre... Etimologije se je deržati, kjer pisavo olajšuje ter je iz jezika samega očitna brez učenega globanja. Z globanjem pa naj kedo tudi pravo korenino najde, korenina bodi pod zemljo, deblo in veje, perje in cvet in sad naj kaže rastlina... Pravi filolog... ne bi imel vprašati najprej, kaj je koren ali etimologija besede, temuč, ketera je

¹ Cvetje, III. 2.

njena zgodovina, kako se je pisala in izgovarjala pred sto, dve sto, tri sto leti itd. in v katerem pomenu se je rabila.«¹

Načela Škrabčeva v naši pisavi niso zmagala, sprejelo pa se je mnogo posameznih oblik, katere sta uvedla Levec v Ljubljanski Zvon in Pleteršnik v slovar.

Pleteršnikov slovar in po njem povzeti Levčev Pravopis zaključujeta dobo v razvoju našega pravopisa. Usodna napaka tega slovarja je, da ni organsko vzrastel iz živega literarnega jezika. Namesto da bi bil Pleteršnik vse to zbral in uredil, kar se je v jeziku splošno ali vsaj po neki večini sprejelo, je nastopil iznova tisto pot, na kateri je že spodletelo toliko našim jezikovnim reformatorjem. Oblike, ki so bile že splošno sprejete, je zavračal in postavljajl nove. Posameznim besedam je jemal svobodo, ki so jo v pravopisu imele, in jih vklepal v okove splošnih jezičnih načel. Vse se je moralo pokoriti doslednosti, železnim pravilom in etimologiji.² Govoriti je imela le logika, psihologija nič, na faktično pravopisno rabo se je premalo oziral. Tako nam je ustvaril slovarski pravopis, a to ni pravopis živega literarnega jezika, pravopis naših umetnikov, našega pišočega občinstva.

Ker se ni hotel učiti od svojih jezikoslovnih prednikov, ga je doletela ista usoda kakor one. Nekaj novih oblik se je sprejelo, drugo pa se je zavrglo — vse kakor nekda pri Podgorskem, Valjavcu, Levstiku, Levcu, Škrabcu itd. Pišočee občinstvo pa je imelo zato eno vojsko več, ki mu ni prinesla zaželjenega uspeha.

¹ Cvetje, III. 4.

² Včasih je posameznemu načelu na ljubo, ki ga je sprejel, žrtvoval, če je bilo treba, vso preteklost kake besede in celo etimologični izvor; tako n. pr. pri pisavi vetrc, stebrc, piskrc, svedrc; prišlec, kotelc itd. Ker je sprejel načelo, da se pri zlogotvornih soglasnikih ne piše polglasnik v končnici (n. pr. brezčiseln, klavrn, kvatrn itd.), je zavrgel polglasnik povsod, dasi je s tem storil krivico etimologiji in stoletni pravopisni tradiciji. Imenovane besede so se pisale ves čas na -ec (prišlec, kotlec, vetrec, piskrec itd.). Že Metelko piše, 58: piskrec, vetrec, svedrec, stebrec; dalje: Gl. 1867, 193, 1866, 179: vetrec; 1866, 9: piskrec, vetrec; Zv. 1888, 563, 1889, 336, 651, 434, 513, 515; 1890, 130; 1891, 2; 1893, 293; 1895, 9. — Dalje je z železno doslednostjo uvel šč: bolniščenica, vojaščenica, mrliščenica itd., kar se ni nikoli pisalo in se še zdaj ne; dalje je nastavl po mrtvem pravilu mestce, ustca itd. in še celo vrsto drugih stvari.

JOŽ. PLOT: VERNIH DUŠ DAN.

udno, da smo v teh velikih časih začutili vsevprek grozno samoto in tesnobo. Vstajamo iz očiščevanja kakor okostnjaki, brez mesa, brez pritklin. Ali smo se ustrašili te strašne podobe? Resnica je, da ne gre beseda z ust. A v srcu je udušen klic, ki bi bil rad izgovorjen.

Ko sem bil letos na grobovih, se mi je razbolelo to čuvstvo do neskončne bridkosti. A ne takrat, ko se je množica jokala v genljivem razpoloženju javne žalosti. Ob takih prilikah si človek nikdar ne utegne pogledati v globino svoje duše in se bo samo uril in naslajal v prijetnem stilu žalostnih fraz, kakor otrok, ki nima ničesar povedati in bi se rad naučil lepo govoriti.

Stala je ob gomili, ob lesenem križu, zapu-

ščena in samotna ko človekova duša. Trenutek za trenutekom se je zakopala misel v blatno zemljo, odpirala rakve, drugo pod drugo, se sklanjala v zadnjo, v najglobljo in poljubljala krvavo lice...

Mati, tvoj sin?

»Da.«

Vsa boleost neizgovorjene besede je planila iz srca in odrezala glas. A ni bilo solze, ne ene same solze v svetle, mrzlične oči. Mati, kdo ne bo veroval v tvojo bolečino!

Samota, neskončna in nedoumljiva, je oklenila človekovo dušo. A če se boš še tako stisnil v svojo lupino in skrčil vanjo to ogromno boleost, ne boš iztisnil iz nje bisera, ne pristnega, ne umetnega. Ne moreš je ne uničiti, ne razmisliti, ne izgovoriti.

TRISTIA.

Motto: Mecum tantum loquor...

O mare, o litus, verum secretumque
μουσῆον, quam multa invenitis,
quam multa dictatis! —

C. Plinii Caecilii Secundi Ep. I. X.

I.

Udaril nas je Gospod in smo razkropljeni,
v štiri vetrove zgubljeni
kruh bridkosti jemó in pijemo iz studenca hrepenenja
neznano spoznanje: Domovina, Domovina! — —

Bratje in sestre:
vidim vaše oči in slišim vaših misli odmev:
roke vijete, solze lijete
in vaša beseda je rdeča ko roža in trnjeva
pod zelenim upanjem.
Bratje in sestre: dan za dnem in noč za nočjó
vaši vzdihí skozi moje srce gredó. —

O, zbral bi vas — Jeremija — in vam pel pesem
— molčim jo sam pri sebi v trpljenju:
ponos je v njej in lepa je ko naše planine,
vabljliva ko Brda in brajde Vipavske doline,
žgoča ko skale našega Krasa v poletnem žarenju,
in izzveni v orkan — — —

Bratje in sestre: trpljenje je moč,
bratje in sestre: v svetlo jutro pretaka se noč:
Eno je, kar je in smo spoznali in nam ostane
in zaceli rane: Domovina.

II.

O morje, morje!
Val v val se preлива:
pesem hrepenenja večnoživa,
v zlatu solčnih žarkov razigrana,
s srebrom mesečine posejana,
šumi ob bregove v bele domove
lepih Vid in Jelvic — —

O morje, morje, tvoje pesmi so dehteče rože;
njih barv in vonja omamljen
sem v širokem svetu daleč od tebe
do smrti osamljen.

III.

Palma in lovor, oljka in trta
— trpljenje in zмага, mir in veselje —
od juga šumi,
ko v zlatokrvavih vrhovih bukev
jesen drhti.

Jesen.

Cas prebogate žetve: trpljenja,
čas upapolne setve: življenja.

Joža Lovrenčič.

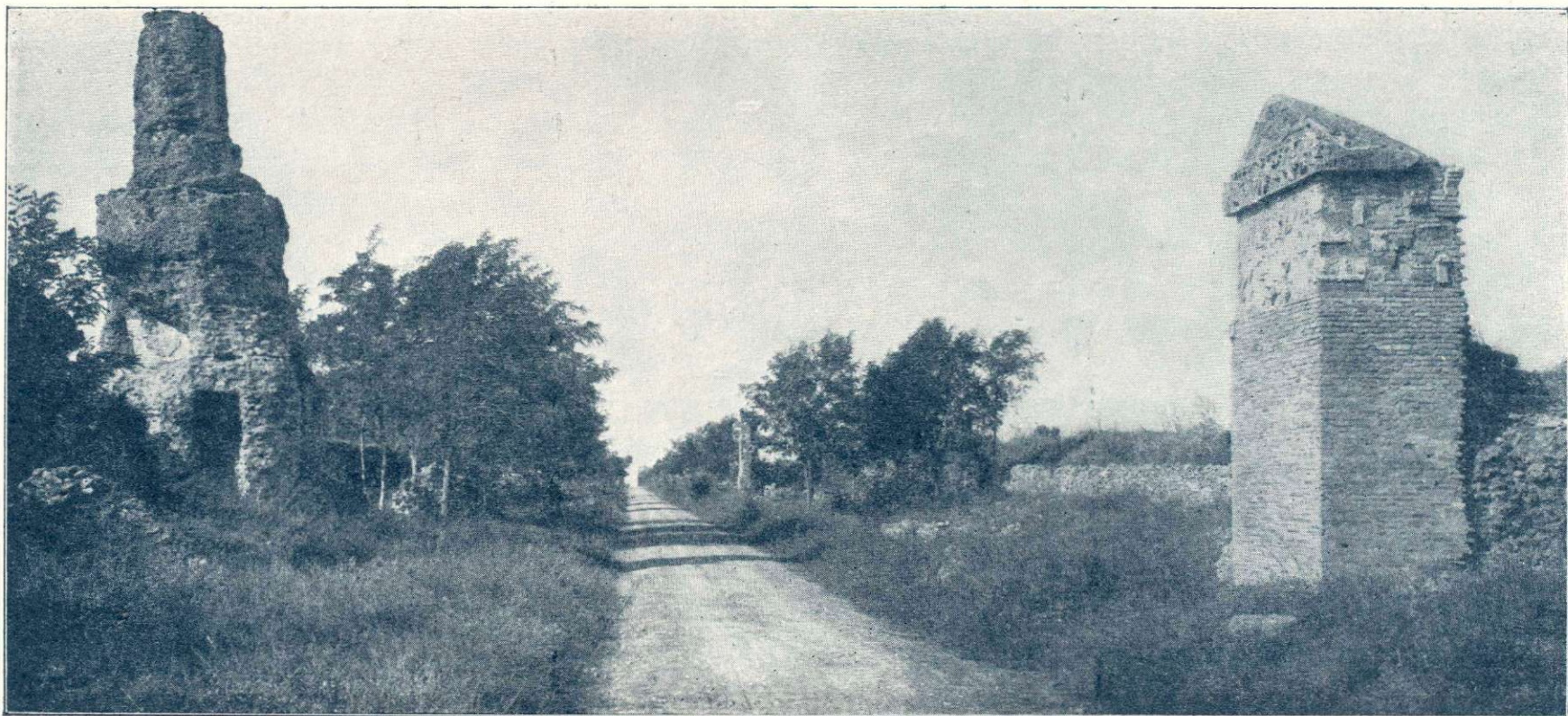
MOJE ŽIVLJENJE.

Pogledal sem hrepenenju do dna
in gorje me je objelo
trdó, ko da iz jeklà se je vzelo,
in iztisnilo zadnjo kapljo krvi iz srcá.

Tuja mi solza, neznan je vzdih:
nem in tih
ob trnju, ki rože krasé ga, korakam
in čas novemu hrepenenju čakam
v težki veri: Je zapisano
in do zadnjega ne bo izbrisano:
Hrepenenja človeškega setev
kalí in gorí v razočaranj pridušeno kletev:

Trpljenje.

Joža Lovrenčič.

Rim: Via Appia.
Senekov grob (na levi).

VIKTOR STESKA: IMENOSLOVNE ČRTICE.

Beričev o. Blizu Dola pri Ljubljani je vas Beričevo. Da to ime nima zveze z biričem (Gerichtsdien er), je gotovo. Nemško poznamenovanje tega kraja Förtschach pa nas napotuje na pravo razlago. Kakor je na Koroškem Ferlach nastalo iz Borovlje, tako je Förtschach in Beričevo iz: Boričevo. Imen iz korena bor je mnogo: Bor, Borje, Borek, Borčec, Borovak, Borlje, Borovo, Borovna, Borovnica pri Vrhniki in pri Novem mestu, Borovsko. Borič, borak, borje pomeni Föhrenwald, pa tudi Tannenwald. Za to razlago govori tudi ime sosednje vasi Brinje, Brinj, Brinjan itd., kar je vzeto tudi po rastlini kakor Beričevo.

Čemšenik. Na Kranjskem sta dva kraja tega imena: župnija Čemšenik pri Zagorju ob Savi in vas z graščino Čemšenik pri Dobu. Prvi kraj nima nemškega naziva, drugi pa se imenuje nemški Scherenbüchel. Pri Mirni peči je vas Čemše.

To ime je izvajati iz čremsa, Traubenkirsche, prunus padus, ki je povsod znan grm, dà, celo nizko drevo. Ljubi vlažne kraje, listnate gozde, bregove vodà, pa sega tudi visoko v gore. Beseda je znana Slovincem v raznih oblikah. Cilenšek našteva v svoji knjigi: »Naše škodljive rastline« str. 106 sledeče različice: Čemž, čremž, čremsa, črensa, črams a, čimž, čremen. Berneker: Slavisches etymologisches Wörterbuch, str. 145, izpričuje, da se beseda nahaja pri vseh Slovanih; v ruščini v obliki čeremha, čerema, v češčini: třemcha in střemcha, v poljščini: trzemcha. V besedi

Čemšenik, ki torej pomeni kraj, kjer raste čremsa, je izpal r, kakor v besedah češnja, čep, čepinja, čeva, čev elj za črešnja itd. Ker je bil prvotno r dosti jak in slišen, je Nemec Čremšenik prekrojil v Scherenbüchel. Nemška beseda je torej r ohranila, v slovenščini pa je izpal.

Črmošnice. Na Dolenjskem je kočevska župnija Črmošnjice. O etimologiji te besede se je že mnogo pisalo. P. Ladislav Hrovat je razlagal to besedo iz čer-mož-n-ice = Felsenbewohner (»Dom in Svet«, 1892, 563). Nemški učenjaki, na primer Jos. Obergföll, menijo, da je to ime sestavljeno iz Zer (zur) in Mošnje ali Mošnjice, češ da kočevsko ljudstvo še sedaj govori dei (= die) Mosche ali pa Moschnitze. Prav jim hodi, da ima Valvasor (Ehre d. H. Krain, VIII, 835) to ime res zapisano Zermoschnitz, prezrli pa so, da ima zapisano tudi Tschermoschnitz (XI, 196) in da je to pravilna pisava. Preprosti ljudje pa izvajajo ime iz črne mošnjice = Schwarzbeutel. Vse te razlage pa niso utemeljene. Pomisliti bi bilo, da se Črmošnice ne nahajajo samo ene, da sta že samo na Kranjskem dve vasi tega naziva. Poleg župnije Črmošnice je tudi še vas istega imena v stopiški župniji, kjer ne prebiva noben Kočev ec. Dalje imamo Črmožice v rogaškem sodnem okraju na Štajerskem, Czermosznia v Galiciji, Třemošno na Češkem v plzenskem in litomišelskem okraju, Třemošnice v časlavskem in vlašinskem okraju (Allgem. Ortschaften-Verzeichnis, Wien, 1902). Na Hrvatskem so kraji: Čremušina, Čremušnica, Čremušnjak (Orts- und

Verkehrslexikon von Österreich-Ungarn, Kandler. Wien, 1905). Ime je torej po vseh slovanskih deželah znano. Kaj torej pomeni? Po Pleteršniku (Slovensko-nemški slovar, I, 109) je čremoš ali čremož Bärenlauch, allium ursinum, t. j. pomladanska rastlina z velikim nežnim cvetom brez stebila, ki diši po česnu, zato jo nekateri tudi imenujejo divji česen. Isti pomen ima beseda v vseh slovanskih jezikih. (Glej Berneker: Slavisches etym. Wörterbuch, 145.) Kraj je torej dobil ime po rastlini, ki je ondi rastla. Na to je opozoril že »Ljubljanski Zvon« leta 1881. na platnicah št. 5, češ, »piše naj se Črmošnice, ne pa Črmošnjice, ker se po Janezu Trdini beseda izvaja od čremoh = divji česen«. V starih listinah se bere to ime v obliki Tschrimoschniz (15. avg. 1601. Vicarius zu T. — Gottscheer Bote, 1911, str. 166, št. 21). Čremožnik je še dandanes priimek na Štajerskem, Čremažar ali Čemažar pa na Kranjskem.

K o l o v r a t. V slovenščini razlikujemo dva korena: vr- in vrt-; od prvega izhajajo besede vreti (zavreti, ovreti), vereja, — virati (zavirati, ovirati), ovira, zavora, zavornica, zavirača; od drugega korena: vrt pa vrteti, vrat — vratú, vrtalo, vrtanj, vrtavka, vrtec (Wirbel), vrtelj, vrteš, vrtiljka, vrtilnica, vrtilo, vrtinec, vrtulja itd. Iz prvega korena torej kolovrata ne moremo razložiti, temveč le iz drugega.

Ni dvoma, da je ime graščine in vasi Kolovrat na Kranjskem staro in da torej z orodjem, na katerem se prede, nima zveze, ker je to orodje primeroma mlado, vendar so pa morali Slovani že pred nemškim kolovratom poznati neki kolovrat za prejo, kakor kaže Miklošičev staroslovenski slovar str. 298. Sicer ima tudi lončar svoj kolovrat. Toda beseda kolovrat ima še drug pomen. V hrvaščini pomeni vrtinec, vrtačo = Wasserwirbel, vodo, ki se vrti na okolo (Ivekovič-Broz: Rječnik hrvatskoga jezika, I, 552); v ruščini ima beseda isti pomen: Windelbohrer, Strudel; prilog »kolovratno« znači rund herum, in der Runde (Booch-Frey-Messer: Hand-Wörterbuch der russischen und deutschen Sprache, 283). Gotovo je imela beseda enak pomen v slovenščini. Iz tega smemo sklepati, da nosita vas in graščina ime od vrtinca, ki ga ondi dela voda. Če pa po Valvasorju sklepamo, bi se dalo ime prav tako razložiti od vode, ki so jo zavrli in napeljali krog gradu, da ga je popolnoma obkroževala. V tem slučaju bi seveda ime gradu bilo starejše od vasi, kar se pa meni ne zdi prav verjetno.

Svinji vrh, Svinja gorica itd. Krajev s podobnimi imeni se nahaja več po naši domovini. Nekateri ljudje se jih sramujejo in zato

trdiyo, da se imena teh krajev napačno izgovarjajo, češ, pravilno bi se morala glasiti: »Sinji vrh, Sinja gorica, zato je prevod v Schweinbüchel, Schweinberg docela zgrešen.«

Temu nasproti pa moramo potrditi, da ljudje ime tako izgovarjajo, da se v popolnoma jasno sliši; drugič, da je sicer mogoče, da bi se ime Svinji vrh obrusilo v Sinji vrh; gotovosti, da bi se pa to res zgodilo, nimamo; tretjič pa priloga svinji v slovenščini v pomenu svinjski ne poznamo, zato govorimo: svinjsko meso, svinjski rilec, svinjska pečenka, nikdar pa ne svinja pečenka. Vzrok je jasen, ker bi se v tem slučaju samostalnik ne ločil od priloga. Zato si jezik pomaga in dá prilogu drugo obliko.

Kako naj si torej ime Svinji vrh razložimo? Iz korena svib oziroma svid. Sviba, svibovina pomeni v vseh slovanskih jezikih neke vrste drena, Hartriegel, Hundsbeere, latinski cornus, iz česar je nastala tudi nemška beseda Kornelkirsche. Hrvatje pravijo mesecu maju svibanj, to je mesec, ko sviba cvete. Podobno nazivljejo Hrvatje mesec junij lipanj, to je mesec, ko lipa cvete; srpanj mesec, ko s srpom žanjejo. Čehi imenujejo svibo svido ženskega spola ali svid moškega spola, Rusi imajo besedo »svidiha« in prilog zvidij 3 v pomenu nezrel, skominast, kisel, kakršen je v resnici okus svibovega sadu (Booch-Frey-Messer: Ručnoj ruski slovar). Iz tega korena imamo mnogo krajevnih imen, n. pr.: Svibno, Sviben (gora na levem bregu Save pri Litiji, ki je proti jugu obrnjena in spomladi zgodaj zeleni), Svib, vas v Dalmaciji (okraj Imotski), Svibnik, vas pri Črnomlju.

Iz korena svib je nastal prilog svibnji in po izpadu glasu b — svinji. Podobno odpade glas »b« ogrebniti — ogreniti (impf. ogrebat), geniti iz gebniti (iter. gibati). Prav tako nastane iz svida prilog svinji po izpadu glasu d, kakor n. pr. srenja iz srednja. Svinji vrh in Svinja gorica sta torej vrh ali gorica, kjer spomladi najprej sviba ali svida brsti, zato so ti kraji večinoma bolj proti jugu obrnjeni.

Mesto sviba poznajo Hrvati tudi siba (Ivekovič-Broz, Hrvatski slovar, II, 395). Iz tega se da razlagati sinji vrh, sinja gorica, ako kje res tako izgovarjajo, pomena pa je istega kakor svinji vrh ali svinja gorica. Nemci oziroma tisti Slovenci, ki so prevajali Svinji vrh, niso več poznali pomena besede in so zato popolnoma napačno preveli Svinji vrh v Schweinberg in s tem zagrenili dotičnim prebivalcem marsikako uro življenja, seveda po krivici.

Š t a n g a, nemški Stangenwald, je župnija blizu Litije. Ali ima slovensko ime Štanga res kaj

opraviti s štango ali z drogom? Nemško ime bi kazalo, pa bi obenem tudi pričalo, da je slovensko ime mlajše od nemškega, kar pa je zelo neverjetno.

Krajevna imena na Kranjskem so večinoma slovenska, le gradovi delajo deloma izjemo. Ti imajo ali 1. samoslovensko ime: Mokrice, Grbin, Ponoviče, Strmol; ali 2. samo nemško: Haasberg, Klängenfels, Wagensberg; ali 3. slovensko in njega nemški prevod: Brdo—Egg, Črnelo—Rotenbüchel, Turjak—Auersperg, Volčji potok—Wolfsbüchel; ali 4. slovensko in neodvisno od tega nemško ime: Grmače—Grünhof, Cekinov grad—Leopoldruhe, Bokalce—Strobelhof. Prvotni Slovenci so svojim krajem dali slovenska imena, nemški graščaki so pa svoje nove gradove nemško nazivali in so staro slovensko ime navadno prevedli v nemščino. Slovenci prvotno od nemških graščakov danih imen niso prevajali v slovenščino, ampak so ime sprejeli in le po svoje prikrojili ali obrnili, n. pr. Wagensberg—Bögenšperg.

Kjer nahajamo torej nemško ime, mora biti zgodovinsko utemeljeno, sicer moramo takoj slutiti, da ni nemško prvotno, ampak slovensko. Tako

je pri Štangi. Tu ni nobenega gradu, torej je nemško ime izključeno. Kaj je torej Štanga? V Štangi je župna cerkev posvečena sv. Antonu. Prvotno so cerkev imenovali cerkev Šent Anta, kar je okrajšano iz Antona. Hrvatje še dandanes poznajo ime Ante.

Slovenec pa ne ljubi dveh redupliciranih zlogov, zato rajši en glas, ki bi se moral ponavljati, izpremeni, n. pr.: pripotec, Wegerich, dá trpotec. Tako je tudi iz Štanta nastalo Štanga.

Da pa iz genitivne oblike moškega spola (cerkev Šent Anta = Štanga) nastane žensko lastno ime, se večkrat dogaja. Zanimiv zgled je Šmarca pri Homcu, med Domžalami in Kamnikom. Šmarca (ženskega spola) je nastalo iz Šent Mavrica cerkev, kar se je obrusilo v Šmarca in postalo ženski nominativ. Pravtako Šturija iz Šent Jurija.

Ljudje so prvotno govorili: Grem v cerkev Šturija (= Šent Jurija), prihajam iz cerkve Šturija, sem v cerkvi Šturija. Polagoma so pa pozabili na prvotni pomen in so izpuščali besedo cerkev, zato so pričeli govoriti: Grem v Šturijo, prihajam iz Šturije, sem v Šturiji. Isto pri Šmarci in Štangi.

SILVIN SARDENKO: SOLZA MIRU.

Slika s pozorišča svetovne vojne.

Pred kmetskim domom stoji podrt mlin, ob mlinu porušen most. Čez vodo drži brv. Pred njo križ. Sredi vhod v hišo, na levi v kaščo, na desni v mlin. Na tleh leže razmetane deske in nekaj praznih vreč.

Gaber (v beli obleki, pregleduje mlin in dom).

»Nazaj domov! Sovrag je bežal!« —
veleval nam je glas vojaški.

Begunci smo se povrnili
in našli dom smo siromaški.
(Sede na klop in se zamisli.)

Nemara so le hude sanje?
(Spet vstane in pobira deske in vreče.)

Boštaj (prihaja od desne strani).

O, Gaber, grozno razdejanje:
polomljen mlin, razdrta stopa...

Gaber (nevoljen).

Boštaj, le svojo bajto glej! (Pobira dalje.)

Boštaj. Pri meni vse je kakor prej.

Kjer ni, še vojska nima ropa.
Par vrb urezat grem na breg,
da zvežem z njimi krov in strešnik,
pa s pipo sedem za čelešnik...
dokler ne zapode nas v beg. (Odide.)

Gaber (stopi v kaščo; spet venkaj; kliče ženo).

Polona! Gledi — prazno kaščo!

Pobrano žito, med in lan.

Kolovrat v kosce razčešljan,
spomin na našo rajno taščo.

O, prav, da šla je lani v grob,
da jih ne vidi teh strašnob.

Polona! (Mirneje.) Menda spet je v cerkvi
Čemu? Ko vse je izgubljeno.

Kar je, ne zmore ni molitev,
da bilo bi še nestorjeno.

O žena, kaj sva doživela:

Da hčer in mož in najin zet

po radostni je šel poroki
namesto v dom živeti,

za dom — umreti.

In svatovska je ženitnina
postala smrtna nam sedmina.

(Hči Martina prihaja, obraz zakrivajoč
s predpasnikom.)

Nevesta! Žalostni otrok!

Martina (si odkrije obraz).

Nevesta bila sem njegova

trenutke komaj tri;
 zdaj sem spod moževega krova
 zbežala, ker se zdi,
 da sem brez njega kakor vdova;
 obstanka več mi ni . . .

Gaber. Še Rokov dom stoji?

Martina. Sam zid. Kot grobni spomenik. (Hoče v hišo.)

Gaber. Ni matere!
 Le Marjan v hiši truden spi.

Martina (žalostna).
 Ni matere?
 Se niso davi
 z begunci povrnili?
 Ni matere pod krovom več?
 Tolažbe ni za hčer
 nikjer . . . nikjer . . .
 Jaz grem — na pot miru . . . (Odide po brvi.)

Gaber (išoč okrog sebe).
 Razbit je golobjak celó.
 Kam šle ste, ptice? Pod nebo?
 Kako je daleč do neba!
 Od sreče smo odrezani,
 z noči verigo zvezani,
 zaprti v ječo smo gorja.

Marjan (pride iz sobe).
 Ne morem spati, očka.
 Šrapnéla žvižga . . .

Gaber (ga milo pogovarja).
 Nič se ne boj,
 le sapa žvižga, Marjan moj!

Marjan. Pod oknom sem zaslišal vzdih.
 Nemara Rok?

Gaber. Ne, ni bil Rok;
 le ptica toži skozi log.

Marjan. Ah, očka, čuj:
 ropot koles in grom topov.

Gaber. Ni bojni hrum,
 le daljne reke divji šum.

Marjan. Če ni sovražnikov nikjer,
 če res jih ni? Ni več me strah.
 Nabirat pojdem v šumo mah,
 že bliža sveti se večer. (Vzame košek in odide.)

Gaber. Le pojdi, Marjan moj!
 O, dete, srečno dete!
 Na jasli misliš mirne,
 ko v jadni boj poljane
 pogreznjene so širne.
 O, dete, srečno dete!
 Ti iščeš mah zeleni,
 ko travniki in gozdi
 s krvjo so oškropljeni . . .

Polona (prihaja počasi).
 Pod Bukovjem še cerkvica stoji.
 A naše župne cerkve? Več je ni!
 Hotela tja sem v sveti hram,
 iskat tolažbe duši tam,
 in našla kup sem razvalin
 in večne luči strt spomin.

Gaber (zamišljen).
 In up si našla strt.
 Poglej ob hiši: prazen križ;
 Odrešenikova podoba
 oskrunjena leži na tleh.
 Kjer ni Boga, ni upa več,
 ni je rešitve, ne tolažbe.

Polona. En up še kot postrv v potoku
 mi v duši bega plašen.

Gaber. In prazen.

Polona. Mordà pa zdrav se vrne Rok?
 Junak, ki šel je s hrabrim srcem
 cesarju prestol branit,
 nam dvigne dom in up.

Gaber (se obrne od žene).
 Moj up je smrt. Moj dom je grob.
 Od silnih vklenjen sem tesnob.
 Tesneje mrtvemu ne bo,
 kot mi je živemu tesno.
 Kaj čakam še med svetom?
 (Odhajaje v hišo.) Naj zdaj pogledam
 za dekletom.

Polona (začudeno).
 Za Tino? Kje je?
 Ah! ona je begunka dvakrat . . .

Gaber (vrnivši se iz hiše).
 Je ni!

Polona (v strahu).
 A kam je šla?

Gaber. Dà, kam je šla?
 Baš malo prej je rekla,
 da gre na pot miru.

Polona (vznemirjena).
 Moj Bog! Če sem te prav umela . . .

Gaber (malomarno).
 Prav!

Polona (s povzdignjenim glasom).
 Gorje otroku, mož, in tebi,
 ki nisi pota ji zabranil
 v nje žalosti se nisi ganil!

Gaber (trdo).
 In tebi, materi, gorje!
 S krvavimi nohtmi lase
 iz glave bodeš si ruvála,
 da nisi bolj je varovala.

Polona (žalostno).
 O Bog? Doklej, doklej molčiš?

- Gaber (nevoljno).
Umolkni tudi ti!
Ni ognja toli močnega,
da luči bi nam mogel dati;
ni zvezd plamena jasnega,
da razsvetli to strašno noč.
Jaz pojdem za Martino.
Poslednji uredim račun
in spet zbežim — begun ...
(Žena stopi pred križ.)
- Gaber (se okrene in gre v hišo).
Le môli — prazen križ!
- Polona (si otere solzo; moli sama).
Gospod, doklej,
doklej boš gledal to morjé
krvi, solzâ?
Nikoli ni doslej
nebeški up se izneveril;
nikoli nisi vlil gorja,
če nisi prej srca
izmeril.
Gospod, dovolj,
dovolj je polna kupa,
napolnjena je do brezupa.
Uzel nam premoženje,
ne pusti, da življenje
ukrade nam obup!
- Boštajev Lovro (zagledavši ženo, postoji).
O mlinarjeva mati Vi,
pod grenkim križem sklonjeni,
ne zdite več se mi hudi;
spet bližam Vašim se očem,
čeprav ste rekli vsem ljudem,
da več pred Vaš obraz ne smem ...
Vaš oče rekli so: »Ta volk!
Poprej naj plača svoj mi dolg.
Potem šele ... (Pogleda v okno.)
A bodi molk!
- Polona (vstane in se ozre).
Boštajev Lovro? Praviš ... Morebiti.
Zavoljo ljubega miru
besedo rekla sem jezljivo;
zavoljo vašega domú —
nikoli.
- Lovro (stopi za materjo, ki odhaja proti vratom).
Sedaj smo vsi
ubogi bajtarji ...
Ta divji boj
je vendarle pohleven,
kot klas bogat in reven
v en snop povežejo:
neveste bogatinov
in ženini trpinov
si lahko v róke sežejo.
- Polona (s preplašenim glasom).
Skrivnostno govoriš,
kot bi še vedno snubil ...
Nemara skrivaš vest,
da naš je dom izgubil ...
- Lovro (ji seže v besedo).
Zeta?
Resnično: Rok je mrtev,
- Polona (odstopi od praga, proti križu).
Je mrtev? Rok? Naš Rok?
O res! Odkar je šel,
zapisano je v srcu mojem:
da mrtev naš je Rok;
s krvavimi je črkami
to pisal strah.
In brala sem ...
- Lovro. Ste brali list?
- Polona. Ne enega samo,
veliko sem jih brala ...
Ko šla sem skozi vas,
kar videla sem jih
obrazov resnogledih,
na vseh sem brala,
da mrtev naš je Rok ...
Pa vendar upam še. (Odhaja v hišo.)
- Lovro (stopi spet za njo).
Le upajte! A v Roka, mati?
Vanj več ne upajte nikar.
Če voska ni, ugasne žar;
zdaj drugo svečo treba užgati.
- Polona. Le eno še: mrtvaško luč.
- Gaber (odpre okno in vrže skozi snopič listin).
V teh lačnih dneh,
ko ves je svet v dolgeh ...
Kdo plačeval bo vas, dolgovi?
Vzemite, sape, jih!
- Polona (Lovru).
Glej! Takšen je že teden dni.
Bojim se, da ...
Izreči, me je groza.
- Lovro (pobira in pregledava listine).
Raztrgane zadolžnice. (Stopi k oknu.)
Raztrgajte še mojo, oče! (Gaber pride
na prag.)
Ne tiste, ki je na papirji
— tist dolg na bajti poravnamo —
no tisto, ki je v duši Vaši,
raztrgajte zadolžnico ...
Ko hodil sem pred mlin ...
- Gaber (jezno).
In čakal, da se morda v njem
namelje bela moka zate.
Da ti ... Martina ... hm! sevê,
napolni vročo bajtarsko.

Lovro (ga miri).
A danes, oče, mlin stoji ...
In kameni ne meljejo
še Vaše moke ne ...

Gaber (vzraste še bolj).
Kajon! Lisjak!

Polona (stopi med oba).
Imejta mir!
Pustita mlin!
Ni dosti vama bolečin?
Ni vama še gorjâ dovolj?

Gaber (kakor prej).
Lisjak!
Izvil si se in stisnil v kot.
Na boj bi šel! Kaj delaš tod?
Junak!
Za Rokom pojdi!

Lovro (mirno).
Pojdem, oče!
Ko dan mi žalosten
napoči kakor Roku ...

Polona (proseče).
Lovro!
Zamolči žal besedo!

Gaber (srdito).
Zamáši gládnežu
gládóvna usta!

Polona (odhaja čez most).
Jaz vaju več
poslušati ne morem.

Gaber (stopi v hišo).
Ne vaju jaz.

Lovro (sam, gleda za Gabrom).
Le eno pesem rad si čul —
zvenenje zlatov;
ob njej si jok in stok prečul
trpečih bratov.
Kolo pod mlinom postoji
in mleti jenja;
a časa se kolo vrti
in vse se menja.
Zdaj póldan moj je, tvoj — večer.
Ne bo več Roka.
Drug zet bo snubil tvojo hčer.
Oj, ta poroka! (Se začuje zvonjenje).
Zvoni ... Mirujte, ve strasti,
božični mir zvoni.
So rekli včasih oče moj:
»Sam si ubija blagor svoj,
kdor sveti mir kali.«

Gaber (pribesni iz hiše).
Prokleti bajtarji!

Lovro. Ne kleti —
nocoj je treba peti.

Gaber. Le poj mi, divji jastreb!
Jaz ti prestrižem kljun.

Lovro. Mirujte, oče! — Zvoni. (Zvonjenje se
še čuje).

Gaber. Tvoj smrtni dan.

Lovro. Nemara res.
Pojutrišnjem odidem
v kosarno žalostno.
Potem za Rokom —

Gaber (nekoliko pomirjen).
Ti pojdeš?

Lovro. A prej srca ne morem
naproti nesti smrti,
dokler je nisem roke
ponudil v spravo Vam.
Zvoni —
Naj nama pravni dan zvoni.

Gaber (beseda se mu počasi trga iz prsi).
Kako? —
Za mir in spravo? —
Za mir s teboj? —
Za spravo z vašo bajto? —

Lovro. Zvoni božični zvon.
O, da bi nam ne pel zastonj!

Gaber. Dolžnikova se roka laže,
težko se upnikova
ponudi v spravo.

Lovro (pristopi bliže).
Nemara nama zvon ne bo več pel,
da bi ga skup poslušala.
Sedaj pa še zvoni ... (mu ponudi roko).

Gaber (posluša zvonjenje):
srebrno kot studeni vir.

Lovro. O, naj zvoni naš mir!

Gaber (raztegne desnico, Lovro jo krepko
stisne).
Topi se v srcu mojem svinec
sovražnih misli. — Bodi sprava!

Lovro. Korak do sprave je težak,
a v srcu vstaja mir sladak,
Mir božji z Vami, oče Gaber! (Odhaja.)

Gaber (zroč za Lovrom).
In vendar —
na vrtu bajtarskem
rasto drevesa žlahtna;
nocoj šele jih vidim.
Polona, pridi!

Boštaj (z vrbovjem pod pazduho).
Hej, mlinar, kam hitiš?
Pač bolj bi danes se podala
obleka črna nego bela.
Ob vodi hodi tvoja hči.
Čuj, da ni bilo mene,
valovi bi jo bili vzeli ...

G a b e r (mu preplašen pretrga besedo).
Je živa? Reci, preden več poveš.
B o š t a j (namigne z glavo).
Ta vrbov les sem v bregu rezal.
Priplákala je mimo ona
in šla naravnost — »O ne, Tinca!«
dejal sem ji, »dekle krščansko
utone rajši v bridkih solzah
kot v žalostnih valovih.« — Komaj
pomiril sem nesrečno kri.
G a b e r. In rešil mlado si življenje.
B o š t a j (zroč v stran).
Čeprav je mlinar, oče njen,
ob lanski žetvi izpred hiše
s klopi me pahnil kakor psa. (Pogleda
Gabra.)
Berači nismo zamerljivi.
Tam gresta hči in žena tvoja.
G a b e r (mu položi roko na ramo).
Mi gruntarji smo vam kopali grob;
vi bajtarji ste nas rešili smrti.
P o l o n a (prihaja s hčerjo po brvi).
Poglej Martino: lev in jagnje
v objemu ... Blažen čas!
G a b e r (stopi proti njima).
Gospod miru je z nami spet! (Se sre-
čajo in ustavijo za trenutek v tistem
pomenku.)

M a r j a n (od desne z mahom v košku).
V kotu so moje
ljubljene jasli,
gori se bodo
jagenčki pasli,
kakor da beli
zvončki bi rasli.
B o š t a j (pristopi k dečku).
Kaj hočeš z mahom, Marjan?
M a r j a n (idoč proti hiši).
Za jaslice.
G a b e r (prihaja z ženo in hčerjo pred hišo;
obrnjen proti Boštaju).
Pokliči Lovra!
Nocoj, Boštaj,
praznujmo skup božični raj!
P o l o n a. Za težkim dnem
vesel večer; za bojem — mir! (se v
solzah skloni ob križu).
M a r j a n (gre s koškom proti materi).
O mamica, ne plakajte!
Poglejte, mah za jaslice!
M a r t i n a (prime Marjana za roko).
Le pusti, Marjan, mamico!
Od radosti se jokajo.
G a b e r (zroč v ženo, sklonjeno ob križu).
Tecite, solze svetega miru!

DR. J. DEBEVEC: KAJ V TEM ČASU ČITAMO?

II. V Katoliški Bukvarni v Ljubljani.

Ko so velikega trpina Joba, sedečega na gnoju, njegovi trije prijatelji obiskali in videli njegove silne bolečine, so v spoznanju, da za tolikšno bolečino njih jezik nima primerne besede tolažbe, sedem dni in sedem noči ob njem sedeli in — m o l č a l i. »In nobeden mu ni govoril besede, zakaj videli so, da je njegova bolečina silna.« Kakó ne bi bila bolečina silna, en dan izgubiti razen imetja tudi vse otroke? — Občutke Jobovih prijateljev danes razumem, ker jih imam sam. Joba vidimo vsi — saj smo njega delci. V kateri hiši, v kateri rodbini slovenski se ne slišijo njegovi tihi vzdih? Edino primerno bi bilo, da bi človek ob tem Jobu molčal — ne sedem dni in sedem noči, ampak sedemdesetkrat sedem dni in noči, molčal po izreku: Mirare et tace! Strmeč gledi in molči! ... Toda nekaj ljudi je že obsojenih, da morajo govoriti,

četudi bi najrajši molčali: zadnje številke Dom in Sveta morajo iziti (pa še kar štiri skupaj!) in kdor je rekel a ter pod članek: »Kaj v tem času čitamo« postavil številko I, mora reči tudi b in priklopiti — po vseh pravilih logike — v s a j še številko II. Storim to v zavesti, da bo kmalu vse drugače. Z našim Dom in Svetom je zdaj ista kakor z ljudsko prehranitvijo: poglavitno je, da se v tem času kako pretolčemo in od duševne lakote ne umrjemo. Če ni pšenice, je tudi koruza dobra, pa še kakó! In pa otrobi! Otrobe vezati je zdaj poseben privilegij in predpravica pišoče mase, zakaj kmetovalci jih ne morejo več, ker jih malo imajo. Pa kakor rečeno, bo to kmalu drugače. Zopet se povrnejo naši možje in fantje, ki bodo naši literaturi dali drugo vsebino. Naučili so se v tem času sukati meč, pa tudi peró. Njih dopisi z bojišč, pa če so tudi izpod okornih prstov, dihajo nov slog, nove misli, novo življenje. Dà, z življenjem v zvezi mora biti literatura! V vojaških šolah so v dobi 15 let

Monte Cassino: Grobnica (Confessio).

trikrat izpremenili ves učni načrt, ker je to zahtevalo življenje. (Pharus, 1915, 8. zv. str. 184 nsl.) In skribent, ki danes še takó piše, kakor so ga v šolah naučili pred tridesetimi ali štiridesetimi leti, ne da bi se znal prilagoditi novemu življenju, ali še spada v naš čas? Zatorej samo tako dolgo, da se kako pretolčemo in prebijemo, dotlej, da se vrnejo tisti, ki bodo »vredni, odpreti knjigo«.

Že naslov članka »Kaj v tem času čitamo?« dovolj označuje pisca, da je iz davno-preteklega časa. V tem času, ko puška govori in kri piše pisma in pesmi, ne pozna člankar nič drugega kakor popir, popir, popir... Kaj v tem času čitamo? Zdaj, ko je že prepozno in se naslov ne da več izpremeniti, vem, da bi bil moral drugače vprašati: Kaj v tem času čutimo, ali: kaj v tem času vidimo, ali pa: kaj v tem času slišimo. To posebno! Človeško uho pač še ni imelo take paše, kakor jo ima v tem času. Zdaj bi bilo primerno napisati n. pr. članek: »Dionizije v uhu«. Ali so vaša ušesa že slišala o tem čudovitem ušesu? Samosilnik Dionizij (umrl l. 367. pred Kr.) je bil grozovit, krut, do ljudi nezaupljiv, sumničav. V svoji prestolnici Sirakuzah na Siciliji si je dal za zločince in osumljence, katerih je bilo premnogo, sezidati posebne vrste ječo: okrogel prostor in takó obokan, da se je obok v obliki ušesa vedno bolj in bolj zoževal in končno zožil v čisto majhno, skoro nevidno odprtino, kjer je tiran ponoči in podnevi prisluškoval in slišal vsak, še tako rahel vzdih, razumel vsako, še tako tajno besedo. In zdaj denimo, da bi mogli na ta način samo par hipov prisluškovati nad eno samo barako naših beguncev tam gori na severu! ali nad Obsočjem! ali še nad širšim prostorom... Slišali bi glasove in zvoke iz Dume Otona Župančiča:

Pel je veliki zvon —
»Moj Máte, jó, moj Mate!«
..... Veliki zvon
poje ji, bije,
toži, vpije,
pada trdó na njeno glavó.

Slišali bi prizore, o katerih tako pretresljivo poje Josip Lovrenčič v ciklu Correspondence Internationale ali v Težkih pesmih sedanjosti ali v Žalostinkah (Tristia). In ako bi nam bilo res dano, vse te prizore v enem hipu čuti, bi pač dobili temeljit odgovor na vprašanje, kaj v tem času slišimo in čutimo, toda ta odgovor bi nam v istem hipu tudi za zmerom — sapo zaprl... Zato je pa bolje, da tega vprašanja ne zastavljamo. —

Naše vprašanje: »Kaj v tem času čitamo?« je dosti bolj nedolžno in pravzaprav nekoliko šaljivo. Zakaj vsak pameten človek ve, da to čitamo, kar

nam dovolijo — razmere. Pa nekateri ljudje ne razumejo šale in nasmeha v obrazu, ampak naredé takoj ostre gube ter pričakujejo, da bomo odgovorili: kaj v tem času čitajmo. Nekateri skromni naročniki naši v resnici pričakujejo, da bomo pod tem naslovom razgrnili lep in obširen program, kaj naj naš človek čita, da postane splošno izobražen. Na to v teh vrsticah in v tem letniku zares ne moremo odgovoriti; ako je stvar zelo nujna, bi se potrudili, da jim naštejemo knjig v svrhu, da postanejo dobropodkovani teologi, filozofi, jezikoslovci... Za splošno izbrazbo pa še nimamo sestavljenega registra. Pač pa bi bili prav res radi dognali, s kakšnim čtivom se razboriti ljudje v tem dragem času bavijo, ter bi bili uspeh poizvedovanja v občno korist in porabo razglasili in razbobnali. Toda pripetilo se nam je pri tem nekaj nepričakovanega: kjerkoli smo po objavi onega razgovora z gosp. prof. D. potrkali, povsod smo našli vrata zaprta, pa še polknice so zaklopili, tako da je nam bila v tem oziru Ljubljana kakor mrtvo mesto Pompeji — same prazne hiše, nikjer gospodarja notri...

Pač, v par slučajih so se vrata za hipec odprla, pa res samo za hipec. Neki ponedeljek je bilo v Unionu (majhna družba literatov in kulturnih delavcev, ki so še doma ostali, je predla tedaj misli iz Prešernove »V spomin Andreja Smoleta«), kar pripomni eden gospodov, ki res pozna slovensko slovstvo do jedra: »Najboljše čtivo za sedanji čas je pač Mencingerjev Abadon«. Samó to; zakaj, ko je govornik zapazil, da sem poželjivo pogledal, da bi še kaj ujel, je — utihnil. Ali iskra je bila vržena v netivo; odprl sem doma Ljublj. Zvon 1893 in začel čitati. Roman ima 12 dolgih poglavij, pa »bajka za starce« nosi naslov. Duh Abadon-Gonôba vodi Samorada Veselina po vsem svetu, po Evropi, Aziji... in skozi vse veke... odkriva mu najgloblje vzroke, zbog katerih je človeški rod nesrečen, in skuša baš s tem Veselinu (Slovenu!) odpreti pot in oči k pravi sreči. Pa zaradi katerega poglavja je baš sedaj zanimiv in važen? Ali zaradi vseh? Ali zaradi III., kjer napoveduje Abadon, da bo v prihodnosti severni tečaj šel ravno skozi Berlin in se bo vse okrog njega sukalo? Ali je morda VII. poglavje zdaj posebno branja vredno, kjer v duhu — z duhom Abadonom in Samoradom Veselinom — obiščemo poslednjega Slovenca, prebivajočega v znani-neznani duplini gore Bogatina, v neposrednji sosesčini slavnega Krna? Ves slovenski rod je izumrl, poslednji njegov zastopnik se je rešil v Bohinj in dalje čez Govnjač-planino v Bogatin; odondod gleda po domovini in čaka svoje smrti... poslednji rodú... Najbrže je tista ne-

nadna opombica merila na to poglavje, zlasti na razglabljanje vzrokov naše narodne smrti (v 24. stoletju!) Pa, kakor rečeno, govornik je tisti hipec utihnil in tako si tudi jaz zastonj ubijam glavo, kaj je mislil z opombico. (Lepo analizo romana najdeš v Grafenauerjevi Zgodovini nov. slov. slovstva, II. 442 nsl. Ondi tudi spoznaš, kaj se pravi to: svetovnoizobražen mož; to je bil naš Mencinger.) — O neki drugi priliki sem se lotil strokovnjaka prirodozlovca z vprašanjem, kaj v tem času čita. Odrezal se mi je kratko in jedko: »Dr. Boris Zarnikove boje v živalstvu (Ljublj. Zvon, 1915) in pa — Erjavčevo Mravljo.« Bumf! zdaj si pa izvedel! — Za spoznanje bolj zgovoren je bil čislani in učen doktor bogoslovja, iz katerega bi bil rad isto skrivnost — kaj čitamo — izvlekel. »Moja najljubša knjiga je bila vedno in je zlasti v tem času — sv. pismo. Iz Novega testamenta zlasti veličastna pridiga na gôri (Mat. 5), iz Starega pa psalmi. Vsaka vrstica v psalmih je zdaj dobila novo obleko, novo barvo, novo življenje. V stiski vojskâ, obdani od sovražnikov od vseh strani, so stari Izraelci zložili in molili psalme. Vse to — in v hujši meri — okušamo mi. Tudi mi želimo z 19. psalmom svojemu vladarju, na boj idočemu, zmagati; tudi mi jokamo z 78. psalmom ob strašnem pustošenju naše domovine, naših svetišč; s posebno iskrenim sočutjem molimo 136. psalm, v katerem izgnanci — begunci — vojni ujetniki tožijo svoje gorje in hrepenijo po daljni domovini.« Takó mi je odgovoril čislani gospod. Na moje daljnje vprašanje pa, v čem se kaže vpliv Novega testamenta na krščanske narode v sedanosti, mi učen gospod ni več odgovoril... Iz teh odgovorov se pač ne dá sestaviti daljši članek o našem sedanjem čtivu, to sem videl; zato sem šel pod okna in polknice še četrtega gospoda, o katerem mi je bilo znano, da se bavi z najtežjimi problemi sedanosti. Zalotil sem ga zarana, ko je ravno okna odpiral. »Ali mi ne bi hoteli, gospod doktor, izdati skrivnosti, kaj čitate v tem času, ki nam tako svinčenopočasi leze naprej?« sem vprašal jaz. Gospod je — kakor vsi učenjaki — prijazno odgovoril: »Nemški častniki sedaj izmed moderne beletristike najbolj čitajo Dostojevskega zato, ker razglablja najtežja poglavja dušeslovja in življenja sploh. Kdor hoče s težkim čtivom spremljati naš težki čas, naj čita Dostojevskega romane: Zločin in kaznen, Brate Karamazove, Zapiske iz mrtvega doma...« »Zakaj?« sem jaz izpraševal dalje. Gospod se je nato nekoliko vznevoljil: »Koliko se je pri nas že o tem pisalo! Kaj nič ne berete? Mar vse pozabite? Ali je vredno sploh pisati za tako topoglavo, pozabljivo občinstvo? Ne boste si zapomnili, tudi če bi

Vam še enkrat vse razložil.« In s tem je veleučeni doktor zaprl okno in polkno. In zopet sem bil sam v mrtvem mestu Pompejih, tam pod Gradom, in vse hiše so bile puste in prazne. Toda prišla mi je dobra misel, ki je — kakor znano — pol zdravja; rekel sem sam pri sebi: Kaj boš učenjake nadlegoval, ki so zapeti in zaprti od nog do glave: pojdi rajši tja, kjer ti bodo s statistiko v roki dokazali in dopovedali, kaj se zdaj največ čita. Pojdi v Katoliško Bukvarno! — Pa sem šel.

Stopil sem samo čez cesto, pa sem bil tam. Že zunaj sem zapazil, da se zopet nekaj prezidava in veča, prav kakor pravi pesnik: »es wachsen die Räume, es dehnt sich das Haus.« Dobro znamenje! sem si mislil in vstopil. Bilo je ravno pred Miklavževim tiste dni in v prodajalnici vse polno ljudi. Težko mi je bilo, v takem času drenj delati in povrhu še s čisto neproduktivnimi, nikomur korist donajajočimi, sploh nič nesočimi vprašanji! Ali sila kola lomi. Hajdi naprej!

»Če Vam nisem preveč napoti, ali bi mi hoteli, gospod poslovođa, dati nekoliko napotkov, kaj se v tem času največ čita? V knjigarnicah to gotovo dobro veste; saj ste kakor potresna opazovalnica v realki, ki zaznamujete vse tresljaje duševnega žitja in bitja v naši slovenski domovini.«

Gospod poslovođa je nalašč prezrl mojo lepo, a nepotrebno metaforo ter mi trgovsko-vljudno odgovoril: »Trgovina ima tudi svoje tajnosti; vendar, kolikor smem, Vam rad postrežem, ker mislim, da s tem ničesar ne izdam. Največ prodamo sedaj zemljevidov. Teh gre ogromno število. Naša knjigarna bi vkljub svoji velikanski režiji že samo s tem izhajala, ako bi bila navezana samo na prodajo zemljevidov. Znanje zemljepisja, zanimanje za bližnje in daljne kraje je čudovito vzraslo. Takoj za zemljevidi pa pridejo slovnice in slovarji. Ljudje, vojaki in civilisti, želijo slovnice najrazličnejših jezikov. Slovinci zlasti povprašujejo po slovnice hrvatskega, češkega, poljskega, nemškega, italijanskega in madžarskega jezika; ujeti laški častniki se pridno učé nemščine. Prišli so in prosili: „Avete qualche grammatica tedesca?“ Precej je zanimanja tudi za naš slovenski jezik; proda se mnogo Pečnikove slovenske slovnice iz Hartlebnove zaloge slovnice i. dr. Valjavčev Italijansko-slovenski slovar se dobro razpečava. Bezenšek bo s svojo Bolgarsko-slovensko slovnico napravil izvrstno kupčijo. Še celo po turških slovnice je povpraševanja.«

»Joj, kakó je vse to zanimivo!« sem vzkliknil. »Kaj pa« — sem silil še dalje — »leposlovje, romani, povesti, kakó se kaj prodajajo?«

»Tega blagá pa, oprostite, se zdaj prodá precej manj.«

»Manj?« sem se začudil jaz. »V neki izposojevalni knjižnici se mi je pa pred kratkim reklo, da naša inteligenca čita sedaj samó kaj leposlovnega, lahkega, in da se le malo znanstva izposodi.«

Gospod poslovodja: »To se Vam je reklo? No, vidite, saj ta izjava pa ravno potrjuje mojo opazko: beletristiko si izposojajo, a je ne kupujejo. Za take reči se jim zdi škoda denarja.«

Postalo mi je nekam hudo. Tudi zaradi Dom in Sveta in njegove beletristike. Zdelo se mi je, kakor da slišim Prešerna: »Slep je, kdor se s petjem ukvarja...« Gospod poslovodja je zapazil mojo meglico in mi, da mi prežene muho, hitro

rekel: »Če boste najin razgovor v Dom in Svetu porabili, povejte, prosim, ob tej priliki vsem slovenskim jezikoslovcem in nejezikoslovcem, da sem pripravljen založiti vsako, količkaj dobro pisano slovnico prejomenjenih jezikov. Pisatelji dobé lepo nagrado. Različne reči pišemo Slovenci, samo slovnice ne. Časih je bilo to drugače. In zdaj smo taki berači, da ljudem nimamo kaj v roke dati. Koliko različnih zbirk za slovnice imajo Nemci, pa tudi Čehi, Poljaki... mi pa nič! Mi se branimo — denarja in kruha!« S téma času primernima besedama sva se poslovila.

VIKTOR STESKA: FRANC ANTON PL. STEINBERG, PREISKOVAVEC CERKNIŠKEGA JEZERA.

Ob stopetdesetletnici njegove smrti (1684—1765).

pokoju je čas uporabljal, da je proučaval Cerkniško jezero, ki je že od nekdanj, posebno pa radi Valvasorjevih spisov, budilo silno pozornost v učenjaških krogih, zlasti med naravoslovci. Steinbergu je bilo Cerkniško jezero znano že od mladosti. Grof Ivan Gašpar Cobenzl, najvišji dvornik cesarja Karola VI. in prej deželni glavar kranjski, ga je izpodbujal, naj kot bližnji sosed svoje opazke in izkušnje o Cerkniškem jezeru zbere in v obliki knjige obelodani. Sad 15letnega opazovanja je dozorel leta 1758. v knjigi, ki je naslovljena:

Gründliche Nachricht von dem in dem Inner-Crain gelegenen Czirknitzer-See. Worinnen alle Seltenheiten desselben durch fünfzehnjährige Experienz, auf das genaueste beschrieben, und zu mehrerer Deutlichkeit mit vier und dreißig Kupfern erkläret werden. Wie nämlich: In einem Jahre der An- und Ablauf des Wassers, in diesem See geschiehet, auch jährlich in selbigen gefischt, gejaget, gesäet, und eingeärndet, Heu und Streu eingebracht, wie auch von den, darauf Wohnenden, die Oekonomie besorget werden könne. Allen und jeden der Natur-Würkung Kundigen, und dieser Wissenschaft Befließenen, mitgetheilet von Franz Anton von Steinberg, I. Oe. Hof-Cammer-Rath. Anno 1758. Laybach, gedruckt bey Anna Elisabetha Reichhardtin, Wittib. 40, 236.

Spredaj je pisatelj portret z dvema grboma z napisom: Franciscus Antonius de Steinberg S. Caes. May. inter A. Cam^{ae} Consil. aetat. 74. 1758.

Knjigo posvečuje Karolu grofu Cobenzlu, baronu na Proseku, Štanjelu, v Mossi, Leutenburgu gospodu na Haasbergu, Stegbergu, v Logatcu, Pred Jamo, Ribnici itd., ker ga je njegov oče Ivan Gašpar grof Cobenzl izpodbujal, naj kot sosed Cerkniškega jezera ta naravni čudež popiše. Valvasor¹ je sicer jezero popisal, a le kot postransko stvar. V predgovoru Steinberg nadaljuje: Začel sem knjigo pisati l. 1718. in jenjal 1720. Potem nisem utegnil, dokler nisem stopil v pokoj l. 1747. Sedaj se mi je posrečilo, da sem delo dokončal, uredil in z bakrorezi okrasil.

Knjigo je razdelil v več poglavij. Najprej govori o prvotnem imenu. Tudi on je mnenja, da je Cerkniško jezero Strabonov Lacus lugeus.² Pri tej priliki omenja, da je vsled povodnji l. 1755. v Planini dal grof Leopold Lamberg,³ cesarski cestni ravnatelj in kranjski deželni upravitelj, napraviti cesto iz Postojne na Unec. Dalje razpravlja o Uncu, o Javorniku, o naraščanju Cerkniškega jezera, o njegovi dolžini in širini, o globini, o jamah, ki bruhajo vodo, in o lovu na jezeru. Zanimivo je poglavje o polhih na Javorniku.⁴ Steinberg razlaga bajko, da vrag polhe pase, tako, da je ta vrag sova, katero privabijo polharji s svojimi plamenicami v bližino, da prične sikati. Če kdo tedaj sovo za kako vejo zagleda,

¹ Ehre des Herzogthums Krain, Tom. I., knj. IV.

² O. c., str. 4.

³ O. c., str. 5.

⁴ O. c., str. 66—78.

si lahko domišljuje, da je videl vraga. Dalje obravnava o dotokih in odtokih jezerskih, o ribjem lovu ob raznih dobah, ko voda priteka, ko odteka, in lov pozimi pod ledeno površino. Nato popisuje podzemeljske jame: Vranjo jamo, Suho Dolico, Veliko in Malo Bubnarco, Karlovico; našteva vrelce, ki napajajo jezero, omenja izvir Ljubljanice pri Vrhniku in opozarja naposled na izpremembe tal od l. 1714. do 1752., ker so nekatere jame zasuli, druge zopet odprli.

Kot dober vzgojitelj je Steinberg spoznal, da bi sam popis premalo razložil obravnavane predmete. Zato je knjigo pojasnil s slikami in zemljevidi. Na čelu knjige je njegov portret in potem simbolična slika, ki uprizarja opravila na Cerkniskem jezeru: čolni plavajo po vodni gladini, lovci love divjačino, ribarji ribe, kmetje kosé seno in žanjejo žito. Triintrideset drugih slik pojasnjuje pisateljeve trditve o raznih predmetih, tičočih se Cerkniskega jezera.

Slike, ki v umetniškem oziru sicer niso pomembne, so zelo poučne ter dosegaajo v polni meri svoj namen. Bržkone je risba pisateljeva, v baker pa je podoba vrezal Josip Weimann v Ljubljani, kakor spričuje podpis na 23. sliki: Jos. Weimann in Laybach sc. Tudi 11. slika je signirana.

Popisi z razlagami so sicer včasih dolgovezni, v celoti pa prav mikavni in zanimivi. Pisatelj se je resnično potrudil, da bi v svoji monografiji podal kolikor možno natančno sliko Cerkniskega jezera, pa tudi življenja na njem, v njem in v njegovem okrožju.

Poučen je spis v naravoslovnem, prirodopisnem, narodopisnem, deloma tudi v zgodovinskem in jezikoslovnem oziru. Imena krajev, jam, požiralnikov, potokov, voda navaja v slovenskem jeziku, in sicer prav tako, kakor jih je tedaj ljudstvo izgovarjalo. Ta okolnost utegne zanimati zlasti imenopisca.

Čeprav pa je Steinberg dolgo in temeljito preiskoval Cerknisko jezero, vendar njegovega pojava ni prav razumel in pojasnil. Učenjaki 17. veka so si razlagali jezero kot presihajoče jezero s tem, da so požiralnike smatrali za odprtine nateg ali sifonov, skozi katere vre voda iz podzemskih globin na dan. Isto razlago so si prisvojili Schönleben, Valvasor itd., pa tudi naš Steinberg. Ta je bil o tej razlagi tako prepričan, da v svoji knjigi ta nazor obširno razlaga in z risbami pojasnjuje.

Pritok voda razlaga na str. 226. svoje knjige: daß er daher entstehe, weil die Siphones, das in dem Berge Jauornik und zwar in dessen innern Hölen, gesammelte Wasser, bey ereignenden Regen

und Donner-Wetter durch die Meatus Subterraneos dem See zuführen und ich den Effect der Siphonum deutlich erwiesen. Jezuiti so na gimnaziji v Ljubljani njegovo razlago »preiskusili in jo kot utemeljeno razširjali«.

Pravo razlago presihajočega Cerkniskega jezera je prvi slutil Hacquet. Dandanes so vsi zemljepisci, kakor: Cvijić, Grund, Putick, Penck mnenja, da so edinole kraška tla razlog presihajočih jezer.¹ Kraški svet ima prodorna tla. Voda pronicuje skozi poke v globino, zato na Krasu ni studencev. Voda izpodjeda apnenec, izlizuje in izvotljuje skaline, napravlja pod zemljo rove in jame. Žrela, ki jih voda izje in skozi katera hitro odteka v globino, se imenujejo požiralniki ali ponori. Ko se spomladi sneg taja, ko nastopi jesensko deževje, naraste voda v podzemskih hramovih ter sili skozi ponore na dan in prej prazna jezerska dolina se napolni z vodo.

Podzemska voda pa ni mirna, ampak se tudi pretaka iz višjih krajev v nižje. Loška dolina (Lož!) na severni strani Snežnika meri 570 m nad morjem, Cerknisko jezero 550 m. Nižja je Planinska dolina 450 m, še nižje pa Ljubljansko močvirje 292 m nad morjem. Podzemska voda se vali po rovih in jamah, kotlinah in jezercih v nižje kraje: iz Loške doline v Cerknisko, odtod v planinsko in Ljubljansko. Kjer ima voda nadtalni ali zemski tok, se ta imenuje v loški dolini Obrh, v Cerkniskem jezeru Stržen, potem Pivka, Unec in Ljubljanica.²

Cerknisko jezero je prastaro. Nekateri, med njimi tudi Torquato Tasso,³ so mislili, da je Lugea palus, ki jo Strabo omenja, Cerknisko jezero. Momsen⁴ se je odločil za Ljubljansko močvirje. Stoiser⁵ je menil, da se to jezero prvič omenja v listinah 16. veka. To je seveda zmota, ker citamo že l. 1319.,⁶ da je patriarh Pagan podelil ribolovno pravico v jezeru in njegovih stranskih vodah Odalriku Cividale.

Steinbergova knjiga je vzbudila toliko pozornosti, da je izšla l. 1761. v Hagu na Holandskem celo v francoskem jeziku z naslovom: *Le Lac merveilleux ou description du Lac Czirknizen Carniole avec figur.*⁷

Učeni kustos kranjskega deželnege muzeja Karol Deschmann je Steinbergovo knjigo zelo cenil.

¹ Cf. Neue Wege der Karstforschung. Dr. W. Šmid. Mitteilg. d. Museal-Vereins für Krain, 1905, 199—205.

² Cerknisko jezero. Jožef Žirovnik. 1898, 45.

³ H. Costa: Reiseerinnerungen aus Krain, str. 49.

⁴ CIL, V, 75.

⁵ Mitteil. d. Mus. V. f. Krain, 1905, 199.

⁶ J. Žirovnik, o. c., 74.

⁷ P. Marcus Pochlin: Bibliotheca Carnioliae, ed. Dimitz, 1862, p. 52.

L. 1856. je o njej pisal: »V nasprotju z Valvasorjem spoznamo v Steinbergu, ki je l. 1758. izdal popis Cerkniškega jezera, moža, ki je pobijal Valvasorjeve zmote, ki je Valvasorjevo pretiravanje resnici na ljubo oblažil in ki je čudovito notranjsko jezero oprostil bajk, ki mu jih je natvezlo ljudsko naziranje. To delo se odlikuje po temeljitem opazovanju, neutrudni marljivosti, po točnem krajepisu in po dragocenih podatkih o ondotnem lovu na divjačino in na ribe.«¹

¹ Jahresheft des Vereins des Krainischen Landesmuseums, 1856, str. 2.

Ko je l. 1910. Peter pl. Radics obelodanil knjigo: *Die Jagd in Krain*, je povzel iz Steinbergove knjige najvažnejše oddelke o lovu na Cerkniškem jezeru in je priobčil poleg pisateljevega portreta še dve sliki iz te knjige. Tako je pl. Radics obudil zopet spomin na moža, katerega knjiga se pač tuintam omenja, ki pa doslej še ni našel življenjepisca. Te vrstice naj temu nedostatku nekoliko odpo- morejo.¹

¹ Tudi P. pl. Radics ne pove nič o njegovem življenju. Const. pl. Wurzbach ga v svojem leksiku tudi ne omenja. P. Marko Pohlin našteva le njegova dela. Bibl. Carn., p. 52.

PAR PRIPOMB H KAZALU DOM IN SVETA ZA LETO 1915.

Kazalo — ogledalo! Če kdaj, se to leto s vidi v »Dom in Svetu«. Bilo je leto svetovne vojne, in reči moramo: tudi v našem listu najde pazljiv čitatelj dovolj sledov o njej, notranjih in zunanjih, umetniških in tehničnih, prostovoljnih in neprostovoljnih, sledove silnega poguma, pa tudi strašnega razdejanja in nereda. Do šeste številke je še dobro šlo; tedaj pa — o binkoštih — so zagrmeli topovi tudi ob Soči, ob meji slovenskega ozemlja, in takrat je marsikaj zadelo tudi naš list: urednik, nekaj sotrudnikov, več stavcev je odšlo v vojno službovanje; nekaj sotrudnikov je moralo povezati culo in zveženj ter se pomešati med begunce; en sotrudnik — glavnih stebrov eden, Bog ga živi! — je dobil po tistem dogodku toliko drugotnega dela (ker ljudstvu treba zdaj predvsem jela!), da tudi za najplemenitejšo zabavo — katero je doslej leta in leta podajal v našem listu — zdaj nima časa. Ali je potem takem kaj čudnega, če je tudi v »Dom in Svetu« (posebno št. 7—12) vse razkopano in razmetano? Začasno uredništvo je veselo, da je sploh moglo letnik zaključiti. Pokazalo se je ob tej priliki, kaj velja, če urednik v času obilnosti naprej misli in skrbi — za leta lakote. G. dr. Iz. Cankar je namreč takoj, ko je prevzel uredništvo, začel zbirati okrog sebe mlade literate in jih učiti. To se je zdaj obneslo. Naj malo izdam iz uredniških skrivnosti!

Bilo je koncem septembra, ko je bilo treba gradiva za št. 9—12; razen dr. Pregljevih »Tlačanov« ni bilo nič primernega v zalogi. Kaj bi del na prvo mesto? Najbolje bi bilo kaj daljšega in obenem novega. »Misli, misli proiguman Vaso...« Kar nekdo potrka. »Naprej!« — Vstopi mlad dečko, visokovzrastel. — Ponudi mi rokopis. Pogledam: »Jože Plot. Ljudje. Drama v štirih dejanjih.« — »Vi ste Jože Plot?« sem vprašal. »Dâ!« Jaz: »Še takó mlad, pa se hočete že v dramu poskusiti?« On: »Dr. Izidor Cankar mi je odprl umevanje Ibsena. To me je navdušilo za te 'Ljudi'.« Jaz: »Pridite, prosim, danes teden; ta čas prečitam in Vam povem svojo sodbo.« Čez teden dni sva res zopet govorila. Jaz: »Premalo dejanja, dogodkov! Obžalujem!« On: »Špektakelnov res ni notri.« Jaz: »Šekspir je bil vendar velik dramatik; pa le berite: prizor za prizorom, dogodek za dogodkom, na koncu katastrofa in celi kupi mrličev. V Vaši drami pa samo pričkanje

in pregovarjanje...« On: »Oprostite! Dramatska tehnika je v 300 letih precej napredovala; ona hoče človeka zgrabiti in poboljšati. Kakó pa naj to doseže, če mu ne odkrije njegovih najskrivnejših misli, nagibov? Strindberg — naj Vam to prečitam iz svojega dnevnika — pravi: Ljudi naše dobe zanima najbolj dušeslovni razvoj; naše vedoželjne duše se ne zadovoljijo s tem, da na prizorišču vidijo vrsto dogodkov, ampak hočejo vedeti, kakó se drug iz drugega snujejo.« Jaz: »Prav, prav; vendar pa »Dom in Svet« ne more prinašati spisov začetnikov.« — On: »Dovolite! Če nam boste starini zapirali predale lista, kje naj se pa mladini učimo?« — Takó je prišlo do objave »Ljudi«. Gledališča drugod — n. pr. v Gradcu, kakor čitamo — ravno zdaj med vojno sijajno delujejo; slovensko v Ljubljani — je bilo dolgo zaprto, in zdaj deluje v njem — kino. Naj nas vsaj tiskana drama spomni starogrške Talije!

Marsikatera stran letnika 1915 (pesmi in proza) bo še poznim vnukom pretresljiva priča o času, v katerem naš narod sedaj živi in trpi.

Dr. Pregljev roman »Tlačani« nam pripoveduje, kaj so trpeli in kakó so si skušali pomagati bedni slovenski kmetje ob Soči in Idrijci, zatirani od laške gospode v Tolminu in Gorici, v letih 1712 in 1713; godi se vse tam, kjer so zdaj naše misli in skrbi. Letnik 1916 prinese še ostalih devet poglavij.

Nadaljevali se bodo, kakor vsakdo razvidi, še trije drugi spisi.

Dovršil je dr. A. Breznik svoj spis o razvoju novejših slovenskih pisav; »Dom in Svet« ga je prinašal tri leta (1913—1915). To je zdaj brez dvojbe najboljša in najveljavnejša kritika Levčevega Pravopisa in Pletersnikovega slovarja. Zdaj poznamo načela in zakone pravopisa.

In zadnja beseda? Sredi silno strmega klanca se zdaj nahaja »Dom in Svet«; če popustimo, da zdrkne nazaj, se bo marsikaj dobrega in lepega razbilo. Zato slovenskemu narodu stori res dobro delo, kdor nam z umom in — kolomazom pomaga, da voz v tem težkem času pririnemo do vrha. Pljunimo si torej v roke, pa odrinimo...
Dr. J. D.

Popravek. Str. 298, zadnja vrstica spodaj, čitaj m. trenotij trenodij (trenodija = elegija!) Ur.

II. PRINCIP IN ZISTEM NJEGOV.

(Dalje.)

Nov korak v zistemu je vsekakor poslednja skupina vzgledov: prva etapa druge faze; — nekaj novega, in vendar v bistvu pa pravzaprav nič novega! Isti principi, enake formalne kvalitete kakor doslej; — mehanično stopnjevanje, avtomatsko nadaljevanje zistemal!

Vsi zakóni, vsi znaki — isti. In tako posebej ena kvaliteta tudi tu kakor v poprejšnji etapi — ista: arhitektonska struktura »volte« (»parafraze«); tudi tu dosleden znak — dvodelnost nove strofe kot organizma zase: pa bodi ta iz prvega, bodi iz drugega tipa. Osmeroverzni kompleks iz prvega tipa ima, kot oktava iz dveh kvader, že vsled simetrije — dvodelno strukturo. A tudi organizem iz drugega tipa, ki nima po svoji genezi simetralnega obraza, oblikuje umetniška praksa strogo po zistemu vedno na kvaliteto dvodelnosti; in sicer vedno takó, da deva glavno zarezo — ali recimo: »arhitektonsko cezuro« — dosledno na isto, prav določeno mesto: stalno med »konstanto« in »motto«, — naglaševaje torej takó precizno postanek, genezo organizma. To dejstvo je za končni rezultat naše poti velevažno; nujno je zato trebalo, da mu tudi tu s primernim povdarkom spet in iznova posvetimo troho pozornosti.

In v službi te značilne kvalitete ima umetniška praksa tudi tu tisto že prej opisano tehniško sredstvo svoje: t. zv. odlomljeni verz »quebrado«. Ni sicer tu povsem strogega zakóna, kje stoj ta pavza v strofi; pojavlja se v njej na vsakem kateremkoli poljubnem mestu, rajši sicer in bolj pogosto v drugem arhitektonskem delu njenem (t. j. v »geslu«), a neredkoma pa tudi v prvem, t. j. v takozvani »konstanti«, — in celó po več ko enkrat samkrat tu ali tam ali pa v obeh hkratu.¹ Vendar pa kaže поблиžji pogled, da služi umetniški praksi »quebrado« povsod za akcent, ki naj povdarja skupnost enega in poostri mejo proti drugemu delu v celoti. In naj je tu svoboda prakse še toliko, najznačilnejši so tudi tu vendarle tisti proizvodi, kjer markira »quebrado« presledek na prehodu iz konstante v motto, prepas torej med obema; ali pa kjer točno na sredi odstavka stojéč grupira okoli sebe vse sprednje in naslednje verze. Čist je po smislu in duhu zistema slog le v takih primerih! Vsi drugi pa že prestopajo dopustno mejo ter postajajo že nekam dekadentne, prazno-puhle, brezmiselno pretirane igrače, — ker v njih »quebrado« kot ritmična pavza ne služi več svojemu cilju in namenu: ne markira več tako ali tako po svoje — dvodelnosti.

Dolgo vrsto vzgledov bi moral ponatisniti, če bi hotel podati vsaj po en primer vseh variant, kar jih ima tu Resendov zbornik. Le majhno število jih zadoščaj, le nekaj najmarkantnejših iz obeh tipov, da izkažejo fakt prakse. Najprej šestero prvega tipa, ki v njih nastopa »quebrado« po enkrat in po večkrat,

¹ Gröber, l. c. II./2., 275: »Nun rechne man aber hinzu, dass statt des Vollverses (t. j. namestu popolnega osmerca) der *Quebrado* von nur 3 oder 4 Silben stehen kann; dass solcher Halbverse 1 bis 6 in der Strophe vorkommen —«.

v tem ali onem, v tem in onem izmed obeh arhitektonskih delov »volte«.

1.

Uyuo jaa desesperado
de vyuer nunca contente.
porque, quem me daa cuydado,
nam no sente.

De mym nam tem sentymento,
nem daa que tenha paixam,
antes tem contentamento
em m'agrauar sem rrezam.
Assy triste afortunadote,
da vyda sam descontenten
porque, quem me daa cuydado,
nam no sente.

Garçia de Resende. [III./636].

3.

Mall olhado
he se vos meu gram querer,
& de my, poys que biuer
consento neste cuidado.

Ha muytos dias & anos
que vos dey muy de verdade
mynha fee, mynha vontade,
vos a my tudo enguanos.
Lastimado
sam, por tam certo saber,
sermos ambos num querer
pera matar-me forçado.

Luys Anrryquez. [II./276].

5.

Triste de mym que forey,
que sera de mym coytdado!
pe me segue este cuydado,
serder-m'ey.

Perder-m'ey, por se ganhar
quem me tanto mal ordena,
& leua pena
por mays cedome nam matar.
Que farey desesperado,
v m'yrey!
se me segue este cuydado,
perder-m'ey.

Dom Goterre. [II./55].

2.

Pois viuo desesperado,
bem sseria,
que me leyxasseys hum dia,
meu cuidado.

Gualardam nam no espero,
nem aa em meu mal mais bem
que ssoo querer, porque quero
mais que nunca quis ninguem.
Porem ssam desesperado
d'alegria:
leyxay-me ja hum soo dia
meu cuidado!

Jorge de Resende. [III./353].

4.

Mil contentamentos tristes
viram la de cada hum,
mas bem sey qu'o meu nam vistes,
porque nam tenho nenhum.

Isto vos direy sem medo,
ysto oussarey de dizer,
que'e tam tarde pera o ter
como cedo.
Sayba certo que sentistes
se me quereys ver algum,
verdes me, quando me vistes,
sem nenhum.

Luys da Sylueyra. [II./462].

6.

Estudaes & fogis de my,
soes Latyno.
que quedas daa o enssyno
do Latym?

Trareis todo decorado
o metamorfoseos:
eu trar-uos-ey asonbrado
de rryr de vos.
Coytdado, triste de ty,
homem mofino,
que foste naçer en ssino
de Latym!

Conde do Vimioso. [II./121].

In potem še četvero drugega tipa, ki so nam še posebej zanimivi radi tega, ker nam kažejo »quebrado« in nudijo že tu gradiva za njegov študij v »kvintilji«!

1.

Apressões de cada dia,
que as eu possa soffrer,
elas dam bem que fazer
aa fantesya.

Porque, sse cuido que vou,
no meyo de minhas dores,
vejo quem m'as ordenou
sem culpa d'outras meyores,
em qu'estou.
Roguo a virgem Maria,
que me nam queyra valer,
se traguio na fantesya
cousa que possa entender.

D'Alauro Fernandez d'Almeyda
[III./263-4].

3.

Triste vida sera a nossa,
triste he meu coraçam,
triste'e minha pola vossa,
mas a vossa por mym nam.

Tristes dias viueremos,
tristes seram nossas vidas,
o passado choraremos,
que nam temos,
tendo ja as vidas perdidas.
& por yssso a uida nossa
de ser triste tem rrezam:
triste'e mynha pola vossa,
nam a vossa por mym nam.

Françisco da Sylueyra. [II./175].

2.

Sempr'achey pera viuer
todalas vidas perdidas;
mas quando queero morrer,
nunca me faleçem vidas.

Todalas fins esperaaua,
desta soo desespererey;
todalas outras buscaaua,
& esta que nam cataaua,
esta achey.
Torney agoora a viuer;
acho que tenho mi vidas
porque nunca as quis perder,
que as achasse perdidas.

Luys da Sylueyra. [II./465].

4.

Alegre com my tristeza,
alegre com my partyr,
senhora, de vos seruyr
por vossa pouca firmeza.

Uosso desconhecimento,
vossa fera condiçam
nam daram
ja nenhum padeçymto
a meu triste coraçam.
D'oje mays vossa crueza
nam espero de sentyr:
que leyxar de vos seruir
seraa leyrar-me tristeza.

Dom Goterre. [II./53].

Dvodelna struktura se obveljavlja v tej etapi tako strogo, da nimamo tu prav nikjer enakega poizkusa kakor v poprejšnji: premostiti zev med obema deloma z vezilom rime posrednice. Odločna delitev na oba sestavna dela nastopa brezizjemno v tej, in kakor v tej tudi v neposredno naslednji, v drugi etapi pričujoče faze — celó v rimanju.

In kaj je znak te neposredno nadaljnje etape? Brez vzgleda bi si jo tu že lahko sami konstruirali iz dosledno-stalne norme zistema:

Petero verzov doseže »motto«, in vsled tega za njim tudi v »volti« prirastek h konstanti: prirastek, — odmev in nadomestnik »gesla«.

Tip — s kvadro za konstanto (4; + 5):

Motto (5):	Como poderaa soffryr	α'
	el triste, que tal sostiene:	β
	sym esperança beuyr,	α'
	y calhar y encobrir	α'
	ser el rremedio que tyene?	β.
Volta (4+5):	Amor se fuerça y quiere	a
	querer para prouyca-lhe,	b
	rrazon manda y rrequiere,	a
	que sufra y que se calhe.	b.
	Pues como podereis soffrir	α'
	coraçon, quyen tal sostiene:	β
	syn esperança beuyr,	α'
	y calhar y encobrir	α'
	ser el rremedio que tiene?	β.

Pero de Bayam. [II./519].

In ker je po principu zistema, da razporabi vsaka etapa druge stopinje obe tisti dve formi prve stopinje, namreč »kvadro« in pa iz nje vzniklo »kvintiljo«, imamo kakor doslej tudi v pričujoči etapi še drugo, h gorenji prvi vštricno skupino primerov, ki je v njihovi »volti« kakor tam tudi tu prirastek iste peteroverzne razsežnosti, — konstanta pa zdaj druga: tam »kvadra«, tu »kvintilja«, s peteroverznim prirastkom za njó — gledé obsežnosti popolnoma enaka ter vsled tega so-lika in enakostasna oblika.

Konstanta + pet verzov: to je po dosledno istem zakonu zistema torej tu obraz strofe »volte«, ki vsled dveh konstant kaže tudi tu dva tipa 4 + 5, 5 + 5.

Tip — s kvintiljo za konstanto (5; + 5):

Motto (5):	Poys que tal dor me conquista,	α
	sendo tam pouco apartado,	β
	que farey, desesperado,	β
	muytos dias alonguado,	β
	senhora, de vossa vista!	α!
Volta (5+5):	Muy mal se pode soffrer;	a'
	poys a tristeza d'uum dia	b
	doy muyto mays, a meu ver,	a'
	do que podem dar prazer	a'
	muytos outros d'alegria:	b.
	assy que, poys me conquista	α
	este mal tanto dobrado,	β
	que farey, desesperado,	β
	muytos dias alonguado,	β
	senhora, de vossa vista!	α!

Fernam Brandam. [II./347].

Varianta 1.

Uejo tanta pressa dar	α'
a meu mal, que tal me tem,	β'
que nam pode ja meu bem	β'
a nhuum tempo chegar,	α'
que me possa aproueytar.	α'.
Porque sendo muy creçido,	a
sem a dor ser conheçyda,	b
o seu rremedeo comprido	a
he ja com perda da vyda.	b.
poys se pode mal curar	α'
o mal que tal força tem,	β'
como pode ja meu bem	β'
a nhuum tempo chegar,	α'
que me possa aproueytar!	α'.

Dioguo Brandam. [II./211].

*

Varianta 2.

Uenyd, venyd, pues party,	α'
cuydados y penssamiento!	β
que çierto ya despedy	α'
todo plazer que senty,	α'
quando mas me vy contento.	β.
Com vos seraa my beuyr	a'
syn esperar alegria,	b
sospiros, lhoros, gemyr,	a'
deseando noche y dia.	b.
Porque quando me party	α'
do queda my penssamiento,	β
naquel punto despedy	α'
todo plazer que senty,	α'
quando mas me vy contento.	β.

Pero de Bayam. [II./520].

*

Varianta 1.

Senhora, soes perygosa,	α
a vos ninguem se rregyste;	β
nam soes nada piadosa,	α
soes sobre todas fermosa,	α
& eu sobre todos triste.	β.
Fostes do rreyno lançada	a
por nele fazerdes mall;	b'
nam coma dama ynfernada,	a
mas coma cousa danada	a
destroyeys Portugall.	b'.
tal yda foy mays danosa:	α
coraçam, tu o sentiste.	β
ho crua, nam piadosa,	α
soes sobre todas fermosa,	α
& eu sobre todos triste!	β.

Francisco da Sylueyra. [II./172].

Varianta 2.

Cabelos de fremosura,	α
que me tanto namoraram,	β
ditosa minha ventura,	α
que sereys a sepultura	α
dos olhos que vos olharam!	β.
Ho lembrança assy presente	a
em minha triste memoria,	b
achada por açidente,	a
mal, de que sam tam contente,	a
que me fyca por vitoria!	b.
& pois com ysto se cura,	α
os danos que me causaram	β
vossa noua fremosura,	α
alta foy sua ventura	α
dos olhos que vos olharam.	β.

De Dom Dioguo. [II./160].

Varianta 3.

Por esta rrega segura:	α
de quem vyue sem ventura	α
nenhum bem poder auer,	β'
nam perco, nem s'auentura	α
em quanto possa perder.	β'.
Antes quanto mais perdido,	a
me vejo mais descansado,	b
por ter ja tudo passado	b
quanto pode ser soffrydo.	a.
Nem ha hy cousa segura	α
na vyda que nam tem cura,	α
se nam de todo perder,	β'
por nam ter desauentura	α
em que possa enpeeçer.	β'.

Conde do Vimioso. [II./124].

*

Varianta 4.

Voluntad, n'os trabajeys	p' = α'
por alcançar buena vida:	β
que la mejor escogida	β
que fue, ny sera, ny es,	α'
cuydado es pera despues.	α'.
C'acordar-os del passado	a
dulçe tiempo, en que os folguastes,	b
ya sabeys, qu'este cuydado	a
mas os mata que gozastes.	b.
por tanto no os congoxeys,	p' = α'
voluntad, por buena vida;	β
pues es cosa conoçida,	β
que su gloria muerta es	α'
com la memoria despues.	α'.

Pero Secutor. [II./134].

*

Varianta 3.

Galantes mal namorados,	α
que fordes contro-o que sygo,	β
jnda vos veja tratados	α
de sospiros tam greyxados,	α
com'eu sam, de quem nam diguo!	β.
Se quer, por ficar vingado,	a
quando vyr alguem queyxar,	b'
dyr-lhe-ey: »mao namorado,	a
porque escolheste cuydado	a
contr'o triste sospirar?»	b'.
Ueja vos todos t'amados,	α
nam d'amygas, mas d'emmigo,	β
& assy gallardoados	α
das, por que vyues penados,	α
com'eu sam, de quem nam diguo!	β.

Iz cikla »O cuydar & sospirar«. [I./11].

Varianta 4.

Coraçam, ja rrepousauas,	α
ja nam tinhas sojeçam,	β'
ja viuias, ja folgauas;	α
poys porque te sogugauas	α
outra vez, meu coraçam!	β'.
Soffre, poys te nam soffreste	a
na vida que ja viuias;	b
soffre, poys te tu perdeste,	a
soffre, poys nam conheçeste	a
como t'outra vez perdias!	b!
soffre, poys ja liure estauas,	α
& quyseste sogeyçam,	β'
soffre, poys te nam lembrauas	α
das dores de qu'escapauas:	α
soffre, soffre, coraçam!	β'!

Jorge D'Aguyar. [II./9].

Pred nami je s tem vsa druga faza druge stopinje. In tu smo zdaj srečno na svojem pravem mestu! Na tistem mestu, da se že lahko ustavimo ob vprašanju: kam pa hoče, kam meri, kam stremlje pravzaprav to dolgo potovanje?

Le mimogrede naj opozori nekaj primerov tudi v tej etapi prejše na moment dvodelnosti v organizmu »volte«, — »volte« kot tiste strofe, ki je vsakokratno produkt dotične etape zistema in ki jej velja od kraja že naša posebna pozornost. Brez vsega besedovanja izkaži nekaj vzgledov, kako tudi tu služi posebej »quebrado« tendenci delitve organizma na dva arhitektonska odstavka: povdarku »arhitektonskega prepasa« med »konstanto« in pa »mottom« v volti.

In sicer najpoprej četvero iz prvega tipa:

1.
Quem de mym s'a de doer,
a mym soo deuo culpar,
pois de todo me fuy dar,
a quem toma por prazer
de me matar.

Deuera, pois conheça
o mal que tenho soffrido,
de temer o que fazia
primeiro de ser perdido.
Mas pois eu por meu querer
tal cuydado quys tomar,
rrezão he nam estranhar,
que tom' outrem por prazer
de me matar.
Conde do Vimioso. [II./127].

2.
Senhor, vistas nunca tall;
hyndo-me para pousada
foy topar o de lousada:
sabeys qual?
o da capa entretalhada.

Dysse-lhe, polo deter:
» que he ysso que leuays?
agoarday-me, qu'ey de ver
cam mall o vosso gastays.«
Amostrou-me tudo o all;
descobrio huma esmaltada,
na cinta mall rrecachada:
veedes qual?
o da capa entretalhada.
Joam Fogaça. [II./184].

3.
Uejo tudo desuyado
& fora do que mereço,
& conheço,
que me foy assy causado,
por fycar meu mal dobrado.

E fycou-me conhecer
minha vida ser perdida,
& vos nam arrendyda
de me tanto mal fazer,
& c'o mal d'este cuydado
he tamanho o que padeço,
que conheço,
que me foy assy causado,
por fycar meu mal dobrado.
Conde de Borba. [II./59].

4.
Eu te vy tam arredado
n'escaramuça metydo,
que'e forçado,
seres de mym apodado
& corrydo.

Tu hyas huum Serafym,
cousa pera ver do çeo
com teus apupos d'aleo
contente do cramesym.
Teu pay vy envergonhado,
dizendo com gram sentydo:
»ho coytdado
cramesym, mal enpreguado,
escarneçydo!«
Fernam da Sylueyra. [II./28].

In poleg teh le dvoje še redkih slučajev iz drugega tipa iste etape:

1.
Hum cuidado que me canssa,
se o calo, abafarey;
dyze-lo nam me descansa,
nem com outro nam s'amansa:
que farey!

Uiuo assay, como deos sabe,
neste cuydado que syquo;
calo que ja qua nom cabe,
temo que çedo m'acabe,
poys abafo & nam o diguo.
d'outra parte nam descansa,
dyze-lo: nam o dyrey,
soporta-lo a vyda canssa,
& com outro nam s'amansa:
que farey!
Jorgue D'Aguyar. [II./8].

2.
Myl cousas, que de vos sey.
me faram,
que ja vosso nam serey,
nem por vos catyuarey
meu coraçam.

Nam teres mays en poder
meu prazer, nem meu pesar,
nem por vos ey de perder
huum soo dia de prazer
com quem o poder tomar.
Que taes cousas de vos sey,
que me faram,
que ja vosso nam serey,
nem por vos catyuarey
meu coraçam.
Jorgue D'Aguyar. [II./11].

Z izrecno pripombo, da drugačnih variant poslednje »volte« v zistemu samem pravzaprav ni, ali da jih vsaj Resendov zbornik, naš vir, ne premore, naj izpriča za prehod v novo stopinjo četvorica primerov pa še dejstvo, da velja »quebrado« tudi izven zistema v čisto samostojnih strofah istega tipa!

1.
Uos viuendo, eu morrendo,
vos folgando. eu penando,
vos boa vyda pasando,
eu a minha maldizendo,
sospirando.
Uos de mym sempre queryda,
eu de vos muy desamado,
& meu bem todo trocado,
da morte como da vyda
desesperado.
Duarte de Brito. [5 strof: I./315].

2.
Meus olhos & minha vida,
d'oje mais m'avey por vosso,
vos sereis de mim seruida
nesta hyda,
se nam s'eu nada nam posso,
De mula & goarnimento
& sombreiro de guedelha,
que vos laa no saymento
antre çento
nom vejays vossa semelha.
Nuno Pereyra. [8+1 str.: III./92].

3.
Eu nam vos fui visitar,
porqu'ey mester visitado,
mas do folguar
de serdes, senhor, chegado,
perdey vos bem o cuydado.
Que nunca tanto folguey
com nada, ha muytos dias,
nem desejey
mays a vinda do Mexias
de que foy a vossa ley.
Luy de Meneses. [II./474-5].

4.
Que cuydados tam cansados
& tam sentydos,
& sentidos trabalhados
dos cuydados,
donde nunca são partidos.
Meus desejos nam compridos
sam dobrados,
cada dia mays creçydos,
rrepartydos
em myl modos desuayrados.
Nuna Pereyra. [5+1 strof: I./263].

In s tem konec vzgledov iz tega kroga! Dosegli smo ž njimi prvi vrh svoje poti, ker organski vrh druge stopinje vsega tukajšnjega zistema arhitektonskih form. Zakaj?

Enakomerno dosledna rast oblik brez vsakega skoka in brez vsake izjeme, od faze do faze, od etape do etape, od tipa do tipa, iz drobne kali navzgor po stalno gotovem principu brez vse samovoljnosti nepretrgoma do pričujočega štadija: to dejstvo je fundamentalni znak zistematične poti. A je li pa ta enakomerno dosledna, avtomatsko se stopnjujoča pot zistema brez kraja in brez ovire tja do brezkončnosti mogoča? Po principu pač da; toda praksa pa gre le do prav določene meje. Do tiste meje, ki so jo dosegli naši poslednji vzgledi.

Ob tej meji se zistem zajezí! In zakaj? Zakaj ne že prej, ampak šele tu? Zakaj ne pozneje, zakaj že ravno tu? Ne kar takó iz gole slučajnosti, ne brez notranjega vzroka za ta mejnik!

Od »kvadre« in »kvintilje« tam v I. stopinji raste v II. stopinji zistema razvoj zistematično po trdnem zakonitem principu, da se »motto« stopnjuj vedno in dosledno za en verz više in više, navzgor preko dveh faz, ki njih vsaka šteje po dve etapi, vsaka etapa po dva tipa, — do tistih oblik, do tistih organizmov forme, ki v njih vzdrami h konstanti kot taki progresivno priraščajóči »motto« konstanto samo, ta váse zakrknjeni, vsakemu nadaljnjemu razvoju takraj prve stopinje povsem nedostopni element zistema, iz njene jalove eksistence v novo velepomembno aktivnost, ko jo pritegne nase, da mu sotvorno prisostvuj ter s svojo soudeležbo, s svojo sonavzočnostjo sodeluj k postanku novega formalnega dejstva: simetrije.

In kje ter kedaj se to zgodi v zistemu? Ko »motto« naraste do obsežnosti obeh tistih dveh oblik prve stopinje: do »kvadre« in pa »kvintilje«, — da se srečata in strneta konstanta in motto ko dva enakolika kristala, vsakteri zase sicer iz svojega drugačnega kolena, v obliko-celoto, dvodelno celoto s kvaliteto simetrije. Doseže pa v zistemu ta štadij »kvadra« v prvi etapi, »kvintilja« v drugi etapi druge faze II. stopinje; »kvadra« tam v prvem tipu, »kvintilja« tu v drugem tipu njenem.

Ta sostik, to srečanje form II. stopinje z oblikama, ki sta rezultat I. stopinje, — je vrh druge stopinje zistema in globoka zareza v njegovem razvoju. Valova-

nje njegovo zadene tu ob krepko bran, ki zaustavi s premorom njegov avtomatski tok. Pač pljuskne še en val iste stopinje preko tega jezú — v Resendovem zborniku; a ta val je spet, dasi direktno nadaljevanje zistema, vendarle nekaj docela samostojnega. In kot tak zahteva ter bo dobil nekoč svoje posebno poglavje zase v tej študiji, a ne tu na tem mestu. Nastop simetrije v »volti« — na podlagi obeh tistih dveh form I. stopinje je mejnik poti.

A kaj je rezultat, ali recimo: kaj — produkt zistema ob tem mejniku? Postanek dveh zelo tipičnih organizmov forme: V prvi etapi poslednje faze ob »kvadri« postanek »oktave«, v drugi etapi ob »kvintilji« pa postanek »decime«, — obedve po svoji genezi arhitektonska organizma na simetralo (4 + 4 in 5 + 5). To je dar, ki nam ga vrže na tem premoru svojem zistem v naročje.

V Ljubljani, 16. decembra 1915.

KNJIŽEVNOST.

Gruden, dr. Josip: **Zgodovina slovenskega naroda**. 5. zvezek. Izdala Družba sv. Mohorja. Celovec 1915.

Dočim je razpravljal dr. Gruden v 4. zvezku »Zgodovine slovenskega naroda« o razvoju protestantskega gibanja po naših krajih do Brnške pacifikacije, nam predločuje v 5. zvezku važnejše pojave in dogodke luteranstva v posameznih pokrajinah: na Spodnjem Štajerskem, med ogrskimi Slovenci, na Koroškem, Kranjskem in v Primorju. Pri teh zanimivih slikah opazimo, da sta se le plemstvo in meščanstvo poprijela protestantizma, medtem ko je našla nova vera med priprostim narodom malo privržencev, izvzemši na Koroškem, kjer so se pojavili Flakcijanci, in v nekaterih krajih na Ogrskem, kjer se je razširjalo tudi kalvinstvo in kjer se je v Železni županiji ohranil protestantizem do Karla VI. Razen tega dokazujejo te zgodovinske slike, da se je luteranstvo močnejše pojavilo na severni jezikovni meji in je pojenjavalo proti jugu.

V dobi splošnega napredovanja protestantizma se je vnel veliki slovensko-hrvatski kmečki upor (1572 do 1573), ki so ga zakrivila velika bremena in samovoljno, nečloveško ravnanje s podložniki od strani gospôde in ki ga je povzročil Franc Tahi, posestnik Susedgrada in Stubice. Kmetje so bili poraženi, njih usoda se ni izboljšala. (Prim. lepo zgodovinsko povest A. Šenoe: Seljačka buna [slov. Zadnja kmečka vojska]. Op. ur.)

Tudi v dobi, ki jo opisuje dr. Gruden v 5. zvezku svoje zgodovine, so Turki neprestano napadali naše dežele. Ti napadi so ponehavalí, ko je bila zgrajena močna trdnjava Karlovec (1579), a so se pomnožili, ko je bil l. 1591. imenovan za bosenskega beglerbega bojaželjni Hasan-paša. V bojih proti Turkom so se proslavili vrhovni poveljniki v Krajini: Ivan Lenkovič, Herbert Turjaški, ki je padel junaške smrti pri Budačkih (1575), in Ivan Turjaški, ki je porazil Turke pod poveljstvom Hasan-paše v znameniti bitki pri Sisku (1593).

Protestanti so imeli največjo moč in veljavo, ko so si izvojevali Brnško pacifikacijo. Ker se pa niso držali njenih določb in ker so protestantski stanovi hoteli zadobiti poleg verskih svoboščin vso oblast v deželah, tako da bi postal deželni knez papirnat vladar, so začeli notranjeavstrijski vladarji od l. 1580. dalje izdajati razne naredbe, da bi zaježili prodiranje luteranstva. Obenem z vladno protireformacijo se je pričela katoliška cerkvena reforma, ki je popolnoma izpodnesla tla luteranstvu.

Vladno protireformacijo je pričel nadvojvoda Karel, hoteč omejiti luteranstvo na posamezne kraje ali osebe.

To politiko sta zasledovala tudi njegova naslednika, nadvojvoda Ernest in Maksimilijan, ki sta vladala v notranjeavstrijskih deželah kot gerenta namesto Karlovega mladoletnega sina Ferdinanda. Ko je pa leta l. 1595. prevzel vladno, je sklenil, katoliško vero v svojih deželah zopet obnoviti, s tem utrditi svojo oblast, podložnikom pa vrniti mir in slogo. Pri tem početju so mu pomagali trije škofje: lavantinski Jurij Stobej pl. Palmburg, ki je zasnoval načrt državne protireformacije, sekovski Martin Brenner in ljubljanski Tomaž Hren. Najprej so odpravili vse luteranske pridigarje in učitelje iz Gradca, Judenburga in vseh drugih mest, trgov in okrajev. Nato so pozvali vse protestantske meščane Notranje Avstrije, naj se povrnejo v katoliško cerkev; ako pa tega nočejo storiti, naj prodajo svoje imetje in naj zapuste nadvojvodove dežele. Prepovedali so prodajati luteranske knjige in popevati luteranske pesmi. Te in druge vladne odredbe so z vso strogostjo uveljavile Ferdinandove »reformacijske komisije« (1599 do 1601), ki so povsod zatrle vnanjo cerkveno organizacijo luteranstva po naših deželah. Protestantstvo je postalo prepovedana verska ločina, ki je le še skrivaj životarila po gradovih, kjer so plemiči še nekaj časa vzdrževali protestantske tradicije. Delovanje teh komisij pomenja tudi hud poraz za politično moč in veljavo deželnih stanov, ker se protestantski stanovi niso upali upreti naredbam teh komisij. Navzlic temu so bili plemiči še vedno močna opora luteranstva v naših deželah; zato je bilo treba to zadnjo evangelijsko postojanko premagati. Vsled tega je izdal cesar Ferdinand I. l. 1628. odlok, ki je zapovedal vsem nekato-liškim plemičem zapustiti njegove dedne dežele, ako se v teku enega leta ne povrnejo v katoliško cerkev. Precéj protestantskih plemičev se je takrat izselilo iz naših dežel. S tem so se končali verski boji v notranjeavstrijskih deželah.

Vzporedno z odredbami avstrijskih vladarjev proti luteranstvu sta izvršila notranjo reformo katoliške cerkve po naših krajih dva najznamenitejša ljubljanska škofa: Janez Tavčar (1580—1597) in Tomaž Hren (1597—1625). Pri tem podjetju je sodeloval tudi akvilejski patriarh Franc Barbaro. Vsi ti cerkveni knezi so bili skrbni pastirji, vneti za duševni blagor svojih vernikov in osebno vzor neomadeževanega življenja. Skrbeli so za dobro vzgojo in izobrazbo duhovščine, podajali ji na sinodah navodila za življenje ter delovanje in nadzorovali izvrševanje svojih odredb pri rednih vizitacijah župnij in cerkvâ. Podpirali so stremljenje dveh novih redov, jezuitov in kapucinov. Prvi so

se naselili v Ljubljani, Celovcu, Gorici, Trstu in na Reki. Povsod so ustanovili srednje šole, v katerih so vzgojevali duhovnike in posvetno razumništvo, prirejali šolske komedije, zastavili svoje delo na slovstvenem polju in vplivali na ljudstvo s pridigami, krščanskim naukom, marijinskimi kongregacijami in misijoni. — Kapucini, ki so imeli več samostanov v naših krajih, so bili dobri pomočniki svetnim duhovnikom, izvrstni ljudski pridigarji in misijonarji; vplivali so na preprosto ljudstvo s pasijonskimi igrami ter sprevodi in gojili slovensko narodno slovstvo.

S tem reformnim delom, ki ga je pričel škof Tavčar in dovršil Hren, se je dvignila katoliška cerkev v naših krajih do viška, ki je vzbujal občno spoštovanje.

Ravno ko so se vršili v severnih deželah naše monarhije verski boji, je povzročila gospodljivost Benečanov, ki so hoteli biti na Jadranskem morju neomejeni gospodarji in Habsburžane popolnoma izriniti iz Italije, drugo benečansko vojno (1615—1617), v kateri so dosti trpeli isti goriški kraji kakor v sedanji vojni. Benečanom se je pa njihov naklep popolnoma ponesrečil.

Te dogodke in kulturne razmere opisuje dr. Gruden v 5. zvezku, ki ga kakor prejšnje zvezke krasi obilo slik važnejših zgodovinskih krajev, zgradb in oseb. Kolikor je podpisanemu poročevalcu v spominu literatura — na bojišču nima nobenih znanstvenih pripomočkov pri roki — je porabil dr. Gruden pri sestavi 5. zvezka ne samo vsa tozadevna znanstvena dela in zgodovinske razprave, ampak je sestavil nekatera poglavja na podlagi dosedaj še neobjavljenih arhivalnih virov in s tem razširil in poglobil naše dosedanje naziranje o dotičnih dogodkih. Zlasti vemo sedaj ceniti uspešno delovanje škofov Tavčarja in Hrena v prid notranje reforme katoliške cerkve. Poročevalec le želi, da bi našla temeljito in povsem kritično sestavljena Grudnova zgodovina mnogo pridnih in pazljivih čitateljev in se priljubila našemu ljudstvu, da bi bolje poznalo in razumevalo domače razmere.

Korektura je skrbno izvršena, tako da je našel poročevalec le malo tiskovnih napak. Na str. 699 v 14. vrsti spodaj beri mesto Nadasdijem pravilno Nadasdyem; na str. 704 v 21. vrsti spodaj mesto bile pravilno bila; na str. 706 v 17. vrsti zgoraj mesto Vittenbergu prav. Wittenbergu; na str. 710 v 25. vrsti zgoraj mesto Ditrichsteini prav. Dietrichsteini; na str. 725 v 6. vrsti spodaj mesto ostanajo prav. postanejo; na str. 770 v 11. vrsti zgoraj in še na mnogih drugih mestih mesto Turn ali Turen prav. Thurn; na isti strani v 23. vrsti spodaj in na str. 282 v 4. vrsti zgoraj mesto Erded prav. Erdedi. Pravilno pišemo ogrska krajevna imena tako-le: Vizlendva (str. 700, 13. vrsta od zgor.), Nagykanizsa (str. 701, 15. vrsta od sp.), Csurgó (str. 703, 14. vrsta od spod.), Mihály, Liszó, Szentpéter, Szentpál, Szentkirály, Vése, Berény (str. 703, 12. in 11. vrsta spodaj).

Neko nedostatnost je opazil poročevalec v tem kakor v 4. zvezku: dr. Gruden rabi po hrvaškem zgledu turško besedo »sandžak« (str. 770, 771, 786) mesto pravega pojma »pokrajina« za pojem »paša«. Sandžak je s »pokrajino« prevedel tudi jako dober poznavalec turškega jezika ogrski zgodovinar Thury, ko je prevedel v madžarščino najboljše analiste in zgodopisce.

Fr. Komatar.

Dr. Karol Capuder: **Zgodovina c. in kr. pešpolka št. 17.** (Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1915. 8°, str. 175.)

Skoro ob stoletnici, odkar je prišel »sedemnajsti« v Ljubljano in postal naš domači, kranjski pešpolk, sta izšli dve deli o polkovi preteklosti. Sicer je že l. 1858. izdal bivši polkovni avditor dr. F. Steiner 200 strani broječo knjigo »Geschichte des k. k. Prinz Hohenlohe-Langenburg Infanterie-Regiments Nr. 17«, kateremu delu se pa pozna, da je moral pisatelj orati celino in za starejšo dobo črpati iz nezanesljivega Gräfferja ml. (Annalen der k. k. Armee, Wien 1804), zgodovino svoje dobe — zlasti dogodke l. 1848/49 — pa opisuje zelo na široko. To delo je bilo treba popraviti in izpopolniti. Razni častniki so v zadnjih desetletjih po arhivih in tiskanih virih zbirali gradivo, ki je končno vsled postranskega, nebitvenega balasta tako ogromno narastlo, da so morali dve tretjini nabranega izpustiti, ko je pod polkovnim poveljnikom Botičem (1903—1908) stotnik Bergkessel rokopolis pregledal. Končno redakcijo je prevzel Ferd. Strobl von Ravelsberg, čigar delo je izšlo v dveh zvezkih (Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regiments Ritter von Milde Nr. 17, 1674—1910. Ljubljana, Kleinmayr-Bamberg, 1911).

Na teh virih temelji v glavnem tudi Capudrova prava polkova zgodovina, ki je izšla na prizadevanje bivšega polkovnika Stillfrieda s podporo deželnega odbora kranjskega in stolnega mesta Ljubljane. Medtem, ko tiči Stroblova zgodovina v marsičem še v sponah nabranega gradiva, je slednje pri Capudru glede oblike, vsebine in razporedbe mnogo bolj prosto in tvarino obvladujoče predelano; marsikatero poglavje je tukaj razširjeno in izpopolnjeno, marsikako popolnoma primerno in umestno nanovo vpleteno, tako slike in prizori ob novačenju, razne vojaške narodne pesmice, predvsem pa uvodna razmotrivanja. Tu opisuje pisatelj zgodovino brambne dolžnosti pri raznih narodih, kako so pomagali braniti obstoj države, ki jim jamči s trdom in delom pridobljeno lastnino, kakšna je bila njihova vojna oprema, kakšno orožje, kakšen način bojevanja izza časa, ko je še odločevala telesna moč, pa do dobe, ko pri izpopolnjenem orožju odločuje spretnost poveljnikova in izurjenost vojakova. Od prvotne ljudske vojske nas pelje pisatelj mimo srednjeveških vitezov in renesanških najemnikov v sredo tridesetletne vojske, v tabor prve stalne avstrijske, Wallensteinove armade, ki je tvorila jedro, okoli katerega se je zbrala tekom časa armada poznejših let. Razen šestih polkov, ki so ostali po 30 letni vojni še v službi, sta le še dva avstrijska polka za nekaj let starejša kot kranjski pešpolk št. 17. Francoski kralj Ludovik XIV. je namreč s svojimi napadi prisilil cesarja Leopolda I., da je 13. svečana 1674 naročil grofu Henriku Reuß-Plauen, da sestavi nov pešpolk, ki je bil potem dalj časa nastanjen v Konštancu ob Bodenskem jezeru. V španski nasledstveni vojski je šel polk v Italijo, odkoder se ni vrnil več v Konštanc, marveč je moral na Ogrsko v razne trdnjave in preživel dalj časa v Belgradu in bojih proti Turkom. L. 1769. so dobili polki z ozirom na činovni red svojih imejteljev (ne z ozirom na starost polka!) zaporedne številke; sedanji kranjski pešpolk je dobil številko 17. Cesarica Marija Terezija je l. 1771. določila za vse takrat obstoječe polke posebna naborna okrožja. Polk št. 17 je dobil

takrat za svoj naborni okraj Litomerice; vendar je polk kot preje tako i še pozneje dobil večkrat del novincev tudi iz Kranjske. Polk je imel do tega časa rdeče (oz. rumene) našive, l. 1770. je pa dobil sedanjo rjavo barvo, kar se mi zdi vredno na tem mestu poudariti, ker tega pisatelj ne omenja.

Ko se je po končanih francoskih vojskah vrnil polk iz Italije in Dalmacije zopet domov na Češko, pride nenadoma povelje, da mora na Kranjsko v Ljubljano. Pod francosko vlado je bil namreč stari ljubljanski polk št. 43 zatrt, po reokupaciji Ilirije pa Ljubljanec niso mogli pustiti brez garnizije in tako je moral pešpolk št. 17 odriniti v Ljubljano, kamor je došel v drugi polovici novembra l. 1817. (Strobl ima nepravilno letnico 1816). Tako tvori torej odslej naprej zgodovina 17. pešpolka pravo vojno zgodovino kranjskega ljudstva. Pisatelj, ki ne opisuje le bojnih činov polka, marveč zasleduje v kratkem obrisu sodobne splošne zgodovine njega delo in razvoj tudi v miru, nam poda na ta način v vedni zvezi z domačo grudo celo vrsto zgodovinskih sličic iz naše preteklosti. Ob tej priložnosti nas seznanja pisatelj s preosnovo naše armade v najnovejši dobi notri do nove brambne postave iz l. 1912. L. 1867. je dobil vojak nov plašč; takrat je izginila staroslavna, v narodni pesmi toli opevana vojaška »suknja bela«. Zanimiv je dogodek, kako je dobil regiment svoj polkovni klic in zbiralno znamenje v melodiji pesmice »Popotnik pridem čez goro« (str. 88). Kar tiče discipline, vztrajnosti, hrabrosti in ostalih vojaških čednosti, je bil polk vedno med prvimi in žel zato neomejeno pohvalo in priznanje od Laudona pa do Radeckega in naših dni. Strogo discipliniranost moštva dokazuje najbolj dejstvo, da se je davno pred tozadevnim zakonom pri kranjskem polku via facti odpravilo kaznovanje s palico, ker za tako postopanje ni bilo povoda. »Moštvo je izborno, velike in krepke postave, — polku pristoji prvo mesto, — v vojni hrabrost in vztrajnost, v miru edinost in izredna pokorščina,« tako in podobno se glase pohvale predstojnikov našim fantom iz novejšega časa.

Domoljubne in junaške čine naših očetov na Laškem in v Bosni bo gotovo vsakdo z veseljem čital: marsikatera družina in vas bo našla v tej zgodovini opisano nesebično domovinsko požrtvovalnost svojcev, oziroma bližnjih sorojakov.

Delo krasi mnogo dobrih risb in slik (predvsem polkovnih poveljnikov). — V knjigi, ki je namenjena v prvi vrsti nemščine nezmožnim čitateljem, bi kazalo fonetično transkripcijo tujih imen, s pravilnim pripisom v oklepaju, dosledno izvesti. — Pisatelja je pri koncu tega dela prehitela vojska, mobilizacijsko povelje ga je klicalo drugam, »izvršitev se ni mogla popolnoma tako zaključiti, kakor je bilo nameravano.«

Dr. Jos. Mal.

Dr. Fr. Detela: **Trojka**. Povest. Ilustriral Ivan Vavpotič, izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1915.

Ko sem prvič bral to povest kot mlad dijak, se mi ni dopadla. Tedaj nisem vedel, zakaj ne. Danes vem: Premlad sem bil zanjo. Za to povest je treba imeti nekaj življenja in njegovih spakodanih razmer za seboj, da jo je mogoče umeti z užitkom. Zakaj pisatelj vihti bič nad toliko napakami med nami, da utegne vsled hrupa izostati učinek: On biča falirane študente, udarja

po nepoklicanih pisateljih, se norčuje iz talmi-rodoljubov, debatira z neumnimi bogotajci, strže korenček ex-visokošolcu-kmetu, argumentira nespametnost dvoboja, bere levite kmetom in njihovim oderuhom: torej snovi in idej je v povesti za deset povesti. Ves ta naravnost poredni in zafrkljivi sarkazem pa ureže prav tam, kjer je tako kratek in žgoč, da šine le kot iskra iz stranic knjige. In tega, sodim, bo marsikdo Mohorjanov prezrl in s tem zgubil mnogo. Prepričan sem pa, da je od dobe, ko je knjiga prvič izšla, do danes tudi naše ljudstvo toliko dozorelo, da bo velik odstotek danes pisatelja umel, ki bi ga tedaj še ne bil. — Pripominjam pa: Jaz bi bil ob redakciji v knjigi vse latinske in grške rečenice izpustil — ali jih povedal (ne prevel) slovenski.

Karakterizacija se mi zdi najboljša: baron, Irma in Majer. Le smrt Irmina ni dovolj utemeljena. Za sceno med njo in baronom (pred smrtjo) bi bilo še treba motivov. Lovro pa me je jezil, ko se je dal tako presneto neumno vleči — pa se tako spet korenito poboljša.

F. S. Finžgar.

Slovenske večernice za pouk in kratek čas. 69. zvezek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1915.

Večernice! Kar pomnim, sem jih bral doma za pečjo in nikdar s takim namenom, ki so mi ga letos vsilili s prošnjo. Večernice, vsepovsod pojdete — samo v naše kraje ne. Elegijo na prelepe mirne čase v rodni hiši bi najraje napisal ob vas — a prevpiti moram srčni glas in pisati — kritiko.

Torej: Večernice prinašajo letos tri zgodbe, nekaki dve povesti in skrivajo osem pesmic.

Prva zgodba: **Zgodba o povišanju**. Če bi hotel v naslovu povedati tendenco, bi ga po stari šegi razširil — ali prevzetnost gre pred padcem. Rekrut Janez Hudoklin dobi vsled »izrazitega« defiliranja pred stotnikom — božični dopust, česar ni pričakoval, ker je to izredno. Doma se mora postaviti — zato se sam poviša: s strelskim znakom in zvezdo. To je njegova tragična krivda. Orožniška postaja ga naznani in Janez mora po vrnitvi v kasarno prenesti zasmeh in 21 dni ajncelnaresta...

Tragikomedija. Komentar pregovora iz novega ozračja. Jezik in pripovedovanje primerno, dasi pregostobesedno — seve na račun komike. Janez dobro zadet rekrut. V mirnem času bi ljudje to historijo z veseljem brali in dražili ž njo tega in onega urlaubarja. Zgodbo je spisal **Stanko Bor (Malešič)**, ki se je že prej poizkušal v humoristiki (cf. »Zoro«). Če bo vztrajal v tej smeri, nam mogoče napiše še kaj boljšega, ker vse dosedanje stvari so še začetniške. Jaz bi seveda raje, če bi nam pozneje pisal »Rdeče smehe«, ki jih vidi in posluša sedaj kot poročnik na soški fronti.

Finžgar je v gospodarski zgodbi **Konjička bom kupil...** v svojem elementu. Zgodbe ne povem, beri jo, da se boš čudil krepkemu gorenjskemu jeziku, izraziti karakterizaciji oseb in ozračja. Prid' se les učiti, kdor hočeš pisati povest za ljudstvo!

Mohorjeva družba bi zelo zelo ustregla občinstvu in — šoli, če bi nam leto za letom prinašala Finžgarja.

Na vrhovih, kamor te pripelje **P. Perko** s **Franico** k Cili, katere mož je na orožnih vajah, kjer ga zadene solnčarica in gre potem Cila k Franici na Dolenjsko, se ne počutiš čisto nič zadovoljnega. Si pač

bral prej Finžgarja! Čudno se ti zdi, kje je oni Perko, ki je zastavil v Dom in Svetu pero. Dolgo je tega — kritiki se je medtem posvetil, to se pravi, da študira — zato bi pričakoval boljšega. Jaz ga čakam.

Z vrhov sem bil primoran s Troštom Pod Rob. Težko, težko sem hodil. Stereotipni klanci zakonskih prepirov, pijančevega poboljšanja, oderuških načrtov pod vozom naše »poljudne« literature so tako razriti, da stopaš z upravičeno jezo po njih. Če jih nisi še nikdar hodil, poizkusi Pod Rob in prav mi daš!

Oddahnil sem se in ustrašil, ko sem prišel do pesmi. Pozdravil me je moj mladi jaz iz gimnazijskih časov s »sanjami«, ki so se spočele, preden sem poznal abecednik, s »hrepenenjem«, ki bi mu danes tudi ne

Canova: Grobni spomenik nadvojvodinje Marije Kristine (detajl).

možel postaviti drugačnih spomenikov, z »željo«, ki še vedno drži, in s »spoznanjem«, ki ga danes s kličajem podpišem. Pesmice so jasne in moram pohvaliti gimnazijca z dobrohotnim nasvetom, naj vztraja na tej poti, da ne bo kdaj — vse je mogoče — budil ogorčenja poštenih ljudi z — nejasnostjo...

J. Lavrič je zapel dve pesmi iz bojnega leta — Vseh mrtvih dan in Žetev po starem motivu. Mislim, da sam še nisem zagrešil izrecno bojnih, ker jih nisem še živel. Hočem reči: civilisti pustimo bojno polje v miru — peli nam bodo drugi, ki živijo bojno pesem. Beri n. pr. Majcnovo »Smrt v polju« in ne prideš v skušnjavo... (Medtem je mladi poet umrl, v Lukovici,

dne 22. novembra t. l. Zaradi bolehnosti je dovršil le tretji gimnazijski razred z odličnim uspehom 1. 1913. N. v m. p.! Op. ur.)

Fr. Bevč ima tudi dve pesmi starejšega datuma. »Briski motiv« zadene dobro kolorit naših Brd, kjer se je zdaj to idilično življenje umeknilo grozi granat. Težko bo Goričanom — zlasti Bricem, ko se spomnijo ob pesmi na čudno lepoto svojega doma, kamor — zaklenjena so vrata... Bog daj, da ne za dolgo!

Ob »Križu« naj iščejo utehe!

Dr. Ivo Česnik zaključuje Večernice s »samostansko zgodbo« Pater Gervazij. Samostanska — ko jo prebereš, ji rečeš »Zgodba vipavske doline«; svetokriški samostan je le križišče in središče dejanja.

Z zgodbo bi bil čisto zadovoljen — kakor sem že pred dvema letoma omenil pisatelju — da ni napisal Ivan Cankar »Krčmarja Elija«. Kdor ga še ni bral, naj ga bere — ne bo mu žal — in primerja s Patrom Gervazijem. Sodil bo potem vsak sam.

Dr. Jos. Lovrenčič.

Ivan Vrhovnik: **Dva novomašna govora pred sto leti.** (Ponatis iz Duh. Pastirja.) Rajni gospod stolni dekan Andrej Zamejec je hranil precejšnjo rokopisno zbirko slovenskih propovedi. Iz nje sta objavljena ta dva govora. Prvega je govoril bivši škocijanski župnik Andrej Slejko novomašniku Frančišku Metelku 1. 1814., drugega pa mladi Fr. Metelko novomašniku Jan. Zalokarju v Šmarjeti na Dolenjskem 1. 1815. Zanimivo je, kako se je pred sto leti, neposredno po odhodu Francozov, mislilo o duhovskem stanu (psovke str. 474). Zanimiv je pogled v mišljenje Metelkovo, ki ves gori za izobrazbo, za šolstvo, za to, da bi se tudi Dolenjci — po zgledu Gorenjcev — brati naučili. Za osebno karakteristiko Metelkovo važen donesek. D.

Jakob Dimnik: **Letno poročilo I. mestne 6 razredne deške ljudske šole v Ljubljani...** Z 12 slikami. 1915. Poročilo je slavnostna izdaja v spomin na svetovno vojno. Razdeljeno je na dvanajst poglavij (75 str.) in ima priložo (facsimile krušne karte). Naj povemo nekoliko iz vsebine! I. pogl.: Brambni ščit pred ljubljanskim rotovžem, slavnost 18. avgusta, govor županov i. dr. V. pogl.: Življenjepiš prestolonaslednika nadvojvode Karla Franca Jožefa in soproge nadvojvodinje Cite. VI. pogl.: Svetovna vojna in šola, v 37 pododdelkih. VII. poglavje: Zgodovina I. mestne d. lj. šole, v 21 pododdelkih. Priznati se mora: g. šolski vodja je nabral silno veliko gradiva in ga s preudarno razsodnostjo razporedil. Učencem bo gotovo drag spomin na vojno leto. (Ali bodo tuja imena, n. pr. Lucca, v Lucci..., znali prav čitati?) D.

* * *

Odložili smo nekaj ocen; pa prihodnjič!

Dom in Svet bo še izhajal, kar mogoče redno. (Glej tudi str. 357!) Vljudno vabimo na zopetno naročbo. Zdaj smo spoznali, kaj je dom, kaj svet; spoznali smo pa tudi, da po svetu naš dom, naš jezik, naše slovstvo še malo poznajo. To nam močno škoduje. Da se to polagoma popravi, hoče sodelovati tudi Dom in Svet.

GLASBA.

»Glasbena Matica« v Ljubljani je priredila 7. in 8. decembra t. l. dva **velika dobrodelna koncerta** na korist našim invalidnim in ranjenim vojakom. Proizvajal se je *Mozartov Requiem* in kot uvod Händl-nov »Largo«. Händlna je dirigiral vojaški kapelnik s potrebno širokostjo in, lahko rečem, izvrstno interpretacijo. Široki mir tega dela je ustvaril lepo razpoloženje v poslušalcih za prihodnje monumentalno delo, katero je z veliko gotovostjo in točnostjo podal in vodil g. koncertni vodja Matej Hubad. Kar sem pisal v dnevnik o koncertu, tega ne bom ponavljal na tem mestu; sploh je zanikarno delo to: na dva kraja kritiko pisati o istem delu, saj je še enkrat dovolj težko in nehvaležno opravilo: pri koncertu z napetostjo razvoj in potek zasledovati in vsak občut secirati, o tej vivisekciji sproti filozofirati in spomin mučiti, da mu kaj takega, kar se publiki ali kritiku važno zdi, iz njega ne uide, namesto tega, da bi glasbo v miru užival, se je veselil in svoje živce raje pomiril, ne pa jih s tem nervoznim opraviлом kritika dražil in razburjal... Če pravi Prešeren, da je slep, kdor se s petjem ukvarja, je dvakrat slep, kdor se s kritiko resno peča; zlasti, če hoče objektivno biti, se pri najboljši volji na vse strani zameri.

O koncertu sem povedal že zgoraj, da je šlo zlasti v zborih in orkestru do skrajnosti točno, tako da bi bil želel semtertja kako malo menjo v ritmu. Orkester točen, splošno umerjen, ritmični sunki v godalih so bili včasih malo ostri in nadležni; vendar pa mislim, da tega poslušalci v celoti morebiti niso preveč občutili. Posebno lep je bil kvartet, kadarkoli je nastopil. Vodja Hubad se je z veliko suverénostjo in mladostno sve-

žostjo gibal. Hvaležni smo mu za veliki trud, pa tudi za veliki užitek, ki ga nam je koncert nudil. Zanimivo je bilo opazovati, koliko bolj so učinkovala mesta z globlje občuteno, čeprav po obliki preprostejšo glasbo. Živimo pač v času, ko nam je forma manj, nego vsebina, ko nas zunanost hladne pušča, pa notranjost razvema in uteši. To, kar je globoko zajeto, nam srce gane; zato smo se kar oddehnili, ko so se začela umerjena mesta, psihološko poglobljena, zlasti ofertorij, sanctus (ki so ga posebno lepo predavali), benedictus... Zahrepenelo se nam je kljub vsej lepoti klasične glasbe po moderni, ki tudi glasbeno neizobraženim ljudem prevzema čuvstvo.

Kimovec.

Dr. Josip Mantuani: **Hrvatska crkvena pjesmarica iz god. 1635.** (Pretiskano iz »Sv. Cecilije«.) U Zagrebu 1915. Tiskala nadbiskupska tiskara.

Jako zanimiva študija, pisana z akribijo in precejšnjim aparatom. Zanimiva — čeprav seveda tudi za literate — vendar v prvi vrsti za glasbenike, zlasti za nje, ki se pečajo s hrvatsko cerkveno pesmijo. Hkrati tudi praktične vrednosti. Zakaj zdeti se hoče, da imajo ti napevi — čeprav ne vsi — vendar vsaj nekateri še sedaj svojo vrednost za cerkveno ljudsko petje. Res da se jim pozna italijanska šola, toda mestoma so tako »hrvatski«, da bi se jih ljudstvo brez dvoma oprijelo, če bi jih kdo poizkusil za praktično uporabo v cerkvi uveljaviti, tako n. pr. pesem za adventni čas v prvem delu (drugi del je za tisti čas bolj »modern«), ali sprelepa za vnebovzetje D. M., pravtako je uporabna ona za praznik vseh svetnikov in zadnja, za vsak praznik Matere božje.

Kimovec.

TO IN ONO.

Imenovanje.

Vč. g. dr. Miha Opeka, c. kr. realčni profesor, je bil koncem oktobra 1915 od naučnega ministra imenovan za c. kr. deželnega šolskega nadzornika na Kranjskem. Ob tej priliki mu tudi Dom in Svet iskreno čestita; vzroka ima dovolj: saj mu je bil novi g. deželni šolski nadzornik več ko 12 let (1900 — 1912, po smrti kanonika dr. Fr. Lampeta) vesten in neutruđen urednik. Lahko trdimo, da je ves svoj prosti čas nesebično žrtvoval listu in s tem prospehu slovenskega slovstva. Samo par mesecev poskusi biti urednik takemu listu, pa boš znal ceniti zasluge 12 letnega truda! Sploh je z Dom in Svetom tesno združeno ime dr. Opekovo; saj je v njem objavil kot gojenec Germanika svoje najlepše poezije (Dom in Svet 1892 — 1895). Kakor čujemo, bo Leonova družba za l. 1916 izdala njegove izbrane pesmi. To namero z veseljem pozdravljamo. Svojemu zaslužnemu bivšemu uredniku pa Dom in Svet tudi še to želi: naj ga tudi na tako odličnem mestu — ne pozabi!

Dr. D.

† Štefan Kühar.

Dne 24. septembra 1915 je ugasnilo v Bratoncih pri Beltincih skromno, a za prekmurske (ogrske) Slovence

zelo dragoceno življenje Štefana Küharja. Bil je poleg umrlega kanonika Fr. Ivanocija († 1913) in vpok. župnika Jožefa Kleklja v Čerensovcih, urednika »Novin«, »Marijinega lista« in »Kalendarja Srca Jezušovega«, najuspešnejši delavec za narodno prebujenje ogrskih Slovencev. Posebno se je zanimal za mladino. Zbiral je mlade ljudi okrog sebe, delil jim slovenske knjige, molitvenike, razširjal med njimi slovenske časnike, pošiljal jih je na vse strani, med katoliške in luteranske Slovence na Ogrskem, da so nabirali naročnike za avstrijske slovenske liste, člane Družbe sv. Mohorja, vne-mal jih za družbeno in društveno življenje, za umno gospodarstvo, abstinenco itd. Dopisoval je v avstrijske in ogrske slovenske liste; zbiral in objavljaj je narodno blago ogrskih Slovencev in ga objavil nekaj po umrlem učenjaku dr. Karlu Štreklju v mariborskem »Časopisu za zgodovino in narodopisje« (letn. 7—11, l. 1910—1914), nekaj pa tudi v drugih avstrijskih in ogrskih slovenskih listih. Veljal je za najboljšega poznavatelja ogrsko-slovenskega jezika. Največja njegova zasluga pa je, da je ravno on morda največ pripomogel k temu, da so dobili naši ogrski rojaki v začetku l. 1914. prvi svoj tednik »Novine«, »pobožen, družbeni, pismeni list za vo-grske slovence«, posebno pa, da je začel ta list izha-

jati z občeslovenskimi črkami in ne več v madjarskem pravopisu. Sledile so mu vse ostale književne objave ogrskih Slovencev (mesečnik Marijin list, letnik Kalendar Srca Jezušovega). Kúhar je z vnetim razširjevanjem avstrijskoslovenskih listov posebno začasa balkanske vojske občinstvo pripravil za to važno premembo. Zveza ogrskoslovenske literature z našo in ogrskih Slovencev z nami je postala dosti tesnejša, ko je padel kitajski zid ogrskega pravopisa. Toplo in živo zanimanje ogrskih Slovencev za napredek avstrijskih rojakov je plod njegovega dela, še bolj pa ljubezen, s katero se oklepajo svojih domačih listov. In vse to ogromno podrobno delo je izvršil Štefan Kúhar pravzaprav na smrtni postelji. Kajti ko je po dovršeni gimnaziji vstopil v somboteljsko bogoslovnico, je moral šudije opustiti, ker je zbolel za sušico (jetiko) in je moral domov, kjer je v vedni bolezni in vednem delu blizu 11 let čakal smrti. Urednik »Novin« piše o tem: »Pred njim je stala najlepša bodočnost. — A dober Bog je nači dokončao. Zdravje njemu je vzel, mogeo se vrniti domo, da bi v betézi spoznal svoj mili slovenski narod, ga polübo, ga preiskávac, se včio njegov jezik i tak prišeo njemu na nezmerno pomoč. Z našim maternim jezikom se eden naših pisatelov ne brigao kak on. Zató ga je tüdi dobro znao. Najbole je on poznao naše dolinsko narečje. Če bi njemu zdravje dopüstito i bi lahko prehodo vse naše slovenske kraje i poslühno njuvo slovensko govorjenjé, gotovo bi meli že ž njegovoğa pera lepo našo slovensko slovnico. Beteg njimi je to vkráto, ne pa nevtrüdnoga dela. Pisao je, nabirao je, širio je slovenski tisk i gojio v sebi srčno želo, da bi ostao vsaki slovenec veren svojoj maternoj reči.« — »Trpo je i delao. Keljkokrat ga je krv zalevala, pa gda se malo odehno, je pá dale pisao. Lepe naše narodne pripovedke, pesmi so po njegovih trüdah prišle na svetlo. On je nabirao. Nedopovedljivo je dosta delao poleg svojega slaboga stana. Keljko samo v posteli. Pisao je za List Marijin, za Novine, za Kalendar. Pisao je tüdi v liste avstrijskih slovincov. Pa pisao je dobro, prijetno. Njegovi članki so v najlepšoj našoj slovenščini pisani, napunjeni z ljübeznostjov do svojega naroda.« — »Pečé nas ta nezmerna zgüba, krvavo rano nam seka v bolečo düšo, ali vü-pamo se. Vü-pamo se, da pokojnoga zaistino požrtvovalne trüde je plačala Bl. Devica Marija. Vü-pamo se, da pokojni bo nadale lübo svoje slovensko ljudstvo. Vü-pamo se, da dobra nebeska mati nam poskrbi drüge pomagače, ki do po sledah pokojnoga hodili i goreli za slovensko slovstvo.« (Novine, II. leto, str. 40—41, 3. in 10. oktobra 1915.) — Pokopan je bil v nedeljo 26. septembra v Beltincih. »Verno slovensko ljudstvo se je v neštetoj vnožini vdeležilo sprevoda, da bi slovo vzelo od svojega dobročinitelja.« N. p. v m.!

Iv. Grafenauer.

Naše slike.

Silna mednarodna svetovna vojna zahteva grobov, strašno množino grobov. Zemlja ječi in odmeva od lopat grobokopov. Milijonom uhajajo misli na sveže grobove njih dragih. Zato ni neprimerno, če tudi mi gremo danes na grobove, k umetnosti na grobovih. Seveda prinašamo le nekoliko zgledov iz posameznih dob.

Nagrobna umetnost je važna: poleg svetišč umetnost pač ni ustvarila na nobenem polju toliko veli-

častnih spomenikov, kakor na grobovih. Zlasti v starem veku. Vemo tudi, da je šele arheologija groba posvetila v kulturne razmere najstarejših dob, o katerih nimamo dosti pisanih virov, pa tudi mlajše dobe niso izvzete. Od časov egiptskih piramid in grških, mikenskih grobov do rimske državne ceste via Appia in do starokrščanskih cimiterijev je tudi velik del umetnostne zgodovine načrtan v grobnih spomenikih.

* * *

Takoimenovani Aleksandrov sarkofag, najden z več drugimi sarkofagi l. 1887. v stari podzemeljski grobnici v Sidonu, spada med najboljša in najlepša kiparska dela atiške šole koncem 4. stoletja pred Kr. Ker je na dveh glavnih reliefih vpodobljen Aleksander Veliki, so izpočetka mislili, da je to res Aleksandrov sarkofag. Pa to je bila zmota. Sarkofag je bil gotovo izvršen za kraljevo grobnico v Sidonu, morda za Abdalonima, ki ga je Aleksander Veliki postavil za vladarja Fenicije.

Sarkofag je 2,30 m dolg, izklesan iz penteliškega marmorja. Z malimi izjemami je izvrstno ohranjen. V splošnem ima obliko templja v lepih jonskih oblikah; pokrov kaže podobo dvostrane strehe. Mesto s stebri je rakev okrašena na glavnih ploskvah z reliefi. Arhitektonski sestav je vzoren, vtis povečujejo še lepšave posameznih členov, n. pr. listni kimation, lep meander, na frizu vinska trta. Na štirih oglih pokrova so levje podobe, ob žlebu nadomeščajo vodobljuvalce trirogate ovnove glave. Vrh žleba in na slemenu strehe so razvrščene z listjem ovenčane ženske glavice. Važne umetniške vrednosti so reliefi sarkofaga. Ena podolžna stran predstavlja bitko Makedoncev s Perzijani, na nasprotni strani je upodobljen lov. Izmed ožjih strani ima ena prizor boja, druga prizor lova. Tudi na obeh čelih strehe so reliefi boja.

Med temi reliefi gre glede umetniške dovršenosti in vrednosti prvo mesto reliefu, ki predočuje eno izmed Aleksandrovih bitk. Kompozicija sestoji iz več bojujočih se skupin jezdecov in pešcev. Na obeh koncih in natanko na sredi reliefa je po en makedonski jezdec. Končna dva sta v boju s sovražnima jezdecema, srednji namerja udarec na perzijskega pešca. Istotako je perzijski jezdec na desno od srednjega v boju z grškim pešcem. Vmes so bojujoči se pešci. Perzijani so v premoči nasproti Makedoncem (dvanajstorica proti šestim), pa štirje so že padli. Padel je tudi eden izmed Makedoncev. Zdi se, da se bitka bliža koncu. Skrajnji levi jezdec je Aleksander Veliki. Mesto čelade nosi kožo levje glave. Nasprotnikov konj je že padel, Aleksander je dvignil desnico, da zadá smrtni udarec sovražniku. Eden izmed perzijskih pešcev pa meri na makedonskega kralja. Ta kompozicija nas spominja na znameniti Aleksandrov mozaik iz Pompejev. Starejši jezdec na skrajnem desnem koncu je vojskovodja Parmenion. Na reliefu borci nimajo več orožja. Bilo je iz kovine (bron, morda celo srebro) in je bilo najbrže pri kakem prejšnjem izplenjenju grobnice potrgano s sarkofaga.

Vse delo kaže spretnega, dà, odličnega umetnika. Posebne važnosti je sarkofag, ker so se na njem izvrstno ohranile barve, s katerimi so bili reliefi pobarvani. Krasen zgled polihromiranja marmornate plastike v starogrški umetnosti. Goli udje teles, izvzemši nežnih lazur, se svetijo večinoma v naravni barvi marmorja,

poslikane so pa oči in ustnice ter lasje. Drugo, zlasti obleka, je pobarvana s krepkimi živimi barvami: rdečo, rumeno, modro, vijoličasto, škrlatno. Tudi v polihromiranju se kaže umetniška dovršenost umotvora. Treba pogledati n. pr. le oči bojujočih se vojnikov in tistih, ki so že smrtno zadeti. Pri onih živost in ognjevitost napadalca, pri teh ugašajoči blesk.

Aleksandrov sarkofag spada zdaj med največje dragocenosti otomanskega muzeja v Carigradu.

Na Dunaju v dvornem muzeju imamo krasni takozvani Fuggerjev sarkofag, ki ima na reliefih upodobljen boj Grkov z Amazonkami. Je skoro iz istega časa kakor Aleksandrov sarkofag, iz marmorja, ki se dobi blizu Sparte, torej peloponeškega izvora. L. 1568. je prišel preko Benetk v posest rodbine Fugger v Augsburgu. Veljal je do najdbe sidonskih sarkofagov za najkrasnejšega in najstarejšega med sarkofagi helenistične dobe. (Helenistična doba se prične okoli l. 300. pred Kr. Op. ur.)

Kadar govorimo o starokrščanskih grobih, mislimo navadno na katakombe s preprostimi grobovi v dolbinah podzemeljskih hodnikov, ali z odličnejšimi v arkosolijah v kriptah katakomb. Pa premožnejši kristjani so posnemali navado bogatejših paganskih rodbin in so svoje rajnike pokopavali v marmornatih, umetniško izvršenih sarkofagih. Starokrščanski sarkofagi so zelo važni za poznanje plastike krščanskega starega veka. Radi zunanjih razmer sega le majhen del sarkofagov s krščanskimi motivi v drugo in tretje stoletje, večina jih pripada četrtemu stoletju in naslednji dobi. Ostanki in sledovi sarkofagov se nahajajo pač tudi v najstarejših katakombah, n. pr. v cemeteriju sv. Priscile in sv. Domitile. Prve sarkofage so kupovali kristjani že narejene, zato izpočetka še niso imeli podob krščanske vsebine, ampak so bili okrašeni z vbrazdenimi progami (strigiles), levjimi glavami, pastirskimi prizori itd. Na prazno puščene ploskve za napis se je udolblo ime rajnega, pozneje so dodajali krščanske simbole. Zgled takega preprostega sarkofaga je sarkofag Livije Primitive, iz vatikanskega grobišča, zdaj v Parizu (Louvre). Strigiliran sarkofag ima na ploskvi pod napisom podobo dobrega pastirja, ribo in sidro. Gotovo je, da so za časa preganjanj že delovali krščanski kiparji.

Pozneje, v dobi miru, se je plastika na sarkofagih bolj prosto razvijala. Jemala je predmete za ploskovno umetnost reliefa iz zaklada katakombskih slikarij, več motivov pa je prišlo šele v tej plastiki v navado. Izprva so bili bolj v rabi simboli in alegorije, n. pr. dobri pastir itd., kmalu pa je začela prevladovati historija. Sarkofage so postavljali deloma v cemeterijih, največ pa sub divo, t. j. pod milim nebom v oratorijih in v pridvorjih bazilik. Ohranile so se nam velike množine starokrščanskih sarkofagov. Največ jih ima Rim, namreč kakih 500, lateranski muzej sam jih ima okroglo 300, iz katakomb je 54 kosov. Galija jih ima približno 300. Nekoliko sarkofagov ima tudi Dalmacija. Posebno važen je sarkofag Asklepije iz male bazilike sv. Anastazija v Solinu, zdaj v muzeju v Splitu. Večina sarkofagov podaja skoro vedno iste prizore brez stroge logične ali kronološke zveze. Vendar so tudi izjeme, pri katerih so sestave dobro premišljene in medsebojno v tesni zvezi. Glede umetniške izvršitve in tehnične dovršenosti je opomniti, da so krščanski sarkofagi na isti

višini, kakor sočasni paganski izdelki; v nekaterih se kaže celo še klasično oblikovanje. Ker so na zapadu postavljali sarkofage večinoma v dolbine ali k zidu, je navadno le ena podolžna stran lepo okrašena, druga je prazna, neobdelana, ožji stranici pa sta običajno le povrhi in še bolj v ploskovnem reliefu izvršeni. Iz naših slik so razvidni glavni tipi rimskih krščanskih sarkofagov. Vsebina prizorov je kar pri slikah zaznamovana.

Vsa sprednja ploskev je porabljena za eno kompozicijo, ali še pogostejše za več prizorov razne vsebine, prizor poleg prizora. Sarkofag te vrste, ki ga kaže ena izmed naših slik, predokuje prav ljubko trgatve. Živahni dečki, krilati in nekrilati, opravljajo dela trgatve. Tudi Psiha se jim je pridružila. Trikratni kip dobrega pastirja, statuarično zamišljen, končuje in deli ploskev in drobnarijo kompozicije prav primerno. Tehnika izvršitve je preračunjena na temne sence v globinah.

Pri drugi vrsti sarkofagov je ploskev razdeljena v dve vrsti reliefov. Posamezni prizori se vrste zdržema brez medsebojnih ločilnih znamenj. Sarkofag s portretnim ščitom je zgled takih sarkofagov.

V tretjo vrsto bi lahko šteli sarkofage, ki imajo eno vrsto prizorov in so s stebriči ali z arkadami razdeljeni v več oddelkov. Arkade tvorijo včasih drevesa ali vinske trte, včasih so pa arkade arhitekturne. Tako razdelitev je rodila potreba, da so se posamezne skupine bolje razločevale. Kiparji so pa imeli za to že tudi zgled starejše grške umetnosti. Znamenit sarkofag s stebriči je lateranski sarkofag, ki ima v srednjem predelu mladeniško lepega Kristusa z apostoli v obeh sosednjih oddelkih. V izvršitvi in v oblikah se kaže tu še marsikaj klasičnih potez. Stebriči in arhitekturni deli sploh so bogato okrašeni in skrbno izvršeni, leva polovica arhitekture (kapiteli, ogredje) pa ni dovršena.

Plastično najbogatejši so sarkofagi, pri katerih je sprednja ploskev razdeljena s stebriči in arkadami v dve vrsti prizorov. Zgled takega sarkofaga je znameniti sarkofag rimskega prefekta Junijskega Bassa († 359) v vatikanski kripti. Štejejo ga med najlepše in najbogatejše izvršene starokrščanske sarkofage. Važen je tudi, ker je datiran s popolnim konzularnim označilom. Po kompoziciji in arhitektonski razdelitvi, pa tudi po tehnični izvršitvi je čudovito lepo delo starokrščanske plastike. Izklesan je iz enega samega kosa belega pariskega marmorja, dolg je 2,40 m, visok 1,17 m. Ima dve vrsti po pet oddelkov s figuralnimi skulpturami. Posebej bi bilo še opozoriti na zanimive podobe v kozicah nad stebriči spodnje vrste, ker so na sliki slabeje vidne. Tu so uprizorjeni sledeči dogodki: mladeniči v ognjeni peči, Mojzes pritrka vodo iz skale, krst Kristusov, Mojzes prejme božje zapovedi, Kristus obudi Lazarja. Delujoče osebe teh zgodb niso upodobljene v človeški podobi, ampak v simbolnih podobah jagnjet.

Grobni spomenik posebne vrste je grobnica Teodorika Vel. († 526), kralja vzhodnih Gotov, pri Raveni. Mogočni kralj je postavil zase to grobnico, hkrati je pa tudi grobnica gospostva vzhodnih Gotov v Italiji. O tem važnem spomeniku se je že mnogo pisalo,¹ in večkrat so se razni arhitekti in arheologi poskušali z načrti rekonstrukcije. Zdaj je edina čisto kamenita ravenska stavba in tiči precej v zemlji. Napravljaja vtis

¹ S Teodorikovo grobnico se peča tudi Jos. Strzygowski v svojem spisu »Ravenna als Vorort aramäischer Kunst« v »Oriens christianus« N. F. 5. B. 1915. str. 83 in nasl.

globoke resnosti. Obstoje iz dveh nadstropij. V tlorisu je zunaj deseterokotna (krog 14 m v premeru), znotraj ima obliko križa. Zidovi spodnjega dela so silno močni. Zgornje tudi deseterokotno nadstropje je v premeru manjše in znotraj okroglo. Spodnji del poživljajo globoke slepe arkade, zgornji del plitve dvojne niše. Nad temi dolbinami je bila prej še posebna dekorativna arhitektura (morda ločni friz na konzolah). Nato prehaja stavba v okroglo obliko z zanimivim venčnim zidcem in s ploščato kupolasto streho, ki je iz ene same skale istrskega kamna, 9·20 m v premeru. Po sestavu in okraskih je grobnica podobna starokrščanskim stavbam v Siriji. Stopnice so poznejšega izvora (l. 1780.). Hodnik ob zgornjem nadstropju je imel brez dvoma kovinsko ograjo, katero je bojda Karol Veliki porabil v svoji oktogonski kapeli, zdaj stolnici v Aachenu.

Na grobni spomenik papeža Urbana VIII. spada k najvažnejšim delom Lorenza Berninija (1598—1680). Kakor znano, je Bernini najmerodajnejši stavbnik in kipar najizrazitejše in najbujnejše baročne umetnosti, do najbolj subjektivne skrajnosti. Spomenik papeža Urbana VIII., ki je bil poseben prijatelj in zaščitnik Berninijev, je iz najboljše dobe umetnikove. V zasnovi se jasno vidi misel medicejskih grobov Michelangela. Z razločkom, da pri grobih Medicejcev gospoduje še stroga plastika, pri spomeniku Urbana VIII. pa preide vsa kompozicija v slikovitost. Načelo slikovitosti v baročni umetnosti se namreč izraža v močnem hrepenju po raznolikosti in spremenih v obliki in v osvetljavi, zato tudi po močnih sencah poleg sijajno svetlih točk. To vse vidimo tudi na tem spomeniku. Že sestava sama je skoro za perspektivo ustvarjena. Slikovitost se povečuje še vsled raznovrstnosti gradiva: marmor (bel, črn in pisan), bron (naraven in pozlačen). Papež sedi na visokem podstavu za krasnim sarkofagom iz črnega marmorja. Njegov kip je zelo izrazit, najboljši del spomenika, kakor je bil Bernini sploh izvrsten portretist. Kaj mogočen je dvig desnice k blagoslovu, obleka je košata in bujna. Bolj mirni sta podobi Pravičnosti in Ljubezni ob sarkofagu. Na rakvi sedi Smrt iz pozlačenega brona in piše ime papeževo na bronasto ploščo, čisto baročni motiv. Ker so na grbu rodbine Barberini, iz katere je papež Urban VIII., tri čebele, je upodobil Bernini tri čebele plastično in prosto raztresene na spomeniku. Ena je na sarkofagu, dve pa ležeta na podstavu kvišku proti papežu.

Canova (1757—1822) nam kaže razloček med baročnim in klasicističnim idealom. Dolgo časa je plastiko vodil duh Berninijev. Za zgled nam je lahko baročni vodnjak Frančiška Robba pred ljubljanskim magistratom. Šele Canova se je popolnoma otresel Berninijevega vpliva. Njegova dela kažejo čisto klasicistično smer. Med najboljša dela njegova štejejo grobni spomenik nadvojvodinje Marije Kristine († 1798) v Avguštnski cerkvi na Dunaju. Albert,¹ vojvoda saksonsko-tešinski, ga je naročil za svojo rajno soprogo. Spomenik je bil dovršen l. 1805. in je veljal 20.000 zlatnikov.

Arhitektonsko ozadje oziroma pozorišče tvori mogočna reliefna piramida z vhodom v namišljeno grobnico. To je še baročni spomin. Vse drugo je nasprotno baročnemu pojmovanju. Na piramidi je portret nad-

vojvodinje, ki ga drži alegorična podoba Blaženosti. Angel v otroški podobi nosi palmo v roki. To je izvršeno v ploskovnem reliefu. Glavni okras spomenika so skupine pred grobom. Misel, ki naj jo izražajo te skupine, je žalost nad izgubo. Vse tri skupine so v tem izražanju dosledne. Na desni sedi krilati genij mladeniško lepega telesa v žalosti naslonjen na grob čuvajočega leva. Od leve pa prihaja po stopnicah, pregrnjenih s preprogo, šest oseb, v skupinah po tri, h grobu. Prvo skupino vodi častitljiva devica »Krepost«, ki nosi ovenčano mrliško žaro v grob. Dve deklici s plamenicami jo spremljata. Težko se bolje izrazi žalost v kretnji, kakor je izraženo to čuvstvo v desni deklici. V drugi skupini je glavna oseba alegorija Dobrodelnosti, ki vodi slepega starca in nežno deklico. To je misel kompozicije, večinoma same alegorije. V oblikah vidimo mir in resnost, umerjeno gibanje, nič ni zvitih udov, tudi ne vihrajočih oblek.

Spomenik je gotovo med najlepšimi na Dunaju. Razumevati ga je treba v duhu časa, v katerem je bil ustvarjen. Modernemu plastičnemu okusu kajpada ne ugaša. Vsaj kipar Adolf Hildebrand ga nič kaj ne pohvali. Pravi, da v spomeniku ni enotnosti, arhitektura je sama zase, marmornate skupine so pravzaprav osebe iz ljudstva, ne pa del spomenika. Zdi se, da so okameneli ljudje. (Prim. Hildebrand, *Das Problem der Form in der bild. Kunst* 7-8, Straßburg 1910, str. 86 in nasl.) Reči pa moramo vključ temu, da ima spomenik toliko lepote v posameznostih, da ga smemo po pravici prištevati med najboljše umotvore Canovove in klasicizma sploh.

Vrsto slik o umetnosti na grobih naj zaključi slika grobnice sv. Benedikta na Monte Cassino. Duhovni sinovi ustanovitelja samostanskega življenja na zapadu so sklenili dostojno okrasiti grob svojega začetnika. V tem delu je videla takoimenovana beuronska umetniška šola svojo največjo in najvažnejšo nalogo. Po dolgi pripravi so pričeli z delom l. 1900. ter ga dovršili l. 1913. Dne 6. maja 1913 se je izvršila z veliko slovesnostjo posvetitev kriptе. Grobnica na Monte Cassino s svojim čudovitim okrasom je nekaj edinega na svetu. Marmor, bron, vse vrste dragocenega gradiva so prišle pri delu v poštev. Plastika, prosta in reliefna, ter slikarstvo (mozaik), obe umetnosti sta pomagali ustvariti lepoto v mistični temi življenje dihaajoče kriptе. Vsi, o prenovljeno kriptο videli, so polni hvale o uspehu, ki so ga dosegli umetniki-redovniki na grobu sv. Benedikta. Beuronska umetnost se ne dá z nobeno drugo primerjati. Pač vidimo v njej spomine egipčanske umetnosti: v prosti plastiki frontalnost kipov, v reliefni plastiki in v slikah deloma egipčanski profil človeške podobe, nadalje arhitektonsko monumentalnost starogrške egipske plastike, tudi spomin na najboljše dobe starokrščanskih mozaikov itd., pa v tem ni bistvo beuronske umetnosti, ki stremlja za tem, da bi dosegla ideal strogo liturgične umetnosti, ki je razumljiva le v najtesnejši zvezi z bogoslužnim življenjem cerkve, posebej še redovnim življenjem po pravilih sv. Benedikta.¹

Jos. Dostal.

¹ O beuronski umetnosti prav dobro orientira Jos. Kreitmaier, S. J., *Beurer Kunst. Eine Ausdrucksform der christl. Mystik*. Freiburg, 1914. — O Monte Cassino in beuronski umetnosti je prinesel »Dom in svet« l. 1909. str. 6. in nasl. članek izpod peresa profesorja Andreja Plečnika.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

Društveno lastno premoženje znaša čez 600.000 K. Deležnikov je bilo koncem leta 1913. 2492 z 17.406 deleži, ki reprezentujejo jamstvene glavnice za 6,788.340 K.

registrovana zadruga z omejenim jamstvom

5% sprejema in obrestuje hranilne vloge po **5%**

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanjim vlagateljem so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecev) v tedenskih oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Načelstvo. Predsednik: Andrej Kalan, prelat in stolni kanonik v Ljubljani.

I. podpredsednik: Ivan Sušnik, stolni kanonik v Ljubljani.

II. podpredsednik: Karol Pollak ml., tovarnar v Ljubljani.

Ustanovljeno 1893.

Ustanovljeno 1893.

Knjigoveznica „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani ::

se priporoča p. n. naročnikom za obila naročila. Izvršuje vsa v knjigoveško stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Vse vezave, preproste ali pa fine, v priznano solidni izvršitvi. — Pri večjih naročilih primeren popust.

Alojzij Trink stavbno in pohištveno mizarstvo
Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za izvršitev vsakovrstnih v njegovo stroko spadajočih del po primerno zmernih cenah in v solidni izvršitvi.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Gen.)

priporoča veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih potrebščin. Umetniške in druge razglednice. Trgovci popust.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914 K 740,000.000.—

Vlog „ 44,500.000.—

Rezervnega zaklada „ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4½%

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih papirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične **domače hranilnike.**

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca. — Naročnina 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravnništvo v Katoliški Tiskarni. - Rokopisi se vračajo le, če so priložene znamke. - Založnik in lastnik »Katoliško tiskovno društvo«. - Urednik dr. Izidor Cankar v Ljubljani. - Tiska Katoliška Tiskarna v Ljubljani.